

ЦЕНТР ИЗУЧЕНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

Латышская историческая наука периода Первой республики

***Хрестоматия-ридер оригинальных
текстов на латышском языке***

(для изучающих историю Латвии и латышский язык)

***составление, вступительная статья
и приложение М.В. Кирчанова***

Воронеж
2007

УДК 94
ББК 63.3
Л 27

*Электронная версия доступна на сайте «Научные журналы
факультета международных отношений»*

<http://ejournals.pp.net.ua>

Латышская историческая наука периода Первой республики. Хрестоматия-ридер оригинальных текстов на латышском языке (для изучающих историю Латвии и латышский язык) / сост., вступит.статья, прилож. М.В. Кирчанов. – Воронеж: Центр изучения Центральной и Восточной Европы. – Воронеж, 2007. – 178 с.

© ЦИЦВЕ, 2007

© М.В. Кирчанов, составление, 2007

© М.В. Кирчанов, вступительная статья, 2007

© М.В. Кирчанов, приложение, 2007

ОГЛАВЛЕНИЕ

М.В. Кирчанов Историческая наука в Латвии 1920 – 1940 годов и изучение национальной истории	5 – 23
В. Ābers Kuršu brīvības grāmata	25 – 36
A. Altements Zemgales novadu sadalīšana 1254.gadā	37 – 38
V. Biļķins Rūsiņš un viņa laikmeta cīņas	38 – 46
J. Krodziņš Līgumi ar kuršiem 1230.gadā	46 – 51
A. Švābe Senā Kursa	52 – 96
A. Švābe Kas bija Latviešu Indriķis	96 – 123
A. Švābe Jersikas karaļvalsts	124 – 148
A. Švābe Tālava	148 – 171
Приложение Работы по истории Латвии, вышедшие в Латвийской Республ ике с 1920 по 1940 год	173 – 177

I

Максим Кирчанов
**Историческая наука в Латвии 1920 – 1940 годов и изучение
национальной истории**

С распадом Российской Империи перестала существовать единая российская историческая наука. В Советской России стала развиваться советская историческая наука. В трех балтийских государствах и Финляндии возник комплекс национальных исторических наук. Развитие национальной исторической науки в Латвии, Литве и Эстонии в отечественной историографии изучено крайне слабо. В Советских балтийских республиках изучение данной проблемы было подчинено интересам коммунистической идеологии. Развитию исторических исследований давались самые общие оценки. Согласно советским концепциям, историческая наука была буржуазной, реакционной, антисоветской и выражала интересы правящих кругов. Эти формулировки использовались и при анализе латышской историографии. Таким образом, в отношении латышской историографии в более ранней историографии господствовали классовые предубеждения, которые исключали возможность объективного анализа. К настоящему времени не было создано ни одного исследования по данной теме, свободного от идеологических норм. Именно поэтому данная статья посвящена развитию исторической науки и исторических исследований в Латвийской Республике в период **1920 – 1940** годов.

Перед рассмотрением данной проблемы непосредственно следует сделать ряд вводных замечаний. Анализ историографии данного периода мы начнем с вопроса о ее истоках и предшественниках; затем рассмотрим динамику развития исторических исследований по годам, после этого остановимся на основных проблемах в исследовательской деятельности латышских историков. В качестве приложения настоящее издание сопровождается библиографией наиболее важных работ по истории латышского народа и государства, изданных в Латвии с **1920** по **1940** год и составленной по годам. Приложение содержит и ряд таблиц, которые посвящены динамике выхода исследований по истории, их тематическому разнообразию и особенностям построения названий, что выделяет их из лексикологии латышского языка. В настоящей статье перед автором, в отличие от его предшественников, стоит несколь-

ко иная задача. В центре внимания данной статьи не будет какая-то одна проблема или один представитель исторической науки. Мы, наоборот, остановимся на всей латвийской исторической науке в целом.

Исторические исследования латышских историков не строились исключительно как результаты их собственной исследовательской деятельности. Они имели свои истоки. Историческая наука в первой Латвийской Республике имела своих предшественников. К их числу следует относить старую российскую историческую науку, исследования немецких балтийских историков, работы латышских историков, которые были созданы до **1917** года. Два первых течения изучены достаточно хорошо и в данном случае нет необходимости останавливаться на данной проблеме подробно. Мы наметим лишь основные ее особенности.

Многие латышские историки взяли от старой российской исторической науки. Известно, что некоторые из них получили образование, в том числе и высшее в период существования Российской Империи. Они сотрудничали с российскими историческими журналами, их работы выходили на русском языке. Кроме этого не следует отрицать влияния и российских историков – С.М. Соловьева, В.О. Ключевского и других. Их влияние в трудах латышских исследователей – факт бесспорный. Латышские исследователи нередко ссылались на работы своих более ранних русских коллег.

Не следует отрицать и влияния более ранней немецкой прибалтийской историографии. Почти до самого начала XX века немецкие авторы обладали монополией на проведение исторических исследований. Их работы выходили на немецком языке, как в многочисленных немецких журналах, так и в отдельных изданиях. Кроме этого немецкий язык был одним из важнейших языков в регионе. Его знание было необходимо для латышей, стремящихся к карьере, в том числе и в сфере исторической науки. По данной причине, практически все латышские историки знали и немецкий язык. Нередко их работы выходили и на немецком языке.

Однако, в качестве предшественника наиболее интересна национальная латышская историография начала XX века. В отечественной исторической науке она практически не известна.

Латышская национальная историография возникает в начале XX века. Ее предшественниками были участники младолатышского движения – Юрис Аллунанс, Кришьянис Валдемарс, Каспарс Биезбардис, Андрис Спагис, Фрицис Трейландс-Бривземниекс. Их работы содержат немало интересных исторических сведений, в том числе и по древней истории латышей. Но в них много идеализаций прошлого латышского народа. При этом значительное внимание они уделяли проблемам **1850 – 1880**-х годов. По данной причине, их можно назвать скорее публицистами, писавшими на исторические темы связанные с современностью. Таким образом, младолатышских националистов нельзя рассматривать как первых латышских историков. Деятельность же первых латышских историков приходится на начало XX столетия. Именно тогда выходили исследования таких авторов как Я. Видиньш (Колонистс), К. Петерсонс, Р. Клаустиньш, Ф. Баллод, известный впоследствии археолог и историк Фр. Балодис.

Деятельности первых латышских профессиональных историков предшествовало изучение истории национального движения. Эти работ носили еще не исторический, а политический или публицистический характер. Это характерно для статей **1880 – 1900**-х годов, авторами которых были А. Биркертс¹, А. Бергс², И. Лаубес³, М. Шилинс⁴, А. Аллунанс⁵, Арону Матис⁶, А. Деглавс⁷, А. Кениньш⁸, К. Кундзиньш⁹. Основная тема статей – современность, национальная борьба латышей, деятельность молодой латышской интеллигенции.

Латышские историки начала XX века значительное внимание уделяли истории донемецкого периода. Этот был тот период, который привлекал наибольшее внимание исследователей, так как тогда разви-

---

¹ *Birkerts A. Krišjana Valdemāra tautas izglītības darbā // Latvijas Izglītības biedrības gada grāmata. I. 1909; Birkerts A. Krišjanis Valdemārs un viņa centieni // Izglītība. 1909. No VI.*

² *Bergs A. Kronvalds Atis, priekšlasījums // Latvju Izglītības biedrības gada grāmata. Sej. 2. 1910.*

³ *Laubes I. Kr. Barons // Rota. 1885. No 9.-14.*

⁴ *Šilins M. Fricis Brīvzemnieks // Austrums 1886.*

⁵ *Alunāns A. Fricis Treilands (Brīvzemnieks) // Ievērojami latvieši. Sej. 1. Jelgavā 1887.*

⁶ *Āronu Matīsa Krišjana Valdemāra savā dzīvē un darbā, Jelgava, 1892.*

⁷ *Deglavs A. Latviešu attīstības solis no 1848 līdz 1875. R., 1893.*

⁸ *Кениньш А. Krišjanis Valdemārs // Jaunības literatūra. Sej. 1. 1901; Кениньш А. Kronvalds Atis latviešu īpatnības modinātājs // Jaunības Literatūra. Sej. 2. 1902.*

⁹ *Kundziņš K. Kronvalds Atis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. R., 1905.*

тие латышского народа было независимым и неподчиненным иноземным захватчикам. Именно в данном направлении работали Я. Видиньш, К. Петерсонс, Р. Клаустиньш. Последний сделал много для изучения проблем, связанных с историей появления в Курземе викингов и их поселений¹⁰.

Они считали, что до немецкого завоевания на территории современной Латвии существовали многочисленные королевства. Их население, в свою очередь, не было единым с социальной точки зрения – латышские историки считали, что к тому времени среди латышей уже существовали сословия и существовало уже неравноправное, зависимое, население. Латышские историки так же считали, что латышская знать в течение некоторого времени существовала и в период немецкого господства. Ее исчезновение латышские историки связывали с постепенной германизацией. Латышские историки так же разрабатывали теорию о том, что часть латышских крестьян в период немецкого господства стала мелкими феодалами, а позднее онемечилась. Историки начала XX века склонялись к тому, что на ранних этапах немецкого господства на территориях захваченных Орденом сосуществовали две группы феодалов – немецкая и латышская. Правда, их правовое положение в значительной степени было различным¹¹.

С деятельностью Фр. Балодиса известного в Российской Империи как Ф.В. Баллод связано рождение и первые шаги латышской археологии. Фр. Балодис занимался раскопками Беверинского городища, что впоследствии было продолжено им и другими латышскими историками уже в **1920-1930-е** годы¹². Он был и одним из тех, кто сделал много для изучения истории латышского народа в донемецкий период, что с **1920 по 1940** год, было одним из важнейших направлений в латышской исторической науке¹³.

Из других латышских историков отметим К. Ландерса, в ряде работ которого написанных в начале XX века широко представлена про-

---

¹⁰ *Klaustiņš R. Kā Egils Skalgarimesons braucis vikingos uz Kurzeme // Druva. 1914. No 1.*

¹¹ См.: *Kolonists Koniņi // Zinātnes un rakstniecības žurnāla mēnešraksts. 1908. No 2.;* статью К. Петерсонса см. в сборнике: *Zinību komisijas rakstu krājums. Sej. 16. R. 1912.*

¹² Баллод Ф.В. Некоторые материалы по истории латышского племени с IX по XIII столетие // Записки Московского археологического института. Т. VIII. М. 1910.

¹³ Баллод Ф. Беверинские раскопки // Труды Московского предварительного комитета по устройству XV археологического съезда. М. 1911.

блематика, связанная с историей Латвии. Согласно его концепции, в истории Латвии в течение длительного периода все население делилось на две группы – крепостных и бесправных латышей и немцев-бюргеров. По данной причине, он отмечал совпадение классового и национального различия. При этом национальные различия, по словам историка, стали причиной обострения классовых противоречий. Как и другие латышские историки К. Ландерс особое внимание уделял донемецкому периоду в истории Латвии – согласно его точки зрения, к моменту немецкого завоевания в регионе шло развитие первичных форм государственности и военной организации, которые в силу своей слабости были вытеснены и уничтожены немцами. Что касается немецкого влияния, Ландерс интерпретировал его таким образом: «немцы успешно выполнили свою историческую миссию: защищали земледельческое население от набегов»¹⁴.

Кроме этого К. Ландерс уделял внимание и проблеме истории городов в Латвии. Именно город, по словам историка, имел совершенно особую роль. При этом большинство населения составляли немцы, а положение латышского населения проживавшего в городах отличалось неравноправием. Латыши могли быть лишь представителями мелкой буржуазии. Именно эти городские латыши и стали, по Ландерсу, теми, кто повел «жестокую классовую борьбу под флагом национализма»¹⁵. Борьба латышей с немцами, в свою очередь, рассматривалась К. Ландерсом как «национальный культуркампф». Именно в ходе этой борьбы и имело место развитие сохранившегося латышского языка, который имел свою письменность и зачатки национальной литературы. Историк указал и на то, что формой активизации латышей стали попытки создания своих собственных партий. Их он, правда, оценивал как неудачные. Эти факторы позволили К. Ландерсу говорить о «начале общественной жизни латышей»¹⁶.

---

¹⁴ Ландер К. Прибалтийский край в первой половине XIX века // История России в XIX веке. Т. 2. С. 327 – 349.

¹⁵ Ландер К. Город и городское самоуправление в Прибалтийском крае // История России в XIX веке. Т.4. С. 23 – 43.

¹⁶ Ландер К. Крестьянский вопрос в Прибалтийском крае во второй половине XIX века // История России в XIX веке. Т. 5. С. 164 – 181.

К числу видных фигур латышской историографии принадлежал и Р. Петерсонс – один из первых исследователей истории латышского национального движения. Анализируя национализм латышей, историк признает то, что он стал одной из форм противостояния германизации, когда «мотивы материального характера заставляли латышей записываться в кадры немецкой национальности». Отличительной чертой концепции Р. Петерсонса было то, что в ее рамках фигурируют как латыши, так и немцы. «Для хозяйственной жизни прибалтийских немцев характерно отсутствие крестьянства и городского пролетариата, но вместе с тем и громадное значение дворянства», - писал он. Последнее, по его словам, «всегда ставило величайшие преграды к просвещению крестьянских масс». В отличие от немцев, шведы и шведский период «отличался широкой культурной работой в крае» Что касается собственно латышского национализма, то на раннем этапе Р. Петерсонс оценивал его как движение прогрессивное по своей природе и целям. По словам исследователя, первые латышские националисты хотели «лишь культурного простора и свободного употребления языка». Начало национального движения Р. Петерсонс датировал XIX столетием. До этого, по словам историка, среди латышей существовала лишь «определенная культурная связь»¹⁷.

Латышская историческая наука в период **1920 – 1930**-х годов развивалась в условиях наличия своего исторического прошлого, своей, пусть и непродолжительной, истории. Латышская историография продолжала традиции исторической мысли латышского националистического движения, которое существовало в Российской Империи. Но если раннее исторические темы использовались для обоснования национальных лозунгов, для популяризации идей латышского национализма, то в меж военный период ситуация в данной сфере меняется и историческая наука становится одной из признанных исторических дисциплин.

Если до **1917** года латышская историческая наука существовала как наука латышской народности в Империи, развивалась по сути как история родного края, то с **1920** года ситуация изменилась. С **1920** года

---

¹⁷ Петерсон Р. Латыши // *Формы национального движения в современных государствах*. СПб. **1910**. С. **445 – 468**.

история Латвии стала рассматриваться как история национальная. Начался сложный процесс ее популяризации. В Латвийском университете широко было развернуто преподавание истории на латышском языке. Данное направление было сосредоточено в работе историко-философского факультета. Преподавание шло на национальном, латышском, языке. Со временем были созданы и национальные кадры для исторической науки.

Развитие исторической науки на данном этапе уже не ограничивалось исключительно накоплением исторических фактов. В рамках латвийской исторической науки в **1920 – 1940**-е годы уже возможно выделение национальной истории, археологии, изучения истории латышской национальной культуры (в особенности, литературы), этнографических исследований. В Латвии **1920 – 1940**-х годов работало немало историков. Среди латышских историков данного периода наиболее заметными были Фр. Балодис, Я. Кродзниекс, Я. Юшкевичс, А. Алтментс, В. Билькинс, Б. Аберс. К латышским историкам был близок и Роберт Виппер, с **1923** по **1940** проживавший и работавший в Латвии и живший в Риге. Крупнейшим же латышским национальным историком данного периода был Арведс Швабе (**1874 – 1968**). Не менее известен был и Микелис Валтерс (**1888 – 1959**).

Если ранее практически не было специализированных изданий по латышской истории периодического характера, то в **1920 – 1940**-е годы в Латвии выходил ряд изданий, которые широко публиковали материалы по истории. В данном случае речь идет о ряде изданий. В Латвии выходили, например, специализированные издания по археологии: «Археологические труды» («**Archeologijas raksti**»), «Латвийская археология» («**Latvijas archailogija**»). Были и чисто исторические издания: «Журнал латвийского института истории» («**Latvijas vēstures institūta žurnāls**»), «Древность и искусство» («**Senatne un Māksla**», издавался в Риге с **1936** по **1940** год), «Прошлое и настоящее» («**Pagātne un tagadne**»). К исторической периодике близки были «Труды общества филологов» («**Filologu biedrības raksti**»), «Морской ежегодник» («**Kuģniecības gada grāmata**»), «Религиозно-философские труды» («**Religiski-filozofski raksti**»).

Значительное место в распространении исторических знаний принадлежало и Государственному Архиву, точнее таким его изданиям как «Государственный Архив» («**Valsts arhīvs**») и «Труды Государственного Архива» («**Valsts arhīva raksti**»). Историческая информация занимает важное место в официальных изданиях («Латвийский Вестник», «**Latvijas Vēstnesis**») и изданиях министерств: «Месячник Министерства Просвещения» («**Izglītības Ministrijas Mēnešraksts**»), «Вестник Министерства Юстиции» («**Tieslietu Ministrijas Vēstnesis**»). Материалы по истории находили свое отражение и в общественно-политических изданиях: «Последние известия» («**Jaunākās ziņas**»), «Свободная земля» («**Brīva zeme**»). Такова, конечно в самых общих чертах, картина развития исторической науки в межвоенной Латвии, на ряде аспектов которой мы подробно остановимся ниже.

Важнейшей задачей любой исторической науки, с одной стороны, является выработка методологии научной работы историка, а, с другой, подведение итогов, то есть проведение историографических исследований. В Латвии межвоенного периода проблемы методологии исторической науки не наши исследователей в среде профессиональных историков. По данной причине, вопросы, связанные с данной проблемой, нередко были представлены в трудах латышских философов и общественных деятелей.

Отличительная черта работ, которые в большей или меньшей степени могут быть определены как методологические, состоит в господстве на их страницах национальной парадигмы. Авторы данных работ стремились доказать то, что изучение истории Латвии должно быть национально ориентировано. Согласно их выводам, особое внимание в исследовательской работе историка следует уделять национальным особенностям латышей, фактору национальной неповторимости и роли латышского национального менталитета. При этом роль других политических учений не признавалась. Положительное содержание других доктрин признавалось редко. Это, в первую очередь, относилось к марксизму. Такой подход, отличительная черта которого – господство национальной парадигмы, представлен в работах, например, таких авторов как А. Пипирс («Учение марксизма»)¹⁸, Т. Целмс («Современные

---

¹⁸ *Pipirs A. Marksisma macibas, viņu kritiska pārbaude un atspēkojums. R., 1933.*

проблемы»)¹⁹, Х. Биезайс («Проблемы национальной и универсальной этики»)²⁰, П. Юревичс («Проблемы национальной жизни»)²¹, Э. Брастиньш («Во имя латышской Латвии»)²², Э. Диминьш²³.

Важнейшим направлением в исследовательской деятельности историков было изучение истории Латвии донемецкого периода. Эта проблематика была актуальна, так как Латвия строила в 1920-е годы свою собственную независимую государственность. Поэтому интерес к истории ранних латышских государственных образований вполне объясним. Изучением истории X – XIII веков занимались такие латышские историки как А. Швабе, Я. Кродзниекас, Я. Юшкевичс, А. Алтментс, Б. Аберс, В. Билькинс и многочисленные другие латышские историки межвоенной Латвии

Историк А. Алтментс указывал в связи с изучением ранней латышской истории на такую особенность изучения прошлого латышского народа, как отсутствие в самой Латвии источников по национальной истории. Он указывал на то, что большинство источников находится вне Латвии – в архивах Германии, Швеции, Польши, Ватикана или России²⁴.

Историческая роль и политическое значение Рузиньша (**Rūsiņš**), являвшимся правителем одного из древних латышских государственных образований Сотекле (**Sotekle**) находится в центре внимания Я. Билькинса. При анализе деятельности Рузиньша историк указывает на то, что исследователи фактически обладают одним источником, а именно – Ливонской хроникой. В ходе анализа источников он указывает на их фрагментарный характер. В качестве подтверждения данного предположения, историк указывает, что имеющиеся источники ничего не сообщают о дохристианском, языческом, периоде в жизни Рузиньша²⁵.

Другой исследователь Я. Юшкевичс изучал вооруженное сопротивление латышей против немцев. В центре одной из работ Я. Юшке-

---

¹⁹ *Celms T. Tagadnes problēmas. R., 1934.*

²⁰ *Biezais H. Nacionālās un universālās etikas problēmas // RFR. sej.5. 1936.*

²¹ *Jurēvičs P. Nacionālās dzīves problemas. R., 1936.*

²² *Brastiņš E. Latviskas Latvijas labad. R., 1937.*

²³ *Dimiņš E. Kā sējama ticības sēkla, lai stiprinātu tautas vienību // Vairogs. 1938. No 2.*

²⁴ *Altments A. Zemgales novadu sadalīšana 1254.gadā // SM. 1936. No 2. lpp. 165. – 168.*

²⁵ *Bilkins V. Rūsiņš un viņa laikmeta ciņas // SM. 1937. No 4. lpp. 25. – 36.*

вичса – битва при Сауле в **1236** году. Борьба латышей против немцев ставило под угрозу само существование немецкого владычества в регионе Балтийского моря – такова теория историка²⁶. Что касается работ Я. Кродзниека, то в одной из них представлена проблема куршей, точнее то, как она представлена в немецких источниках²⁷. Проблемы подобного плана – в центре внимания и Б. Аберса. В отличие от Я. Юшкевичса, проблема антинемецкой борьбы куршей. «Курши были одним из самых воинственных латышских племен и стяжали славу на полях сражений против завоевателей», - писал историк. Военные успехи куршей он объяснял «дисциплиной и подчинением своим вождям». Историк указывал и на религиозный фактор: «общественная и личная жизнь куршей была связана с религией и культом», - писал он в статье «Книга свободы куршей»²⁸.

Виднейшим историком данного направления был А. Швабе. Основная заслуга А. Швабе состоит в разработке теории существования на территории Латвии до немецкого завоевания многочисленных мелких государств. Эти государственные образования в концепции латышского историка разделялись на два типа: королевства и округа. Последние им обозначались как **novada**, а их политические лидеры как – **novadnieki**. Рассматривая историю этих латышских государств, А. Швабе пришел к выводу, что в области политического развития они несколько отставали от стран Западной Европы, но политически и экономически были близки Скандинавии.

В изучении донемецкого периода А. Швабе очень много сделал для рассмотрения истории такого латышского государственного образования как Ерсика. По словам латышского исследователя, Ерсика была не только политическим и военным центром древних латышей. По мысли исследователя, Ерсика – это и оплот духовной культуры «латгальских латышей». Историк считал, что Ерсика была частью своей духовной метрополии – Полоцка. В связи с этим он проводил некоторое сравнение немецкой и русской религиозной политики в регионе, связанной с христианской миссией. По словам А. Швабе, русские право-

---

²⁶ *Juškevičs J. Kauja pie Saules 22.sept. 1236.gadā // Aizsargs. 1926. No 5. lpp. 140. – 143.*

²⁷ *Krodznieks J. Līgumi ar kuršiem 1230.gadā // IMM. 1921. No 1. lpp.12. – 16.*

²⁸ *Ābers B. Kuršu brīvības grāmata // SM. 1937. No 4. lpp. 36. – 45.*

славные миссионеры способствовали появлению священников из среды латышей. Согласно Швабе, «именно это в корне отличает русскую миссию от немецкой»²⁹.

Кроме изучения донемецкого прошлого латышей А. Швабе обращался к проблемам и раннего этапа немецкого господства. В данном направлении он продолжал развивать идеи латышских историков начала XX века. Развивая их концепции, А. Швабе рассматривал проблему лейманов – землевладельцев в Ливонии. В качестве лейманов в работах Швабе фигурируют потомки местных латышских правителей, которые лишились значительной части своих полномочий и были постепенно германизированы. Заслуга А. Швабе в данном направлении состоит и в изучении отдельных семейств ливонских лейманов. Кроме этого он пытался идентифицировать разных лейманов с именами тех или иных деятелей, которые фигурируют в исторических источниках³⁰.

Изучение донемецкого прошлого было одним из важнейших направлений в развитии латышской исторической науки. Необходимость изучения данной тематики стимулировалось тем, что восстановленная латышская государственность остро нуждалась в обосновании прав на существование. Обосновать прав латышской нации на наличие государственности была призвана историческая наука. Латвийские историки на примере прошлого латышского народа пытались показать то, что латвийское государство может и должно быть равноправным членом семьи европейских государств.

Важное место в историографии Латвии периода существования первой республики принадлежит проблемам истории национального возрождения латышского народа. Интерес к данной проблематике объяснить просто. Новое латышское государство, созданное и укрепившееся к 1920 году, которое до этого по сути не имело политического опыта, нуждалось в национальных лидерах и авторитетах. По данной причине, настоящая проблематика была очень актуальна. В качестве таковых «отцов нации» были выбраны младолатыши – лидеры национального движения. Именно им часто приписывали начало борьбы за создание независимой Латвии.

---

²⁹ Švābe Ā. *Jersikas karaļvalsts // SM. 1936. No 1. lpp. 5. – 31.*

³⁰ Švābe Ā. *Kuršu ķoniņu un novadnieku tiesiskais stavoklis. R., 1934.*

Отличительной чертой ряда работ данного периода по национальному движению была его идеализация, идеализация его участников. Такой подход, например, представлен в работе К. Бахманиса «Андрейс Спагис и его эпоха». «Уже с ранней юности он служил великим идеалам, жил и боролся как латыш со своим большим и национальным сердцем», - писал К. Бахманис, комментируя деятельность А. Спагиса³¹.

Правда, были и попытки более взвешенного анализа. Это характерно для работ Э. Бланкса и А. Алтментса. Первый, отзываясь о К. Валдемаре как об «отце латышского национального возрождения и первом латышском политическом лидере», все же верно смог определить, точнее – оценить, его деятельность как «великую реально-политическую тактику» («*liela reālpolitiska taktiķa*») и «национал-политическую стратегию» («*nacionālpolitiskā stratēģija*»)³².

В одной из своих работ Э.Бланкс констатировал, что «наиболее тяжелый удар по немецкому дворянству нанес уже Кришьянис Валдемарс». Подчеркивая значение деятельности младолатышей, историк показывал преемственность между ними и современными ему латвийскими политиками: «нынешнее поколение наших республиканцев только идет по указанному ими пути». Развитие национального латышского движения Бланкс связывал и с социально-экономической ситуацией: в связи с этим он указывал на то, что после проведения реформ в России положение там было лучше, чем в отстававшей по причине феодальных пережитков Балтии³³.

При этом Э. Бланкс проявил себя и как критик пророссийской ориентации младолатышей. Историк рассматривал ее как одну из причин упадка и кризиса латышского националистического движения в конце XIX века, когда оно «как бы теряет свои общественные цели, программу и тактику из-за того, что борьба против немцев после русификации, которая угрожала как немцам, так и латышам, потеряла остроту». При этом Э. Бланкс все-таки был вынужден признать, что русификация не являлась «единственной причиной» упадка латышского национального движения³⁴.

---

³¹ *Bahmanis K. Andrejs Spāgis un viņa laikmets. R., 1932. lpp. 5.*

³² *Blanks E. Krišjanis Valdemars // Latviešu tautiskā kustība. R. 1921. lpp. 81. – 110.*

³³ *Blanks E. Krišjānis Valdemārs // Nedēļa. - 1925. - N 47.-48. - 7.lpp.*

³⁴ *Blanks E. Latvju tautiskā kustība. - Rīga, 1927.-149.lpp.*

Еще один латышский историк А. Алтментс, в свою очередь, указывал на то, что при изучении младолатышского национального движения его не следует рассматривать как явление, принадлежащее исключительно истории культуры и политической мысли. Историк считал, что в истории национального возрождения латышей необходимо выделять и изучать социально-экономические его составляющие³⁵.

Несколько иное мнение выразил А. Вичс. «Нельзя отрицать, что стремления латышей онемечиться, особенно в Риге, были весьма большими. Эти стремления надо было парализовать - на яд ответить противоядием. Валдемар и его товарищи это противоядие искали в славянской аптеке. Но они отнюдь не стремились отравить свой народ», - писал он в статье «Не легенда, а правда о Валдемарсе»³⁶. Проблематика истории национального движения представлена в работах Лиготню Екабса (Е.Розе), который, например, считал, что Кришьянис Валдемарс был «гениальным дипломатом», который «своей мудростью спас наш народ в самый критический момент, когда немецкая мельница собиралась тотчас его размолоть»³⁷.

Оценки других авторов несколько более взвешены и умерены. Они, например, рассматривали позитивное значение пророссийской ориентации младолатышей и целесообразность проводимого ими политического курса. Такой подход характерен для работ таких историков как А. Биркертс и Ж. Унамс. Первый писал, что К. Валдемарс «хотел спасти свой народ от двух зол, выбирая из них наименьшее»³⁸. Что касается Ж. Унамса, то он признавал, что «русификация для латышей не представляла такой опасности, как германизация, ибо русифицировать народ, стоящий на более высокой ступени культурного и духовного развития, чем сами русские, было нереально»³⁹.

Изучение истории национального движения было одним из важнейших направлений в латвийской исторической науке. Эта тематика была актуальна и тем, что многие участники национального движения

---

³⁵ *Altmants A. Studijas nacionālās atmodas vēsture // LVIŽ. 1939. No. 1. – 3.*

³⁶ *Vičs A. Ne leģenda, bet patiesība par Valdemāru // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. - 1932. - N 11. - 456.lpp.*

³⁷ *Ligotņu Jēkabs. Krišjānis Valdemārs nāk tautā // Jaunākās Ziņas. - 1937. - 16.febr.*

³⁸ *Birkerts A. Krišjānis Valdemārs un viņa centieni // Kopoti raksti. - Rīga, 1925. - 7.sēj. - 275.lpp.*

³⁹ *Unams Ž. Tautiskās kustības politiskā ideoloģija // Burtnieks. - 1932. - N 9. - 697.lpp.*

были не только живы, но и являлись действующими политиками. Кроме этого изучение данной проблематики стимулировалась и немалой ролью национализма, которая была характерна для политической жизни Латвии **1920 – 1930-х годов.**

Не менее значительное внимание чем проблемам истории национального возрождения латышская историография уделяла и истории начала XX века, как периоду непосредственно предшествовавшему появлению независимого Латвийского государства. В данном направлении латышские историки нередко были настроены националистически. Следует принимать во внимание, что с **1920 по 1940** год национализм был одной из наиболее влиятельных политических доктрин в Латвии. В центре внимания таких национально ориентированных исследователей находилась, как правило, политическая история. Главным объектом критики в таких случаях являлись, разумеется, немцы. Именно немецкий фактор рассматривался как один из наиболее негативных и вредных в истории Латвии. Микелис Валтерс считал, что именно немецкая печать выступала с антилатышскими публикациями. По данной причине, он констатировал, что «латыши подвергались инсинуациям, недооценке и наговорам»⁴⁰.

В центре внимания другого историка, М. Степерманиса, был несколько иной аспект немецкой политики в Латвии – он рассматривал школьную политику немецких властей в Риге во время немецкой оккупации в период первой мировой войны. Отношение его к политике, проводимой немецкими властями, было, как и у М. Валтерса, разумеется, негативным. «Они стремились привить латышей на старый ствол германской цивилизации, не задумавшись даже о том, сможет ли зеленеть ветвь, оторванная от родной истории»⁴¹.

Рассмотрение истории данного этапа было теснейшим образом связано с политикой. Именно в начале XX века латышское национальное движение стало политической реальностью не только Латвии, но и всей Российской Империи. Изучение истории начала XX века было призвано

---

⁴⁰ *Walter M. Lettland. Seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen. Rom, 1923. S. 5.*

⁴¹ *Stepermanis M. Rīgas skolas un skolu politika vācu okupācijas laikā 1917. – 1918. R., 1929. lpp. 286.*

но показать преемственность латвийской истории начала века с событиями периода существования независимой Латвийской Республики.

Отличительной чертой латышской историографии было то, что в сфере исторической науки работали не только латышские исследователи. Это можно рассматривать как, своего рода, наследие того периода, когда Латвия существовала в составе Российской империи. В Латвии в сфере исторических исследований работали немцы и русские. Среди немецких историков можно упомянуть Л. Арбузова, из русских историков наиболее интересен – Р.Ю. Виппер. В 1923 году историк покинул Москву, переехал в Ригу, где стал профессором Латвийского Университета. Исторические исследования Виппера латвийского периода были связаны, главным образом, с изучением истории латышского крестьянства и крепостного права.

Р. Виппер был одним из первых историков, который указал на необходимость изучения проблем истории крестьянства. По мнению Виппера, эта проблема была очень актуальна. «Судьбами крестьянства историки до сих пор интересовались мало, этот класс пахарей долгое время находился в загоне, так как историки, в большинстве своем, принадлежали к высшим классам, презиравшим крестьянство. Крестьянство находилось за пределами истории и о нем вспоминали лишь в случае крестьянских волнений», - писал историк, которого в период его деятельности в Латвии вполне можно называть латышско-русским автором⁴².

Обратившись к истории крестьянства, Р. Виппер нередко его идеализировал. Отметим, что Р. Виппер рассматривал крестьянство как одну из решающих сил истории. Он считал, что именно крестьян следует рассматривать как носителей «общечеловеческой справедливости и свободы личности»⁴³. Рассматривая проблему генезиса крепостного права, Виппер значительное внимание уделял истории Латвии под немецким господством. Согласно Р. Випперу, с XIII века в захваченных немцами латышских землях существовала ситуация, отличительными сторонами которой были: отсутствие значительных изменений в сфере хозяйственных отношений; земля находилась в руках латышского кре-

---

⁴² *Vipers R. Vēstures lielās problēmas. R., 1940. lpp. 125. – 126.*

⁴³ *Vipers R. Nākošas zemnieku valsts politika un filozofija. R., 1925.*

стьянства; в юридическом отношении крестьяне были свободны; господских хозяйств не было; зависимость латышского крестьянства сводилась к выплате натурой.

Введение же крепостного права Р. Виппер рассматривал как, своего рода, второе немецкое завоевание. Рассматривая же само крепостничество, историк указывал на то, что его не следует рассматривать как явление статичное, застывшее в своих формах. Согласно его концепции, крепостное право постоянно развивалось и претерпевало определенные изменения. По логике Р. Виппера для изучения истории крепостного права в Латвии были важные предпосылки, которые выражались в наличии большого количества источников: «в Европе нет другого государства, где было бы такое количество юридических памятников эпохи крепостного права. Нигде больше дворянство не проявляло такого законодательного творчества и не исписало так много бумаги для закрепления своих притязаний и нигде крепостничество не получило такой юридической формулировки».

При этом значительное внимание им уделялось и социальным отношениям в регионе: проживая в Латвии, Виппер написал исследование «Классовые отношения в Видземе и социальная жизнь латышского народа», которое, однако, оказалось неопубликованным. Изучение истории латышского крестьянства в работах Виппера сопровождалось критикой немецкой балтийской историографии. По словам историка, немецкое дворянство в Прибалтике было лишено патриотизма. Именно с данной его особенностью историк связывал достаточно легкое приспособление дворянства к часто сменяемым властям – немецким, польским и российским.

Отличительной чертой исторической концепции Р. Виппера при изучении истории Латвии было то, что она вписывалась им в историю Европы как региона вообще. Известно, что, будучи профессором, в Риге, Виппером был прочитан лекционный курс «История латышского народа в связи с историей общеевропейской». «Явления местной истории составляют известную часть и неразрывную долю общей истории – поэтому, местная история, как часть общей, не может быть понята без знания целого», - писал Р. Виппер. Идея европейского характера латвийской истории приводило к тому, что Р. Виппер поставил вопрос о

необходимости сравнения латышской истории с историями других наций и государств: «всякое крупное общеисторическое событие и явление разделяется на группы или ряды более мелких явлений, параллельных по странам и народам и, по данной причине, местная история – один из этих процессов».

Особую роль Виппер сыграл в становлении методологии исторической науки в Латвии. Рассматривая метод своих коллег, он писал, что «часто мы не стараемся искать глубокий смысл в ходе развития, мы не стараемся определить законы и указания, которые регулируют ее движение». Вместо этого, по словам Р. Виппера, историки нередко довольствовались «лишь общими изображениями и характеристиками»⁴⁴. Как видим, немалая роль в развитии исторической науки независимой Латвии принадлежала и российскому историку. Заслуги Р.Ю. Виппера в данном направлении очевидны и признаны как в России, так и в самой Латвии. Р.Ю. Виппер не только стал основоположником изучения аграрной истории, проблем истории крепостного права в балтийском регионе, но именно он был одним из первых, кто высказал мысль о принадлежности истории Латвии истории Европы в целом. Но, пожалуй, самая важная заслуга Р.Ю. Виппера состоит в том, что он обеспечил преемственность российской и латвийской исторической наук, подготовил кадры латышских историков, которые, продолжая научные традиции, заложенные Р. Виппером, сделали немало для развития исторических исследований.

Работы латышских историков 1920 – 1930-х годов нашли свою нишу в научно-исследовательской литературе. Значение этих работ, пожалуй, не вызывает сомнений. Однако, само значение и их роль оценивается крайне различно. Попытки провести анализ историографии и развития исторической науки в Латвии в 1920 – 1930-е годы имели место в советской исторической науке. Отличительная черта этих работ – фрагментарный характер. В работах таких авторов как А. Старис⁴⁵, Х.Ф. Грэм⁴⁶, А.П. Данилова⁴⁷, Б. Г. Сафронов⁴⁸, Т. Кузнецовой⁴⁹ представлены

---

⁴⁴ *Vipers R. Vēstures lielās problēmas. R., 1940. lpp. 32.*

⁴⁵ *Staris A. Izglītības attīstība Latgalē ziedots mužs. Par Otto Svenni // Acna Latgalica 9. 1997.*

⁴⁶ *Graham H.F. R. Iu. Vipper: a Russian Historian in Three Worlds // Canadian Slavonic Papers. Vol. 25. No 1. March. 1986. P. 22 – 35.*

лишь некоторые, конкретные, проблемы развития исторической науки: роль в развитии латышской историографии Роберта Виппера; некоторые аспекты проблемы, связанные с Латгале; восприятие истории в средствах массовой информации.

В советской латвийской историографии исторической науке **1920 – 1940**-х годов определенное внимание уделялось. При этом в ЛССР не было создано обобщающих исследований по данной проблематике. Советские латвийские исследователи видели в латышской межвоенной историографии проявление идеологии латышского буржуазного национализма. По данной причине, все латышские историки **1920 – 1940** годов рассматривались как буржуазные националисты, сторонники антисоветской политической линии⁵⁰. Значительное внимание при анализе латышской историографии уделялось роли в ее развитии Р. Виппера. Однако специального исследования о рижском периоде в научной деятельности историка не было создано. Например, отечественный историк Б.Г. Сафронов в своем исследовании «Историческое мировоззрение Р.Ю. Виппера и его время» рассматривает эту проблематику незначительно. Он лишь указывает на то, что Виппер уехал в Ригу, так как не мог принять результатов Октября **1917** года. При этом к результатам деятельности историка в Риге Б.Г. Сафронов относится негативно: он считает, что в **1923** году закончился период, когда Виппер был оригинальным историком. «В буржуазной Латвии Виппер оказался в духовном одиночестве, вел полемику с прусской профессурой, разоблачая колониаторскую политику немецких баронов, воспроизводя историю закрепощения латышских крестьян», - так комментировал рижский период советский историк⁵¹.

---

⁴⁷ Данилова А.П. Проблемы истории латышского народа в творческом наследии Р.Ю. Виппера // *Feodālisma problēmas Baltijā. R. 1988. lpp. 120. – 139.*

⁴⁸ Сафронов Б.Г. Историческое мировоззрение Р.Ю. Виппера и его время. М., **1976.**

⁴⁹ Кузнецова Т. История на страницах “*Brīva Zeme*” (1929 год): некоторые особенности подачи информации в историческом календаре // *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumi materiāli. Vēsture. VI sējums, 1 daļa. Daugavpils. 2003. lpp. 100. – 109.*

⁵⁰ Валескалн П.И. Очерк развития прогрессивной философской и общественно-политической мысли Латвии. Рига, **1967.**

⁵¹ Сафронов Б.Г. Историческое мировоззрение Р.Ю. Виппера и его время. М., **1976. С. 152 – 154, 220.**

В **1988** году была предпринята одна из первых попыток рассмотреть взгляды Р.Ю. Виппера на историю Латвии. А.П. Данилова указывала, что Виппер разработал целый комплекс проблем, связанный с историей латышского народа. Определяя взгляды Виппера в целом, она оценивала их как мелкобуржуазные. По данной причине, согласно ее концепции, труды Виппера рижского периода содержат немало неточностей. Их наличие он, в свою очередь, объясняла неспособностью историка принять марксизм. При этом она считала, что сила Виппера как историка проявилась в его конкретно-исторических выводах⁵². В целом во многих исследованиях вышедших до середины **1980**-х годов историческая наука не получала положительной оценки. Ситуация изменилась к концу **1980**-х годов. П.Я. Крупников в **1989** годах писал о А. Швабе как о крупном специалисте по проблемам латышской истории⁵³. В **1990** году Е.Л. Назарова писала о нем как о «крупнейшем историке буржуазной Латвии», признавая «большую научную ценность его работ». Исследовательница считает, что А. Швабе писал под влиянием «бурных политических событий, развития латышского национального самосознания»⁵⁴.

Как видим, историческая наука Латвии еще не стала предметом отдельного изучения в России. В более ранних историографических исследованиях представлены лишь ее отдельные проблемы, проанализированы взгляды определенных представителей. В целом, латвийская историческая наука еще крайне мало исследована и ее изучение должно стать одним из направлений развития балтийских исследований в отечественной исторической науке.

---

⁵² Данилова А.П. Проблемы истории латышского народа в творческом наследии Р.Ю. Виппера // *Feodālisma problēmas Baltijā*. R. 1988. Ipp. 120. – 139.

⁵³ Крупников П.Я. Полвека истории Латвии глазами немцев. Рига, 1989. С.10.

⁵⁴ Назарова Е.Л. История лейманов в Ливонии. М., 1990. С.17.

II

Tekstas
Тексты
Texts

B. Ābers
Kuršu brīvības grāmata

Ābers B. Kuršu brīvības grāmata //
Senatne un Māksla. – 1937. – No 4. – lpp. 25. – 36.

No latvju ciltīm, blakus zemgaļiem, kurši jau sen bij tālu pazīstami ar savu kara slavu; minēsim kaut chronista Rimberta (9.g.s. pēc Kr.) vēstījumu par dāņu uzbrukumu kuršiem, pie kam kurši, drošsirdīgi cīnīdamies, guvuši uzvaru un līdz ar to daudz zelta, sidraba un citu mantu. Dabūjis dzirdēt par kuršu uzvaru, Birkas zviedru karalis Olafs sapulcinājis tautu milzīgā karaspēkā un devies uz Kursu, “lai iegūtu slavu, ka viņi var veikt to, ko nav spējuši dāņi.” Brēmenes Ādams (11.g.s.) pazīst kuršus kā “visnežēlīgāko cilti”, no kuŗas visi bēgot, un šie vārdi, jādōmā, izskaidrojami ar kuršu stiprumu un veiksmi jūŗas kaujās[1], par kuŗu arī 13.g.s. sākumā mums stāsta Latviešu Indriķis. Tā 1210.g. kurši ar astoņiem kuģiem uzvarējuši viņiem Kursas piekrastē uzbrukušos vācu krustnešus, nogalinot šai jūŗas kaujā ap 30 bruņnieku un daudzus citus (XIV 1). Tādu panākumu iedvesmoti, pat daļa kristīto lībiešu gatavojās sacelties pret vāciem un kopā ar kuršiem uzbrukt Rīgai, tomēr izšķirošā brīdī kuršiem bij jācīnās vieniem, jo lībieši un citas ciltis nogaidīja kuršu cīņas iznākumu, lai tad uzvaras gadījumā visi piedalītos pilsētas postīšanā (XIV 5). Rīgu apsēda no visas Kursas (universa terra) saukts “stiprs un liels karaspēks”, kuŗu raksturo priekšzīmīga disciplīna un paklausība savam vadonim. Minēsim dažus momentus, kas liecina, ka kuršu karaspēka darbība bij plānveidīga un cieši pakļauta vienai gribai. Proti, kad kuršu karaspēks bij sapulcināts, tas 14 dienas palika uz vietas, kamēr ar mesliem taujāja dievu gribu un izdevīgāko laiku uzbrukumam. Ar veselu floti ceļā uz Rīgu, pie Daugavgrīvas kurši sastapa divus vācu krustnešu kuģus, bet tos neaizkāra, lai, nekavējot laiku, pēkšņā uzbrukumā pārsteigtu Rīgu. Par noteiktu savas vadības pavēļu izpildīšanu liecina visa kaujas gaita, kuŗu apskatīt nav šī raksta uzdevums, un, beidzot, disciplinētā kuršu aizbraukšana no Rīgas, ko Latviešu Indriķis (XIV 5) tēlo ar manāmu izbrīnu: “Un [vāci] izgāja uz priekšu pret kuršiem un aicināja viņus uz cīņu, gatavi drošsirdīgi mirt vai uzvarēt, bet viņi [kurši], dziļi satriekti no savējo bērēm, runāja mierīgi un [sadedzinājuši un apraudājuši savus kritušos] pēc trim dienām aizgāja.”

Še atzīmētie fakti ievērojami arī citādā ziņā, jo tie liecina, ka kuršu publiskā un privātā dzīve bij cieši saistīta ar viņu reliģiju un kultu (dievu padoma taujāšana pirms kaujas, mirušo sadedzināšana un apraudāšana trīs dienas). Nacionālās reliģijas ietekmē bij izveidojusies arī tiesisko darījumu forma; piemēram, 1201.gadā, slēdzot miera līgumu ar Rīgas bīskapu, kurši to

apstiprināja “pēc pagānu ieraduma”, izlejot asinis (Indriķa chronika, V 3), kam katrā ziņā ir rituāla nozīme.

Ja nu vēstures avoti rāda mums kuršus kā kareivisku cilti ar augstu militāru un politisku kultūru, kas nebij šķīrāma no nacionālās reliģijas, ja turklāt kurši bij vienoti un viņu spēks tik liels, ka rīta ausma parādoties kuršu flotei pie Daugavgrīvas, “visa jūra likās it kā pārklāta ar tumšu mākonī” (XIV 5: totum mare quasi nube tenebrosa perfusum), tad būtu pavisam neticami, ka kurši varētu labprātīgi pakļauties kristietības jūgam un bez cīņas atteikties no savas ticības un valsts: viņi taču labi zināja, ka katoļu ticība nāca Latvijā kopā ar svešas varas nesejiem - misija bij saistīta ar kolonizāciju.

Tomēr ir uzglabājies dokuments - kuršu līgums ar pāvesta vicelegātu Alnas Balduīnu 1230.g. 28.decembrī - saskaņā ar kuŗu viņi apņemas pāriet kristīgā ticībā, kā arī pieņemt un uzturēt katoļu svētniekus, un mums nav nekāda konkrēta pamata domāt, ka šis konversijas līgums būtu kuršiem ar varu uzspiests.

Kāds Latvijas vācu vēsturnieks gan savā laikā rakstījis, ka, bez šaubām, šis līgums ticis kuršiem uzspiests ar ieroču varu, jo tā labprātīga pieņemšana nesaskanot ar ziņām par agrākiem nikniem uzbrukumiem, ko viņi izdarījuši kristīgiem ir cietzemē, ir uz ūdens, nedz ar to, ka divdesmit gadus vēlāk kurši bijuši dūšīgākie un nežēlīgākie cīnītāji pret ordeni[2]. Turpretim pāvests Grēgorijs IX kādā savā 1234.g. rakstā uzsver, ka minētam vicelegātam Balduīnam izdevies labprātīgi piegriezt ticībai Kursas apgabalus (provincias Curlandie voluntarie conversas) un uzņemt tos Romas baznīcas rokās[3].

Tā tad rodas jautājums - ja Balduīna noslēgtais līgums ar kuršiem ir labprātīga vienošanās, kā izskaidrot šķietamo pretrunu, ka cīņas gara apveltītie un labi organizētie kurši bez cīņas bij mierā pakļauties svešai kristīgai varai? Lai atbildētu uz šo jautājumu, mums jāmeģina tuvāk iepazīties ar minētā līguma izcelšanās apstākļiem un saturu.

Līgumu slēdza no vienas puses Lježas diēcēzes Alnas (Aulnes) klostera mūks, pāvesta legāta Otona sūtnis Balduīns, pēc izcelšanās valonis, no otras puses karalis Lameķis (Lammekinus) un “Kursas pagāni” no R. Kursas (Pie-mares, Ventavas un dažiem Bandavas novadiem). Ievērojams še ir jau tas vien, ka kurši nelīgst vis ar vācu varas priekšstāvjiem Latvijā - Rīgas bīskapu un kapitulu, Zobenbrāļu ordeni vai Rīgas pilsētas padomi - bet gan ar pāvesta vicelegātu, kuŗš bij ieradies Latvijā pirmām kārtām izšķirt strīdu par Rīgas bīskapa amata kandidātiem. Proti, pēc bīskapa Alberta nāves 1229.gadā izcēlās strīds par to, kam tiesība iecelt jaunu bīskapu. Brēmenes virsbīskaps, arvien vēl pretendēdams uz mēropolīta tiesībām pār Rīgas bī-

kapiju, iecēla savu kandidātu - Brēmenes klēriķi Albertu (Zuerbēru), bet Rīgas doma kapituls izvēlēja atkal savu - Magdeburgas doma kungu Nikolaju. Pāvests Grēgorijs IX 1230.gada 4.aprīlī ar īpašu bullu uzdeva izšķirt strīdu savam legātam Dānijā un Vācijā kardinālim Otonam, kas deleģēja kā vicelegātu Alnas cisterciešu klosterā mūku Balduīnu. Tādā kārtā Balduīns 1230.g. vasarā ieradās Latvijā.

Bez minētā strīda izšķiršanas Balduīnam, acīm redzot, bij piešķirtas arī citas pilnvaras, jo viņš palika un darbojās Latvijā un Igaunijā arī pēc tam, kad bij noskaidrojies Rīgas bīskapa lietu. Kādā 1232.gada rakstā pāvests tieši saka, ka Balduīns “devies pāri jūrām, lai piegrieztu ļaudis katoļu ticībai[4]”. No Balduīna pilnvaru viedokļa interesants ir arī aplūkojamais 1230.gada 28.decembra līgums, jo te sākumā viņš dēvējas par legāta Otona nunciju, ar ko tai laikā saprata atsevišķam uzdevumam pilnvarotu legātu, bet tālāk tai pašā dokumentā Balduīns uzstājas kā pilntiesīgs pāvesta vietnieks šais zemēs (domini papae vices in hac parte agentes), t.i. kā legāts ar vispārīgu pilnvarojumu, lai gan pāvests tikai 1232.gada 28.janvārī iecēla viņu par savu legātu Latvijā, Igaunijā un Somijā. Tā kā mums nav uzglabājies mandāta raksts, ar kuŗu kardinālis Otons sūtīja Balduīnu uz Latviju, tad mums nav arī iespējams droši noteikt viņam piešķirtās pilnvaras apjomu, vienīgi atliek konstatēt faktu, ka Balduīns, noslēgdams 1230.g. līgumu ar kuršiem, rīkojās kā pāvesta vietnieks Latvijā, t.i. kā legāts resp. vicelegāts ar vispārīgu pilnvarojumu.

Slēdzot līgumu ar kuršu lielkungu Lameķi, Balduīns turpināja to pāvestu nosprausto misijas politiku, kuŗu Latvijā un Igaunijā vispirms centās realizēt legāts Modenas Viļums un kuŗas mērķis bij panākt šejienes cilšu pāriešanu un palikšanu katoļu ticībā, apsolut un nodrošinot tām līdzšinējo personīgo un politisko brīvību. Šī mērķa sasniegšanai vajadzēja pakļaut latvjus un igauņus ciltis tiešā pāvesta virskundzībā, izslēdzot no noteikšanas par tām visus nacionālo misiju varas vīrus, lai tie būtu vāci, dāņi, zviedri vai citi. Šo misijas programmu vispirms pasludināja pāvests Honorijs III savā 1225.g. 3.janvārī Livonijas un Prūsijas jaunkristītiem adresētā bullā, kas reizē bij arī instrukcija 1224.g. 31.decembrī par legātu ieceltam Modenas Viļumam, kuŗš 1225.g., vēlākais jūnija sākumā, ieradās Latvijā[5]. Minētā bullā pāvests pasludina latviešiem, prūšiem un igauņiem, ka viņi esot aicināti Dieva bērnu brīvībā; pāvests nepieļausot, ka pēc piegriešanas ticībai viņiem būtu sliktāks stāvoklis nekā bijis nekristītiem; pāvests sola viņiem savu aizsardzību un līdzšinējo brīvību (ut in libertate vestra manentes) un aizliedz pakļaut viņus jebkādai svešai varai, prasīdams paklausību vienīgi Kristum un Romas

baznīcai, t.i. pāvestam. Šo pašu brīvības solījumu vārdu pa vārdam atkārtoja nākošais pāvests Grēgorijs IX 1227.g. 5.maijā.

Darbodamies Latvijā kā pāvesta legāts, Modenas Viļums 1225.g. rudenī aicināja pie sevis zemgaļu lielkungu Viestartu, kuŗu viņš daudzās un ilgās sarunās skubināja pāriet kristīgā ticībā. Nevar būt šaubu, ka šo sarunu baze bij zelngaļu politiskās brīvības neaizkaramība, jo nebūtu nemaz iespējamās daudzās un ilgās sarunas (Latviešu Indriķis, XXIX 4: multis disceptationibus et sermonibus longis) ar vareno un neuzvarēto zemgaļu valdnieku, ja līdz ar pāreju katoļu ticībā no viņa prasītu arī kādas koncesijas svešai laicīgai varai. Varēja būt runa tikai par katoļu garīdznieku uzņemšanu un kristīgo nodokļa - desmitās tiesas - maksāšanu baznīcai.

Šai laikā starp citiem pie legāta Viļuma ieradās Sāmsalas un Vīkas igauņi, kas lūdza viņa aizsardzību, solidamies uzņemt svētniekus ar visām kristīgo tiesībām, lai tikai viņus atsvabinātu no dāņu iebrukumiem. Legāts apsolija viņiem pilnīgu brīvību (omnem libertatem). Tāpat Indriķa chronikā mēs lasām, ka legāts Viļums 1225.g. beigās ar baznīcas sodiem padzinis no igauņu zemes Virijas visus vāciešus un dāņus, paturēdams šo zemi savā varā (XXIX 6), bet 1226.g. sākumā sasaucis Virijas igauņu vecāko sapulci un uzņēmis viņus visus pāvesta rokās, pie kam šai sapulcē no igauņu vidus izraudzīti vecākie un tiesneši visiem Modenas Viļuma aizsardzībā pārņemtiem novadiem (XXIX 7). Legāta rīcība te ir visciešākā saskaņā ar pāvesta Honorija III vēstuli 1225.gada 19.novembrī, kurā pāvests viņam uzdod paturēt visus jaunkristītos sevišķā Romas baznīcas (pāvesta) aizsardzībā un apsoltiem pilnīgu brīvību (libertatem plenariam). Bez tam pāvests pavēlēja padzīt visus jaunkristīto apspiedējus, kas saucoties par soģiem vai kā citādi, un gādāt, lai tādi izspiedēji tiem vairs turpmāk netiktu iecelti[6]. Citiem vārdiem, pāvests uzdeva atcelt visus vietējos vācu un dāņu varas priekštāvjus (tiesas kungus un nodokļu ievācējus - fogtus jeb soģus), atstājot laicīgo tiesu un pārvaldi pašu latviešu un igauņu rokās.

Tāpat kā Modenas Viļums, arī Alnas Balduīns nebij ne vācu, ne dāņu, ne kādas citas nacionālas misijas un kolonizācijas priekštāvis, bet gan viens no universālās Romas baznīcas reprezentantiem un cīnītājs par pāvesta pasaules varas (imperium mundi) ideju. Arī Balduīna konkrētos politiskos aktos varam saskatīt to pašu sprasto mērķi, ko legāta Viļuma darbībā četrus piecus gadus iepriekš. Dažā ziņā Balduīnam pat vairāk laimējās nekā Viļumam. Modenas Viļums veltīgi nopūlējās pierunāt zemgaļu lielkungu Viestartu pāriet kristīgā ticībā, turpretim Balduīnam - droši vien arī pēc daudzām un ilgām sarunām - beidzot tomēr 1230.g. 28.decembrī (vicelegāts

ieradās Latvijā, kā jau minēts, 1230.g. vasarā) izdevās noslēgt konversijas līgumu ar kuršu lielkungu jeb karali Lameķi.

Lai gan par lielkungu Lameķi mums pagaidām nav vairāk liecību kā vienīgi šis līgums, tomēr no tam, ka blakus viņam līdzējos minēti “Kursas pagāni” (t.i. nekrīstīgie kurši), mēs varam secināt, ka svarīgos valsts aktos kuršu karalis pēc ieraduma tiesībām bij saistīts ar savas tautas piekrišanu, vai nu tā izpaudās tautas (kaŗavīru) sapulcē, vai tikai vecājo padomē. Šī konsensa nozīme bij labi saprotama arī līguma teksta sastādītājam, domājams, kādam katoļu garīdzniekam vai pašam Balduīnam, jo, piemēram, bīskaps pēc kanoniskām tiesībām svarīgos lēmumos par bīskapijas lietām bij saistīts ar sava doma kapitula padomu vai piekrišanu. Tādā kārtā - satura ziņā līdzīgi Rimberta chronikā lietotai formulai “karalis Olafs un zviedru tauta” - mūsu aplūkojamā līgumā katoļu garīdznieka izstrādātais latīņu teksts par līdzējiem no kuršu puses nosauc karali Lameķi un Kursas “pagānus” (Lammekinus rex et pagani de Curonia), bet ar nodomu nelieto vārdu “tauta”, lai apzīmējumā “pagāni” izteiktu savu nicinājumu nekrīstīgai ciltij.

Pirmais noteikums līgumā bij kuršu pāriešana katoļu ticībā (konversija), kas praktiski nozīmēja - un līgumā tas arī ir skaidriem vārdiem pateikts - ka kuršiem tūlīt jāuzņem Balduīna izraudzītie svētnieki un jādod tiem viss uzturam nepieciešamais (baznīckunga sieciņi). Šie misionāri nekavējoties kristīs visus kuršu vīrus, sievas un bērnus un prasīs izpildīt citus krīstīgās ticības priekšrakstus. Tālāk kurši solījās uzņemt pāvesta iecerāmo bīskapu un paklausīt viņam tāpat, kā tas pienākas citiem krīstīgiem (aliorum more debito Christianorum). Bez tam kurši uzņēmas pastāvīgu pienākumu maksāt katru gadu savam bīskapam un prelātiem tikpat lielu nodokli (desmito tiesu) kā Gotlandes pirmiedzīvotāji (zviedri) saviem prelātiem (augstākiem garīdzniekiem). Savukārt Balduīns garantē ja kuršiem mūžīgu brīvību (perpetuam libertatem), ja vien viņi neatkrītis no krīstīgas ticības. Ievērojot šo brīvības garantiju, mēs varam saukt 1230.g. 28.decembŗa līgumu par kuršu brīvības grāmatu, kā to darījis jau pāvests kādā 1234.g. rakstā (libertatis scilicet Curlandie neophitorum litteras)[7].

Tomēr kuršu brīvības grāmata ietvēra sevi nevien konversijas līgumu, t.i. kuršu solījumu pāriet katoļu ticībā, bet arī oblācijas līgumu, kas izteikts vārdos: “viņi nodeva savas zemes, sevi un savus ķīlniekus caur mūsu [vicelegāta Balduīna] rokām pāvesta rokās” (LUB. I, 103). Ar to tika nodibināta pāvesta virskundzība pār Kursu, kā tas arī saskanēja ar toreizējo pāvestu aizstāvēto mācību, ka visas zemes, kas piegrieztas katoļu ticībai vai nu “ar sprediķošanu” (per predicationem), t.i. ar labprātīgu misiju, vai ar krusta kaŗiem (per peregrinationem), t.i. ar spaidu misiju, juridiski pieder Romas

baznīcai, kuŗa sākot ar 12.gs. otro pusi, ar pāvestu Aleksandru III (1159.-1181.g.) uzņēmās misijas augstāko vadību, ierosinot, izlaižot uzsaukumus, sūtot misionārus, ļaujot mainīt zvērustus un Svētās Zemes vietā doties uz Prūsiju vai Livoniju, izdodot krusta kara bullas un piešķirot krustnešiem atlaižas, apstiprinot bīskapus, sūtot legātus u.t.t. Tāpēc arī pāvests Grēgorijs IX domāja, ka viņam ir tiesība apgalvot (1234.g. 20.nov.): “Sēlija, Zemgale un Kursas un visas citas Livonijas zemes, kas vai nu ar labprātīgu, vai spaidu misiju piegrieztas katoļu ticībai, juridiski pieder Romas baznīcai” (ad ecclesiam Romanam de jure pertineant)[8]. Tāpat 1237.gadā Grēgorijs IX, pievienojot Zobenbrāļu ordeni Vācu ordenim, pasvītēja, ka Livonija (Latvija un Igaunija) ir Sv. Pēterā īpašums, lai ar to izceltu pāvesta virskundzību pār šejienes ordeni un bīskapiem un Livonijas jeb Māras zemes baznīcas valsts raksturu. Savukārt legāts Viļums, 1245.g. piešķirot Vācu ordenim 2/3 no iekarotās un neiekarotās Kursas un ieskaitot Kursu Prūsijas apgabalos, atzīmēja, ka pāvests uzņēmis Prūsiju par Sv. Pēterā īpašumu.

Bet šai vispārējai formulai par Sv. Pēterā jeb Romas baznīcas īpašuma tiesībām (juris et proprietatis beati Petri) resp. suverēnitāti uz jaunkristīto latviešu, prūšu un igauņu zemēm īstenībā gan lielāko tiesu bij samērā šaura nozīme, jo kā Prūsijā faktiski laicīgo varu savās rokās bij sagrābis Vācu ordenis, tā Latvijā un Igaunijā galvenām kārtām Rīgas bīskaps un Zobenbrāļu ordenis (1202.-1237.g.), bet pāvestam vai viņa legātiem atlika visvairāk tikai diezgan ienesīgā šķīrējtiesneša loma vietējo varas nesēju biežajās savstarpējās ķildās, kā arī pienākums un tiesība ar atgādinājumiem un baznīcas sodiem sargāt zemes pirmiedzīvotājus pret svešo varas vīru pārestībām. Cik ļoti vācu iekarotāju un kolonizātoru darbība nesaskanēja ar pāvesta misijas politikas principiem, redzam, piemēram, no Innocenta III pārmetumiem Zobenbrāļu ordenim 1213.g.: zobenbrāļi mazāk rūpējoties par Kristus vārda propagandu, bet tikai ceļot pili pie pils un pievienojot lauku laukam līdz zemes robežām; kaut gan viņi saucoties par Kristus bruņniekiem, tomēr viņi bieži kaŗojot pret Kristu un nekautrējoties apvainot evaņģeliju, lai tikai varētu vairot savus īpašumus un ienākumus, gūt sev laicīgus labumus[9]. Tā arī 1222.g. pāvests Honorijs III uzdeva Sēlijas bīskapam un Daugavgrīvas klosterā abatam aizsargāt Livonijas jaunkristītos pret zobenbrāļiem, jo tie viņiem nodarot visādas pārestības, terrorizējot, patvarīgi atņēmot īpašumus un laicīgās tiesas varas vārdā vajājot ar asinsatriebību.

Līgstot ar brīvjiem kuršiem par kristietības pieņemšanu, Balduīns solīja viņiem mūžīgu brīvību, kas šai gadījumā jāsaprot arī tā, ka pār viņiem nebūs varas sakšu kundzības nesējiem, it sevišķi Rīgas bīskapam, Zobenbrāļu ordenim un Rīgas pilsētai, Kurši gan solījās uzņemt Balduīna izraudzī-

tos baznīckungus un pāvesta ieceļamo bīskapu, bet par kādu citu svešu amata vīru atzīšanu vai kaŗaspēka uzņemšanu savā zemē viņi nebij runājami, un to arī negribēja Romas bīskapa universālisma priekšstāvis. Acīm redzot, Kursā paturēja savu patstāvību, savu brīvo armiju un karali, bet ar 1230.g. 28.decembrā līgumu nonāca pāvesta aizsardzībā.

Šī līguma noslēgšanu, protams, nevar izskaidrot ar kuršu vēlēšanos mainīt savu ticību pret katolismu, jo vēl simtiem gadu vēlāk viņi turējās pie savas nacionālās reliģijas kulta, bet gan ar vēlēšanos izvairīties no šausmīgās asins izliešanas gaidāmās cīņās pret vāciem, iepriekš nodrošinot sev pāvesta aizsardzību pret vācu ekspansiju, un ne tikai pret vācu ekspansiju vien, bet arī pret dāņiem un zviedriem. Līgumā uzņemtā fraze, ka kurši netiks pakļauti ne Dānijai, ne Zviedrijas karaļvalstij, liekas saprotama tikai kā defensīva Kursas savienība ar Romu pret varbūtējām Dānijas vai Zviedrijas pretenzijām. Kuršiem, acīm redzot, bij iemesls baidīties, ka viņu senie vēsturiskie cīņu pretinieki var atkal iebrukt Kursā un prasīt meslus, kā tas vairākkārt bij noticis pagātnē[10]. Pašreiz it sevišķi bij jābaidās no dāņiem, kas karaļa Valdemāra II vadībā vēl nesen (1219.g.) bij pa daļai iekarojuši Igauniju.

Bet vai kuršiem bij pietiekošs pamats cerēt, ka pāvesta resp. viņa legāta aizsardzība varētu būt pietiekoši efektīva nākotnē paredzamās cīņās pret dāņiem, zviedriem vai Livonijas vācu bīskapiem un bruņniekiem? Te varētu aizrādīt, ka kuršiem, bez šaubām, bij pazīstami legāta Modenas Viļuma panākumi Virijā 1225./26.gadā, par kuriem Latviešu Indriķis stāsta: “legāts sūtīja savus vīrus, krustnešus un garīdzniekus, uz Viriju un atstūma vācus un dāņus, pārņemdams šīs zemes savā varā” (XXIX 6). Līdz ar to kuršiem bij zināms, ka legātiem viņu darbības laikā piederēja šurp atbraukušo krustnešu vadība un viņi tā tad varēja palīdzēt saviem sabiedrotiem arī ar šķēpu un zobenu (sakarā ar to, piemēram, 1234.g. pāvests aicināja Rīgas bīskapu savas tiesas priekšā vispirms tāpēc, ka viņš atņēmis Balduīnam kā vicelegātam uzticēto krustnešu vadību). Ja nu pāvesta legāta rokās atradās krustnešu vadība[11] un baznīcas sodi kā līdzeklis Romas baznīcas jeb pāvesta universālisma pretinieku apkaŗošānai un savaldīšanai, tad, protams, pāvesta palīdzība kuršiem varēja likties svarīga un efektīva.

Vistuvākās briesmas kuršu patstāvībai draudēja no Livonijas vācu kungu trejsavienības - Zobenbrāļu ordeņa, Rīgas bīskapa un pilsētas, un pamazām kļuva redzami tie negaisa debeši, kas savilkās pie Kursas apvāršņa.

Kādā 1231.g. (?) dokumentā (fragmentos), kurā mēģināts atspēkot vicelegāta Balduīna apsūdzības pret Rīgu, sastopams svarīgs aizrādījums, ka pirms diviem gadiem kuršu zemē bijis liels bads, un kurši (lai dabūtu Rīgas

palīdzību) solījušies divu gadu laikā pieņemt katoļu svētniekus, bet tagad atsakoties to darīt un atraidot Rīgas sūtītos baznīckungus (LUB. I, 106). Šepat pieminēts arī kāds līgums ar kuršiem, kuŗu it kā noslēgusi nevien Rīgas pilsēta, bet arī Zobenbrāļu ordenis un Rīgas Sv. Marijas konvents, pie kam pat Balduīns esot tam sākumā piekritis. Šis aizrādījums katrā ziņā zīmējas uz kādu pazīstamu dokumentu (LUB. I, 105), kas sastādīts Rīgā 1230.gadā. Tanī teikts, ka ordenis, doma kapituls un Rīgas pilsēta izlīguši ar te nosaukto novadu (Rendas, Valgales, Pedoles, Matkules, Vānes, Pūres, Ugeses, Kandavas un Ances) kuršiem, kas apsolījušies pakļauties kristietības jūgam un maksāt ikgadus no viena zirga saimniecības pusbirkavu rudzu, uzturēt baznīckungus un piedalīties kaŗos pret Kristus ienaidniekiem. Savukārt vāci solīja kuršiem neaizkart viņu īpašuma tiesības uz laukiem un pārējo mantu.

Pēdējais dokuments gan pierāda vācu savstarpējo norunu par Kursas izmantošanas noteikumiem un rāda vācu ekspansijas tuvāko mērķi, bet nav pietiekošu liecību, ka šis akts patiešām apliecina notikušu vienošanos ar kuršiem. Ir gan pretēja rakstura norādījumi, proti, ka kurši šo "izlīgumu" (compositio) neatzina. Pirmkārt, kaut gan tanī noteikts, ka kurši aicinās no Rīgas svētniekus, vēlāk Rīga žēlojas, ka "viņi negrib pieņemt mūsu svētniekus". Otrkārt, minētā aktā nav ne vārda par ķīlniekiem, kas bij nepieciešams tādu līgumu nodrošinājums. Treškārt, ar dokumentā minēto (Pieabavas) novadu kuršiem jau nākošā gada sākumā (1231.gada 17.janvārī) noslēdza savu (otro) konversijas līgumu (LUB. I, 104) vicelegāts Alnas Balduīns, un nu izrādās, ka kurši nodevuši savus ķīlniekus viņam (obsides suos dederunt).

Rodas jautājums, kāpēc jau Balduīna pirmais līgums (1230.gada 28.dec.) neaptvēra visu Kursu, bet tikai Piemari, Ventavu un dažus Bandavas novadus (Alsungu, Ķimāli, Tigvi)[12]. Vai tāpēc, ka tālāk nespiedzās Lameķa valsts un Kursā būtu bijuši vēl citi neatkarīgi valdnieki? Liekas, pareizais izskaidrojums gan būs tas, ka, pirmo līgumu noslēdzot, Balduīns ievēroja vietējo vācu pretenzijas uz to Kursas daļu, kura bada laikā bij saņēmusi palīdzību no Rīgas un kuŗai vāci gribēja uzspiest savus noteikumus; tā tad viņš bij mierā piekritis Kursas dalīšanai. Bet kad vēlāk starp Balduīnu un šejienes vāciem izcēlās nesaskaņas[13] un viņš redzēja kuŗu noraidošo izturēšanos pret rīdzinieku piedāvāto kristietības jūgu, viņš pieņēma arī pirmāk vāciem atvēlēto Kursas daļu pāvesta un savā aizsardzībā, saņemot turklāt kuŗu ķīlniekus, bet tādā kārtā galīgi sanīdās ar Rīgas kungiem un Zobenbrāļu ordeni.

Tā mēs redzam, ka kurši, meklējami aizsardzību pret vācu pretenzijām, nosvērās pāvesta vicelegāta pusē, kuŗam tad arī izdevās noslēgt ar viņiem vienu pēc otra divus līgumus: 1230.g. 28.decembrī ar vienu Kursas daļu,

1231.g. 17.janv. ar otru daļu. Pirmā līguma teksts bij par paraugu otrajam, kurš tāpat kā pirmais uzlika kuršiem pienākumu tūlīt pieņemt Balduīna izraudzītos baznīckungus, kristīties, uzņemt pāvesta ieceļamo bīskapu, maksāt baznīcai desmito tiesu, piedalīties kara gājienos pret pagāniem, kā arī pasvītēja pāvesta virskundzību (salva auctoritate domini papae in omnibus). Tikai otrā līguma teksts nezināmu iemeslu dēļ ir pa daļai saīsināts, izmetot starp citu pirmajā - kuršu brīvības grāmatā - ievietoto mūžīgās brīvības garantiju un klauzulu par kuršu neatkarību no Dānijas un Zviedrijas. Nav tomēr ticams, ka Balduīns būtu gribējis nodibināt šai Kursas daļā citādāku režīmu.

Beidzot, kuršu brīvības grāmatas analizē jāatzīmē svarīgais līguma noteikums, ka “divu gadu laikā viņi [kurši] stāsies paša pāvesta priekšā un saskaņā ar viņa spriedumu visu iekārtos uz mūžīgiem laikiem”; starplaikā kuršiem vajadzēja ievērot vicelegāta Balduīna priekšrakstus. Šis noteikums rāda, ka 1230.g. 28.dec. akts bija tikai pagaidu līgums, kurš divos gados vajadzēja atvietot ar galīgu līgumu starp kuršiem un pašu pāvestu. Var pat būt, ka aiz šī noteikuma slēpās kāda noruna ar lielkungu Lameķi, kas viņam solīja iespēju kronēties Romā par kristīgu kuršu karali. Ja arī tāda noruna būtu bijusi, tās izpildīšanu nepieļāva Livonijas vācu politiskās intrigas, it sevišķi Zobenbrāļu ordenis, kas centās stingri nosargāt, lai latvju cilšu sūtņi nenonāktu tiešos sakaros ar pāvestu, kur tie apsūdzēja ordeni par varmācībām un lika šķēršļus ceļā viņa politiskiem plāniem. Pamatojoties uz Alnas Balduīna sūdzībām, pāvests 1234.g. uzaicināja Zobenbrāļu ordeni atbildēt par to, ka tas daudzkārt aizturējis pagānu sūtņus, kas gribējuši doties uz Romu, lai, noslēguši līgumu par brīvības nodrošināšanu, pieņemtu kristīgo ticību; zobenbrāļi, sacīdami, ka viņi varot dot tikpat labu ticību kā pāvests, kādreiz piespieduši griezties atpakaļ sūtņus, kas jau bijuši nonākuši Gotlandē[14].

Par kuršu delegācijas ierašanos pie pāvesta nav ziņu. Varbūt, ka ar to saistāma abu kuršu līgumu ratifikācija, ko izdarīja pāvests Grēgorijs IX 1232.g. 11.februārī, atsaucoties uz Kursas jaunkristīto lūgumu apstiprināt viņiem Balduīna nodrošinātās brīvības un tiesības[15]. Bet tikpat labi šos līgumus varēja likt pāvestam priekšā arī Balduīns, kas tai laikā uzturējās kūrrijā.

Kad Balduīns ar saviem kuršu līgumiem bij atstūmis malā sakšu un vestfāļu kundzības pretenzijas, starp viņu un Livonijas vācu varām izcēlās asas nesaskaņas, kas galu galā beidzās ar Rīgas bīskapa un Zobenbrāļu ordeņa uzvaru.

Vispirms, jaunais Rīgas bīskaps Nikolajs atņēma Balduīnam krustnešu vadību un noskaņoja pret viņu naidīgi prelātus un krustnešus, tā padarīdams vicelegātu nespējīgu realizēt savus nodomus un izpildīt savus solījumus kuršiem. Tālāk, bīskaps Nikolajs piespieda Balduīnu - kā vēlāk pāvests raksta: uz kāda netaisna šķīrējtiesas sprieduma pamata - atdot kuršu ķīlniekus viņam, Rīgas bīskapam. Līdz ar to faktiskā vara pār Kursu nonāca Rīgas bīskapa rokās, protams, ciktāl kurši ņēma vērā savu ķīlnieku likteni, kuri parasti bij zemes vecajo, kungu un labiešu dēli.

Pēc kuršu ķīlnieku iegūšanas vācu rokās nu bij faktiskais pamats, lai varētu mēģināt izvest dzīvē tās pretenzijas, kas fiksētas Rīgas doma kapitula, zobenbrāļu un Rīgas pilsētas 1230.g. līgumā par Kursas ekspluatācijas noteikumiem. Balduīnam dotos un pāvestam domātos kuršu ķīlniekus Rīgas bīskaps šķīra trīs daļās, atdodams zobenbrāļiem un Rīgas pilsētai katram trešo daļu un pats paturēdams sev trešo daļu, sadalot savā starpā tādā proporcijā arī Kursas teritoriju[16].

Vācu ienīstam un vajātam, Balduīnam neatlika nekas cits, kā ceļot uz Romu pie pāvesta, lai dabūtu jaunas un plašākas pilnvaras. 1231.g. rudenī viņš devās ceļā. Kamēr viņš bij prom, zobenbrāļi rīkoja sirojumu pa Kursu, postīja to dedzinot un slepkavojot un nolaupīja arī kuršu brīvības grāmatu[17]. Acīm redzot, kurši labprātīgi nepadevās vācu varai un arī pēc savu ķīlnieku nokļūšanas bīskapa un ordeņa rokās atteicās tiem maksāt kunga tiesu. 1234.g. 20.nov. rakstā Grēgorijs IX izsaka savu sašutumu par smagiem zaudējumiem un neskaitāmām pārestībām, ko jaunkristītiem nodarījuši Rīgas bīskaps, Zobenbrāļu ordenis un Rīgas namnieki, okupēdami zemes, kas pēc taisnības pieder pāvestam.

Pāvests pilnīgi nostājās Alnas Balduīna pusē un, sagaidīdams lielas lietas no tik dedzīga darbinieka, personīgi Romā iesvētīja viņu par Zemgales bīskapu un 1232.g. 28.janv. iecēla par savu legātu Livonijā, Gotlandē, Somijā, Igaunijā, Zemgalē, Kursā un apkārtējās jaunkristīto un pagānu zemēs un salās, piešķirot viņam turklāt tiesību sodīt sev nepaklausīgos ar izslēgšanu no baznīcas (LUB. I, 115). Starp citu pāvests pilnvaroja Balduīnu pārņemt pāvesta rokās visas jaunkristīto zemes Latvijā un Igaunijā, kuras nebūtu līdz šim ieskaitītas kāda bīskapa diēcēzē (LUB. I, 116). Bez tam pāvests uzticēja Balduīnam personīgi Kursu uz visu mūžu (LUB. I, 119) un tāpēc uzdeva Rīgas bīskapam un kapitulam, zobenbrāļiem un Rīgas namniekiem atteikties Romas baznīcai par labu no Kursas, Zemgales, Sāmsalas un citu turienes zemju ķīlniekiem un nodot tos līdz ar minētām zemēm legātam, Zemgales bīskapam Balduīnam, lai tas rīkojas ar tām viņu labklājības, ticības izplatīšanas un baznīcas goda labā (LUB. I, 120).

Ar sevišķu bullu Svētais tēvs vērsās pret Rīgas bīskapu Nikolaju un, Balduīna inspīrēts, pārmeta tam sadarbību ar pašu nelabo, jo viņš esot kavējis vicelegāta darbību un no velna kalpības atbrīvotos, katoļu ticībai piegrieztos ļaudis pakundzējis savai kalpībai, kaut gan Balduīns tiem ticības labad apsolījis brīvības stāvokli; tādā kārtā Rīgas bīskaps provocējot jaunkristītos atkrist no ticības (LUB. I, 123).

Par spīti tām 9 bullām, ko pāvests deva Balduīnam līdz uz Livoniju, piešķirot viņam dažādus amatus un tiesības, viņa otrais legācijas laiks beidzās tikpat neveiksmīgi kā pirmais. Neievērojot Balduīna pilnvaras, Rīgas bīskaps rīkojās arī ārpus savas diēcēzes kā garīgs un laicīgs Latvijas un Igaunijas valdnieks, uzskatīdams sevi par vācu imperijas markgrāfu. Ja tiesa Balduīna sūdzībām, tad Zobenbrāļu ordenis savukārt atzinis Saksijas hercoga virskundzību pār Latviju un Igauniju un, turēdams savā faktiskā varā Bاندavu, pat nepieļāvis kristīt turienes kuršus, lai tie neiegūtu baznīcas aizsardzību. Par visu to Balduīns sanāca tādā naidā ar vāciešiem, ka, glābdams savu dzīvību, bij spiests patverties Daugavgrīvas klosterī; par legāta aizstāvēšanu ordenis vēl vairākus gadus pēc tam vajāja Daugavgrīvas klostera abatu[18].

Beidzot arī pāvests 1234.g. 9.februāri atcēla Balduīnu no legāta amata un viņa vietā par savu legātu Livonijā, Prūsijā, Gotlandē, Somijā, Igaunijā, Zemgalē un Kursā iecēla atkal bijušo Modenas bīskapu Viļumu, kas bij veiklāks diplomāts un prata labāk sadzīvot ar ordeni un vietējiem vācu bīskapiem.

Savos pēdējos aktos, vēl uzskatīdams sevi par legātu, Balduīns 1234.g. 1. un 27.aprīlī izlēņoja 56 Rīgas namniekiem un Rīgas Pēterā baznīcas svētniekam katram pa 25 arkliem zemes Kursā “ar desmito un visām tiesībām, tāpat kā citiem Kursā ceļamiem vasaļiem”, paturot sev tikai augstāko tiesas varu (LUB. I, 135 un 136). Tādā kārtā legāts jau pats kļuva neuzticīgs saviem līgumiem ar kuršiem, kuŗos gan bij paredzēts, ka viņi maksās desmito tiesu savam bīskapam un prelātiem, nevis Rīgas namniekiem vai Rīgas baznīckungiem. Arī kanoniskās tiesības aizliedza atsavināt baznīcas desmito. Atcerēdamies savus agrākos solījumus, Balduīns tomēr iestarpināja lēņa grāmatā Rīgas namniekiem šādu noteikumu: “Turklāt paliks spēkā jaunkristīto brīvība minētās zemēs, ko es viņiem garantēju, darbodamies pāvesta legāta Otona vietā, un ko pāvests apstiprināja”. Līdzīga klauzula ievietota arī otrajā lēņa grāmatā, Pēterā baznīcas svētniekam. Bet šiem vārdiem jaunajos apstākļos nebija vairs sākumā domātās nozīmes, nedz arī kādas drošības, ka tos vienmēr ievēros.

Galvenais bij tas, ka ne pāvests; ne viņa legāti nespēja kuršiem kaut cik palīdzēt pret vāciem, kuŗi brīvo Kursu gribēja pārvērst par savu koloniju. Kuršiem atlika vienīgi brīvības karš, kas arī sākās drīz pēc Saules kaujas un ar pārtraukumiem ilga līdz 1267.gadam[19].

Dans l'ancienne historiographie lettonne une certaine confusion est née du fait qu'en concluant les contrats du 28 décembre 1230 et du 17 janvier 1231 avec le vice-légat du pape Baudouin (Balduinus), religieux du monastère d'Aulne (Alna), d'origine wallonne, la tribu des Courons, libre et indépendante, a adopté spontanément la religion chrétienne et la souveraineté du pape. L'auteur soutient que ce fait n'est à expliquer qu'en considérant la garantie de liberté éternelle qui est exprimée expressis verbis dans le premier des contrats mentionnés, conclu de la part des Courons par le roi Lammekinus. Disciplinée au point de vue militaire et parfaitement organisée au point de vue politique, la tribu des Courons avec son chef clairvoyant entra en relations de contrat et de défense avec le vice-légat du pape pour acquérir, tout en gardant leur indépendance politique, l'assistance de l'Église romaine dans la lutte contre l'armée envahissante des Allemands et, le cas échéant, contre les Danois et les Suédois.

- [1] Sal. prof. Dr. A.Spekkes: Brēmenes Ādamu lasot ar latviešu tautas vēsturnieka acīm, LVI žurnālā, 1937.g. 1.nr., 48.-49. lpp.
- [2] E.Hennig, Kurländische Sammlungen, I, Mitau 1809, 5.lpp.
- [3] H.Hildebrand, Livonica, 21.nr., 42.lpp.: ab ipso vicelegato provincias Curlandie voluntarie conversas, ad manus ecclesie memorate per eundem vicelegatum receptas...
- [4] LUB. I, 115 : pro gentium conversione maria transiens.
- [5] G.Donner, Kardinal Wilhelm von Sabina, Helsingfors 1929, 88.lpp.
- [6] Hildebrand, Livonica, 12.nr.: Ad hec, quia intelleximus neophitos gravari quamplurimum per quosdam, qui advocati dicuntur, et alios exactores, volumus, ut omnes omnino facias amoveri ac provideas, ne hujusmodi exactores neophitis ipsis decetero preponantur.
- [7] Turpat, 21.nr., 42.lpp.
- [8] Turpat, 45.lpp.
- [9] Innocentii III Epistolae, ed. Migne, Patrologiae latinae t. 216, 128.nr., 921.-922.lpp.
- [10] Sal. prof. Dr. A.Švābes: Kuršu valstis, Sējējā, 1937.g. 1.nr., 21.-24.lpp.
- [11] Sal. Hildebrand, Livonica, 21.nr. 41.lpp.: Osiliam, que per peregrinationem et sub vexillo ecclesie, magistro Joanne vicelegato presente et procurante, ad fidem et ad manus domini pape recipie[batur]...
- [12] A.Švābe, Kuršu līgumi (Veltījums prof. A.Tentelim, Rīgā 1936.g.), 38.lpp.
- [13] LUB. I, 106: In quod tamen pactum idem B[alduinus] tunc et deinceps consensit sicut probari potest usque ad dissensionem inter ipsum et nos postmodum exorta.
- [14] Hildebrand, Livonica, 21.nr., 46.lpp.
- [15] LUB. I, 124 un turpat reg. 139.nr., 34.lpp.
- [16] Hildebrand, Livonica, 21.nr., 40.-41.lpp. Sal. LUB. I, 109.
- [17] Livonica, 21.nr., 42. un 47.lpp.
- [18] Hildebrand, Livonica, 23.nr.
- [19] A.Švābe, Kuršu līgumi, 39.-40.lpp.

A. Altements

Zemgales novadu sadalīšana 1254.gadā

*Altements A. Zemgales novadu sadalīšana 1254.gadā //
Senatne un Māksla. – 1936. – No 2. – lpp. 165. – 168.*

Līdz mūsu dienām saglabājušies oriģināli dokumenti par politiskiem aktiem, kas aizkaŗ mūsu tautas un zemes vēsturiskos likteņus, it sevišķi senā-

kos laikos, atrodas galvenā kārtā ārzemju arhīvos - Vācijā, Polijā, Krievijā, Zviedrijā, Vatikānā u.t.t. Viena šādu dokumentu daļa ir apzināta un izpētīta, taču neatlaidīgi meklējumi arvien atklāj jaunus, agrāk nepazītus materiālus, rodas norādījumi pat par dažu labu veselu krājumu (Stokholmā, ordeņa arhīva daļas). Jaunāko laiku vēsturiskā kritika stingrā sijājumā pārvērtē arī agrāk apzinātos dokumentus, konstatējot to skaitā pat viltojumus u.t.t.

Mūsu pašu zemes arhīvu krājumos oriģinālu dokumentu par senākiem laikiem atrodas pavisam neliels skaits. Piemēram, ļoti maz mūsu rīcībā ir dokumentu par 13.gadsimteņa nozīmīgiem politiskiem aktiem - svešo ienācēju kundzības pamata radītājiem līgumiem par mūsu zemes sadalīšanu atsevišķo iebrucēju elementu starpā. Rīgas pilsētas robežu veidotāji dokumenti laimīgā kārtā pilsētas arhīvā ir saglabājušies, turpretim par pārējiem mūsu zemes novadiem līdzīgu aktu liecību mūsu rokās tikpat kā nav. Šeit reproducējams līgums par Zemgales novadu sadalīšanu 1254.gadā ir šās grupas vecākais pie mums uzglabājies dokuments (atskaitot Rīgas robežu dokumentus). Līdz pag. gada septembrim šis, tagad 682 gadus vecais pergaments glabājās Kurzemes provinces mūzejā, Jelgavā, tagad tas atrodas valsts arhīvā. Viņa teksts tulkojumā skan šādi:

“Alberts, no Dieva žēlastības Igaunijas, Livonijas, Prūsijas un Rīgas baznīcas virsbīskaps, un Vācu mestrs Eberhards, Vācu ordeņa virsmestra vietnieks Livonijā, visiem, kam šī grāmata nonāks rokās, sūta sveicienu Jēzus Kristus vārdā.

Darām zināmu visiem, ka miera un labas saskaņas dēļ starp mums un Vācu ordeņa brāļiem, vienojoties ar Rīgas domkapitulu, zemi, kas saucas Upmale, piesaukuši Svētā Gara žēlastību, laimējot, sadalām trīs daļās. Kādi novadi un īpašumi piekrīt virsbīskapam un kādi brāļiem, ar šo grāmatu esam parūpējušies atzīmēt uz mūžīgiem laikiem. Tā tad pirmā Upmales daļa sākas no tās upes, ko sauc par Lielupi, krasta, kas vērsts pret Daugavu, līdz upītei, ko sauc par Mēmeli, un ejot gar šās upītes labo krastu uz augšu līdz Medenes robežām. Otrā daļa atrodas starp Mēmeles kreiso krastu un Lielupes augšdaļu līdz tā sauktam Vēra mežam un tad gar abiem Lielupes krastiem uz augšu līdz Upītes un Saules novadu robežām. Šīs abas daļas uz mūžīgiem laikiem piekrīt virsbīskapam un viņa mantiniekiem. Trešā daļa sākas no pieminētā meža gar Lielupi uz leju līdz gaņas salas galam, ko parasti sauc par Gaņo salu; šīs daļas leļpus meža ir atdalītas ar Lielupi līdz Plānes novadam, kas arī pieder augšējai daļai, un no šā novada līdz iekoptai kaimiņu zemei; šī daļa piekrīt Vācu ordeņa brāļiem, ar desmito tiesu, baznīcu patronāta tiesībām, mūžīgā valdījumā ar visām tiesībām un laicīgiem labumiem, izņemot tās tiesības, ko var izlietot vienīgi virsbīskaps vai virsdiakons. Dots tā Kunga

1254.gada aprīļa mēnesī, mūsu pontifikāta pirmā gadā. Šī akta liecinieki ir tie, kuŗu zīmogi zemāk piekārti: Holšteinas grāfs Gerhards, bruņinieks Otons no Barmenstedas, franciskāņu ordeņa gardiāns, brālis Alberts, dominikāņu ordeņa priors, brālis Arnolds, Rīgas prāvests Hermanis ar savu domkapitulu un citi jo daudzi klēriķi un laji. Lai tomēr viss šis paliktu neapstrīdamā spēkā, šo grāmatu apstiprinām, piekaŗot mūsu un Vācu mestra Eberharda, kas tai laikā bija Vācu ordeņa virsmestra vietnieks Livonijā, zīmogu.”

No līgumam piekārtiem zīmogiem līdz mūsu dienām uzglabājušies 5, proti, 1) Rīgas domkapitula, 2) Vācu ordeņa mestra, 3) Rīgas franciskāņu, 4) Rīgas dominikāņu un 5) Daugavgrīvas klostera abata zīmogs.

13. gadsimteņa cīņās par Zemgali augšējā dokumentā aprakstītais akts sastāda tikai vienu nelielu epizodu, un īsās piezīmēs to nav iespējams novērtēt, tāpat nav iespējams izšķirt viņā aizkartās topografijas problēmas, par kuŗām dažādus uzskatus izteikuši Bilenšteins, Matīss Siliņš un H.Brīnings.

V. Biļķins Rūsiņš un viņa laikmeta cīņas

*Biļķins V. Rūsiņš un viņa laikmeta cīņas //
Senatne un Māksla. – 1937. – No 4. – lpp. 17. – 24.*

Vienīgais avots par Sotekles valdnieku Rūsiņu ir Indriķa Livonijas chronika. Tā ir sarakstīta 1225./26.gadā, bet pielikums 1227.gadā.

Apmēram ar 1203.gadu sākot, Indriķis sniedz ziņas par notikumiem, ko viņš pats ir redzējis vai par kuŗiem viņam ir stāstījuši aculiecinieki. Chronists nav sava mūža lielāko daļu pavadījis bīskapa Alberta tuvumā, bet gan pie letgaļiem un igauņiem, pie tam nevis viņu valdnieku pilīs, bet tautas vidū. Šim apstāklim ir ārkārtīgi svarīgas sekas, kas nav vēl historiografijā pi-enācīgi novērtētas. Parasti chronisti dzīvo laicīgo vai garīgo valdnieku, vai citu kādu augsti stāvošu personu tuvumā un tēlo vēsturiskos notikumus, raudzīdamies, tā sakot, no valdnieku sāniem. Indriķis nenoliek vis visu no-tikumu centrā bīskapu Albertu, par kuŗu viņš stāsta pārāk maz, ja ievērojam bīskapa lielo lomu šejienes vēsturiskajos notikumos. Chronists, kā jau sacīju, kopā ar tautu dzīvodams, sniedz visbagātākos datus par to, kas norisinās tau-tas vidū, saprotams, izraudzīdams tos notikumus, ar kuŗiem saistās viņa galvenā interese. Indriķis rāda, kā priesteris uzrunā to, ko viņš nupat kristis, kā priesterus saņem vecākais tanī ciemā, kur jau ir kristījuši iedzīvotājus citu tautu garīdznieki. Viņš stāsta, kā kareivji dodas kaŗa gājienā, kā viņi rāpjas

uz ienaidnieka pils valņiem, kā viņi izlaupa un nodedzina ciemus, kā viņi dzenā ienaidnieku pa mežiem. Tik daudz datu par notikumiem, kas saistās ar pašu tautu, mēs neatradīsim nevienā citā 13.gadsimteņa chronikā. Šinī ziņā Indriķa Livonijas chronika ir ūnikums un mūsu vēsturniekiem ar zeltu neatsverams dārgums.

Ar šo apstākli pa daļai izskaidrojams jautājums, kāpēc Indriķis tik maz sniedz ziņu par notikumu politisko pusi. Par politiku viņam bija maz ziņu, un tā viņu arī neinteresēja. Jāsaka arī, ka ar šo Indriķa īpatnību ir izskaidrojams arī tas, ka viņš runā ļoti maz par letgaļu valdniekiem. Viņu pilis viņš nedzīvoja, maz ko viņš zināja par viņu darbību un maz arī par viņiem interesējās.

Indriķis, kā to esmu apskatījis plašākā darbā[1], raugās uz notikumiem caur duālisma rāmjiem. Vienā pusē stāv Dieva kalpi, kas cīnās par Dievu. Otrā pusē velna kalpi, kas cīnās pret kristīgo ticību un Dievu, pa maldū un tumsas takiem maldīdamies.

Pēc Indriķa uzskatiem no visiem letgaļu valdniekiem Rūsiņš vienīgais bija velna kalps[2]. Proti, par saviem panākumiem karā viņš neslavēja vis Dievu, bet pats sevi. Tā tad viņam piemita netikums - lepnība. Viņš vienīgais no letgaļiem saņēma sv. Jaunavas sodu.

Kā par visiem letgaļu kungiem, tā arī par Rūsiņu Indriķis runā maz un pie tam īsos vārdos. Par viņu stāstot, chronists visvairāk rāda tik to, ka viņš dodas ar saviem kareivjiem karā, bet par viņa darbiem uz kara lauka viņš nemin gandrīz nemaz. Tomēr arī no tā mazuma, ko Indriķis sniedz, ir iespējams Rūsiņu raksturot un viņu pienācīgi novērtēt.

Rūsiņš, saka Indriķis, bija pats varonīgākais letgalis[3]. Viņa darbi to arī apstiprina. No visiem letgaļu kungiem visvairāk Rūsiņš piedalījās kara gājienos. Tālibaldū (tik ne: Tālivalds!) mēs nekad neredzam kara spēka priekšgalā, bet Varidoti tik vienu reizi. Rūsiņš vislabāki saprata pavalstnieku vajadzības, un viņa šķēps arvien pacēlās cīņai, kad bija jāaizstāv sava tauta. No visiem letgaļu kungiem visvairāk Rūsiņš ir līdzīgs varonīgajiem zemgaliešu valdniekiem Viestartam un Nameikim.

Par Rūsiņu no tā laika, kad viņš vēl nebija kristījis, nekas mums nav zināms. Vai viņš kam ir maksājis tribūtu, arī nav zināms. Kristījis Rūsiņš, jādūmā, ir labprātīgi, jo Indriķis uzsver, ka letgaļi labprātīgi un bez kara spaidiem ir kristījušies. Ar kristīšanos viņš iekļāvās bīskapa Alberta varas sfairā.

Pirmo reizi Rūsiņš uz vēstures lappusēm uzpeld 1208.gadā. Letgaļu un igauņu starpā bija norisinājušies sīvi kari. Tiešu datū chronists nesniedz par to, bet tas ir secināms no tā, ka starp viņiem ir valdījis ass naidis. Par sevišķi

asu naidu liecina tas apstākļi, ka igauņi bieži sadedzināja kaujā sagūstītos letgaļus un letgaļi igauņus. Dzīvu gūstekņu sadedzināšanu mēs sastopam gandrīz vienīgi letgaļu un igauņu savstarpējos karos. 1208.gadā Rūsiņš kopā ar Tālibaldu, Varidoti un Cēsu ordeņa brāli Bertoldu nosūtīja uz igauņu novadu Ugauniju sūtņus, lai saderētu mieru. Ugaunieši nosūtīja viņiem līdz uz Letgali savus sūtņus, bet arī te sarunas beidzās bez cerētā miera.

Pēc sarunu izjukšanas uzliesmoja atkal asiņaini un nežēlīgi kari starp letgaļiem un igauņiem. Šinīs karos no letgaļu kungiem, kā jau esmu sacījis, Indriķis visbiežāk min Rūsiņu. Diemžēl viņš arvien iet karā kopā ar citiem letgaļu un lībiešu kungiem un ar Cēsu Bertoldu un tāpēc nav iespējams par viņu vien runāt.

1208.gada rudenī letgaļu, ordeņa un rīdzinieku karaspēks iebruka Ugaunijā un nodedzināja Odempi. Atriebdamies ugaunieši ar sakaliešiem izlauņija Trikātu un pēc tam uzbruka Beverīnai. Letgaļi viņus tomēr no pils atsita. Lai atmaksātu igauņiem par nodarīto postu un letgaļu sadedzināšanu, Rūsiņš ar Varidoti, lielu karaspēku sapulcinājuši, ieradās pie Beverīnas. No šejienes viņi vieni bez ordeņa karaspēka devās nevis uz Ugauniju, bet uz Sakalu, lai atriektu par palīdzības sniegšanu ugauniešiem.

Rūsiņš un Varidotis deva sakaliešiem ļoti smagu triecienu. Viņiem izdevās nepamanītiem iebrukt Sakalā, un visi iedzīvotāji atradās ciemos. Visi, kas gadījās ceļā, krita par upuri viņu šķēpiem. Letgaļi nokāva ap trīs simt igauņu vecākos vien un pārējos bez skaita. Ieroči strādāja tik ilgi, kamēr nokusa kareivju rokas. Lielu laupījumu saņēmuši, viņi devās mājās, iedami pa ceļu lēnām, lai atsistu igauņus, ja tie dzītos pakal. Rūsiņa un Varidoša iebrukums bija nesis tādus zaudējumus igauņiem un iedzinis tādas bailes, ka tie neuzdrošinājās dzīties pakal.

Ceļā uz mājām letgaļi iegriezās Beverīnā. Še nu Rūsiņš stāstīja par saviem kara darbiem Sakalā. Viņa vārdus, kā to jau esmu minējis, Indriķis attēlo kā pašslavināšanos. Rūsiņš, kā saka chronists, atdarījis muti un teicis: "Mani bērnu bērni stāstīs saviem bērnu bērniem trešā un ceturta augumā, ko (pats ar saviem vārdiem uz sevi norādīdams) Rūsiņš pastrādājis sakaliešu apkaušanā." Ar to chronists ir gribējis tik rādīt, ka Rūsiņš, lai gan ir kristījis, tomēr vēl ielaidis grēku sirdī, proti, centies pēc savas, ne Dieva slavas[4].

Pēc tam abas naidīgās tautas noslēdza pamieru uz vienu gadu[5].

Pēc pamiera notecēšanas 1209.gada beigās vai 1210.gada sākumā Rūsiņš ar saviem un Autīnas letgaļiem, vendiem un ar Bertoldu iebruka Ugaunijā. Arī tagad viņi pārsteidza ciemos ugauniešus. Iebrucēji nokāva daudzus,

daudzus sagūstīja un ieguva lielu laupījumu. Ugaunijas ciemi palika gluži tukši.

Ar bīskapa starpniecību letgaļu daļa un lībieši ar ugauniešiem saderēja mieru.

Rūsīņš ar Bertoldu šo mieru noraidīja un gatavojās jaunam karā[6]. 1210.gadā īsi priekš 13.jūlija notika jauns letgaļu un Bertolda iebrukums Ugaunijā. Vai arī Rūsīņš tur piedalījās, par to Indriķis nestāsta. Vairāk jādomā, ka viņš būs bijis iebrukuma dalībnieks, jo arī viņš taču mieru ar ugaunīem noraidīja un gatavojās karā[7].

Pēc tam sekoja jauns iebrukums Ugaunijā un Odempes ieņemšana[8]. Igaunī atbildēja ar lielu iebrukumu Letgalē[9].

1210.gadā īsi priekš ziemassvētkiem Rūsīņš kopā ar lībiešu kungiem, vāciešu un krievu karaspēku, gar jūrmalu iedami, iebruka Sontaganā. Karaspēkam atkal izdevās igauņus pārsteigt un uzbrukt, kamēr viņi nebija paspējuši izbēgt no ciemiem. Iebrucēji stipri izpostīja visu Sontaganu, ieņēma trīs pilis un tās nodedzināja. Gūstekņus viņi ieguva ļoti daudz un ap četri tūkstoši liellopu vien.

1211.gada janvāra beigās Rūsīņš ar Bertoldu devās uz Metsepoli, lai izdzītu sontagiešus, kas biju še iebrukuši nolūkā atriebties. Kauja tomēr nenotika, jo igauņi cīņā neielaidās un devās mājās[10].

Pēc tam Rūsīņš ar letgaļiem, lībiešiem un vāciešiem iebruka Sakalā. Letgaļi un lībieši izsiroja visu novadu, daudzus nokāva un daudzus saņēma gūstā. Pie Vīlandes atgriezušies, Rūsīņš un Bertolds uzaicināja pils aizstāvjus padoties. Vīlandieši to noraidīja. Tad Rūsīņš lika gūstekņus nokaut[11] un iemest pils grāvī, draudēdams to pašu darīt arī ar tiem, kas atradās pilī.

Pils grāvjus piepildīja ar kokiem un virsū sakrāva veselu grēdu. Tur uzkāpa letgaļi kopā ar stopniekiem un daudzus pilī ievainoja ar metamiem šķēpiem un bultām. Igaunī grēdu aizdedzināja, bet uguni ar sniegu nodzēsa. Pilī sāka mest ar mašīnām lielus akmeņus. Beidzot pāri par apcietinājumiem pārrāpās kareivji, un pils padevās.

Aprīļa sākumā atkal notika iebrukums Sakalā. Pēc tam igauņi pat no visattālākajām provincēm vairākas reizes iebruku Letgalē un Lībijā un tās stipri izpostīja[12]. Šiem iebrukumiem sekoja vēl divi iebrukumi. Pēdējā iebrukumā igauņus tomēr stipri sakāva[13]. Visu šo karu aprakstos Rūsīņa vārds nav sastopams.

1211.gadā, domājams, ziemai iestājoties, sakalieši un ugaunieši iebruka Letgalē un nokāva Rūsīņa "draugus", kas bija paslēpušies mežā. Letgaļi kopā ar lībiešiem un ordeņa karaspēku iebruka no jūras puses Sakalā un Nurme-gundē un tās stipri izpostīja. Šim iebrukumam viens pēc otra sekoja pieci

letgaļu kara gājieni uz Sakalu un Ugauniju. Vācieši tajos nepiedalījās. Atkārtotie iebrukumi rāda veiklu letgaļu taktiku. Šajos karos galvenām kārtām centās apkaut ienaidnieka ciemu iedzīvotājus. Kareivji nokāva vai sagūstīja katru, kas gadījās ceļā. Kas paspēja izbēgt, tas paslēpās mežā. Nākošos iebrukumos centās pārsteigt un nokaut tos, kas pēc iepriekšējā iebrukuma bija no meža atgriezušies mājās. Tā katrs nākošais iebrukums veica to, ko nebija paspējis pirmais. Letgaļi šajos kara gājienos nodedzināja Tērbatas pili un galīgi izpostīja Sakalu un Ugauniju. Šo karu laikā daudzi igauņi, libieši un letgaļi krita par upuri epidēmijai, kas plosījās viņu zemē.

Šajos iebrukumos Rūsīņš visus, ko saķēra, dzīvus sadedzināja vai nokāva, savu draugu nāvi tā atriebdams[14].

Vēl sekoja divi iebrukumi igauņu zemē. 1212.gada februāra beigās letgaļi un libieši saderēja ar igauņiem mieru, bīskapu un ordeni miera sarunās neuzaicinot[15].

Pēc miera saderēšanas stāvoklis bija šāds. Ugaunija, Sakala un Sontagana bija stipri izpostītas. Vismaz sešas igauņu pilis bija ieņemtas un nodedzinātas. Stipri bija izpostīta arī Letgale, sevišķi apvidus ap Beverīnu. Cietusi bija arī Lībija. Kaut kādu izšķiņošu panākumu nebija ne vienai, ne otrai pusei. Miers bija saderēts tik tāpēc, ka abas puses bija pārāk noasiņojušas un nokusušas.

Cīņu iniciatori visbiežāk bija letgaļi. Viņi bija vislielāko postu nodarījuši igauņiem. Letgaļu un igauņu savstarpīgais naidis bija kļuvis vēl lielāks. Tāpēc karš viņu starpā varēja viegli uzliesmot no jauna.

Apskatīsim letgaļu stāvokli priekš un pēc šiem karjiem. Ar kristīšanos viņi bija iekļāvušies bīskapa Alberta varas sfairā, bet ne viņam pakļāvušies. Pēc saistīšanās ar bīskapu viņu rokās palika visas viņu pilis. Par viņiem valdīja viņu pašu valdinieki, un viņiem pašiem bija savs karaspēks. Bīskapa Alberta soģu vēl nebija Letgalē. Pēc pirmās iekarošanas šejienes tautu atkarība no bīskapa un ordeņa bija niecīga, kamēr tās nebija sacēlušās. Letgaļi bija iekļāvušies Alberta varas lokā labprātīgi, t.i. bez kara spaidiem. No tā vien secināms, ka viņu stāvoklis bija labāks par iekāroto tautu stāvokli. Par viņu neatkarību liecina arī tas, ka viņi bieži paši, bez sazināšanās ar Rīgu un pat dažreiz pret tās gribu, bija iesākuši karu. Bez Rīgas piedalīšanās viņi pat saderēja mieru ar igauņiem.

Pēc karjiem letgaļu situācija bija sliktāka kā priekš tiem. Viņi gan karos vairāk posta bija nodarījuši igauņiem nekā paši cietuši. Neviena viņu pils nebija nopostīta. Savas atriebības slāpes viņi bija apmierinājuši. Bet pret viņiem bija satracināti tagad nevien sakalieši un ugaunieši, bet visi igauņi un pat sāmsalieši. Viņu pašu valdnieku vidū bija radies robs ar to, ka vairs ne-

bija Varidoša. Kā jau sacīju, karš varēja uzliesmot viegli no jauna. Tāpēc tagad letgaļiem bīskapa un ordeņa palīdzība bija vairāk vajadzīga kā priekš kaņiem. Ir ļoti zīmīgi, ka sarunās saderētā miera atjaunošanai tiek pieaicināti arī bīskaps un ordenis[16].

Bīskapa un ordeņa stāvoklis turpretim tagad bija labāks kā priekš kaņiem. Ģerzikas ķēniņš bija kļuvis par bīskapa vasali, un ar Polockas ķēniņu bija panākta labvēlīga vienošanās. Sakala un Ugaunija bija iekarotas, un tur varēja sākties iedzīvotāju kristīšana. Letgaļi ar kaņiem, tā sakot, bija ielīduši vairāk viņu kabatā. Lai bīskaps un ordenis varētu ar drošu kāju nostāties Sakalā un Ugaunijā, tad Letgale viņiem bija jādabū stingrāki savās rokās. Letgaļu lielā neatkarība un patstāvīgā rīcība varēja sagādāt viņiem nepatikšanas.

Domājams, ka bīskaps un ordenis arī ir spēruši kādus soļus, lai dabūtu letgaļus vairāk savās rokās. Tik tas nav zināms, ko īsti viņi ir darījuši. Chronisis Indriķis par to nekā nestāsta. Viņš, vispirms, par politiku neinteresējas, otrām kārtām, pēc viņa uzskatiem labs bija katrs darbs, kas atņēma letgaļiem iespējas uzstāties patstāvīgi, jo šāda uzstāšanās bija grēks pret Dieva valstību.

Ļoti zīmīgi ir tas, ka taisni tagad, t.i. pēc miera atjaunošanas, letgaļi un lībieši sacelās.

Kā sacelšanās iemeslu Indriķis min to, ka Autīnas letgaļiem Cēsu bruņinieki ir atņēmuši laukus un bišu kokus. Tas nu gan ir skaidrs, ka lauku un bišu koku atņemšana vien nevarēja radīt sacelšanos, jo nevarēja jau būt daudz to lauku un bišu koku, kurus atņēma. Indriķis vairāk simpatizē Albertam nekā ordenim, un tāpēc viņš bīskapa soļus pret letgaļiem varēja noklusēt.

Še man jāmin arī kāda savāda lieta. Autīnas Varidotis bija pašas plašākās valsts valdnieks, kas priekš 1209.gada bija tribūtārā atkarībā no Ģerzikas ķēniņa un kas kopā ar citiem labprātīgi kristījās un ar to iekļāvās arī labprātīgi bīskapa Alberta varas lokā. Viņš bija arī tas, kas pirmo reizi uzaicināja rīdziniekus kopīgi iebrukt Igaunijā. Arī viņš 1208.gadā piedalījās karā ar igauņiem. Un pēc tam viņš pazūd no chronikas lappusēm. 1209.gadā Autīnas letgaļi jau iet karā nevis ar Varidoti, bet ar Bertoldu un Rūsiņu[17]. Kādā ceļā Varidotis savu galu ņēmis, to Indriķis nestāsta. Viņa nāves noklusēšana pati par sevi nav parasta lieta. Viduslaiku chronisti arvien parasti min ievērojamu vīru nāvi, lai ar nāves veidu parādītu, vai mirējs bija Dieva, vai velna kalps. Ja Varidotis būtu kritis karā ar igauņiem, tad Indriķis to nebūtu noklusējis, ja viņš būtu uzstājies pret bīskapu vai ordeni, tad viņš būtu minēts kopā ar citiem sv. Jaunavas sodītiem. Tāpēc, domājams, ir bijis kaut kas tāds, kas spieda Indriķi noklusēt Varidoša nāvi. Un šis "kaut kas" varēja

būt bīskapa vai ordeņa akcija pret Varidoti. Saprotams, tā tik ir varbūtība un varbūtība tā arī paliks. Ja Varidotis būtu bijis bīskapa vai ordeņa šādas vai tādas akcijas upuris, tad tas varēja radīt letgaļos sašutumu un spiest viņus vēlāk sacelties. Tāpēc, ka Varidoša vairs nebija, bruņinieki arī varēja ķerties pie Autīnas letgaļu laukiem un bišu kokiem.

Indriķis saka, ka lībieši sacēlušies tāpēc, ka viņi negribējuši maksāt desmito nodokli[18]. Tas jau ir svarīgāks iemesls, jo chronikas min daudz gadījumu, kad sacelšanās ir notikusi desmitā nodokļa dēļ. Bet vai tas ir pats galvenais sacelšanās cēlonis, par to arī ir jāšaubās.

Ka sacelšanās ir bijusi bīskapam un ordenim ļoti bīstama, tas secināms jau no tā, ka Indriķis to apraksta septiņās un pus lappusēs. Pie ieročiem ķērās tie letgaļi un lībieši, kas dzīvoja tuvāki Cēsīm, un visi Piedaugavas lībieši. Mazākā mērā cīņā piedalījās tie letgaļi un lībieši, kas dzīvoja tuvāki igauņiem. Cīņu smaguma centrs bija mirušā Dabreļa pils.

Dabreļa pilī cīnījās arī Rūsiņš. Še visskaidrāk redzam viņa kā valdnieka dižumu. No letgaļu kungiem vienīgi viņš redzēja, kādas briesmas draudēja, vienīgi viņš pacēla savu zobenu, lai aizstāvētu savas tautas neatkarību un atstātu bīskapa un ordeņa uzmākšanos tai.

Kad pils aizstāvju spēki bija izsīkuši, Rūsiņš pārlicās pāri apcietinājumam un uzaicināja ienaidnieku saderēt mieru. Pie tam viņš Bertoldu uzrunāja kā savu "draugu", t.i. kā savu sabiedroto - draugum suum, id est consocium. Šie vārdi skaidri raksturo Rūsiņa un Bertolda attiecības - viņi ir sabiedrotie, nevis Rūsiņš ir pakļautais. Tanī brīdī, kad Rūsiņš runādams noņēma bruņu cepuri, viņu ķēra ienaidnieka bulta, un viņš pēc tam nomira. Liktenis bija Rūsiņam lēmis nomirt kā neatkarīgam valdniekam.

Pēc sacelšanās sabrukšanas viena letgaļu daļa pazaudēja savu neatkarību. Viņu gaitas vairs nevadīja viņu pašu valdnieks, bet bīskapa iecelts soģis[19]. Nokļūšana soģu varā ir viņu stāvokļa pirmā smagākā pagrimšana.

Tagad bīskaps un ordenis bija sasnieguši savu mērķi, proti, ieguvuši lielāku varu par letgaļiem.

Heinrichs Livländische Chronik ist die einzige Quelle für Daten über Rūsiņš, den Herrscher von Sotekla. Rūsiņš hat sich, wie alle Lettgaller, freiwillig taufen lassen und durch die Taufe in das Machtbereich Bischof Alberts eingefügt. Häufiger als die anderen hat er sich an Kriegen beteiligt und Heinrich nennt ihn den tapfersten unter den Lettgallern. Auf dem historischen Schauplatz erscheint er zum ersten Male im Jahre 1208, wo er zusammen mit Talibalds von Beverina, Varidots von Autina und dem Ordensritter Bertold von Wenden Boten nach Ugaunia schickt, um Frieden zu schließen. Die Friedensverhandlungen waren jedoch erfolglos und erneut entbrannten heftige Kämpfe mit den Esten. Rūsiņš und Varidots drangen unbemerkt in Sakala ein, verwüsteten es in hohem Maße, töteten 300 estnische Älteste und unzählige andere und machten viele Gefangene.

Ende 1209 oder Anfang 1210 fiel Rūsiņš mit seinen Leuten, den Lettgallern von Autina, den Wenden und Bertold in Ugaunia ein und verwüstete das Land vollständig. Durch Bischof Alberts Vermittlung schlossen die Liven und ein Teil der Lettgaller Frieden mit den Ugauniern, doch Rūsiņš und Bertold lehnten den Frieden ab. Kurz vor Weihnachten 1210 überfiel Rūsiņš mit livischen Ältesten und deutschen und russischen Kriegern das Gebiet Sontagana, verwüstete es und machte viele Gefangene. Ende Januar zog Rūsiņš mit Bertold nach Metsepole, um dort eingedrungene Sontaganer zu vertreiben.

In der zweiten Hälfte des Jahres 1211 drangen die Sakaler und Ugaunier in Lettgallen ein und töteten Rūsiņš "Freunde" (germ. vrunde). Das hatte zuerst eine gemeinsame Invasion der Lettgaller, Liven und des Ordensheers in Sakala und Normegunde zur Folge und darauf nacheinander fünf Einfälle der Lettgaller in dieselben Gebiete.

Erst Ende 1212 schlossen die Lettgaller und Liven Frieden mit den Esten, ohne den Bischof und den Orden zu den Friedensverhandlungen aufgefordert zu haben.

Sakala, Ugaunia und Sontagana waren in diesen Kämpfen stark verwüstet und mindestens sechs estnische Burgen verbrannt worden. Auch Lettgallen und die Gebiete der Liven hatten gelitten, aber weniger als die estnischen Länder, Entscheidende Erfolge hatte weder die eine, noch die andere Seite zu verzeichnen.

Die Unabhängigkeit und Selbständigkeit der Lettgaller konnte jedoch den Bischof daran hindern in Estland festen Fuß zu fassen. Daher mußten die Lettgaller unterdrückt werden. Die Maßnahme Alberts und des Ordens in dieser Richtung sind nicht bekannt, bezeichnend ist nur, daß nach dem Friedensschluß mit den Esten die Lettgaller und Liven sich gegen die Deutschen wandten. Die in der Chronik genannten Motive des Aufstandes, nämlich, daß die Lettgaller den Raub ihrer Bienenstöcke und Felder rächen und die Liven den Zehnten nicht zahlen wollten, scheinen nicht stichhaltig zu sein. Im Brennpunkt der Kämpfe stand die Belagerung der Burg des verstorbenen livischen Ältesten Dabrelis. In der belagerten Burg befand sich auch Rūsiņš als einziger von den Lettgallern. Als die Kräfte der Belagerten erschöpft waren, beugte sich Rūsiņš über die Burgmauer, um Friedensverhandlungen einzuleiten; als er seinen Helm abnahm, traf ihn der Pfeil eines deutschen Bogenschützen und er erlag bald darauf seinen Wunden.

Rūsiņš war der kriegereischste aller lettgallischen Herrscher. Er hat nicht nur die Absichten des neuen Feindes in Lettgallen durchschaut, sondern als einziger die Waffen erhoben, um die Selbständigkeit seines Volkes gegen Bischof und Orden zu verteidigen.

[1] V.Biļķins, Indriķa Livonijas chronika viduslaiku gara gaismā.

[2] Ibid. 88. un 89.lpp.

[3] XII. 6.

[4] Skat. V.Biļķins, Indriķa chronika vidus laiku gara gaismā; 88. un 89.lpp.

[5] XII. 6.

[6] XIII. 5.

[7] XIV. 5. Par šo iebrukumu Indriķis runā ļoti maz un piemin to tik sakarā ar Bertolda ierašanos palīgā Rīgai pret kuršiem.

[8] XIV. 6.

[9] XIV. 8.

[10] XIV. 10.

[11] Ka gūstekņu apkaušana ir uzvelta vienīgi Rūsiņam, Bertoldu noklusējot, tad tas, man šķiet, ir izskaidrojams ar to, ka pēc Indriķa uzskatiem Soteklas kungs bija velna kalps, un pēdējiem chronisti parasti piedēvē visādus grēkus.

[12] XV. 1.

[13] XV. 2. un 3.

[14] XV. 7.

[15] XV. 11.

[16] XVI. 1.

[17] XIII. 5.

[18] XVI. 4., 103.lpp.

[19] XVI. 7.

J. Krodznieks
Līgumi ar kuršiem 1230.gadā

Krodznieks J. Līgumi ar kuršiem 1230.gadā //
Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – 1921. – No 1. – lpp. 12. – 16.

Pēc trešā Livonijas bīskapa Alberta nāves izcēlās strīdus Bremeņas arķibīskapa un Rīgas dombaznīcas kapitula starpā, kam pienākas tiesība vēlēties jaunu bīskapu. Arķibīskapam, kas Livonijas baznīcai bija devis trīs pirmos bīskapus, šķita, ka viņa tiesības, kā metropolītbīskapam, nav izdzisušas un tādēļ viņam jācēl jauns bīskaps Rīgai. Turpretī dombaznīcas augstākie garīdznieki aizrādīja, ka Bremeņas arķibīskapa virstiesības pāvests 1213.gadā atcēlis un šo atcēlumu vēlāk vēl kādas reizes atkārtojis, ka Livonijas baznīca caur to tikusi patstāvīga un neatkarīga. Tomēr arķibīskaps neatkāpās un apzīmeja par Livonijas bīskapu sava kapitula locekli, skolas priekšnieku Albertu Zuerbeeru. Rīgas Sv. Marijas baznīcas (doma) kapituls atkal iz sava vidus iecēla premonstrātiešu ordeņa mūku Nikolavu. Nu bija divi bīskapi, un kam īsti būt, to nācās izšķirt pāvestam, Gregoram IX. Šis atdeva leetas meklešanu legātam Vācijā kardinālam Ottonam, kurš pagaidam par bīskapijas pārzini ielika savu bīskapa mūku Alnas jeb Alvas Balduinu. Šim nu laikam bija likts pie sirds, raudzīties uz baznīcas un pāvesta labumu, kā to bija jau iesācis un daļai izvedis bijušais legāts Viļums.

Kad nu Balduins bija nonācis Rīgā, pašu laiku radās kuršu jautājums. Lībji bija kristīti, latvieši labprātīgi pieslējušies vāciem, igauņi galīgi nomākti un nokusinati un visas zemes Daugavas ziemeļos vācu iekarotas; arī zemgaļi bija it kā ceļā klausīt vāciem. Atlikās tik kurši, kuri joprojam vēl dzīvoja savā valā un turpināja savu parasto sadzīves veidu. Kurši gan nebūs bijuši tik stulbi, ka nebūs manījuši, ka nu būs viņu rinda izbaudīt vācu dzelzsdūri. Tādēļ viņiem bija jālūko iztikt ar vāciem labā ceļā, izkaulejot par to cik iespējams labākus noteikumus.

Kuršiem par prieku nāca pretī Balduins. Šis cēla viņiem priekšā tādus noteikumus, kas bija lielākā mērā labvēlīgi. Vispirms uz viņa uzaicinājumu atsaucās Pieventas kurši ar Esestas valdnieku (dokumentā nosauc viņu par "rex") Lammechinu priekšgalā. Šī valsts dalījās divās pavalstīs: Durpis un Zaggora ar ciemiem (Kiligundae): Thargolara jeb Thargolae, Osua, Langis, Venelis, Normis, Kiemala, Pūgavas, Zarnitus, Riva, Zaceze jeb Zauge, Edu-

alia, Alisvange, Ardu, Alostanotachos un citas Kiligundas, ciemi (villae) viņpus Ventas. Līgums ar kuršiem skan:

“Kurši solas pieņemt kristību, caur mūsu rokām atvēledami savas zemes un dodamos ķīlniekus pāvestam. Viņi uzņemas notaļ un stingri turetīs pie pāvesta pavēlēm. Mēs atkal, kas no pāvesta esam ieceltipar rīkotajiem, uz Rigas baznīcas, Daugavgrīvas abata, visu tirgoņu, Kristus kareivju brāļu, krustnešu un Rigas pilsoņu kopeju lēmumu slēdzam ar viņiem [t.i. kuršiem] līgumu un apstiprinam šo norunu, zinams tad, ja viņi tūlin uzņems priesterus, kādus mēs viņiem apzīmesim un solas apgādat viņus ar visu vajadzīgo un visās lietās klausīs, kā tas jau pienākas īsteem kristītiem un jutīsies iepriecināti no viņu svētīgām pamācībām, aizstāvēšot, kā sevi pašus, pret ienaidniekiem, bez kavešanās visi, kā vīreeši, tā sievietes un bērni pieņems kristību un turesies pie visu citu kristīto baznīcas ierašām (ritus) Biskaps, kuŗu viņiem iecels pāvests, viņiem jauzņem ar godbijību un pazemību, kā tēvs un kungs, kā tas jau pienākas kristītiem ļaudīm. Viņiem uzcītīgi jaklausa un jadara viss pa prātam šim savam kungam un biskapam ar pienācīgo godbijību un padevību. Tādas pašas tiesas, kādas Gotlandes iedzīmtie, viņiem mūžīgi būs jadod savam biskapam un ikgadus saviem prelatiem, augstākajiem garīgo amatu vīriem, nepadodoties nedz Danijas karalim, nedz Zviedrijas. Mēs nodrošinājam viņiem uz mūžīgiem laikiem vaļu, kamēr viņi neatkritīs no kristīgās ticības.

Kad nu līgums noslēgts, rakstiski apstiprinats un tā dabujis pastāvošu spēku, viņiem nāksies iet pret paganiem, aizstāvot kristīto zemes, kā arī izplatot ticību. Divu gadu laikā viņiem jastādas priekšā pāvestam un visās lietās jarīkojās tā, kā viņš to gribēs un pavēlēs. Pagaidam viņiem japilda tas, ko mēs vēlam un rakstam priekšā, jaklausa mums un jadara mums pa prātam, neaizkaŗot pāvesta autoritāti.

Lai šim rakstam būtu spēks, mēs apstiprinam viņu, pieliekot klāt mūsu, Leales biskapa un citu augšam mineto zieģeļus.”

Šis līgums uzrakstīts 28.dec. 1229.gadā. Tūliņ pēc tam, jau 17.janv. 1230.g. Balduins noslēdza līgumu ar kuršiem, kas mita šaipus Ventas ap Abavu, valstīs Bandowe un Wannene jeb Wanneman, ar ciemiem Rende, Wasa, Galle, Matichule, Wanne, Pyrre, Ugenesse, Cadowe, Ances jeb Angens, Talse, Arowelle, Pope un vairak citiem. Viņi pieņēmuši kristīgo ticību, pie tam devuši savas ķīlas.

“Mēs atkal pēc kopeja pārsprīduma un piekrītot Rigas baznīcai, kareivju brāļiem, krustnešu kopumam, visiem Rigas pilsoņiem un tirgoņiem, iegājām ar tiem pašiem [t.i. kuršiem] tādā līgumā un apstiprinājām noteikumus, zinams, ka viņi. uzņems biskapu un pēc kristītiem pienācīgās parašas

klausīs šim visās lietās un visur un dos pašam biskapam un saviem prelatiem notaļ visur tiesas, bez kavešanās uzņems priesterus, kuŗus mēs viņiem apzīmesim, apgādās viņus godīgi ar vajadzīgo un klausīs viņiem visās lietās, kā tas pienākas īstiem kristītiem un pār visām lietām atradīs apmierinājumu viņu svētīgās pamācībās, aizstāvēs viņus pret ienaidniekiem, kā sevi pašus, un bez kautrešanās pieņems no viņiem. kristību visi, kā vīrieši, tā sievietes un bērni, un ievēros pārejo kristīto baznīcas iekārtu. Viņi piedalīsies gājienos pret paganiem, kā arī aizstāvēt kristīto zemes un izplatot ticību, visās lietās turot cieņā pāvesta autoritāti. Lai šim rakstam būtu pastāvīgs spēks, mēs apstiprinām tadēļ viņu, pieliekot klāt cienīgo tēvu Leales bīskapa Hermana, Dauavgrīvas abata Teodorīka, kuŗu klātbūtnē līgums taisīts, mūsu un krustnešu kopuma zieģeļus”.

Abi šie līgumi visai zīmīgi un rāda mums attiecības, kādas tūļņ pēc Alberta nāves uzliesmoja Livonijā dažādo šķīru un vartuŗu starpā. Uzmanīgi apskatot šo dokumentu pavadošos apstākļus, redzam, ka līgums rakstīts it kā steidzošā kārtā, kur paši kurši nemaz nav bijuši klāt, jo tanīs viņi .nemaz nav minēti. Varetu nu iebilst; ka kurši, kā grāmatas neprateji, nav varejuši parakstīties, nedz viņiem bijuši savi zieģeļi ar saviem ģērboņiem; bet taču pievesti gan it kā būtu bijuši klāt, bruņinieki un ordeņa brāļi, kuŗu zieģeļi tomēr arī nav -pielikti. Godīgs bruņinieks tos laikos arī bija negrāmatnieks, viņam bija kauna lieta prast lasīt un rakstīt: viņam nācās nevis ņemt rokā spalvu, bet tik vicinat zobīnu un turet šķēpu. Kad ievērojam tos dokumentus, kur viņi līguši ar bīskapu, bruņinieki tomēr pievesti kā liecinieki un kurši, kā jau teikts, nav minēti: tā domājams kurši nav bijuši klāt, kad Balduīna kanceļjā rakstīja dokumentus.

Ka viss šis līgums bijis vienpusīgs raksts, liecina arī tas fakts, ka viņas runā par “mēs” un “viņi” (tā trešā personā) un visa “šo” (t.i. kuršu) darbība attiecas vienīgi uz nākotni: viņi pieņems ticību, viņi dos, viņi klausīs, viņi aizstāvēs... Kā redzams no abiem šiem rakstiem, Balduīnam arī nemaz nav bijis laika novilcināt šo lietu: viņam bija jāsteidzas aizsprostīt ceļu visiem citiem Livonijā, kam arī bijā kāme, ieraut sev kādus gabalus no Kurzemes. Viņš sola kuršiem tādus noteikumus, kādus citi nekādi nevarēja iedomāties piesolīt. Balduīns uzliek viņiem tik parasto kristīgo ļaužu jūgu, tas būtu: desmito garīdznīeku uzturam un ka kaŗa klaušus. Tad viņš steidzina kuršus uz Romu pie pāvesta, īsti neparasts solis, līdz šim neizlietots, nedz pie, ka vēlaki būtu cits kāds ķēries. Ar šādu paņēmienu Balduīns grībeja iegūt pāvesta sankciju, kuŗa nebūtu vairs ne grozāma; ne atceļāma.

Ar tādu līgumu kurši vareja būt pilnā mierā; bet rīdzenieki un ordeņa brāļi, kur viņi pavisam .pie malas atstumti, negrībeja apmeerināties. Rakstā

gan teikts, ka līgums slēgts ar viņu atļauju un, peekrišanu, bet viņu priekštāvju vārdi nav peevesti un nav viņi ari pieaicināti par lieciniekiem, kas rāda, ka visa šī lieta noritejusi bez viņiem un bez ka viņiem būtu ticis zīnams sīkaks noteikumu saturs. Rakstā runā tik par bīskapu un ne pušplēstu vārdu nedzirdam, ka ari citiem būtu kāda daļa gar Kurzemi. Bija tak pats pāvests nolīcis, ka trešā daļa no visām iekarotām zemēm nākoties ordenim.

Kad nu pārejie dabuja zināt ša līguma noteikumus, viņos sacēlās liels rūgtums pret Balduinu. Viņi steigšus vien sagatavoja ari rakstisku līgumu ar Apabavas kuršiem.

“Sv. Marijas Konvents Rigā, ordeņa brāļi, rātmaņi un Rigas pilsoņi slēdz sekošu samierināšanā līgumu (Compositionen) ar kuršiem apgabalos: Rende, Galevalle, Pidevalle, Matekule, Vane, Pure, Ugesse, Candove; Anses, ka šie uzņemas kristības jūgu, ka paši un viņu pēcnāceji dos no arkla ik gadus pa pusbirkavu (5 pūdi jeb 2 pūri) labības un no ecešas tāpat pusbirkavu. Bet ja kāds ar vienu zirgu un vienām ecešām apstrādā arklus zemes viņš dod tik pusbirkavu. Saviem priesteriem, kuŗi, cik ātri iespējams, briesmām neapdraudot, aicinami, viņi turklāt peegādās vajadzīgo dzīvei un paklausīgi pieņems kristību un kristīgu tikumus, paturedami savu iegūto mantību un lauku īpašumu un citas leetas, bez ka jeb kāda vara drīkstetu viņiem to leegt. Līdz ar to šie paši kurši ees kopā ar mums .kaŗā pret Kristus nīdetajiem. Un tā lai to, ko te esam nosprieduši, laikam tekot, neizgaistu un neaizeetu novārtā, izņemot gadījumu, kad kurši kaŗotu pret kristītiem, mēs šķietam, viss tas jaapstiprina un jaizpilda, kadēļ mēs piešķīram šai grāmatai pastāvību un ar mūsu zieģeļiem, lieciniekiem parakstoties, kuŗu vārdi sekoši: Mauritius Sv. Marijas priekšnieks Rigā, Hedenriku pārtikas pārzinis (celerarius), Heirikus mantas pārzinis (camerarius), Volquinus kareivju brāļu mestrs, Rudolphus no Kasseles, Gerefriedus Virdik, Marcquardus no Turingijas, tās pašas kareivju draudzes (ordeņa) brāļi. No, rātmaņiem (rātskungiem): Vernerus, Friderikus no Venden, Albertus Utnordius, Volderikus. Svētceļotāji jeb krustneši: Justavius no Duntē, Aleksander no Vechtes, Thomas no Hunefeldes, Dodo no Travenemines. Pilsoņi iz Lūbekas: Marcquardus no Hagenes, Sifridus no Hasenberges, Henrikus Clenebur un daudz citi. Izdarīts atklāti Rigā. Ta Kunga iemiesošanas (dzimšanas) gadā 1230.” Mēneša diena nav teikta.

Tā tad ari šis līgums noslēgts tai pašā 1230.gadā. Balduina līgumiem tomēr jādod priekšroka, jo viņi padarīti ta pašā gada, pirmajās dienās. Te nu jājautā, kas gan būtu piespiedis kuršus līgt ar abām pusēm, pie tam uzņemties no ridziniekiem nelabvēlīgus uoteikumus? Ridziniekiem, liekas, ir bijušas kaut kādas berzešanās ar kuršiem; uz to aizrāda diezgan zīmīgi vārdi:

“fecimus compositionem” (deram samieru) un nav vis teikts “pax” (miers). Balduina grāmatās stāv “pactum” (līgums).

Starpbrīdī pēc Alberta nāves līdz jaunā biskapa Nikolava apstiprinašanai ir robs, par kuŗu laiku nav tiešu ziņu. Vācu vēsturnieki to vaj nu noklusē, kā Rutenbergs, vaj ņemdamies papildinat, lūko šā tā viņu sašūt. Richters “Geschichte der deutschen Ostseeprovincen” stāsta, ka kurši kopā ar atkritejiem libjiem un latviešiem uzbrukuši Rigai. Kur viņš to ņēmis, nav teikts. Ticams tas, nav, ka latvieši būtu naidīgi uzstājušies pret vāciem, turpretim viņi notaļ pabalstijuši šos visos viņu centienos un uzņēmumos. Ari no libjiem nav tas pieņemams, jo šie jau galīgi bija nomākti un nomierināti. Richters vuispārim neizšķir vienu tautu no otras. Seraphims “Geschichte Liv-; Est- und Kurland” atkal zin stāstīt, ka Rigas pilsoņi pa to laiku, kamēr ordenis kaŗojis ar igauņiem, jau esot spēruši kāju Kurzemē. Ērmīgs šis stāstiņš, jo pirmkronikā nemaz nav minets par to, un kronists gan to nebūtu noklusejis. Tad, Seraphims turpina, biskaps Nikolavs noslēdzis līgumu ar kuršiem, kuŗā šie solijušies kristities; bet te iesāvies starpā Balduins un izjaucis visus viņa rēķinus. Nelaime tik ta gadijusies Seraphimam, ka Nikolavs vēl nemaz nebija biskaps, ka viņš nemaz nevarēja rīkoties Livonijā, jo viņu par tādu apstiprināja tik gadu vēlaku, 1231.gadā.

Balduina un Livonijas vartuŗu starpā bija neizbēgami jaizceļas ķildām. Balduina

uzdevums bijis, kā aizrādits, turpinat legata Modenas biskapa Viļuma politiku, pagūt visu Livoniju tieši zem pāvesta zizļa; un tāda izredze livoniešiem nekādi nevarēja smaidit: zemi izmantotu tad ne viņi, bet gan pāvests. Jebšu pāvesta vārdam un varai tos laikus bija lielisks svars un spēks kristitos, bet jau laikus livonieši sāka rādit stīvu kaklu un gribu padoties ārejam spaidam, ja tas attiecās uz viņu labumu. No kādiem stipri sabojatu pierādijumu punktiem nojaušams, ka jau 1230.gadā viņiem bijusi strīdus lieta ar balduinu. Bet no šī dokumenta nevar neko izprast, jo viņā tik daudz robu, ka saturs maz izprotams. Par vienu tādu strīdus punktu prot stāstīt Brotce, kuŗš redejis šo vietu grāmatā nesabojatu: “Balduins visadi nopūlejšies atņemt pilsētai legata Viļuma doto privileģiju, aizrādidams, ka legats esot pievilts un citadi izskaidroja privileģijas vārdus. Ka nu balduins ar to neka nepanāca, viņš likās, it kā gribot ar pilsētu samierinaties, un ja viņi ļaušot šim pārgrozit šo grāmatu, viņi nevien paturešot savas tiesības, bet viņš no sava piederuma vēl viņas palielinašot...” Kas gan nu tas strīdus ābols varejšis būt cits kā zeme un varbūt Kurzemē.

Atkal šis strīdus bija jaizšķir pāvestam. Alberiks raksta savā kronikā zem 1232.g.: “Alnas Balduins, kas kardinala Ottona bija sūtits uz Livonijas

zemēm un dažas paganu zemes lielā plašumā ieguvis, atgriezās atpakaļ un nonācis Romas kurijā (galmā) atrada priekšā tur dažus pretiniekus, kuŗi saucās par Dieva kaŗeivjiem (ordeņa brāļi)...” Tā kā viņi ir tirgoņi un bagatnieki un vecos laikos noziegumu dēļ bija izdzīti iz Saksijas, viņi tādā mērā ņēmuši pārsvaru, ka domā, viņi varot dzīvot bez likuma un bez valdnieka.

Par ko gan varejuši sūdzeties pāvestam šie iz Saksijas padzītie noziedznieki, kas nevīžoja klausīt nedz likumiem, nedz kādai valdībai? Tak cits nevarēja būt šis iemesls, kā tik vienīgi mantas kāre. Un te nu Balduins negrib dalīties ar viņiem laupījumā, neka nedod no Kurzemē iegūtām zemēm, un tā viņus dikti apbēdinājis. Un vaj nu gan domājams, ka kurši želsirdīgi un no mīļa prāta būtu piedāvājuši dot viņiem 5 pudi labības no zirga, kad Balduins pagēr, lai tik uzturot baznīcas un priesterus? Janāk pie slēguma, ka kurši šai pēdejā līgumā ar ridzīniekiem un ordeņa brāļiem nav piepinami, ka viņiem varbūt ne jausma no viņa nav bijusi, ka līgums bez viņu ziņas vienpusīgi un patvarīgi uzrakstīts.

Un to tiesu jo vairak vedina uz tādām domām tas fakts, ka no abiem kontrahentiem vienīgi tik viena puse: Rīgas baznīcas konventa locekļi, ordeņa mestrs ar brāļiem un pilsētas rātmaņi, bet no otras puses nav neviena, kas būtu bijis klāt. Balduina līgumā kā otrs kontrahents minēts kuršu valdnieks Lammechins. Ridzīnieku līgumā runa par kuršiem vispār, it kā šiem pašiem klāt nemaz neesot. Un tādus līgumus tak var slēgt cik uziet, bet vaj tādiem piedodama kāda saistoša nozīme, par to jāšaubas.

A. Švābe Senā Kursā

*Švābe A. Senā Kursā // Straumes un avoti. –
Rīga, 1938. – sēj. 1. – lpp. 45. – 114.*

1.

Pirmās chronoloģiski datejamās ziņas par kuršiem atrodam katoļu misionāru rakstos. 9.g.s. pāvesta legāts dāņu, zviedru un slavu zemēs bij t.s. Ziemeļu apustulis Ansgars (801.-865.g.), kam bij uzticēts grūtais uzdevums katolizēt Ziemeļeiropu, kas toreiz atradās ļoti stiprā pagāniskās vikingu kultūras ietekmē. Misijas centrs bij Hamburga, kur minētais Ansgars no 831.g. bij virsbīskaps, bet no 845.g. arī Brēmenes bīskaps.[1] Cik nesekmīgs bij Ansgara darbs, redzams no tā, ka savai klostera skolai Hamburgā viņam nācās dāņu audzēkņus pirkt no dreļļiem, un ka 845.g. dāņu vīkingi ieņēma un nodedzināja Hamburgu un tās katedrāli. Labāk Ansgara misionāriem neklājās arī Zviedrijā. Te Ansgars par misijas centru bij izraudzījis slavenu tirdzniecības pilsētu Birku, kas atradās uz kādas Melara ezera salas; te tika uzcelta arī pirmā zviedru baznīca.[2] Bet pēc Hamburgas nopostīšanas arī zviedri padzina savus misionārus.[3] Lai gan pēc tam Ansgaram, starp 852.-54.g. otreiz apmeklējot Zviedriju un personīgi satiekoties ar karali Olavu, izdevās panākt viena katoļu svētnieka uzturēšanos Zviedrijā, tomēr visumā Ansgara nāves gadā 865.g. katoļu misijas panākumi Ziemeļeiropā bij ļoti niecīgi: 2 baznīcas dāņu pierobežā un 1 misionārs Birkā. Vēl visu 10.g.s. Zviedrija bij pagānu zeme. Arī pēc Ansgara nāves apstākļi katoļu misijai nekļuva labāki. Viņa mīļākais skolnieks un pēcnācējs amatā (865.-888.g.) Rimberts devās misijas ceļojumos uz Dāniju un Zviedriju, kā arī ap 875.g. sarakstīja kuršu senvēsturei svarīgo darbu "Vita s. Anskarii".[4]

Šai Ziemeļu apustuļa svētās dzīves un darbu aprakstā Rimberts stāsta,[5] ka Ansgaram otreiz apmeklējot Zviedriju, dāņi daudz kuģos iebrukuši Kursas karaļvalstī (regnum), kurai bijušas 5 civitātes. Kurši sakāvuši iebrucējus, pie kam kaujā kritusi puse dāņu; kurši ieguvuši arī lielu kaŗa laupījumu: pusi flotes, ieročus, zeltu un sudrabu. Nākošā gadā [Birkas salas] karalis Olavs (Oleph) izmēģinājis savu kaŗa laimi, iebrukdams ar milzīgu kaŗaspēku Kursā un nodedzinādams kuršu karaļvalsts pilsētu (urbs regni) Ezerpili (Seeburg), ko aizstāvējuši 7000 kaŗavīri. Atstājuši savu floti Ezerpilī, zviedri - starp kuŗiem bij arī tirgotāji - 5 dienu gājienā sasnieguši otru kuršu pilsētu Apoli (Apulia), ko aizstāvējuši 15.000 kaŗavīru. Devītā aplenkuma dienā zviedri meta meslus, bet pagānu dievi tiem nenāca palīgā. Tikai pēc kristiešu Dieva pielūgšanas noticis brīnums, un zviedri atjaunojuši uzbrukumu. To redzot, kurši likuši priekšā slēgt mieru, apsolut izdot

zviedriem pagājušā gadā dāņiem atņemto zeltu un ieročus, kā arī pusmārciņas sudraba no katra vīra (homo), kas atrodas aplenkātā pilsētā. Bez tam kurši apņēmas, tāpat kā agrāk, turpmāk maksāt kunga tiesu (censum) Zviedrijai un atzīt sevi par tās pavalstniekiem. Ar labās rokas devumu noslēgtā miera līguma nodrošināšanai viņi nodeva uzvarētājiem 30 ķīlniekus un kā kara laupījumu neskaitāmus dārgumus (thesauri). - Jau sava Kursas tēlojuma sākumā Rimberts stāsta, ka zviedriem arī pirms minētā dāņu iebrukuma izdevies kādu laiku pakļaut sev kuršus (Cori), bet pēc tam viņi sacēlušies un sen jau atpakaļ nokratījuši zviedru jūgu.

Izņemot Ansgara dzīves aprakstā minētos skaitļus par kuršu karavīru skaitu Ezerpilī un Apolē (tagad Lietuvā), Rimbertainam visumā var ticēt, jo viņš bij labi informēts par sava laika notikumiem Baltijas jūras zemēs. Bez tam arī Nestora chronika zina stāstīt, ka zviedru vīkingi, t.s. rūsīņi Krievijā parādījušies pirmo reizi 9.g.s. vidū; jau 859.g. viņi prasījuši kunga tiesu no krieviem un igauņiem (čudj). Gan 862.g. zviedri atkal padzīti, bet pēc tam ieradušies no jauna. Pastāv vienīgi domstarpības, kurā gadā īsti notikusi Rimberta aprakstītā dāņu jūras kauja ar kuršiem. Daži to datē ar 854., citi ar 853. vai pat 852.gadu.[6] Līdz ar to svārstās zviedru iebrukuma gads starp 853.-855.g.

Lai gan Rimberts neko tuvāk nesaka par zviedru karali Olavu, tomēr ir drošs pamats pieņemt, ka tas bij Birkas valdnieks, jo tur taču atradās katoļu misijas centrs, un uz turieni arī devās Ansgars ap 852.g. Zviedrijā 9.g.s. valdīja divi karaļu nami - viens Birkā, otrs Upsalā. Kādu laiku pastāvēja šī divvaldība, līdz beidzot Upsalas Eriks, Emunda dēls, kļuva par vienīgo Zviedrijas valdnieku. Viņš mira 882.g., būdams jau labi vecs, bet zināms, ka savos spēka gados viņš katru vasaru pulcinājis karaspēku un izsirojis dažādas zemes. B.Nermans domā,[7] ka Upsalas karaļa Erika kara gājiens uz Baltiju noticis 9.g.s. sešdesmitos gados - pa daļai tāpēc, ka kurši bij pēc kāda laika atteikušies maksāt Birkas Olavam solīto kunga tiesu. Arī Islandes vēsturnieks Snorri Sturlusons (1178.-1241.g.) savā sv. Olava sāgā[8] stāsta, ka Upsalas karalis Eriks pakļāvis savai varai austrumu zemes - Somiju, Karēliju, Igauniju un Kursu, kur licis celt pilis (jardborgir) un citus apcietinājumus. Tas liecina, ka 9.g.s. otrā pusē zviedru vīkingi mēģināja uz ilgāku vai īsāku laiku pakļaut sev tautas, kas dzīvo uz austrumiem no Baltijas jūras. Parasti uzvarētie pēc kāda laika atkal sacēlās un nokratīja savu aizjūras meslu kungu varu.

Rimberta tēlojums ir ļoti svarīgs, jo liecina, ka jau 9.g.s. vidū kuršiem bij sava lielkunga valsts, kas savukārt sastāvēja no piecām kungu valstīm - regnum vero ipsum quinque habebat civitates. Par civitatēm ģermāņi sauca

mazas novadu valstiņas,[9] kam bij savs kungs (princeps, Kleinkönig, kundz- inš), svētnieks (sacerdos civitatis), karaspēka dižais vedējs (dux) un dažreiz arī sava nacionālā padome (concilium civitatis). Turpretim par regnum sauca visas cilts valsti, bet tās valdnieku par rex - lielkungu jeb karali. Diemžēl, Rimberts nezina pateikt, kā sauca šīs 5 Kursas valstis un viņu valdnieku.

No šī paša avota dabūjam zināt, ka Ansgara laikā Kursā bij daudz lielāka nekā vēlāk, jo tā aptvēra arī daļu tagadējās Lietavas, iesniegdamās tajā, pēc prof. K.Būgas domām, līdz pat Kauņai. Spriežot pēc Rimberta aprakstā minētā garnizona lieluma, Apole bij lielāka pilsēta nekā Ezerpils. Apoles pilskalns atrodas apm. 13 km no Skodu miestīņa, divu upīšu satekā, ar 3 pūrvietas lielu virsas plakumu.

Pēc B.Nermana 1929./30.g. rakumiem Rimberta "Seeburg" meklē pie tagadējās Grobiņas,[10] kur Ālandes krastā, no trim pusēm ezera apskalots, atrodas sens kuršu pilskalns, iepretim Vācu ordeņa pilsdrupām, un tuvumā pie Mācītāja muižas, kā arī pie Smukumu un Pūrānu mājām lieli skandināviešu kapu lauki. Pie Smukumu mājām Liepājas ceļa grants bedrēs ir 600 m garš gotlandiešu jeb gūdu kapu lauks ar kādiem 1000 vīriešu un sieviešu kapiem no 650.-800.g.; kā šo līdzeno ugunskapu apbedīšanas veids, tā arī kapu inventāra priekšmeti ir gotlandiski.[11] Šī gūdu tirgotāju un amatnieku kolonija Grobiņā pastāvēja 150 gadus un visu laiku uzturēja sakarus ar Gotlandi. Otrs skandināviešu kapu lauks atrodas uz austrumiem no Grobiņas pie Mācītāja muižas ar kādiem 450 uzkalniņu kapiem, kas lielāko tiesu ir vīriešu kapi un pieder ienācējiem no Vidusviedrijas ap Melara ezeru; šie zviedri (svear) nebija tirgotāji, bet karavīri, kas acīm redzot sastādīja Seeburg'as pilsētas garnizonu.

Grobiņa bij ļoti noderīga ostai, jo tā atrodas tikai 10 km no Liepājas ezera, kas gan bij labs patvērums kuģiem pret jūras vētrām, bet zemās un mežainās apkārtnes dēļ bij maz apdzīvots jūras krasts, kamēr vīkingu kuģiem kuģojamā Ālandes upe tos cauri Liepājas ezeram aizveda uz Grobiņu, kur sākās Rietumkursas auglīgā augstiene. Jādama, ka "Seeburg" ir kāda kuršu nosaukuma tulkojums ģermāņu valodās; tās latviskais vārds varēja būt vai nu Jūrpils vai Ezerpils, jo "See" nozīmē kā jūru tā ezeru. Ievērojot to, ka Grobiņas pilskalns atrodas nevis jūras, bet ezera krastā, jāpievienojas A.Bīlenšteinam,[12] ka paši kurši šo pili varēja saukt par Ezerpili.

Grobiņas sakarus ar Gotlandi jeb gūdu zemi apstiprina arī valodas liecības un literāri avoti. Liepājas aprīņa māju vārdos sastopam vēl šodien nosaukumus Gudēni (Bārtas pag.), Gūds (Gaviesnes pag.) un Gudiņi (Medzes

pag.).[13] Bez tam Grobiņas pagastā ir mājas Turaidi,[14] ko es, tāpat kā Vidzemes Siguldu un Turaidu, uzskatu par Gotlandes izceļotāju līdzatnēstiem vietu vārdiem. Nemaz nerunājot par tīri ziemeļnieciskiem Gotlandes vietu nosaukumiem Sigvalda un Sigulds,[15] t.s. Gutasāga stāsta,[16] ka laužu biezuma dēļ vienai iedzīvotāju daļai bijis jāizceļo no Gotlandes uz Dagdu (Dagaidi) un citām Igaunijas (Aistland) salām. Bet tie, kas izvilkuši izceļotāja lozi, sadumpojušies un nocietinājušies Tora pilī (Torsborg), no kurienes viņus tomēr padzinuši pārējie gūdi. Tad izceļotāji devušies uz Dagdas (Dagó) salu, uzceļuši pili, bet nespēdami sevi uzturēt, devušies pa Daugavu (Dyna) tālāk uz Krieviju un Grieķiju. Šai sāgā aprakstītos notikumus arhαιologi[17] datē starp 400.-850.g. - Gotlandes Tora pils ("Turaida") ir viens no lielākiem Skandināvijas pilskalniem, kuŗa mūru gaŗums sniedzas līdz 1,5 km. Dabiski, ka gūdi šo savas dzimtenes stiprākā cietokšņa nosaukumu deva arī kādai apmetnei jaunā tēvijā.

Arī kāda cita ziemeļnieku teika, t.s. Hervararsāga vēstī,[18] ka dāņu un zviedru karalim Ivaram (miris ap 675.g.) izdevies pakļaut sev Kursu (Kurland) un Igauniju (Eistland), kā arī visu Austrumu valsti (Austrriki) līdz Krievijai. Attiecībā uz Grobiņu šo sāgas ziņu apstiprina minētie arhαιoloģiskie izrakumi. Pieņem, ka zviedru kolonija Grobiņā beidza pastāvēt ap 800.g., kad kurši sacēlās un padzina savus meslu kungus. Iespējams, ka uz šo 8. un 9.g.s. maiņā notikušo kuršu sacelšanos zīmējis Rimberta vārds[19] sv. Ansgara dzīves apraksta 30.nodaļas sākumā: "Tālu no viņiem dzīvodama tauta, ko sauc par kuršiem, bij agrāk pakļauta zviedru varai, bet tas jau toreiz bij sen atpakaļ, kad viņi bij sacēlušies un nosvieduši šo jūgu."

Protams, ka Apole un Ezerpils nebij vienīgās kuršu pilsētas un pilis. Ja tagad Kursā skaita ap 80 pilskalnu, tad nevar būt šaubu, ka lielākā daļa no tiem pastāvēja jau 9.g.s. Būtu nevēsturiski arī domāt, ka jūras tirdzniecība Ezerpilī un citās Kursas pilsētās atradās vienīgi Gotlandes gūdu un Birkas zviedru rokās. Citādi jāpieņem, ka pēc zviedru padzīšanas no Grobiņas, būtu izbeigušies arī Kursas tirdzniecības sakari ar aizjūras zemēm. Jau tas fakts vien, ka latvieši stāva krasta nosaukumu "klints" aizguvuši no Gotlandes rietumu krasta klintīm ("klintar"), liecina par šīs salas labu pazīšanu, no kurienes vēl 12.g.s. mūsu senči ievada sāli un vadmalu.[20]

Tikai jūras tirdzniecība, kas vikingu laikos bij nešķīrāma no jūras laupīšanas, varēja dot kuršiem tos lielos dārgmetallu krājumus, par kuŗiem stāsta Rimberts. Par lielu sudraba daudzumu liecina arī Apoles aizstāvētāju piedāvājums maksāt zviedriem kara kontribūciju - pusmārciņas no vīra. Ja Apoles vīru skaitu pieņemam kaut trīsreiz mazāku, nekā to uzdod Rimberts,

arī tad iznāk, ka viena pati Kursas valsts varēja nodot 2500 mārciņas sudraba. Sudraba svēršanu savukārt pierāda no bronzas darinātu naudas svaru un atsvariņu atradumi Latvijā 10.-12.g.s. Tāpat 10.g.s. pieder Medzes pagasta Kalnakuškos atrastais naudas depozīts ar 106 arābu sudraba monētām; šis pagasts taču saiet kopā ar Grobiņas pagastu un Liepāju. Arhāiologi pamatoti uzsver, ka šai laikā Latvijā atrasto monētu izejas punkts bij Gotlande, kur izraktas ap 67.000 dažādu monētu: 23.000 arābu, 14.000 angļu-sakšu, 27.000 vācu un citu. Līdz pat 1100.g., kad radās Visbijas pilsēta un līdz ar to tirgotāju kārtā, Gotlandē ar tirdzniecību nodarbojās zemnieki. Vērtīgākās preces bij dzintars, zvēradas un drelli (vergi).

2.

Par vikingu tirdzniecības raksturu un tai pašā laikā par īslandiešu un dāņu sakariem ar kuršiem sniedz dažas ziņas t.s. Egila sāga, ko pēc vecām teikām literāriski apstrādāja un uzrakstīja Snorri Sturlusons 12.g.s. beigās vai 13.g.s. sākumā. Egila sāga 87 nodaļās stāsta par īslandiešu vikingu un dzejnieku Egilu Skallagrima dēlu (Skallagrimsonu), kas dzīvoja no 900.-982.g., un viņa senčiem. Kad karalis Haralds Skaistmatis[21] bij pakļāvis sev visu Norveģiju un centās iekarot arī Skotiju, Egila vectēvs Kveldulvs ap 874.g. kopā ar dēlu Skallagrimu izceļoja uz Islandi. Te Skallagrimam piedzimst divi dēli: Egils un Torolvs. Lai atriebtos Haraldā namam un atkarotu zaudētos īpašumus, Egils jau 15 gadu vecumā dodas (915.g.) no Īslandes jūras sirojumā uz Norveģiju, bet pēc tam uz Kurzemi, Dāniju un atkal Norveģiju, 924.g. iestādamies angļu karaļa Adalsteina kara pulkos. Sāgas tēlojumā Egils ir tipisks vikings, reizē augstsirdīgs un atriebīgs, devīgs un mantkāriģs, kas jau bērnībā pārspējis citus ar savu spēku un gudrību.

Egila sāgas 46.nodaļā[22] tēlots Egila Skallagrima dēla un viņa brāļa Torolva sirojums uz Kursu, kas varēja notikt ap 920.-25.g. Īsumā minētās nodaļas saturs ir šāds. - Pavasarī Torolvs un Egils saveda kārtībā kara kuģi (t.s. gaŗkuģi) un iesauca kara draudzi, bet vasarā devās Austrumu ceļā, kur viņi laupot tika pie lielas mantas. Nonākuši līdz Kursai (Kúrland), viņi noslēdza ar šo zemi mieru un tirdzniecības līgumu uz pus mēnesi. Līgumam beidzoties, vikingi sāka laupīt, sirodami dažādās vietās. Kādu dienu viņi apmetās lielas upes grīvā un, sadalījušies 12 vīru lielos pulciņos, devās pa krastu uz augšu; atrada apdzīvotu nometni un to izlaupīja. Vakarā Torolvs lika taurētājam pulcināt savus ļaudis kopā, pie kam izrādījās, ka Egila un viņa kara draudzes nebij. Egils bij iebrucis kādā kuršu ciemā un sācis to izlaupīt, bet tad kurši viņam uzbruka, šaudami bultām un mezdami šķēpiem. Majām visapkārt bij dēļu sēta, kuŗas stūrī kurši iedzina Egila vīrus;

sviezdami drēbes uz viņu ieročiem un uzmākdami ar zobeniem un šķēpiem, kurši tos beidzot sagūstīja un ieslodzīja kādā ēkā, lai otrā rītā nogalinātu. Egilam nakti izdevās atsvabināties no saitēm un atbrīvot arī savu draudzi. Ēka bij celta no lieliem balķiem un sadalīta trīs telpās, pie kam grīdā bij lūks uz pagrabu. Tur bij ieslodzīts kāds dāņu gūsteknis Ake ar diviem dēliem, kas bij padarīti par dreļļiem. Izvilkuši dāņus no pagraba, vikingi Egila vadībā devās pa kāpnēm uz ēkas augšistabu, kur bij daudz ieroču. Paņēmuši tos, viņi nolaidās apakšstāvā zem grīdas un iesaiņoja kuršu saimnieka mantas, starp kurām bij daudz sudraba; pats Egils paķēra lielu medalus krūzi, pilnu ar sudrabu. Kad vikingi ar laupījumu bij nonākuši mežā, Egils teica, ka viņiem nepieklājoties zagt, un tāpēc uzaicināja savu draudzi doties atpakaļ uz ciemu, lai cīnītos ar kuršiem. Tā kā neviens viņa neklausīja, Egils viens pats atgriezās ciemā un redzēja, ka kalpi nesa no nama ēdienu uz dzīvojamo ēku. Paķēris no pavarda degošu balķi, Egils devās uz istabu un aizbāza degošo galu aiz paspārnes. Kad kurši, kas sēdēja pie mielasta, pamanīja māju degam, viņi skrēja uz durvīm, kur Egils tos nonāvēja. Pēc tam Egils kopā ar savu draudzi devās uz kuģi, un trīs dāņu vīri iestājās viņa pulkā. Torolva ļaudis bij priecīgi par Egila atgriešanos, un, gaismai austot, viņi atstāja Kursas krastus, lai dotos atpakaļ uz Dāniju, kur visu vasaru laupīja tirgotāju kuģus.

Kā tas ir visās ziemeļnieku sāgās, tā arī šajā dažādi ceļojoši motīvi, kas sastopami citās tradīcijās, savīti kopā ar vēsturiski patiesiem notikumiem un dzīves īstenības tēlojumiem. Runājot par sāgā minētām senceltnēm, P.Kundziņš aizrāda,[23] ka apraksts satur vērtīgus materiālus latvju celtniecības vēsturei, lai gan “uz objektīvo pareizību viscaur nevar paļauties, jo apraksts sastādīts dzejiskā formā un tanī viegli varēja tikt iepludināti elementi no autora dzimtenes apstākļiem un iekļūt pārspīlējumi.” To pašu varam teikt par sāgas varoņa Egila ideālizēšanu un kuršu cīņas paņēmienu noniecināšanu, it kā viņi būtu izvairījušies doties atklātā zobenu cīņā, jo vikingi pēdējo uzskatīja par savu priekšrocību. Zīmīgi, ka vikingi devušies sīrot 12 vīru lielos pulciņos ar kādu draudzes vedēju priekšgalā.

Lai gan nezinām, kādas Kurzemes upes grīvā vikingi pameta savu kuģi, tomēr patiesībā varam runāt tikai par nedaudz upēm - vispirms par Ālandi, Saku, Užavu un Ventu. No Egila sāgas tēlojuma redzam, ka tas pats vīrs, kas vienu dienu uzstājās kā miermīlīgs precinieks, jau otrā dienā, īstermiņa miera līgumam beidzoties, pārvērtās par sīrotāju ienaidnieku, lai ar ieročiem iegūtu tās preces, kurū tirgū bij trūkums vai par kurām prasīja pārāk augstu cenu. Parasti tirgus vietas izraudzīja Elka kalnu un tiesas vietu tuvumā, kur ļaudīm bij vajadzība sapulcēties zināmas reizes gadā. Vispirms tirgu apmek-

lēja novada kungi, kas izraudzīja sev patīkamās vai vajadzīgās preces, bet pārējām noteica cenu.[24] Arī šī sāga tēlo kuršu zemniekus kā bagātus ļaudis, kam veseli krājumi sudraba, pie kam viņu saimniecību apkopj kalpi un dreļļi. Jādōmā, ka paši kuršu brīvnieki, sevišķi jūrmalā, jau 10.g.s. vairāk nodarbojās ar jūras tirdzniecību un vikingu siņojumiem nekā ar zemkopību.

Kuršiem bij arī sava kara flote, jo taču citādi viņi nevarētu ap 853.g. sakaut un saņemt gūstā dāņu kara kuģus. Vecākie vikingu kara kuģi bij lielāko tiesu oša laivas (askar), ko apdzied arī mūsu tautas dziesmas. Par kuršu jūras spēkiem un jūras kaujām vairākkārt stāsta jau minētais Īslandes vēsturnieks un dzejnieks Snorri Sturlusons savā 1230.g. pabeigtā darbā Heimskringla[25] ("Pasaules loks"), tēlodams norveģu karaļu vēsturi līdz 1177.g. Šim darbam vēsturnieki piešķir diezgan lielu ticamību, un to, bez šaubām, var izlietot nevien kā kultūras, bet arī kā politiskās vēstures avotu. Pēc Sturlusona ziņām, jau kādā 740.g. kaujā starp dāņiem un zviedriem piedalījušies arī kurši un lībji, bet vendu, kuršu un igauņu uzbrukumi Dānijai notikuši vēl 11.g.s. Magnusa (1041.g.) un Sveina II (1049.g.) laikā, kāpēc dāņu baznīcās bieži lūguši: "Dievs, sargi mūs no kuršiem!" Pēc dažām tradīcijām arī zviedru tirdzniecības pilsētas Sigtūnas nopostīšanā 1187.g. bez igauņiem piedalījušies arī kurši. Pat vēl 13.g.s. turpinājušies šie kuršu jūras siņojumi, jo Latviešu Indriķis, aprakstīdams, kā 1203.g. sāmi ar 12 kuģiem iebrukuši Dānijā, nodedzinājuši kādu baznīcu, nogalinājuši un sagūstījuši dāņus, piebilst: "Sāmi bij nopostījuši arī šo zemi un aizveduši zvanus un baznīcas lietas, kā to līdz šim igauņi un kurši bij paraduši darīt dāņu un zviedru karaļvalstīs." [26] Ka kuršiem bij dāņu gūstekņi jau 10.g.s., par to liecina Egila sāga. No tās dabūjam zināt, ka sagūstītam dānim Akem bij uzticēta visa kuršu sētas saimniecība, tā tad viņa stāvoklis nebij slikts; tikai pēc nelaimīga bēgšanas mēģinājuma viņu līdz ar dēliem turēja ieslodzījumā. Par dāņu kolonīstiem Rietumu Latvijā un Prūsijā stāsta Erika chronika: Ripes baznīcas cēlēja Erika Knuta, Berna dēla, laikā (ap 900.g.) no Dānijas aizbēguši daudz dreļļu un zemnieku, kas apmetušies uz dzīvi Prūsijā un Zemgalē (Sembgallia), priecādamies par šīs zemes lielo auglību. Man šķiet, ka vismaz pa daļai ar šo dāņu dreļļu saimniekošanu dažās kuršu vikingu sētās jāizskaidro, kāpēc Kursā vēlākais 12.g.s. ieviesās dāņu trejlauku sistēma, pie kam katru lauku sauca dāņu vārdā par vāngu [27] (sal.: Alšvanga, t.i. Alkšņu vanga).

3.

Savukārt arī dāņi vairākkārt mēģināja nostiprināties Baltijas jūras austrumu piekrastē, jo sevišķi Prūsijā un Kursā. Par to visvairāk ziņo

atrodam dāņu vēsturnieka Sakša (Saxo Grammaticus, ap 1150.- ap 1220.g.) darbā Gesta Danorum,[28] kas tēlo Dānijas vēsturi līdz 1185.g. - Saksis Gramatiķis (t.i. Valodnieks) atradās Lundas virsbīskapa Absalona (1179.-1201.g.) un viņa pēcnācēja Andreja dienestā un viņu uzdevumā arī šo darbu beidza rakstīt ap 1216.g. Gesta Danorum ir pavisam 16 grāmatas, no kurām pirmās 9 satur teiksmainas, bet tomēr ļoti vērtīgas ziņas arī par Baltijas tautām. Saksis izlietojis ļoti dažādus avotus, starp kuriem pirmā vietā jāmin dāņu varoņu dzeja un īslandiešu teikas par vīkingu dēkainiem braucieniem uz austrumiem. Bez tam sava darba pirmās 9 grāmatās autors iestrādājis arī visām Eiropas tautām kopīgus teiku motīvus, viduslaiku pasakas un leģendas, lokālizēdams dažādus ceļojošus motīvus. Mācījies stilu no Cicerona un Līvija, Saksis ir sekojis vairākiem vēlīnās klasiskās senatnes literāriem paraugiem, jo sevišķi Valerijam Maksimam (1.g.s. pēc Kr.). Lai gan Saksis “Dāņu vēsturi” beidza rakstīt tikai drusku agrāk pirms Latviešu Indriķa chronikas, tomēr starp abiem historiografijas darbiem ir ļoti liela starpība. Līdzīgi daudziem citiem 12.g.s. annālistiem, Indriķis rakstīja savu chroniku Romas katoļu baznīcai par godu un izvairījās tēlot tautas dzīvi un kultūru. Turpretim Saksis rakstīja “Dāņu vēsturi” nacionālā garā dāņu tautai par godu, ar lielu lepnumu un mīlestību tēlodams viņas varonīgo pagātni pagānu laikos. Saksis ienīst visus Dānijas apspiedējus un savos aprakstos bieži vien ir netaisns pret dāņu ienaidniekiem - jo sevišķi vāciešiem un slaviem, bet arī norveģiem un pat kuršiem. Cēlies no dižciltīgiem kaŗavīriem, Saksis mīl aprakstīt kaŗa notikumus un kaŗaļa galmu, lai gan arī zemnieku dzīve neiet gaŗām viņa vēriņam skatam.[29]

Dažiem vārdiem raksturojuši šo dāņu literāro avotu, apskatīsim, ko Saksis zina stāstīt par dāņu un kuršu cīņām vīkingu laikos. Jau “Dāņu vēstures” pirmā grāmata savā Hadinga sāgā[30] stāsta par dāņu vīkinga Hadinga, resp. Hastinga siŗojumu uz Latviju. Ar īpašām formālām darībām noslēdzis asins brālību ar vīkingu Lizeru, Hadings pieteica kaŗu kuršu kungam Lokeram (Lokero, Curetum tyranno). Bet Lokers uzvarēja abus dāņu vīkingus un saņēma Hadingu gūsta, no kā viņš atbrīvojās, iemidzinādams savus sargus ar pasaku stāstīšanu. Pēc tam Hadings uzbruka Helesponta karalim Handuvanam, kas bij nocietinājies Daugavas pilsētā (apud Dunam urbem). Nevarēdams ieņemt augstos mūŗus, Hadings izdomāja kaŗa viltību: licis saķert dažādus “Daugavpils” putņus, viņš piesēja tiem pie spārnēm degļus, lai putni glābdamies savās līzdās aizdedzinātu pilsētu. Kamēr pilsētnieki dzēsa ugunsgrēku, Hadings ar dāņu pulkiem ielauzās Daugavpilī un sagūstīja karali, ļaudams viņam vēlāk izpirkt savu dzīvību ar līdzību zeltā, kas svēra tikpat, cik viņa augums.

Hadinga sāgā, bez šaubām, ir apvienoti dažādi elementi ar nevienādu vērtību. Visumā šai vīkingu dēku teikai ir liela līdzība ar īslandiešu piedzīvojumu romānu par Örvar-Oddru. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka sāgas varoņi ir vēsturiskas personas un vismaz daļa viņām piedēvēto notikumu patiesi ir notikuši.[31] Aiz Hadinga vārda slēpjas pazīstamais dāņu vīkingu vadonis Hastings, kas 866.-894.g. izsīroja Franciju, Angliju un citas zemes. Ja, sekodami nepareizai mitoloģiskai metodei, agrākie sakšu "Dāņu vēstures" iztulkotāji centās valdnieku Lokeru identificēt ar ziemeļnieku dievu Loki, tad tagad šai vārdā jāmeklē kāda vēsturiska persona - citos avotos neminēts kuršu kungs. Neviens nešaubās, ka Hadinga sāgā aprakstītais Helesponts bij Daugavas un Dņepras ūdensceļš no Baltijas uz Melno jūru. Toreiz šo ceļu Rietumeiropā iedomājās kā jūras ceļu un identificēja to ar klasisko Helespontu. Tas nozīmē, ka Sakša helespontieši bij vidzemnieki un latgaļi, kuršu karaļa vārds atvasināts no Daugavas nosaukuma (Duna, Dyna, Wina, Weina) vīkingu laikos un sastopams četrās dažādās formās: Dians, Anduans, Handuvans un Winus, ko visos gadījumos var latviskot kā Daugavieti. Kur atradās sāgā minētā Daugavas pilsēta, nezinām, bet katrā ziņā Daugavas krastos.

Tomēr Hadinga sāgā ir arī vairāki ceļojoši motīvi, kam nav nekāda vēsturiska sakara ar Latviju.[32] Tā stāsts par dedzinātajiem putniem sastopams jau 6.g.s. vecfranču epā, t.s. Gormona epā, kur zvirbuļiem pie spārniem tiek piesietas riekstu čaulas, pildītas ar piķi un sēru. Tāpat citās vīkingu tradīcijās atrodam Hadinga sāgas motīvu par sagūstīto valdnieku, kam uzvarētājs atļauj izpirkties brīvībā, atsverot savu miesas svaru ar zeltu.

"Dāņu vēstures" otrā grāmata savā Frodi sāgā stāsta par Hadinga dēla Frodi sīrojumiem uz Latviju un Krieviju[33]. Šī sāga ir pārņēmusi dažas personas no iepriekšējās Hadinga teikas, kuŗas turpinājums tā patiesībā ir. Kā daži citi vīkingi, Frodi iesāk savu dzīvi ar pūķa kauju, pie kam nokaudams pūķi iegūst viņa lielās bagātības, kas apslēptas kalna alā. Šis Frodi sāgas ievads ir vēsturiski nevērtīgs un uzskatāms par 11.g.s. sacerētās jarla Sigurda pūķa kaujas pārstrādājumu.

Ar pūķa mantu Frodi spēj uzcelt kara floti, lai dotos ar to uz kuršu zemi (Curetum partibus). Dabūjis to zināt, kuršu karalis Dorno (rex Dorno) nolemj izmērdēt ienaidnieku ar badu un sērgām, pie kam Saksis liek viņam kuršu labiešiem turētā garākā runā motīvēt savu taktiku. "Mēģināsim pārspēt ar badu šo tālo ienaidnieku, ko ar saviem ieročiem un līdzekļiem atbalsta gandrīz visa Rietumeiropa (tocius ferme Occidentis armis opibusque succinctum); vienīgi izturība cīņā var mūs glābt", teicis Dorno. "Mēs nevaram vērst pret ienaidnieku asāku šautru par badu ... Daudz vairāk sekmju

būs ieročiem, ja kauju ievadis bads kā mūsu priekšcīnītājs. Uzvara tur droša, kur novārgušam jācīnās pret spēcīgo.” Pēc šiem vārdiem Dorno lika nopostīt savu zemi tā, kā to nedarītu pat nežēlīgākais ienaidnieks, lai nekas nekristu dāņu rokās. Tad Dorno ar saviem pulkiem atkāpās stipri nocietinātā pilsētā un ļāva dāņiem to aplenkt. Necerēdams ieņemt to ar joni, Frodi lika savā kara nometnē izrakt lielāku skaitu dziļu bedrī, bet zemes slepus aiznest grozos uz upi, kas tecēja netālu no pilsētas mūrīem. Pēc tam bedres kuršu krāpšanai nosedza ar velēnām, un dāņi šķietami atkāpās no savas nometnes. Kad kurši, to redzot, atstāja savu cietoksni, lai vajātu ienaidnieku, viņi iekrita dāņu izraktās vilku bedrēs, kur Frodi lika viņus nogalināt ar šķēpu metieniem.

Uzvarējis Dorno, Frodi ar jaunu kara viltību iznīcina krievu kņaza Tranno jūras spēkus, slepus aizurbdams viņa kara kuģus, lai kaujas laikā varētu tos nogremdēt. Bet atgriezies dzimtenē, Frodi dabū zināt, ka krievi nogalinājuši dāņu sūtņus, kas bij ieradušies pēc mesliem. Sašutis par šādu rīcību, Frodi dodas atkal uz Baltiju un Krieviju, lai sodītu atkritējus. Vispirms viņš ieņem Rotalas pilsētu Igaunijā, bet pēc tam apsēž un ieņem arī Paltisku, kā toreiz sauca Polocku. Pēc šiem panākumiem Frodi cerēja pakundzēt sev visus Austrumus un nolēma ieņemt arī Handuvana pilsētu. Atcerēdamies, ka savā laikā Hadings bij ar viltu aizdedzinājis “Daugavpili”, Handuvans lika to iztīrīt no putnu līdām. Tad Frodi izdomāja jaunu kara viltību: pārgērbies par kalponi, Frodi ielavījās pilsētā un, labi ar to iepazīinies, ar kādu ziņnesi uzdeva savam karaspēkam otrā rītā ienākt pilsētā, jo piekrāpis sargus, pats Frodi tam atvēra vārtus. Bet Handuvanam tomēr izdevās paturēt savas karaļvalsts neatkarību, izprecinot Frodim savu meitu.

Lai gan arī šai sāgā ir vesela rinda ceļojošu motīvu, kas 12.g.s. bij sastopami daudzās citās īslandiešu vīkingu teikās (piem., kuģu aizurbšana, pārgērbšanās, izlikšanās par mirušu), tomēr dāņu pētnieks Aksels Olriks[34] ir pierādījis, ka Frodi sāgai ir vēsturisks pamats un tās izveidojums atiet atpakaļ uz 9.g.s., pie kam šī vēsturiskā vīkinga Frodi galvenais cīņas lauks bij Skotija un Īrija. Saksis Gramatīkis šim angļu Frodi tēlam ir diezgan brīvi piedzejojis klāt citu vīkingu varoņu darbus un licis viņam darboties Austrumeiropā, izmantodams ziemeļnieku vēsturiskās cīņas pret kuršiem un krieviem 9.-11.g.s.

“Dāņu vēstures” trešā grāmata stāsta, ka teiksmainā dāņu karaļa Rūrika (Roricus, Rōrik) laikā kurši un zviedri nodomājuši ar ieročiem rokā nokratīt dāņu meslu kundzību[35]. Viņiem pievienojās arī Pomerānijas slavi, t.s. vendi. Rūriks dodas apspiest nemierus, pie kam galu galā vienojas izšķirt šo lietu divu stiprinieku divkaujā, kas abi palika guļot cīņas laukā. To redzot,

nemiernieki solījās atkal maksāt dāņiem meslus. - Pētnieki uzskata šo Sakša stāstu vai nu par viņa paša izdomātu, vai par 12.g.s. teiku, kas pārnes uz karali Rūriku dāņu cīņas ar vendiem un varbūt arī prūšiem un kuršiem 1158.g. Valdemāra Lielā (1157-1182.g.) laikā.

“Dāņu vēstures” sestā grāmatā atkal tiek runāts par kuršiem, zemgaļiem un citām austrumu tautām stāstā par dāņu nacionālo varoni Starkadu (Starkatherus), kas nozīmē “Stiprinieks”. Pēc A.Olrika domām teika par Starkadu izcēlusies ap 970.g., pie kam tā vēl Sakša Gramatiķa laikā bij plaši pazīstama nevien pašā Dānijā, bet arī Saksijā un Zviedrijā, protams, paplašināta un izpušķota ar vēlāku laiku motīviem. Teika stāsta, ka vecais bārdainais Starkads cēlies no Baltijas tautām, bijis dabas apbalvots ar milža augumu un spēku, un kā profesionāls karavīrs, neskaitāmās rētās sacirsts, devies no vienas zemes otrā un cīnījies dažādu vadoņu kara draudzēs no Konstantinopoles līdz Dublinai, no Hamburgas līdz Baltai jūrai, bet jo sevišķi pret slaviem un somiem[36]. Starkads nav ne vēsturiska, ne reāla persona, bet vikingu laiku ideāltips. Savā jaunības dziesmā Starkads stāsta, ka slavu kunga Vina (t.i. Daugavieša) vadībā[37] viņš ticis sūtīts apspiest austrumu tautu sacelšanos pret saviem meslu kungiem, pie kam izcīnījis daudzas spožas uzvaras pār zemgaļiem, sembjiem un kuršiem (Curetum, Semborum, Semgalorum). Arī mirstamā dziesmā, kas bij īslandiešiem raksturīga varoņa elegija, Saksis liek Starkadam mutē vārdus, ka esot pārspējis kuršus, zemgaļus un citas aistu tautas[38]. Šai pašā reizē Starkads, uzskaitīdams savus 14 slavenākos darbus, dižojas, ka esot iemācījis vikingus staigāt koka tupelēs pa kuršu jūrmaļu un ceļiem, ko viņi nobārstījuši ar asiem piešiem (kāju dzelžiem?), lai aizkavētu ienaidnieka uzbrukumu.

Ja arī Sakša “Dāņu vēstures” 9 pirmās grāmatās dokumentētie fakti ir apauguši ar vikingu legendām, kāpēc ne katreiz ir iespējams noskaidrot vēsturisko patiesību, tomēr arī tai veidā, kādā šīs sāgas mums stāsta Saksis, tās nepārprotami liecina par dāņu un kuršu miera un kara laiku sakariem, pie kam savstarpējos karos vienreiz uzvarēja dāņi, otreiz kurši. Tas arī saprotams, jo dāņu tirdznieciskā ekspansija uz austrumiem ar viņiem redzam sacensāties visas trīs Baltijas jūras dienvidus un austrumu piekrastes tautas - vendus, prūšus un kuršus. Ka šī sacensība dāņiem nebij viegla, zinām no tā, ka vendu zemē starp Elbu un Vislu jau ap 960.g. dāņu karalis Haralds Zilzobis uzcēla varenu cietoksni Jomsborgu taisni blakus vendu pilsētai Jumnei jeb Vinetai pie Oderas grīvas[39]. Kad šī varenā cietokšņa aizsardzībā, kuŗa ostā bij patvērums kādiem 360 kara kuģiem, vendu tirdzniecība kļuva bīstama Dānijai un kad Jomsborgas vikingu jarli neatzina Norvēģijas un Dānijas karali Magnu, Olava dēlu, par savu valdnieku, tad

pēdējais 1043.g. ar lielu kara floti ieņēma un iznīcināja Jomsborgu. Bet tai pašā gadā vendi atgriežoties ar lieliem spēkiem iebruka Dānijā, apdraudēdami tās eksistenci.

Arī par prūšu cīņām ar Dāniju stāsta Saksis Gramatiķis. Jau minētā Haralds Zilzobja (935.- 985.g.) dēls Hākons izmēģināja kara laimi prūšos. Lai nevarētu atgriezties atpakaļ dzimtenē, viņš jau pirms cīņas sadedzinājis savus kuģus un pēc tam ar kara draudzi uzbrucis Prūsijas sembjiem un nogalinājis visus vīriešus, pēc kam uzvarētāji apprecējuši nokauto sembju sievietes un palikuši Prūsijā uz dzīvi. Pēc Hākona nāves prūši sacēlušies un padzinuši dāņus[40]. Bet ir zināms, ka pēcnākošais dāņu karalis Knuts Lielais (1018.-35.g.) ap 1020.g. no jauna pakļāva savai varai daļu vendu un prūšu, kāpēc viņu sauca nevien par dāņu, angļu un norveģu, bet arī sembju karali. Šos dāņu iekarojumus paplašināja Knuts Svētais (karalis no 1080.-86.g.), kas savas valdīšanas pirmos gados, ap 1080.g., esot izpostījis kuršu, sembju un igauņu valstis[41]. Ko tas nozīmēja iekārotām tautām, var spriest no tā, ka šis pats Knuts - par bēgšanu no kādas jūras kaujas - uzlika dāņiem tik smagu "deguna naudu" (nefgiald) un bez tam vēl mēģināja ievest katoļu baznīcai par labu desmito tiesu, ka zemniekiem draudēja neglābjama parāda kalpība. Tāpēc viņi sacēlās, aiztrieca nodokļu piedzīņus un kādas baznīcas altārī nogalināja pašu karali[42].

Dāņu iebrukumi Rietumu Latvijā nemitējās pat vēl 12.g.s. Pēc dažām tradīcijām Valdemāra I dēls Knuts VI (1182.-1202.g.) esot nevien sarīkojis krusta karu pret igauņiem (Gesta Danorum, XIII), bet iebrucis arī Zemgalē (vai Sembā?) un Kursā. Lai nu kā, Valdemāra II laikā ap 1220.g. sastādītais Liber Census Daniae uzskaita arī Kursu un Zemgali (Zambia, Scalwo, Lam-mato, Curlandia, Semigallia[43]), bet kādos nolūkos, nav zināms: agrāk domāja, ka šai sarakstā minētas tās baltu zemes, kas kādreiz piederēja Dānijai un uz kurām viņa pretendēja vēl 13.g.s. sākumā; turpretim P.Johansens liek priekšā maz ticamu hipotēzi, ka sarakstā uzglabājies pāvesta legāta Alnas Balduīna lieliskais plāns dibināt no visām šīm zemēm pāvestam pakļautu baznīcas valsti.

Lai nu kā, bet šie vairākos literāros avotos apliecinātie Skandināvijas ilgie sakari ar Kursu ir ļoti svarīgi katram vēsturniekam, kas vēlas saprast veselu rindu iezīmīgu parādību kuršu politiskā un tiesiskā kultūrā, kādu vācu ienācēji 13.g.s. to atrada jau pilnīgi izveidotu sev priekšā.

4.

Līdz šim apskatījam 9.-12.g.s. literāro avotu liecības par seno Kursu. Tagad iztirzāsim svarīgākās 13.g.s. ziņas par kuršu politisko kultūru viņu

brīvības cīņu sākumā. Diemžēl, chroniku liecības ir trūcīgas un vienpusīgas, jo: 1.Latviešu Indriķis maz pazina Kursu un savas annāles nobeidza ap 1227.g., kad Kursas iekarošana vēl nemaz nebij sākusies; 2.Vecākā atskaņu chronika sacerēta ap 1290.g., tā tad 20 gadus pēc pēdējām kuršu cīņām, pie kam tās nolūks bij slavināt abu bruņnieku ordeņu varonību un noklusēt savus ienaidniekus vai tēlot tos kā nodevējus un glēvuļus. Ievērojot šo vācu dzejnieka tendenci, kļūst saprotams, kāpēc viņš savās vājās rīmēs gan sauc vārdā visus kaut cik ievērojamus vācu bruņniekus, bet no kuršiem piemin tikai kādu Utili (5761) un no zemgaļiem trīs: Viestartu, Nameisi un Skabi. Tas, protams, nenožīmē, ka arī kuršiem toreiz nebūtu bijis savu politisko vadoņu un valdnieku, ne arī to, ka kurši nebūtu varonīgi cīnījušies ar vācu pārspēku. Pavisam otrādi, t.s. kuršu ķoniņu vēsture nepārprotami pierāda, ka kuršiem 13.g.s. bij sava karaļvalsts, un ka daži šo valdnieku pēcteči prata nosargāt savu privilēģēto stāvokli pat vācu laikos.

Par Kursu 13.g.s. ir uzglabājies daudz vairāk dokumentu nekā par Zemgali un Latgali, un tie paši ir ļoti svarīgi. Diemžēl, arī šais Kursas grāmatās ir sastopams tikai viens personas vārds - Lammekinus rex. Šī dokumentēto kuršu personu vārdu nabadzība izskaidrojama ar to, ka minētie 13.g.s. dokumenti ir tautu līgumi, kurus slēdzot bruņnieku ordenis - laikam gan ar nolūku - centās noklusēt un apiet agrākos valdniekus, lai viņi, atsaukdami uz šiem līgumiem, kādreiz vēlāk atkal nemēģinātu atjaunot savu pazaudēto politisko stāvokli, Tāpēc ordeņa 13.g.s. miera līgumi tā rediģēti, ka latviešu kontrahenti vai nu nemaz netiek minēti, vai tikai anōnīmi - "pagāni", "zemes vecajie" un tml. Toties Vācu ordenis slēdza privātus līgumus ar atsevišķiem baltu tautu zemes vecajiem un kungiem, bet tajos, protams, bij runa tikai par katram vasalim individuāli piešķirtām brīvībām un priekšrocībām, ar ko jauna valsts vara centās skaldīt tautas vienību un radīt sev uzticīgu piekritēju partiju. Šādi 13.g.s. lēņa līgumi ar senprūšu vitingiem un ķoniņiem diezgan lielā skaitā ir atrasti archīvos un arī izdoti dažādās Prūsijas avotu edicijās.

Turpretim kuršu ķoniņa Tontegodes vecākā lēņa grāmata datēta vēl tikai ar 1320.g. Kā to izskaidrot? - Jau minētais 1320.g. dokuments apliecina, ka Tontegodes lēņa novads agrāk, tā tad 13.g.s., piederējis viņa nelaiķa priekštecim Krišjānim. Bez tam pašam Tontegodem 13 gadus vēlāk dotā lēņa grāmatā teikts, ka viņam tiek piešķirtas tās pašas brīvības, kādas pieder pārējiem Kursas jaunkristītiem vasaljiem. Šāds kuršu novadnieku saraksts no 14.g.s. vidus pa daļai uzglabājies par Jaunpils, Alsungas, Aizputes un Durbes pils tiesām[44]. Viss tas pierāda, ka Vācu ordenis tiešām 13.g.s. radījis veselu kuršu novadnieku kārtu. Gŗūti ticēt, ka šie Kursas, Zemgales un Latgales

nevācu leimaņi būtu vēlākos gadu simteņos zaudējuši visas savas lēņa grāmatas, ja tai pašā laikā samērā lielā skaitā uzglabājušies senprūšu vītingu un ķoniņu 13.g.s. privātie līgumi. Man šķiet, ka izskaidrojums meklējams citur, proti tai faktā, ka 13.g.s. lēņa darījumus varēja apliecināt arī ar lieciniekiem, un ka tikai izņēmuma gadījumos vasali pret sevišķu atlīdzību lūdza savu lēņa kungu apstiprināt lēņtiesisko investitūru ar īpašu dokumentu - lēņa grāmatu.

Lai nu kā, šādi privāti kuršu līgumi no 13.g.s. nav uzglabājušies, kāpēc arī neko nezinām par kuršu valdniekiem. Kā jau teicu, ir tikai viens svarīgs izņēmums - pāvesta Grēgorija IX vicelegāta Alnas Balduīna 1230.g. 28.decembra līgums ar kuršu karali Lamiķi, resp. Lamekinu. Blakus Jersikas karaļa Visvalža 1209.g. līgumam ar Rīgas bīskapu Albertu, minētais 1230.g. akts ir viens no politiski svarīgākiem un juridiski interesantākiem senās Latvijas dokumentiem, kāpēc dodu šī latīņu teksta tulkojumu[45].

“Brālis Balduīns, Alnas mūks, kardināļa Otona kunga, Apustuliskā krēsla legāta bikts tēvs un sūtnis, visiem Kristus ticīgiem mūžībā. Tā kā karalis Lamekins un Kursas pagāni no Eestua, proti Durpis, un Saggara zemēm un kiligundām, kuŗu vārdi ir šādi: Thargolae, Osua, Langis, Venelis, Normis, Kiemala, Pygawas, Sarnitus, Riwa, Saccze, Eidualia, Aliswanges, Ardu, Alostanotachos, kā arī no citām kiligundām un ciemiem, kas atrodas Ventas abās pusēs, - Svētā Gara žēlastībai iedvesmojot, kas dvesmo kur, kad un cik grib - nāca pretim Kristus ticības pieņemšanai, nododami savas zemes, sevi un savus ķilniekus caur mūsu rokām pāvesta kunga rokās un apsolījās vienmēr paklausīt visiem viņa rīkojumiem, tad mēs, pāvesta kunga vietā šai pusē darbodamies, kopīgi apspriedušies ar Rīgas baznīcu, Daugavgrīvas abatu, visiem [ārzemju] tirgotājiem, zobenbrāļiem, krustnešiem un Rīgas namniekiem, noslēdzam ar viņiem [kuršiem] šādu līgumu un apstiprinājām šādus nosacījumus, proti: viņi nekavējoties pieņems baznīckungus, kuŗu iecelšana mums pienākas; godam rūpēsies par viņu pārtikšanu un visur viņiem paklausīs kā īsti kristieši un visās lietās ievēros viņu derīgos norādījumus; viņi aizsargās tos pret ienaidniekiem kā sevi pašus; visi, kā vīrieši, tā arī sievietes un bērni, tūliņ saņems no viņiem svētās kristības atdzimumu un ievēros citu kristiešu parašas. Bet bīskapu, kas viņiem ar pāvesta kunga autoritāti iecelams, viņi uzņems bijīgi un pazemīgi kā savu tēvu un kungu, un - kā tas jādara visiem kristiešiem - viņam visur kā savam kungam un bīskapam pilnīgi paklausīdami, tam padosies, parādīdami bijību un padevību, kāda pienākas viņu kungam un bīskapam. Bez tam viņiem no visa vienmēr pienāksies ik gadus maksāt savam bīskapam un saviem prelātiem tās pašas tiesas, kas pienākas dot Gotlandes iedzimtiem, bet līdz ar to viņi nevarēs tikt

pakļauti ne Dānijas, nedz Zviedrijas karaļvalstij: mēs viņiem esam devuši mūžīgu brīvību, kamēr viņi neatkrīt. Pēc šī līguma noslēgšanas un ierakstīšanas šai tīstoklī, kas iegūst mūžīgu spēku, viņi piedalīsies kara gājienos pret pagāniem kā kristiešu zemes aizsardzībai, tā arī ticības izplatīšanai. Divu gadu laikā viņi ieradīsies pie pāvesta kunga un visur un vienmēr izturēsies saskaņā ar viņa lēmumu un rīkojumu. Bet starplaikā pilnīgi ievērodami mūsu iestādījumus un priekšrakstus, viņi paklausīs mums visur un visās lietās, neaizkarot nekur pāvesta kunga augstāko varu. Lai tas iegūtu mūžīgu spēku, tad šo uzrakstīto grāmatu mēs esam nostiprinājuši, piekarot mūsu, Leāles bīskapa Ērmaņa kunga un citu augšā minēto zīmogus. Dots tā Kunga 1230.g. Innocenta dienā [28.decembrī].”

Tā kā par šo līgumu esmu jau vairākkārt rakstījis[46] un plaši to iztirzājis savās universitātes lekcijās, kas pa daļai ierosinājušas manu skolnieku B.Āberu veltīt šim svarīgam valststiesiskam aktam īpašu, ļoti interesanti uzrakstītu apcerējumu,[47] tad šoreiz aprobežošos tikai ar šī akta politiski-ģeografisko apskatu. Pretstatā citiem 13.g.s. līgumiem, 1230.g. 28.decembra akts nav noslēgts ar Livonijas zemes kungiem, kas bij vācu tautības, bet ar paša pāvesta vicelegātu, Lježas bīskapijas Alnas (Aulnes) cisterciešu klostera mūku Balduīnu (Baudouin), kas bij valoņu tautības. Jau tas vien, ka līdz pat pēdējam laikam vācu vēsturnieki nebeidz pelt un noniecināt šī katoļu politiķa darbību Latvijā, liek domāt, ka Alnas Balduīns ir stājies ceļā vācu centieniem Livonijā.

Šo vācu politiku 13.g.s. tagadējā vēstures zinātne izsaka ar formulu: misija uz kalpību, t.i. ar katoļticības izplatīšanas aizganstu Ziemeļvācijas pilsētu tirdzniecības kapitāls centās sev nodrošināt tiešus sakarus ar Krievijas hinterlandi, pie kam jaunās vācu kolonijas izkarotājiem par algu bij jāatdod gadu simteņiem ilgi iekoptā latviešu un igauņu zeme, lai svešā bruņniecība varētu kalpināt šīs zemes kopējus un barotājus zemniekus. Turpretim pāvesta Innocentija III (1198.-1216.g.) un viņa pēcnācēju Honorija III un Grēgorija IX laikā Romas kūrīja sava teokratiskā cēzarisma interesēs sludināja misiju uz brīvību, t.i. centās jaunkristītām tautām nodrošināt Dieva bērnu brīvību nacionālās baznīcas valstīs, kuŗas bij paredzēts pakļaut tieši pāvestam un pārvaldīt ar legātiem, pie kam jaunkristītiem netika uzlikti nekādi pienākumi ne pret vācu tautības Romas ķeizaru, ne pret vietējiem zemes kungiem. Šai laikā Svētais Krēsls bij kļuvis par Eiropas politisko tribūnālu, un vispārīgie baznīcas koncili 13.g.s. varēja tikt pielīdzināti tagadējās Tautu Savienības pilnsapulcēm.[48]

Zinot šos Eiropas lielās politikas diplomātiskos gājienu, kļūst saprotams, kāpēc Romas kūrīja nesūtīja uz Livoniju par legātiem vāciešus -

pirmais legāts Modenas Viļums bij itālietis, otrais Alnas Balduīns beļģietis; kļūst arī saprotams, kāpēc 1230.g. 28.decembra līgumā kuršiem nav nekādu pienākumu pret Rīgas bīskapu un Zobenbrāļu ordeni. Nemaz nerunājot par to, ka šis līgums dokumentāriski pierāda Kursas senos politiskos un saimnieciskos sakarus ar Dānijas un Zviedrijas karaļvalstīm un it īpaši ar Gotlandi, latviskā skatījumā tas ir jo sevišķi interesants ar diviem nosacījumiem līguma sākumā un beigās. Sākumā teikts, ka kurši nodod savas zemes, sevi un savus ķīlniekus caur Alnas Balduīna rokām pāvesta rokās; šādu valsts tradīciju jeb nodošanu prasīja arī Rīgas bīskaps no latgaļu valdniekiem Visvalža un Tālivalža. Starpība bij tā, ka pēdējie ar šo lēņtiesisko darījumu kļuva par Vācijas ķeizārvalsts firsta Alberta vasaļiem, turpretim kuršu karaļa Lamīka lēņa kungs bij pats pāvests. Toreiz politiski bij izdevīgi būt par pāvesta vasali, un 13.g.s. sākumā par tādiem skaitījās vesela rinda varenu Eiropas valdnieku: Aragonas karalis Pedro II, Anglijas karalis Jānis Bezzemis, Portugāles karalis Alfonss, kā arī Polijas un Zviedrijas valdnieki.

Pēc līguma kuršiem bij divu gadu laikā jānosūta uz Romu sūtņi ar karaļvalsts nodošanu saistīto formalitāšu nokārtošanai. Iespējams, ka bij paredzēta paša karaļa Lamīka došanās uz Romu, līdzīgi tam, kā 1203.g. devās pie pāvesta lībju valdnieks Kaups. Diemžēl, nav nekādu ziņu par līgumā paredzētās kuršu sūtniecības likteni. Spriežot pēc Alnas Balduīna 1234.g. sūdzības raksta, kurā viņš pārmet zobenbrāļiem pagānu sūtņu aizturēšanu Gotlandē,[49] lai tie nevarētu pāvestam sūdzēties par Livonijas zemes kungu patvarībām, jādodomā, ka kuršu sūtņiem neizdevās nokļūt Romā. Bez tam zinām, ka paša Alnas Balduīna stāvoklis 1231.g. bij tik apdraudēts, ka viņš bij spiests meklēt glābiņu no rīdziniekiem Daugavgrīvas klosterī, kur kāds kuršu ķīlnieks tika nogalināts,[50] bet pārējos viņam atņēma jaunais Rīgas bīskaps Nikolajs, domkapituls, zobenbrāļi un Rīgas namnieki, uz kāda netaisna šķīrējtiesas sprieduma pamata.[51] Beidzot, kad vicelegāts 1231.g. rudenī aizceļoja uz Romu, lai panāktu kuršu līgumu apstiprināšanu, zobenbrāļi 1231./32.g. ziemā iebruka Kursā, dedzināja kuršu ciemus, nogalināja ļaudis un atņēma viņiem arī Alnas Balduīna dotās brīvības grāmatas,[52] lai pēc tam jaunkristītos varētu nospiest savā kalpībā.

Faktiski līdz ar to cieta pilnīgu neveiksmi kūrijas nodomi par neatkarīgas Kursas karaļvalsts dibināšanu Svētā Krēsla protektorātā. Gan pāvests Grēgorijs IX vēl mēģināja glābt sava vicelegāta stāvokli, 1232.g. 11.novembrī apstiprinādams viņa līgumus ar kuršiem un drīz pēc tam pašu ieceldams par Zemgales bīskapu un savu legātu Prūsijā, Latvijā, Igaunijā, Somijā un Gotlandē. Tomēr rīdzinieku pretestība bij tik liela, ka jau pēc

nepilniem diviem gadiem 1234. g. 9.februārī Alnas Balduīns tika atbrīvots no legāta amata un par viņa pēcteci iecelts agrākais, vāciešiem draudzīgākais legāts Modenas bīskaps Viļums.[53] Šis liktenīgais pagrieziens kūrijas politikā notika pa daļai tāpēc, ka pāvestam nebija bruņotu spēku savu nodomu izvešanai dzīvē. Tas nozīmēja, ka turpmāk kuršiem un citām baltu tautām vairs nebija ko cerēt arī uz reālu politisku palīdzību no Romas: bija beidzies diplomātu laiks, sākās kuršu un zemgaļu brīvības cīņas ar visas katoliskās Ziemeļeiropas krustnešiem un jo sevišķi vācu bruņnieku ordeņa smago kavaleriju.

Ja tā tad Alnas Balduīna 1230.g. 28.novembra līgumā dokumentētie kūrijas nodomi par katolisku kuršu karaļvalsti palika tikai projektā, tad tomēr šim dokumentam ir liela vēsturiska vērtība vēl šodien, jo no tā iegūstam svarīgas ziņas par Kursas valstisko organizāciju latviešu senos laikos. Redzam, ka kuršiem bija savs karalis (rex), ko viņi paši droši vien sauca pēc ziemeļnieku parauga par kungu vai lielkungu. Tā kā jau Rimberts 9.g.s. vidū runā par kuršu karaļvalsti (regnum), tad ar to ir pierādīts vismaz 400 gadus ilgs Kursas karaļvalsts mūžs. Diemžēl, 1230.g. 28.decembra līgums uzglabājies tikai noraksta veidā Vatikāna reģistros kā pāvesta Grēgorija IX 1232.g. bullas transsumts. Tas nozīmē, ka bullā minētās kuršu personas un vietu vārdi var būt kļūdaini: daži burti izlaisti, citi sajaukti; bez tam interpunkcijas trūkuma dēļ iespējami divu vietu vārdu savienojumi vienā vai viena vārda sadalīšana divos un tml. Visi šie 1230.g. līguma palaiografiskie trūkumi jāņem vērā, identificējot kuršu īpašvārdus.

Kuršu karalis nosaukts par Lammekinus; atmetot latīnisko galotni -us, dabūjam Lamekins. Tā kā Zlēkas pagastā vēl tagad ir māju vārds "Lameks",[54] resp. Lamiki,[55] tad jāpiesienas A.Bīlenšteina domām,[56] ka šai māju vārdā saglabājies kuršu karaļa Lamiķa (sal.: Peniķa) vārds. Šis agrākās mežsarga mājas atrodas netālu no Abavas ietekas Ventā, kāpēc nevar celt nekādus iebildumus arī pret šo vietu vārdu no vēsturiskās ģeografijas viedokļa, jo minētais novads ietilpst Lamiķa valstī. Vēl 14.g.s. vidū Zlēku pag. Abavas ciemā dzīvoja kāds no karaļa Lamiķa pēctečiem - Kuldīgas komturijas novadnieks Lammike, otrs Īvandes pag. Edzēs - Nassote Lammike, bet trešais Alsungas pag. Almāles ciemā - Lammike. Tā kā Liber Censu Daniae piemin kādu "terra Lammato" starp Prūsiju un Kursu, bet 1252.g. līgumā starp virsmestra vietnieku un Kurzemes bīskapu par Klaipēdas dibināšanu sastopama pagāniskā "terra Lammethin",[57] tad prof. E.Blese[58] liek priekšā Lamiķa vārdu saistīt ar baltu tautu vārdu *lāmata, resp. lamata, pieņemdam, ka kādreiz bijusi hipotētiska kuršu dižciltīgo dzimta *Lāmatiņi (ar nozīmi "Lāmatas valdnieki"), pie kuŗas piederējis arī 1230.g. rakstos ap-

liecinātais kuršu karalis.[59] Lai cik vilinoša ir E.Bleses konstrukcija, tomēr man šķiet, ka būs grūti atrast tai kādu drošu vēsturisku pamatojumu. Kuldīgas komturijas sardzes nodokļa (wartgut) maksātāju sarakstā 14.g.s. vidū redzam, ka Lāmatiņi (Lammathe) un Lamiķi bij divas dažādas dzimtas.

Lamiķa, resp. Lamekina vārda etimoloģija rada grūtības arī tāpēc, ka šo vārdu sastopam Ziemeļigaunijā jau 14.g.s: (famulus Lamechinus Tallinā 1337.g.). Tas nozīmē, ka vārds varētu būt arī somisks, ko protams nedrīkst izlietot kā pierādījumu arvien no jauna atkārtotām domām, it kā kurši bijuši somugru cilts. Pēc J.Endzelīna 1912.g. publicētā pētījuma[60] un mūsu citu baltu filologu vēlākiem rakstiem nevaram šaubīties, ka kurši bij "senprūšiem ļoti tuvu radniecīga rietumbaltu cilts un tāda arī palika līdz vidējam dzelzs laikmetam, kad iesākās kuršu zemgaliskošanās, pie kam zemgaļu ietekme kļuva arvien stiprāka, līdz beidzot kuršiem tika uzspiesta zemgaļu valoda, kas nozīmē, ka kuršu valoda kļuva par austrumbaltu valodu, bet tomēr paturēja veselu rindu īpatnēju, senprūšu valodai tuvu elementu, t.s. kursismus." [61]

Bet tikpat neapstrīdams vēstures fakts ir arī tas, ka blakus baltiskiem kuršiem agrā (0.-400.g. pēc Kr.) un vidējā (400.-800.g.) dzelzs laikmetā novados uz ziemeļiem no Abavas un uz austrumiem no Ventas dzīvoja kāda somu cilts, kas apbedīšanas un kapu formas ziņā saistāma ar Igauniju. Tikai vēl vēlā (800.-1250.g.) dzelzs laikmetā - šķiet, jau 9.g.s. otrā pusē, baltiskie kurši pāriet šo savu veco robežu un, dodamies pāri abām minētām upēm, iekaro somugriskos novadus ziemeļos un ziemeļaustrumos.[62] Sakarā ar šo kuršu ekspansiju, pēc mūsu arhαιologu domām, sākusies Ziemeļkursas pārkuršošanās (kuronizācija), bet līdztekus tai notikusi somugru izceļošana[63] garām Tukumam un Slokai[64] ar sekojošo invāziju Ziemeļu un Rietumu Vidzemē, Gaujas un Daugavas baseina lejasgalā, kur līdz ar to parādās jauna tautība - lībji. Cik man zināms, visplašāk šo arhαιoloģisko schēmu centies pamatot Ed.Šturms, līdz ar to aizrādīdams, ka tā pagaidām ir tikai darba hipoteze, un uzsvērdams, ka "ar arhαιoloģijas metodēm un materiāliem vien Kursas senatnes problēmas nemaz nav atrisināmas,"[65] bet gan tas jā dara sadarbībā ar vēsturi, valodniecību, folkloru un etnografiju. Bet lai pierādītu, ka neapšaubāmi somiskie Ziemeļkursas iedzīvotāji tiešām bij lībieši, jāpārvar vesela rinda tīri arhαιoloģisku grūtību, nemaz nerunājot par vēsturiskām un valodnieciskām, proti, ka Ziemeļkurzemes un Rietumvidzemes smilšu uzkalniņu kapenes pieder vienai un tai pašai ciltij.[66] Man šķiet, ka Ed.Šturmam nav vēl izdevies pierādīt šo kapu identitāti, kas izskaidrojams ar trūcīgo un pretrunīgo arhαιoloģisko materiālu no vienas puses, ar pārāk lielo konstruktīvismu metodoloģiskā

ziņā no otras puses. Bet ja šī teze nav pierādīta, tad zūd pamats arī darba hipotezei par Rietumvidzemes lībju izceļošanu no Ziemeļkurzemes un par lībju pirmdzimteni apgabalā starp Abavu un Ventu. Šī hipoteze psiholoģiski kļūva apzīmogota ar to, ka autors centās ar tās palīdzību atrisināt ja ne visas, tad pārāk daudzas Kursas senvēstures problēmas.

Ed.Šturms it pareizi aizrāda, ka 9. un 10.g.s. Ziemeļkursā konstatēto trīs kapeņu tipu chronoloģija un kultūrālā piederība nav noskaidrojama ar Latvijas atradumiem vien, bet tiešas paralēles tiklab akmens uzkalniņu, kā arī pazemes krāsmatu kapiem atrodamas Igaunijas salās, Sāmsalā un Muhu, un arī Rietumigaunijā, Vīkas novadā. Lielā līdzība, kāda novērojama starp Ziemeļkursas un Igaunijas salu kapu formām, runā par labu tam, ka šīs kapenes piešķiramas kādām tuvi radnieciskām rietumsomu ciltīm.[67] Šo arhαιologa novērojumu atbalsta arī dažas vēstures liecības. Vienīgi runājot par ziemeļigauniem un kuršiem, bet ne lībjiem, 13.g.s. chronisti un 13.-14.g.s. dokumenti kara gaitas apzīmē ar igauņu vārdu "malewa".[68] Tas pats sakāms par kiligundas jeb draudzes vārdu, ko Latviešu Indriķis lieto, aprakstot Sāmsalu (XXX. 5) un Vīku (XXVIII. 2, XXIX. 7), bet ne dienvidigaunu, lībju un latgaļu zemi.[69] Arī 13.g.s. dokumentos kiligundas sastopam vienīgi Sāmsalā[70] un Kursā. Tāpat "ežas" (ig. pīr) nosaukuma ziemeļigaunu dialektisko formu "pīrd" sastopam Kursā.[71] Par nejaušību nevarēs uzskatīt arī to, ka izkopts nosaukumu "victen" dokumenti lieto vienīgi runājot par Kurs[72] un Ziemeļigauniju[73], pie kam abas tautas pazina arī īpašu sienu nodevu, t.s. izkapšu naudu (pecunia de victen[74]). Atmetot citas pa daļai nepareizas, pa daļai šaubīgas paralēles un hipotezes ziemeļkuršu, sāmu un ziemeļigaunu radniecības pierādīšanai, ko uzskaita jau minētais A.Vestren-Dolls[75], vēl jāatzīmē avotos vairākkārt apliecinātā kuršu un sāmu ieroču brālība[76], kā arī visiem zināmais un citādi grūti izskaidrojama fakts: igauņi sauc Kursu (Kuramaa) un Sāmsalu (Kuresaar, Kuremaa) vienādi par Kuršu zemi, bet latviešu un lībiešu (Sāme mō) nosaukums Sāmsalai un sāmiem sastopams Ventspils apriņķa māju vārdos "Sāmieši" Sarkanmuižas, Užavas un Zūru pagastos.[77] Tas pierāda, ka senvēsturiskos laikos notikusi Sāmsalas sāmu invāzija Ziemeļkursā, bet nezinām, vai tā bijusi tautas staigāšana vai tikai atsevišķu kolonistu ieceļošana. Citiem vārdiem, arhαιoloģijas, vēstures un valodas liecības apstiprina vispār pazīstamo novērojumu, ka starp Ziemeļkurzemi, Sāmsalu, Muhu un Ziemeļigauniju pastāv veci kultūras sakari un aizguvumi. Cits jautājums, kas mums pašreiz nerūp, vai tiešām ekspansijas centrs, kā to pieņem A.Vestren-Dolls,[78] bij Sāmsala, no kurienes somugri devās kā ziemeļu (Ziemeļigaunija), tā dienvidu (Ziemeļkurša) virzienā. Lai nu kā,

hipoteze, ka somugri uz ziemeļiem no Abavas un austrumiem no Ventas bij sāmieši, vēsturniekam labāk noder dažādu faktu izskaidrošanai Ziemeļkursas senā vēsturē nekā otra hipoteze par šo somugru lībiskumu. Ar to zustu arī vajadzība izskaidrot, kāpēc ne dokumenti, ne literāri avoti 13. un 14.g.s. nekur nepiemin Kursas lībiešus. Ja arī ir zināms pamats Ed.Šturmam apgalvot,[79] ka 13.g.s. Ziemeļkursas “lībieši” jau bijuši kuronizēti, un ka dokumentos minētie kurši ir tiklab īstie kurši, kā pārkuršotie somugri, tad tomēr būtu liela kļūda domāt, ka 13. un 14.g. s. šī kuronizācija jau būtu pabeigta. Nemaz nerunājot par to, ka Alnas Balduīna laikā Ziemeļkursā vēl ir spēkā senais sāmiešiem raksturīgais zemes administratīvais iedalījums kiligundās, pat 1341.g. Kuldīgas komturijā pagasta vārda vietā lieto somugrisko “vaka”[80] un 1434.g. robežu sauc ziemeļigauņu vārdā par “pīrdi” (pyrde).

5.

Spriežot pēc 1230.g. līguma un citiem vēlākiem dokumentiem, Lamiķa lielkunga valsts bij iedalīta vairākās zemēs (terra), kas laikam atbilst Rimberta pieminētam Kursas 9.g.s. dalījumam (5) kungu valstīs (civitātēs). Kādas Rimberta laika 5 valstis atbilst 13.g.s. dokumentos apliecinātām 9 Kursas valstīm vācu iebrukuma laikā, par to izteiktas dažādas domas. Ed.Šturms ir pārliecināts[81], ka Rimberta kuršu valstis identificējas ar Kursas 1253.g. dalāmo grāmatu valstīm: Pilsaten, Ceklis, Megowe, Duvzare un Bihavelanc, turpretim vēlākā Miera Kursā (Vredecuronā) un Ventavā (Winda) 9.g.s. vēl kurši neesot dzīvojuši. Turpretim Fr.Balodis liek priekšā Rimberta pieminētās 5 valstis identificēt ar šādām 13.g.s. valstīm[82]: 1. karaļa Lamiķa valsti Ziemeļkursā ar apgabaliem Ventavu, Bandavu un Piemari (Bihavelanc); Bandavas galvas pilsēta bijusi Kuldīga, bet Piemares - Jūrpiļi; 2. zemi starp Skrundu un Zemgali; 3. Duvzari, kuŗā atradās varenā Impiltas pils; 4. Ceklis ar Rimberta aprakstīto Apoles pilsētu; 5. Klaipēdu ar apgabaliem “Megowe” un “Pilsaten”. Protams, ka tie ir tikai minējumi: 400 gadu laikā no zviedru karaļa Olava iebrukuma Kursā līdz kuršu brīvības cīņām ar Vācu ordeni nevien notika kuršu ziemeļu robežas ielaušana somugru zemē pāri Abavai un Ventai, bet varēja notikt arī lielas pārmaiņas pašu kuršu valstu robežās un nosaukumos. Nevaru pievienoties Fr.Balodim, ka t. s. “zeme starp Skrundu un Zemgali” varētu tikt uzskatīta par kuršu valsti: drīzāk tā bij mežaina robežu josla, kuŗai nebij pat sava nosaukuma un par kuŗas valstisko organizāciju mums nav itnekādu liecību. Nevaru arī līdz ar autoru vienai Rimberta laika kunga valstij (civitas) pielīdzināt Lamiķa lielkunga valsti (regnum) un savukārt tās kungu valstis, resp. zemes Ven-

tavu, Bandavu un Piemari uzskatīt tikai par administratīviem “apgabaliem”. Kungu valstis dalījās vēl mazākās teritoriālās vienībās, ko 1230.g. 28.decembra līgums sauc somugru vārdā par kiligundām (igauņiem kihelkond nozīmē draudzi) un ko varētu arī latviskot par draudzēm jeb tiesām.

Minētā 1230.g. konversijas un oblācijas līgumā starp Lamiķi un Alnas Balduīnu nosauktas trīs kungu valstis, bet diemžēl šo vietu vārdu identificēšana rada lielas grūtības. Pirmkārt, neviens nezina, uz kādu īpašvārdu attiecās latīņu *scilicet* (proti) teikumā: “de terris Eestua scilicet Durpis et Saggara”. Ja, sekojot G.Berkholcam, liekam kommatu pēc “*scilicet*”, tad dabūjam trīs teritoriju nosaukumus; tādā gadījumā teikums būtu jāredzīgē: “*scilicet de terris Eestua, Durpis et Saggara*”. Ja turpretim, sekojot Fr.G.Bungem un A.Bilenšteinam, liekam kommatu pirms “*scilicet*”, tad dabūjam tikai divas patstāvīgas teritorijas: attiekdamies uz Durpis, vārds “proti” norāda, ka Eestua un Durpis ir viena kunga valsts, kur Durpis (formu Durbji sastopam Lutriņu pag. māju vārdos) ir vai nu tās pašas teritorijas cits nosaukums vai tās daļa[83].

Vēl vairāk grūtību rada pats vārds “Eestua”, jo tas sastopams tikai šai dokumentā, un mēs pat nezinām, ar kādu valodu to varētu saistīt. G.Berkholcs cēla priekšā hipotezi[84], ka tas esot pāvesta kancelejā sakropļots kuršu vārds “Esertua”, Ezertuva, t.i. novads tuvu pie [Liepājas] ezera. šo Berkholca hipotezi pieņēma visi vēlākie vācu pētnieki,[85] lai gan leišu valodnieks K.Būga jau 1923.g. aizrādīja,[86] ka latviešu valodā tauta šādu novadu nekad nesauktu par Ezertuvu, jo to neatļauj valodas likumi; tad jau drīzāk varētu runāt par Ezeri, Paezeri, Ezer mali vai Ezergalu.

Prof. E.Blese meklē šim vārdam jaunu izskaidrojumu un domā, ka Eestuas vārds jālasot “Iesēstuve” ostas vai ostmalas nozīmē: tas bijis Liepājas ezera austrumu krasts, kur jūras braucēji sēdušies laivās.[87] Par atbalstu savai hipotezei autors ņem “sēstuves” (sola) un “iebrauktuves” vārdu analogijas, lai gan tūlī pats piebilst, ka priedēkļa ziņā šis vārds nav kursisks, jo tad vajadzētu būt prefiksam en- vai an-. “Tā kā tas tomēr nebij īsts īpašvārds, bet pa plašāku novadu tiklab kuršu kā zemgaļu valodā pazīstams nosaukums, tad dokumenta sastādītājs to varēja būt dzirdējis no kāda zemgaļa, resp. latvieša mutes, kas kādreizējo en- bij pārvērtusi par ie.” Ar to pats autors aizrāda uz daudzajiem šķēršļiem, kas kavē atzīt viņa hipotezi par pieņemamu. Nav nekāda vēsturiska pamata domāt, ka 1230.g. līguma sastādītājs varētu būt šo vārdu dzirdējis no kāda zemgaļa mutes: Alnas Balduīns slēdza šo līgumu ar “Kursas karali un pagāniem” vai nu Rīgā vai Daugavgrīvā un, protams, šai kuršu brīvības grāmatā ierakstīja tikai tos novadus, kuŗu sūtņi bij pilnvaroti vest ar viņu sarunas, un tikai tai fonētiskā

formā, kādā paši kurši vicelegātam nosauca savas “zemes” un “draudzes”. Bez tam, iztulkojot Esestua par Iesēstavi, autors īpašvārda vietā liek sugas vārdu, uz ko apskatāmais dokuments nedod tiešu iemeslu, jo visi pārējie vietu vārdi paliek “neizskaidroti” īpašvārdi, kuŗu nozīmi nezinām un nespējam racionalizēt ar tagadējās latviešu leksikas palīdzību. Man šķiet, ka hipotetiskais “Iesēstuves” vārds maz noder arī kādas valsts nosaukumam.

Bez tam, lokālizējot 1230.g. aktā minētās kuršu kiligundas, redzam, ka pēdējie droši identificējamie draudžu nosaukumi nesniedzas tālāk uz dienvidiem par Sakas un Apriķu pagastiem. Citiem vārdiem, nemaz nav pierādīts, ka Esestua jeb Durbju zeme aptvēra arī tagadējo Durbi un Grobiņu: iespējams, ka tā sauca kunga valsti starp Durbes, Tebras, Alokstes un Rīvas upju baseiniem, kuŗu novadā varam atrast kādus 5 kiligundu nosaukumus: Aloksti, Saku, Rīvu, Alsungu un varbūt arī Ķimali. Turpretim nav neviena droša draudzes nosaukuma, ko saskaņā ar 1230.g. dokumentu varētu atrast Liepājas-Grobiņas-Durbes novadā. Tas nozīmē, ka nav vēsturiska pamata meklēt Esestuas vārda izskaidrojumu pie Liepājas ezera.

Tāpat tagadējos Kurzemes vietu vārdos nevaram atrast arī otras 1230.g. līgumā minētās kunga valsts nosaukumu “Saggara”. Laikam gan šis vārds būs saistāms ar somugru valodām (piem., igauņu “sagara” nozīmē pūli, “metsasagarik” - meža biezokni), jo Saggaras zeme atradās ventiņu teritorijā, kur jau pirmsvācu laikos notika sāmnieku pārkuršošanās un ar to saistīta agrāko somugrisko vietu vārdu izzušana vai latviskošana. Par laimi vietu vārds Sagere sastopams arī 1253.g. Kursas dalāmā grāmatā, no kuŗas varam spriest, ka Saggara jeb Sagere bij Ventavas valsts agrākais nosaukums; tā atradās abpus Ventai no Abavas ietekas uz leju līdz pat jūrai.

Tā kā 1230.g. līgumā vispirms uzskaitītas Saggaras kunga valsts kiligundas, tad meklēsim tās pa toreizējās Ventavas tagadējiem pagastiem. Ventavas “zemē” tagad ietilpst kādi 8 Ventspils apr. pagasti: Sarkanmuižas, Vārves; Zūru, Užavas, Piltenes, Ziņas, Zlēku un Ēdoles. Dokumenta “Thargolae” ir agrākā Tārgales muiža Sarkanmuižas pagastā. Osua - Užava Užavas pag., Langis - Landze Zūru pag., Sarnitus - Sārnate arī Užavas pag., Eidualia - Ēdole Ēdoles pag. Tā kā pāvesta kancelejas transsumētā 1231.g. 17.janvāra kuršu līgumā[88] sajaukti burti s un l, tad ir pamats domāt, ka arī 1230.g. dokumentā kiligunda Venelis jālasa “Veriesis”, ko atbalsta 1253.g. dalāmās grāmatas forma “Vense”. Tādā gadījumā jāpievienojas A.Bīlenšteīnam, ka 13.g.s. Venelis, resp. Venesis atbilst vēlākai Vendzavas muižai Ziņas pagastā.

Kiligundas “Normis” vārdu A.Bīlenšteīns[89] uzskatīja par vienkāršu sugas vārdu: libju valodā “nurm” nozīmē lauku.[90] Man šķiet, ka tas runā pretim 1230.g. līguma principiem un ka arī Normis šai dokumentā ir vietas

nosaukums. Pēc manām domām, tas meklējams vēlākā Ziņas pagasta "Laukmuiža". Tā tad Ziņas pagastā atrodas trīs Lamīķa kiligundas: Laukmuiža (Normis), Sārnate un Vendzava. Nav skaidrības arī kiligundas "Pygawas" ziņā, ko A.Bīlenšteins, sekodams G.Berkholcam, identificēja ar 1253.g. dalāmā grāmatā minēto Tigvi (Tygwe), līdz ar to uzskatīdams formu Pygawas par rakstības kļūdu pareizā Tygawas vārda vietā.[91] Tā kā pie Tigves muižas atrodas Pilskalns, "sešpadsmitā verstī pa lielceļu no Kuldīgas uz Ventspili braucot",[92] tad šāda hipoteze ir ļoti vilinoša. Tomēr par to var arī šaubīties, jo H.Dopkeviča aizrāda, ka kādā 1461.g. lēņa grāmatā[93] sastopams vietas vārds "Pigow" Ventspils novadā. Diemžēl, šī lēņa grāmata vēl nav izdota, kāpēc man nav iespējams neko tuvāk teikt par šīs vietas atrašanos. Ja šī 15.g.s. Pigava atbilst Dundagas pagasta Pigām, tad tā nevar būt 1230.g. Pygawas.

Otra Kursas kunga valsts Ventas un Abavas baseinā bij Bandava (Bandowe), kas pirmoreiz minēta otrā Alnas Balduīna līgumā ar kuršiem (1231.g. 17.janvārī) un citos vēlākos dokumentos. Tikai pats 1230.g. līgums šo vārdu nepazīst, bet - kā jau redzējām - runā par Eestua, proti Durbi. Arī šīs kunga valsts robežas varam noteikt tikai aptuveni. Kā arī būtu, šai otrā Lamīķa valstī bij vairākas vārdā nosauktas kiligundas, kuŗas tikai pa daļai varam identificēt. Nav šaubu, ka Riwa atbilst tagadējai Rīvas upei, kas no Vilgāles ezera dodas uz jūru, kur tā ietek pie Labraga, tecēdama cauri vairākiem (Planicas, Basu, Gudenieku, Apriķu un Ulmales) pagastiem. Kuŗiem pagastiem atbilst 1230.g. Riwa, nezinām, bet iespējams, ka toreizējā Riwa jāmeklē vēlāko kuršu ķoniņu novadā ap Vilgāles ezeru kā centru. Rīvas un Užavas upju baseinā atradās arī Aliswanges - tagadējā Alšvanga jeb Alsunga. Tāpat pētnieki ir vienojušies, ka Lamīķa kiligunda Kiemala ir tagadējā Padures pagasta Ķimale; ja pieņem G.Berkholca hipotezi par Pygawas identificēšanu ar Tigvi, tad arī šī kiligunda atradās Padures pagastā. Tāpat nav šaubu, ka Saccze jeb Saceze meklējama Sakas pagastā, vai vismaz Durbes un Tebras, resp. Alokstes upju baseinā. Turpretim neviens nezina, kur meklējama kiligunda Arduš. Tā kā 1230.g. līgumā minētais nosaukums seko tūliņ aiz Alšvanga, tad ir pamats pieņemt, ka Arduš atradās šai novadā - varbūt aiz šī latinizētā vārda saskatāma vēlākā Adzu muiža Gudenieku pagastā?

Ciets rieksts ir pēdējais kiligundas nosaukums Alostanotachos. Pēc G.Berkholca hipotezes šai vārdā slēpjoties nosaukums "Alokstes attakas", pie kam pretēji tagadējai parašai agrāk Aloksti uzskatījuši nevis par Tebras pieteku, bet otrādi - Tebru par Alokstes sānupi jeb atteku.[94] Ir arī mēģinājumi "attakas" vietā lasīt "noteka". Tomēr es nezinu nevienu

gadījumū, kur kādas senlatviešu draudzes nosaukums būtu līdzīgs proponētai "Alokstes attackai" - tad jau varētu gaidīt arī pagastus: "Gaujas noteka", "Ventas upe" un tml. Man šķiet, ka īpašvārdā Alostanotachos slēpjas divi, pāvesta kancelejas kļūdas dēļ kopā sarakstīti kiligundu nosaukumi. Tā kā Alokstes upi arī vēlākie dokumenti raksta bez k (Alouste), tad tiešām pirmā vārda pusē Alostā- jāmeklē Alokste, kā 13.g.s. varēja saukties plašāks novads ap Aizputi, Tebras un Alokstes upju baseina augšgalā. Turpretim vārda otrā pusē -Notachos man gribētos saskatīt Asītes pagasta Nodegu muižu, kas neatrodas tālu no Tebras iztekas. Ja ventīni varēja Durbes vārdu izrunāt kā Durpis, tad viņu mutē arī Nodegas varēja pārvērsties par Notechas, resp. Notekas. Novietojot -Notachos kiligundu Asītes pagastā, ko tikai viens (Nīkrāces) pagasts šķīr no Ventas, kļūst saprotams tālākais 1230.g. līguma teksts: "kā arī no citām kiligundām un ciemiem, kas atrodas Ventas abās pusēs". Bez tam gar Asītes pagastu tek Vārtājas upe, ko piemin jau 1253.g. dalāmā grāmata un Atskaņu chronika. Tas pierāda, ka Nodegu jau 13.g.s. bij kāds kuršu centrs.

Še iztīrītie vietu vārdi arī nosaka kuršu lielkunga Lamīķa valsts robežas vispārīgos vilcienos. Acīm redzot, tās kiligundas, kas sava attāluma dēļ vēl nejutās vācu apdraudētas, nemaz nebij savus sūtņus un ķīlniekus sūtījušas miera sarunām ar Alnas Balduīnu, kāpēc arī tās nav vārdā nosauktas, lai gan piederēja pie Lamīķa valsts. Spriežot pēc konteksta un vietu vārdu topografiskās kārtības, jāpieņem, ka šo neminēto kiligundu daļa atradās Ventas baseinā ap Skrundu un Nīgrandu.

Lietojot Kursas dalāmo grāmatu terminoloģiju, varam teikt, ka 1230.g. Lamīķa karaļvalstī pilnīgi vai pa daļai ietilpa šādas kuršu teritorijas jeb "zemes": Ventava, Rietumu Bandava un Piemare (Bihavelanc). Tā kā šai laikā Kursā bij pavisam 9 kunga valstis, tad redzam, ka Lamīķis nebij visas Kursas valdnieks. Nav nekāda vēsturiska pamata uzskatam, it kā Lamīķis būtu dzīvojis Talsu pilī un no turienes valdījis pār visām Kursas zemēm. Nav arī pierādījumu, ka viņš būtu valdījis pār visu Piemari, jo acīm redzot vecākais Piemares centrs - Grobiņas pils un pilsēta 1230.g. neatradās viņa rokās. Varbūt toreiz Piemares dienvidrietumu daļai bij savs valdnieks; kam klausīja arī četras pārējās Dienvidkursas zemes - Dovzare (Duvzare), Ceklis, Megowe (Megava) un Klaipēda (Pilsāts). Diemžēl, mums nav nekādu ziņu par šīm Dienvidkureas valstīm Alnas Balduīna laikā.

6.

Divi citi līgumi runā par Austrumkursas zemēm: vienu no tiem noslēdza rīdīnieki 1230.g.,[95] laikam starp 25.martu un 28.decembri, bet

katrā ziņā pirms jau apskatītā Alnas Balduīna līguma ar Rietumkursas karali Lamīki; otru slēdza Alnas Balduīns 1231.g. 17. janvārī[96] Par šiem abiem līgumiem ir samērā daudz rakstīts, bet vēl šodien nav īstas skaidrības ne attiecībā uz šo svarīgo aktu ģenētiskiem sakariem, ne arī par tiem drāmatiskiem politiskiem notikumiem, kas aiz tiem slēpjas. Šai rakstā nav iespējams iztirzāt visus šos sarežģītos jautājumus, jo tad nāktos rakstīt sevišķu apcerējumu par pašu vicelegātu Alnas Balduīnu.

Maniem nolūkiem pietiek konstatēt, ka vicelegātam bij pazīstams[97] rīdzinieku 1230.g. izlīgums ar kuršiem, ko starp citu pierāda arī tas, ka savā 1231.g. 17.janvāra tekstā viņš kuršu ciemus ierakstīja tai pašā kārtībā kā rīdzinieki, bet ar vairākām lasības kļūdām, piem., pareizā rīdzinieku Walegalle vietā Wasa Galle, Pure vietā Pyrre, Ugesse vietā Ugenesse, Candowe vietā Cadowe. Visumā var teikt, ka slēdzot savu otro (1231.g.) līgumu ar kuršiem, vicelegāts to rediģēja, kombinējot abus 1230.g. kuršu līgumus.[98] Radies kompromisa ceļā, 1231.g. 17.janvāra teksts politiskā ziņā ir neskaidrāks un redakcijas ziņā paviršāks par Alnas Balduīna 1230.g. 28.decembra līgumu. Patiesībā tas drīzāk atgādina līguma uzmetumu nekā pašu līgumu, kāpēc arī viņam trūkst to vācu kontrahentu (zobenbrāļu, krustnešu, Rīgas namnieku u.c.) parakstu (t.i. zīmogu), par kuŗiem runā t.s. konsensa formula.

Savukārt arī rīdzinieku 1230.g. līgums šķiet tikai vienpusīgs vācu kungu gribas izteikums, jo tajā nepiedalās neviens kuršu valdnieks, un tas neko nesaka par kuršu ķīlniekiem, bez kuŗiem toreiz vispār šādiem starptautiskiem līgumiem nebija nekāda spēka. Tas deva pamatu J.Krodzniekam šaubīties, vai vispār kurši kaut ko ir zinājuši par rīdzinieku līgumu.[99] Vēlāk rīdzinieki kuršu piedalīšanos šai līgumā izskaidroja ar viņu solījumu 1228./29.g. bada gadā, pieņemt katoļu svētniekus pateicībā par vācu sniegto palīdzību.[100]

Turpretim pašā dokumentā 1230.g. akts nosaukts par "līdzību" (compositio), kas norāda, ka pirms tam Kurša un Rīga atradušās kara attiecībās. Šķiet, ka kuršu un zemgaļu uzbrukumam Daugavgrīvas klosterim 1228.g. 20.augustā būs sekojis krustnešu un zobenbrāļu sirojumus uz Austrumkursu un Zemgali, kur ienaidnieks nopostīja viņu ciemus līdz ar ievāktu labību, no kā izcēlās bads. Pēc tam rīdzinieki varēja sagatavot kuršiem savu 1230.g. miera diktātu. Protams, ka tā ir tikai viena no iespējamām kombinācijām, kas cenšas atrast kausālītāti starp dažiem atsevišķiem faktiem, kuŗu sakarība mums nav zināma. Līgums atzīst kuršu īpašuma tiesības (salvis sibi possessionibus et proprietatibus agrorum, ceterarumque rerum sine contradictione cuicislibet potestatis), bet prasa no

viņiem kristietības jūgu: pushirkava rudzu (t.i. ap 82 kg jeb 2 Rīgas pūrus) kunga tiesai no vienzirga zemes, baznīckungu sieciņus un kara gaitas pret Kristus ienaidniekiem.

To Kursas “zemi”, kas 1230.g. noslēdza miera derību ar rīdziniekiem, vācieši sāka saukt par Miera Kursu - dat Vredecuren land,[101] terra Vredecuronia.[102] Šos nosaukumu sastopam tikai no 1252.-1258.g.,[103] kad pēc Durbes kaujas (1260.g.) kurši atkal sacēlās un atteicās no vācu miera līguma. Turpretim ne rīdzinieku 1230.g., ne Alnas Balduīna 1231.g. 17.janvāra līgumā ar kuršiem Miera Kursas vārdu nesastopam. Tāpēc runājam par senās Kursas politisko iedalījumu, stingri ņemot, nav nekāda pamata lietot šo ienaidnieku doto lejasvācu (vrede, miers, pamiers) nosaukumu, vēl jo mazāk tāpēc, ka tas minēts tikai 3 dokumentos un īsā laika sprīdī. Ja tas tomēr tiek darīts, tad vienīgi tā iemesla dēļ, ka šie dokumenti ir ļoti svarīgi un ļauj noteikt Miera Kursas robežas. Ja nu tā, tad atliek noskaidrot, kādas senkuršu zemes atradās vēlākās vācu Miera Kursas teritorijā.

Rīdzinieku 1230.g. miera derībā teikts, ka šis izlīgums slēgts ar 9 ciemu kuršiem: “cum Curonibus de locis, quorum hec sunt nomina: Rende, Walegalle, Pidewale, Matecule, Wane, Pure, Ugesse, Candowe, Anses.” Nevien no Latviešu Indriķa kronikas (IV. 3), bet arī no kāda cita, pašu rīdzinieku sastādīta dokumenta[104] dabūjam zināt, ka par loci viņi sauca arī ciemus (villae). Izņemot divus, nav grūti tos identificēt ar tagadējiem Kurzemes vietu vārdiem[105]. Rende ir vēlākā Rendas muiža Kuldīgas apriņķa Rendas pagastā. Walegalle ir Valgāles, Matecule - Matkules, Wane - Vānes, Pure - Pūres, Candowe - Kandavas pagasti Talsu apriņķī. Matkules pagastā atrodas arī Pidewale - agrākā Pidoles muiža. A.Bīlenšteins Ugeses vārdu meklēja tagadējā Upesgrīvas pagasta Ugunciemā[106], bet nevar būt šaubu, ka taisnība ir G.Berkholcam, kas 1230.g. formu Ugesse un 1253.g. Uge, resp. Ugen uzskata par vienu vārdu un identificē ar Vandzenes pagasta Iģeni. Valodnieciski pret to nevar būt nekādu iebildumu, jo zinām arī citus gadījumus, kur vecos somugru vārdos u skaņu latvieši izrunā kā i (piem., Ugandi, Ugaunia vietā Igaunija). Bez tam 1234.g. 27.aprīļa lēņa grāmatā[107] teikts, ka Ugeses “novads” ir Laidzes pils tiesā (kastellatūrā). Tā kā Laidzes pagasts atrodas starp Talsu pilsētu un Vandzenes pagastu, tad arī tas liecina par labu Ugeses meklēšanai Vandzenes pag. Iģenē.

Tāpat es nevaru pieslieties A.Bīlenšteinam, ka 1230.g. līgumā minētais “Anses” ciems ir tagadējais Ances pagasts, agrākā Ances muiža, Ventspils apriņķī.[108] Apskatot uz kartes 1230.g. līgumā minētos kuršu ciemus, redzam, ka tie nosaukti zināmā kārtībā, ejot pa Abavu uz augšu līdz Kandavai. Tā kā neviens droši identificējams vietas vārds nav sastopams uz

ziemeļiem no Ventspils-Talsu-Upesgrīvas lielceļa, tad tas pierāda, ka šai līgumā nav piedalījušies plašā Dundagas novada kuronizētie sāmnieki, kāpēc arī nav pamata Ances vārdu meklēt Ventspils apriņķī un pie tam šī apriņķa pašos ziemeļos, pie Miķeļu bākas. Ievērojot to, ka dokumentā “Anses” ir pats pēdējais novada nosaukums, un ka tas seko tūliņ aiz Kandavas vārda, jāpieņem, ka tas atradies Kandavas tuvumā. Šo pieņēmumu atbalsta divi māju vārdi - Ansiņi Kandavas un Anziņi Cēres pagastā. Tā kā Kandavas pagastā sastopam arī Kundziņu mājas un tautā par Pilskalnu sauktu kalnu pie Čāpuļu mājām, tad ir vairāk ticamības hipotezei par “Anses” ciema atrašanos Kandavas pagastā. Ja arī Čāpuļu pilskalnam nav parastā plakuma, un tā kultūras slānis ir plāns[109], tad iespējams, ka šis pilskalns vācu iebrukumu laikā vēl tikai atradās darbā, bet palika nepabeigts, ar ko varētu izskaidrot viņa atipisko formu.

Alnas Balduīna 1231.g. 17.janvāra līgumā kuršu kontrahenti aprakstīti šādiem vārdiem: “pagani de Curonia, scilicet de Bandowe, de Wanneman, de citra Winda, de villis, quarum nomina sunt hec: Rende, Walegalle, Matichule, Wanne, Pyrre, Ugenesse, Candowe, Anzes, Talse, Arowelle, Pope et pluribus aliis.” Salīdzinot ar rīdzinieku 1230.g. līgumu, redzam, ka: 1. Alnas Balduīns kuršu nometnes sauc par ciemiem; 2. ciemu saraksts līdz vārdam “Talse” ir vienāds ar rīdzinieku sarakstu, izņemot Pidoli (Pidewale), ko vicelegāta teksts nepiemin; 3. Alnas Balduīna līgumā nosaukti trīs citi ciemi (Talsi, Ārlava un Pope), par kuriem nerunā rīdzinieki, pie kam saraksta beigās aizrādīts uz “daudziem citiem”, vārdā nenosauktiem ciemiem; 4. ciemu sarakstu ievada trīs plašāku Kursas teritoriju nosaukumi - de Bandowe, de Wanneman, de citra Winda, - pie kuriem šie 11 vārdā nosauktie ciemi pieder.

Patiesībā trešais kuršu zemes nosaukums “šai pus Ventas” (de citra Winda) nav īpašvārds, bet tikai ciemu novietnes virziena rādītājs, raugoties no Rīgas uz Ventu: tā tad visi novadi no Ventas uz austrumiem. Šādu iztulkojumu apstiprina daži vēlāki dokumenti[110], kuri vairs nemaz nemin atsevišķās kuršu zemes, bet vienīgi runā par zemēm viņpus un šai pus Ventas. Tāpēc 1231.g. līgumā vārdi “de citra Winda” vienīgi paskaidro, ka pretēji Alnas Balduīna 1230.g. līgumam šoreiz kontrahenti ir Austrumkursas pagāni.

Ja nu tā, tad līdzīgi Rietumkursas trim zemēm (Esestua, scilicet Durpis, et Saggara), arī Austrumkursas trīs nosaukumi jāreducē uz diviem: de Bandowe, de Wanneman. Pēdējā vārda galotne tiek dažādi rakstīta. Lai gan vienīgi lasījums “Wanneman” ir pareizs, tomēr Fr.G.Bunge un A.Bīlenšteins lasīja to Wannenia, tā tad ar latinizētu galotni, kas ieviesusies arī latviešu

rakstos. A.Vestren-Dolls uzskata[111] "Wanneman" par somugru vārdu ar uzglabātu ģenitīva galotni -n, kas nozīmējot Altland (vecaine, vecā zeme) pretstatā Usmai (līdums, jaunā zeme, no lībju ūsmān, avotos Husman). Turpretim Bandavas vārds vismaz ar savu galotni -ava ir latvisks. A.Bīlenšteins izteica domas, ka Vanemanes vecais nosaukums uzglabājies Vānes pagasta vārdā, kam agrāk būšot bijusi latviska galotne -ene, tā tad Vānene[112]. Diemžēl, tāda forma dokumentos nav sastopama. Bez tam no 1231.g. 17.janvāra līguma ir redzams, ka Wanneman un Wanne ir divi dažādi nosaukumi: pirmais apzīmē veselu "zemi", otrs tikai ciemu. Tāpēc nav pamata tos identificēt. Man šķiet, ka drīzāk veco Vanemanes vārdu var saskatīt tagadējā Vandzenes pagasta nosaukumā, kas varētu būt Vannemaa latviešu tulkojuma (Vāņuzeme) sakropļota izruna pēc analogijas: Jaunzemis-Jaudzems, Tautciems-Taucens. "Vāņu" vārdu sastopam vēl tagad dažos Ventpils apriņķa māju nosaukumos: Vāņi un Vānieki Sarkanmuižas pagastā, Vāņi Zūru pagastā, kā arī Kuldīgas apr. Ezeres pag. "Vāņos".

Vadīdamies no 1253.g. Kursas dalāmās grāmatas vietu vārdiem, A.Bīlenšteins - pretēji 1231.g. 17.janvāra līguma skaidram tekstam - pieņēma, ka šai līgumā "Wannenia citra Winda" nozīmējot vēlāko Vredecuronia, bet Bandowe esot līdzīga 1253.g. dalāmās grāmatas Bandavai[113]. Šī nepamatotā mācība atspoguļojās arī A.Bīlenšteina zīmētās Kursas vēsturiskās kartēs, kas vēl tagad tiek lietotas mūsu skolās, un kuŗas mums rāda Bandavu daudz mazāku nekā tā bij patiesībā. Turpretim 1231.g. līgums, ja to iztīrām bez kādiem aizspriedumiem, liecina, ka vēlākā Miera Kurša it nebūt nav identiska ar Vanemani, bet aptver arī daļu Bandavas, proti tos Bandavas novadus, kas atradās uz austrumiem no Ventas. Diemžēl, šī līguma teksts tā redīgēts, ka nav skaidri redzams, kuŗi no dokumentā minētiem 11 ciemiem pieder pie Bandavas un kuŗi pie Vanemanes.

Bet salīdzinot 1230.g. rīdzinieku miera derību ar 1231.g. Alnas Balduīna līgumu, jāsecina, ka rīdzinieki derēja mieru tikai ar Bandavas austrumu kuŗšiem, kamēr Alnas Balduīns savu līgumu slēdza ar visiem kuŗšiem "šai pusē Ventas", tā tad kā ar Bandavas, tā arī Vanemanes kuŗšiem. Ja šī hipoteze ir pareiza, tad pie Austrumu Bandavas piederēja viss Abavas baseins ar abos līgumos minētiem kuŗšu ciemiem: Rendu, Valgāli, Pidoli, Matkuli, Vāni, Pūri, Kandavu un Ansiņiem; varbūt, pie Bandavas piederēja arī Talsi un Iģene. Turpretim Vanemanē atradās Ārlava, Pope un "daudzi citi" vārdā nenosaukti ciemi "šai pusē Ventas". Starp pēdējiem laikam gan bij domāti vēlākos dokumentos sastopamie Miera Kursas novadi Ventpils apriņķī - Dundaga, Puze, Ugāle, Usma un citi. Vanemane bij senā somugru zeme

Ziemeļaustrumu Kursā, ko pamazām jaunākā dzelzslaikmetā bij iekarojuši kurši.

7.

Redzējām, ka Lamiķa lielkunga valsts sadalījās divās, resp. trīs kunga valstīs (terrae), kas savukārt sastāvēja no 15 vārdā nosauktām draudzēm (kiligundae) un ciemiem. Svarīgi, ka 1230.gada 28.decembra līgums nemaz nepiemin pilis. Tas liecina, ka Alnas Balduīns nav aizkāris Lamiķa valsts iekārtu, jo tās militārais pamats bij un palika kuršu cietokšņi - pilis. Līgums runā tikai par Lamiķa pavalstnieku pienākumiem pret katoļu baznīcu, atstājot spēkā agrākos kuršu pienākumus pret savu valsti un valdnieku.

Tomēr, salīdzinot 67 pazīstamo kuršu pilskalnu novietojumu, redzam, ka tikai neliela daļa no tiem atradās Lamiķa valsts zināmās robežās. Vismazāk to bij Ventavā - tikai 3, un tie paši uz Ventavas un Bandavas robežām: pie Piltenes pag. Lagzdenes muižas, pie Zlēkām un Tigvē. Turpretim vairāk nekā desmit pilskalni atrodami Rietumu Bandavas identificējamajos novados: Padurē, Veckuldīgā, Alšvangā, Tadaļkos, Basos, Mazsālijās, Lipaiķos, Turlavā, Raņķos u.c.

No vairākiem 13.g.s. dokumentiem dabūjam zināt, ka senās kuršu zemēs pilis bij svarīgi politiski un administratīvi centri, no kuriem vairāk vai mazāk bij atkarīgi apkārtējo ciemu un pagastu ļaudis. Tāpēc kādas pils pārvaldīto teritoriju avoti apzīmē kā īpašu vienību - lejasvācu tekstos ar vārdu "borchsoking", latīņu tekstos - "castellatura". Ir pamats domāt, ka Piemarē šādu zemes politisko dalījumu ieviesa jau 7. un 8.g.s. Grobiņas jeb Ezerpils zviedru un gūdu kolonisti, no kurienes šis institūts varēja tikt pārņemts arī citās Kursas zemēs. Savukārt vācieši, iekarojot kuršus, visu 13. un 14.g.s. paturēja Kursas pagānu laiku "pils tiesas" jeb kastellatūras, vietumis grozot tikai šo "apriņķu" (districtus castris) robežas. Tā no Kuldīgas ordeņa komturijas sardzes nodokļu maksātāju sarakstiem 14.g.s. vidū redzam, ka šai komturijā bij 5 kastellatūras: Jaunpils (Nove Domus), Alšvangas, Aizputes jeb Draugpils (Vrundenborgh), Durbes jeb Vecpils (Lyndale) un Kuldīgas[114]. Tā kā senos somugru novados Ziemeļkursas Ventavā un Vanemanē pilskalnu ir maz, tad jāpieņem, ka kiligundās jeb draudzēs bij iedalīta galvenokārt Kursas "sāmiešu" zeme, kamēr pašiem kuršiem bij raksturīga "pils tiesa" kā politiskās ģeografijas pamatelements. Tikai 14. un 15.g.s. vācu zemes kungi sāk kursisko kastellatūru ievest arī agrākās somugru zemēs turienes kiligundu vietā.

Protams, "pils tiesās" bij iedalīta arī vēlākā Miera Kursā. Ne velti kastellatūras vārdu pirmo reizi rakstos sastopam taisni še, proti 1234.g. tiek mi-

nēta Laidzes (Lodgia) pils tiesa tagadējā Laidzes pagastā. Diemžēl, nav uzglabājies Kuldīgas komturijai līdzīgs Talsu komturijas kastellatūru saraksts no 14.g.s. Tikai varenā pilskalnu rinda Abavas baseina upju krastos, kuŗa acīm redzot šķīra kursisko Austrumu Bandavu no sāmiskās Vanemanes, vēl šodien nepārprotami liecina, ka arī Austrumu Kursā pils tiesa jeb kunga novads bij zemes politiskā dalījuma svarīgākā vienība blakus valstij.

Izejot no šī neapšaubāmā Kursas senvēstures fakta, vēlreiz apskatīsim austrumu kuršu līgumus 1230. un 1231.g. Tāpat kā Lamiķa līgumā ar Alnas Balduīnu, nevienā no abām austrumu kuršu grāmatām neatrodam ne mazāko aizrādījumu uz viņu pilīm. Tas nozīmē, ka paliek neskartas kuršu attiecības pret viņu pašu valdību, izņemot reliģisko kultu. Ja tas tā, tad jājautā, kādas teritoriālas vienības īstenībā slēpjas aiz rīdzinieku miera derības termina "loci" un Alnas Balduīna 1231.g. līguma "villae". Laikam gan būsim tuvāk patiesībai, pieņemdami, ka šais dokumentos ciemi nozīmē vismaz pagastus vai vēl plašākus novadus. To apstiprina jau vairākkārt minētais 1234.g. 27.aprīļa dokuments[115], no kuŗa dabūjam zināt, ka abos austrumu kuršu līgumos minētais "ciems" Ugesse [Iģene] ir 25 arkļus liels un nosaukts par "provinci".

Ir vēl otrs ceļš spriest par Austrumu Kursas lielumu Alnas Balduīna laikā. No minētā legāta sūdzības pāvestam 1234.g. redzam, ka 1231.g. jūlijā[116] Alnas Balduīns bij spiests savus kuršu ķīlniekus izdot jaunam Rīgas bīskapam Nikolajam, kas viņus un līdz ar to līgumu saistībās ierauto Kursu, ko reprezentēja minētie ķīlnieki, sadalīja trīs līdzīgās daļās starp Rīgas dombaznīcu, Zobenbrāļu ordeni un Rīgas pilsētu. 1231.g. 9.augustā Rīgas bīskaps minēto pilsētas trešdaļu Kursā un Zemgalē izlēņoja Rīgai 12 rātes kungu personās[117], kas to savukārt izlēņoja tālāk 56 Rīgas namniekiem un 71 ārzemju tirgotājam. Bet šo lēņu dēļ izcēlās strīds starp rīdziniekiem un ārzemniekiem, ko 1232.g. 16.februārī izšķīra Rīgas bīskaps, noteikdams, lai Rīgas namnieki atsakās ārzemju tirgotājiem par labu no savas trešdaļas uz Zemgali un atdod viņiem arī pusi no savas Kursas trešdaļas viņpus Ventas[118], pilnos apmēros paturēdami savu trešdaļu šaipus Ventas. Bet atsaukdami uz pāvesta 1232.g. 3.februāra bullu,[119] jau 1233.g. 30.jūlijā legāts Alnas Balduīns piespiež Rīgas namniekus un ārzemju tirgotājus atteikties no saviem lēņiem Kursā un Zemgalē[120].

Pēc tam Rīgas namnieki lūdza pāvesta legātu atjaunot viņiem agrāk piešķirtos lēņus Kursā, kam Balduīns arī piekrita un 1234.g. 1.aprīlī izlēņoja katram no 56 minētiem namniekiem pa 25 arkļiem zemes Kursas trešdaļā šaipus Ventas un Kursas sestdaļā viņus Ventas[121]. Tā tad 56 vasaļi kopā dabūja Kursā 1400 arkļus; tāpat palika spēkā 5. citu vasaļu lēņi, arī katrs 25

arklus liels jeb kopā 125 arkli. Vērtējot baznīcām piešķirtos novēlējumus (piem., Pēterā baznīcai Rīgā 25 arkli) uz kādiem 75 arkliem, dabūjam, ka 61 vasalim Austrumu Kursas trešdaļā un Rietumu Kursas sestdaļā bij izlēnoti 1525 arkli, bet kopā ar baznīcām - 1600. Tā kā 1234.g. 1.aprīlī legāts deva minētiem vasaļiem solījumu, varbūtējo lēņa arklu iztrūkumu segt ar piešķīrumiem citās Kursas daļās (in aliis Curlandiae partibus), tad jāsecina, ka visa Rīgas pilsētas trešdaļa Miera Kursā un sestdaļa Pārventā bij izlēnota.

Izmērijis pēc A.Bīlenšteina kartes atsevišķo kuršu valstu teritoriju, poļu vēsturnieks H.Lovmjanskiss[122] dabū šādus rezultātus: visā Miera Kursā bijis 6800 kv. km, bet Pārventas trīs valstīs - Ventavā, Rietumu Bandavā un Piemarē kopā ap 6100 kv. km; tā tad visā katoļu baznīcai 1230. - 34.g. pakļautā Kursas daļā ap 12.900 kv. km, - Legāta Alnas Balduīna izlēnotā Miera Kursas trešdaļa aptvēra ap 2300, bet Pārventas sestdaļa ap 1000 kv. km jeb kopā 3300 kv. km, kas līdzinās apm. vienai ceturtdaļai no visas pakļautās Kursas. Tā kā šai ceturtdaļā bij ap 1600 arklu, tad iznāk, ka Piemarē, visā Bandavā, Ventavā un Vanemanē kopā bij arklu četrreiz vairāk, t.i. ap 6500. Citiem vārdiem, uz katriem 2 kv. km valsts teritorijas bij 1 arkls iekoptas zemes.

Nemaz nepiešķirot šiem skaitļiem absolūtu vērtību, tomēr ar to iegūstam zināmu kvantitatīvu priekšstatu par Kursu pagānu laikos. Vienāršības dēļ ņemsim tikai Miera Kursu. Pamatojoties uz iepriekšējiem datiem, varam izrēķināt, ka 1234.g. Miera Kursā bij 6800:2, t.i. 3400 arklu. Tā kā katra vasaļa lēnis bij 25 arkli, tad redzam, ka visā Miera Kursā vajadzēja caurmērā būt kādiem 136 novadiem. Diemžēl, no abiem austrumu kuršu līgumiem zinām tikai 12 "ciemu" nosaukumus; arī 1253. g. Kursas dalāmā grāmata Miera Kursā sauc vārdā tikai 28 novadus - 15 ordeņa, 13 bīskapa valstī. Tas pierāda, ka visi novadi nebija nosaukti vārdā, un ka katrs novads bija lielāks par parasto ciemu.

Tagad agrākās Miera Kursas teritorijā atrodas ap 50 pagastu; ja mēs teorētiski pieņemtu, ka arī 13. g.s. Miera Kursā bij tikpat pagastu, tad dabūtu, ka katra senkuršu pagasta caurmēra lielums bij 3400:50, t.i. 68 arkli; pieņemot novadu skaitu ap 30, dabūjam ap 110 arklu katrā. Protams, ka šādi izrēķinātais senkuršu novadu skaits un lielums nav nekādas vēsturiskas reālītes, bet vienīgi noder pierādījumam, ka: 1. Kursas nometņu skaits 1234.g. bij lielāks nekā līgumos minēto vietu vārdu skaits, un ka 2. izejot no 25 arkli liela kuršu "ciema", kā vidēja ciemu lieluma, dabūjam zināt, ka ciemi bij apvienoti pagastos, bet pagasti pils tiesās jeb kunga novados, kuršu arklu skaits varēja sniegties pāri simtam.

Ir zināms pamats pieņemt, ka 13. g.s. kuršu arkls nozīmēja zemnieka mājas ar vienzirga zemi. Saskaņā ar rīdzinieku 1230.g. līgumu, no šādām mājām bij jādod gadā pusbirkava rudzu, kas līdzinās 2 pūriem Rīgas mērā. Tā tad vācu zemes kungi saņēma 13. g.s. pirmā pusē no Lamiķa valsts kuršu 3100 mājām ap 6200, bet no Miera Kursas 3400 mājām ap 6800 pūru rudzu jeb kopā 13.000, t.i. pūru no katra kv. km katoļu baznīcai pakļautās teritorijas.

Bez tam kuršiem bij jādod baznīckungu uzturam t.s. mācītāju sieciņi - pēc 1252.g. noteikumiem, sieks rudzu, sieks miežu, sieks auzu no katra arkla, rēķinot 10 siekus pūrā. No visiem 6500 arkliem baznīckungi[123] saņēma 19.500 sieciņus jeb 1950 pūrus mācītāju labības, kas kopā ar 13.000 pūriem kunga tiesas dod ap 15.000 pūru. Tik liels ir tas tiešais materiālais labums, ko 1230. un 1231.g. līgumi deva vācu zemes kungiem Kursā. Tā kā Alnas Balduīna līgumi neuzlika kuršiem pienākumu maksāt tiesu laicīgiem vai garīgiem zemes kungiem, bet prasīja vienīgi sieciņus baznīckungu un prelātu uzturam, tad, protams, šie legāta līgumi bij jāuzskata par "brīvības grāmatām", pretstatā rīdzinieku miera derībai, kas patiesi uzspieda kuršiem "kristiešu jūgu" (iugum christianitatis).

Tomēr salīdzinot ar vēlākiem 13.g.s. līgumiem, trīsdesmito gadu akti kuršiem bij izdevīgāki nekā turpmākie. Līdz pat 1245.g. miera līgumam ar Vācu ordeni kurši patur savu nacionālo valdību un savas politiskās brīvības militārās garantijas - pilis. Noslēgto līgumu nodrošināšanai kurši nodeva vāciešiem zināmu skaitu ķīlnieku, kurus uzturēja visi trīs zemes kungi - Rīgas baznīca, zobenbrāļi un Rīgas namnieki kopā ar ārzemju tirgotājiem, pie kam katrs sedza šos izdevumus samērā ar savu teritoriālo kvoti. Nav nekādu pierādījumu, ka līdz 13.g.s. vidum Kursā vācieši būtu uzceluši jel vienu baznīcu; tas nozīmē, ka faktiski arī reliģiskā ziņā kurši joprojām turējās pie savas nacionālās baznīcas un senā pagāniskā kulta, atpirkdamies no kristietības jūga ar sieciņiem, ko saņēma Rīgas baznīckungi. Tāpat kuršu rokās palika tiesas vara.

Šķiet, ka arī "kunga tiesas" ievākšana bij uzticēta pašiem kuršu ciemu un pagastu vecākiem, no kuriem to savukārt saņēma vācu zemes kungu sūtītie ierēdņi, ko avoti sauc par sūtņiem (nuncii). Pretēji vēlāko laiku soģiem šie vācu "sūtņi" nedzīvoja pašā Kursā, bet tikai vien- vai divreiz gadā "jāja pagastos", lai saņemtu kunga tiesu no kuršu arkliem. Šo sūtņu uzturēšanā bij jāpiedalās nevien visiem zemes kungiem, bet arī viņu vasaļiem samērā ar savu arklu skaitu. Bet Kursā nedzīvoja un nesaimniekoja arī vasaļi, jo viņu lēņa novadi nemaz nebija ierādīti dabā - tie bija tā sauktie valsts kases lēņi; piem., katrs no 56 Rīgas namniekiem saņēma piecdesmitsesto daļu no visas

kuršu maksātās arkla jeb kunga tiesas Miera Kursas trešdaļā un Lamiķa Kursas sestdaļā. Tas liecina, ka vāciešiem Kursā nebija ne muižu, ne pilu, kāpēc kuršiem nebija jānodod viņiem arī kļaušas.

Lai šādos apstākļos jaunie zemes kungi patiesi varētu Kursā realizēt savas nodokļu tiesības, bija nepieciešami, lai viņiem būtu kuršu arklu saraksti, sastādīti pa atsevišķiem kunga novadiem, pagastiem un ciemiem. Šāds 13.g.s. saraksts uzglabājies Igaunijā un saucas Liber Census Daniae. Diemžēl, analogisks Liber Census Curoniae ir gājis bojā. Bet no šai rakstā apskatītiem dokumentiem dabūjam zināt, ka paši kurši ik pa 20 gadiem izdarījuši savu arklu pārvērtēšanu, kas katrā ziņā bija saistīta ar arklu sarakstu sastādīšanu, jo nevar būt šaubu, ka kuršiem jau pirms 1230.g. notikumiem bija jāmaksā zināmas tiesas un jānodod gaitas arī savai nacionālai valdībai. Tas ir netiešs pierādījums, ka kuršiem nebija sveša rakstu māksla - vai nu tās bija vienkāršas birku zīmes, vai zviedru rūnām līdzīgs raksts, tas pagaidām nav nosakāms.

8.

Pēc Saules kaujas 1236.g. sacēlās arī kurši, pie kam drīz vien tika nogalināts 1234.g. ieceltais pirmais Kursas bīskaps Engelberts. Vairāk gadus kurši bija atkal brīvi. Tikai pēc tam, kad Ledus kaujā uz Pleskavas ezera 1242.g. 5.aprīlī Aleksandrs Nevskis bija sakāvis Livonijas ordeņa spēkus, vācu ekspansijas vilnis vēlās no austrumiem atpakaļ uz rietumiem. Cietis neveiksmi Krievijā, ordenis uzsāka pirmo Kursas iekarošanu, kas ilgst līdz 1252.g. No visas Igaunijas, Lībijas un Latgales sapulcinātais karaspēks laupot, dedzinot un kaujot devās iekarot Kursu, pie kam jau pirms 1245.g. mestram Grōningam izdodas iekarot Kursas lielāko daļu un piespiest slēgt miera līgumu,[124] kuŗa teksts nav uzglabājies. Uz šī līguma pamata kuršiem 1245.g. jāceļ Kuldīgas pils, kas kļūst par vācu militāro bāzi un ordeņa valdības sēdekli Kursā. Tā kā jau 1248.g. avoti piemin Kursenieku ciemu (Curculle[125]) Krimuldā, tad jādomā, ka kuršu kara gūstekņi tika aizdzīti trimdā uz Vidzemi un varbūt arī Igauniju. Cīņas turpinājās joprojām, un 1252.g. 1.augustā kāds teksts runā par vēl neiekārotām Kurzemes bīskapijas zemēm (et aliis terris, nondum subiugatis[126]).

1252.g. Livonijā ar sevišķu misiju ieradās virsmestra vietnieks Saines Eberhards, kas kopā ar Kurzemes bīskapu Indriķi I (1251.-63.g.) noteica Kursas turpmāko satversmi uz pāvesta legāta Modenas Viļuma 1245.g. 7.februāra deklarācijas pamata:[127] Kurša valststiesiski uzskatāma par Prūsijas daļu un pēc tās parauga 2/3 piešķiramas ordenim, bet 1/3 bīskapam. 1252.g. 18.oktobrī Kurzemes bīskaps un virsmestra vietnieks vienojās par 11 katoļu baznīcu celšanu iekarotā Kursā: 9 agrākā Lamiķa karaļvalstī (3 Pie-

marē, 3 Bandavā, 3 Ventavā) un 2 Miera Kursā.[128] Līdz ar to tika noteiktas zemes kungu un kuršu nodevas baznīcu (katrai 4 arkli aŗamzemes) un baznīckungu uzturēšanai: mācītāju sieciņi (pa siekam rudzu, miežu un auzu no arkla) un upuŗa naudas.

1253.g. sākumā sanāca kopā virsmestra vietnieks Saines Eberhards, Kurzemes un Sāmsalas bīskapi, Daugavgrīvas abats un galvenie Livonijas ordeņa pavēlnieki, lai pēc ilgām apspriedēm vienotos, kā dabā sadalīt 9 Kursas zemes starp ordeni un bīskapu. Tikai 1253.g. aprīlī Kuldīgā varēja parakstīt divas dalāmās grāmatas - 4.aprīlī par Ziemeļkursas, 5.aprīlī ari par Dienvidkursas sadalīšanu.[129] Pirmais akts vēlreiz apstiprina kuršu ("mūsu ļaužu") īpašuma tiesības (hereditas) uz viņu laukiem, zvejām, dravām un mežiem, izņemot svētbirzis, pie kam zemes kungi patur sev tikai valdnieku tiesības (ius dominorum) prasīt no sava novada pavalstniekiem desmito tiesu, kara gaitas un citus publiski tiesiskus pienākumus.[130] Tad pat Kuldīgā bīskaps un ordenis kādā citā dokumentā noteica, ka kuršiem jāpiedalās aizsardzības un uzbrukuma karos un jāmaksā sardzes nodoklis (wartguit[131]). Iesaukšanu izdara ciemu vecākie ar soģu (fōgtu) pavēli. Pirmie kuršu soģi rakstos apliecināti 1252.g.[132]

Pēc Durbes kaujas 1260.g. 13.jūlijā, kas deva stipru triecienu ordeņa spēkiem, sacēlās no jauna prūši, kurši, zemgaļi un sāmi, padzīdami savus soģus. Bet jau tai pašā gadā par vicemestru ieceltais Siguldas komturs Juris uzsāka Kursas otro iekaŗošānu, pie kam ordeņa spēki vispirms uzbruka Dzinteres (Sinteles) pilij, kas atradās 39 km no Veckuldīgas. Te viņi sarīkoja īstu asins pirti, aizdedzinādami pili un apkaudami visus garnizona ļeišus un kuršus, kas bij vecāki par 11 gadiem, pie kam ievainotos meta atpakaļ liesmās.[133] Tādā pašā kārtā 8 gadu laikā vācieši ieņēma pārējās Kursas pili, pie kam šo "kultūrnesēju" cīņas paņēmienu s zīmīgi raksturo E. Chudzinskis:[134] "Seit 1260 hatte der Orden planmāßig das ganze Land heimgesucht, die Häuser verbrannt, die Bewohner erschlagen oder gefangen fortgeführt. Ereignisse wie das Schreckensgericht von Sinteles werden nicht nur vereinzelt vorgekommen sein. Dazu die Fortführung der Überlebenden! Im ganzen bieten die Erzählungen der Reimchronik darüber das Bild einer absichtlichen, zielbewußten und zwangsmäßigen Aussiedlung einer unzuverlässigen Völkerschaft." Sava darba noslēgumā tas pats autors vēlreiz nekautrēdamies pasaka, kādā ceļā ordenis pieveica kuršus un zemgaļus. - "Im ersten (Unterwerfungskampfe) galt es nur die militärische Niederzwingung, im zweiten dagegen die planmäßige Erschöpfung, ja die brutale blutmäßige Ausrottung der beiden unzuverlässigen Völkerschaften, deren spärliche Reste teils ausgesiedelt, teils in harter Knechtschaft gehalten wur-

den; harte Rücksichtslosigkeit und eiserne Entschlossenheit führten den Orden an sein Ziel: im Jahre 1290 ist er endgültig Herr in Kurland.”[135]

Ja arī minētais vācu autors pārspīlē Kursas iekarošanas sekas, it kā pēc vācu uzvarām kuršu “niecīgās atliekas” pa daļai tika izraidītas, pa daļai turētas “bargā kalpībā”, tad tomēr 1267.gadu var uzskatīt par Kursas politiskās neatkarības beigu cēlienu. Jau 1265.g. mestrs Mandernas Konrads dibināja Jelgavas pili, kurai tāpat kā 1245.g. celtai Kuldīgai bij jāklūst par vācu operāciju bazi - šoreiz pret zemgaļiem. Lai atraisītu rokas Zemgales iekarošanai un nodrošinātu aizmuguri, nākošais mestrs Luterbergas Otons 1267.g. augustā Rīgā noslēdza līgumu ar kuršiem, kas diemžēl uzglabājies tikai norakstā un lejasvācu tulkojumā.[136] Tā kā šis līgums uz ilgiem laikiem noteica kuršu stāvokli jaunā ordeņa valstī, tad iztirzāsim to sīkāk, salīdzinot ar 5 gadus vēlāk slēgto zemgaļu līgumu.

Līguma ievadā teikts, ka tas slēgts ar visiem kuršiem un visu Kursu (des ganzen landes to Curlande); turpretim no tālākā teksta redzams, ka tas attiecas tikai uz Kursas ordeņa novadiem - uz “brāļu” zemi. Nevar būt šaubu, ka līguma saturs tika izstrādāts un pieņemts pēc ilgākām sarunām starp ordeni un kuršu zemes vecajiem. Šāda kārtība, starp citu, apliecināta 1272.g. 6.jūlija līgumā starp zemgaļiem no vienas un Rīgas virsbīskapu un mestru no otras puses.[137] Uz to norāda arī kuršu līguma vārdi, ka tas slēgts kopā ar visas Kursas zemes padomi (mit gemeinen rade des ganzen landes). Salīdzinot šo formulu (de communi consilio et consensu[138]) ar līdzīgām ordeņa kancelejas lietotām konsensa formulām,[139] kļūst skaidrs, ka mestrs šai lietā ir prasījis nevien savu brāļu, bet arī kuršu domas.

Kā kuršu, tā zemgaļu līgums ir miera līgumi, jo nodibina jaunas tiesiskās attiecības starp divām carotāju pusēm: sacelšanās laikā (in der tijt der werrunge) abas tautas bij atkritušas no vācu kristietības (§ 6) un atgriezušās pie savas nacionālās dievticības un politiskās brīvības.[140] 1267.g. abas puses atteicās no attriebības kara (wrake) jeb vaidu tiesībās pamatotām pretenzijām, un ordenis piešķīra amnestiju visiem kuršu nemierniekiem. Zemgaļu 1272.g. līgumā teikts, ka miera sarunu priekšmets bijis viņu nodokļi un pienākumi (op iren tins und ir recht tuschen in und uns), pie kam rezultātā uzvarētāji atvieglouši viņu tiesas, salīdzinot ar stāvokli pirms sacelšanās. Arī 1267.g. līguma saturs ir kuršu nodokļi, pienākumi un tiesības.

Tas iesākas ar zirgu zādzībām, kas ir nepārprotams norādījums uz zirgkopības lielo nozīmi kuršu miera un kara laiku saimniecībā. Šai sakarībā jāatgādina, ka saliešu franku kōdeks Lex Salica (ap 508.-511.g.) arī jau pašā sākumā (2.nod.) runā par cūku zādzībām, jo cūka frankiem bij viens no

svarīgākiem mājkustoņiem. Kuršu zirgi pazīstami jau pirms vācu laikiem. Tā 11.g.s. autors Brēmenes Ādams, rakstot par Kurzemi (4.grāmatā) piebilst: “ļoti labi zirgi” (equi optimi). 13.g.s. kaŗos zirgi bij vērtīgākais kaŗa laupījums, ko vairākkārt apliecina Latviešu Indriķa un Atskaņu chronikas. Kā Talsu pilskalna izrakumi, tā citi avoti pierāda, ka kurši daļu no ienaidniekam atņemtjiem zirgiem ziedoja Dievam.[141] Jāja nevien vīrieši, bet ari sievietes. Vēl Rozīns Lentilijs,[142] kas 1677.-80.g. bij mājskolotājs Dobelē, varēja teikt, ka kurzemnieki ļoti reti iet kājām; ari zemnieki vai nu jā, vai brauc ratos. Laikam gan tāpēc, ka kuršu zirgiem bij laba slava, Vācu ordenis taisni Kuldīgas komturijā ierīkoja valsts ķēvnīcu un zirgkopības centru. Pēc K.Zalta pētījumiem Kursā audzināja galvenokārt bēros (brūnos) zirgus, pie kam izšķīra aŗamos un ecējamus, jājamus un

braucamos kumeliņus.[143] No Rīgas parādnieku grāmatas dabūjam zināt, ka labs zirgs 1291.g. maksāja 2 ½-3 sudraba mārkas, kas 13.g.s. bij ļoti liela nauda. Sacelšanās laikā 1260.-67.g. kurši zaudēja daudz zirgu - nevien kaujās kritušos, bet ari ienaidnieka atņemtos. Tomēr laba daļa palika vēl viņu rokās, paslēpta pilenēs un purvu salās. Tāpēc šo svešām personām uzticēto zirgu atdabūšana bij ļoti svarīga miera laiku saimniecības uzsākšanai. Tā es gribētu iztulkot klauzulu: kas zog “under guden truwen”. Īstu skaidrību te varētu dot vienīgi nozudušais latīņu pirmteksts. Šiem zirgu zagļiem sods līgumā nav paredzēts, bet teikts, ka abas puses paliek “nelīdzināti ienaidnieki” (in einer unvruntlicher minne). Pēc manām domām tas nozīmē,[144] ka cietušais var pret vainīgo izlietot savas vaidu tiesības (Fehderecht) - ari nogalināt viņu, jo zirgu zādzība bij t.s. lielā zādzība, par ko zaglim draudēja karātavas.

Tālāk 1267.g. līgums runā par kuršiem uzlikto kristietības jūgu - par viņu nodokļiem (§ 3-4) un klaušām (§ 5-7). Ordeņa brāļiem maksājamo nodokli lejasvācu teksts sauc par tins (latīņu pirmtekstā bij census). Zemgaļu 1272.g. līgumā lasām, ka tins ir samazināts (metiget) kanoniskās desmitās tiesas nodoklis (in der stede des tehendes). To pašu Latviešu Indriķa chronika apliecina jau 1211.g. (XV. 5.), kad bīskaps Alberts Daugavas un Gaujas lībjiem aiz politiskiem iemesliem “atviegloja” desmitās nastu, ievēdot tai vietā labības berus - mēru no katra zirga.[145] Tā kā census bij laicīgs zemes nodoklis, ko saņēma zemes kungs vai viņa vasaļi, tad latvieši to sauca par “kunga tiesu” (vācu Gerechtigkeits) vai vienkārši par tiesu (Kursā somugru vārdā ari par vaku).

Aplikšanas vienība kuršiem jau 1230.g. līgumā ar rīdziniekiem bij zirgs, pie kam minētais latīņu teksts izšķir divējādas saimniecības: vienzirga zemē saimnieks to pašu zirgu jūdz kā arklā, tā ecēsās;[146] turpretim divzirgu

zemē ir viens aņams, otrs ecējams kumeļš. Tā kā kunga tiesa vispirms tiek noteikta divzirgu lielām mājām, tad jāsecina, ka šādu saimniecību Kursā nebij maz vai pat vairāk nekā vienzirga sētu. Ari 1267.g. līgums apliek ar nodokļiem visus darba zirgus, kas vecāki par trim gadiem, pie kam 3.pantā minēts aņams, bet 4.pantā ecējams zirgs. Salīdzinot ar 1230.g. līguma latīņu redakciju, 1267.g. vācu teksts izteikts daudz neskaidrāk, tomēr paliek iespaids, ka tagad pirmām kārtām domātas vienzirga mājas. Vai iemesls būtu kuršu lielie zirgu zaudējumi abos sacelšanās kaņos, vai ari vienīgi tā ir teksta neskaidrība?

Vienzirga mājas sauca par arklu jeb arkla zemi, jo tās apara ar vienā arklā (leišu arklas) jūgtu aņamo kumeļu jeb arkli (leišu arklys, zirgs[147]). Ja turpretim kādās mājās bij divi darba zirgi, tad tās aplika divreiz smagāk un vērtēja kā 2 arklu lielas. Ari Vidzemē lībju novados par aplikšanas vienību ir minēts kā arkls (Indriķa chr., X. 13.: de aratro); tā zirgs (XV. 5.: de quolibet equo). Zemgalē jau pirms vācu okupācijas 1255.g. ir apliecināti zemes arkli.[148] Tāpēc nav nekāda pamata dažu vācu vēsturnieku minējumiem, it kā Latvijā zemes arkļus ievēduši vācu zemes kungi.[149] Nevar būt šaubu, ka jau senā Latvijā fiskālām vajadzībām tika sastādīti arklu saraksti (varbūt, uz birkām), jo zinām, ka Kursā ap 1234.g. notika šādu arklu revīzija, ko atkārtoja ik pa 20 gadiem, lai noteiktu starplaikā notikušās pārmaiņas arklu skaita un lieluma ziņā.[150] 20 gadu ilgs periods starp 2 arklu revīzijām, laikam, tika pieņemts tāpēc, ka ataugas un vecaines uzplēsa un atkal apsēja ik pa 20 gadiem.

Arkla nodokļa lielums kā kuršiem 1267.g., tā zemgaļiem 1272.g. noteikts vienāds - 2 pūri labības, pie kam zemgaļiem to vajadzēja nobērt Rīgas pūrā, bet kuršiem savā lauku pūrā. Kuršu pūram 1252.g. bij 10 sieku[151] (17.g.s. jau tikai 6 sieki), bet Rīgas pūrs bij mazāks (17.g.s. ari 6 sieki). Zemgaļiem arkla tiesa bij jānober ar pūru rudzu un pūru miežu, turpretim kuršiem bij jādod tikai rudzi, lai gan ari viņi tos varēja atvietot ar pūru kviešu un pūru miežu. Salīdzinot ar 1230.g. rīdzinieku līgumu, kas kuršiem no vienzirga zemes lika maksāt pusbirkava rudzu, redzam, ka par spīti divkārtējai atkrišanai no kristietības 1267.g. viņu arklu tiesa bij apmēram tikpat liela: divi pūri rudzu Rīgas mērā sveņ 230 mārciņas[152] jeb 11,5 poda, bet pusbirkavā ir 10 podu (81,9 kg). Divreiz mazāka kunga tiesa bij tālaviešiem - pūrs labības no 2 zirgiem, jo viņi 1214.g. brīvprātīgi atdevās Rīgas bīskapa varā.

Neražas gadījumā zemgaļi varēja savu arkla tiesu nolīdzināt naudā, dodot par 1 Rīgas pūru 2 sudraba ārtavas, vai ari zvērādās - ar divām caunām vai 8 vāverēm. Tā kā sudraba mārķā bij 24 ārtavas, tad iznāk, ka zemgaļi

savu arkla tiesu zemes kungam varēja nomaksāt ar 1/6 mārkas; apmēram tikpat liels bij kuršu zemes nodoklis, ja to pārrēķina naudā. To nekādā ziņā nevar uzskatīt par sakautiem nemierniekiem uzlikto soda naudu, kas 13.g.s. parasti bij daudz lielāka. Tā 1234.g. apspiežot Jervas un Virijas igauņu nemierniekus, nemierniekiem bij jāmaksā no katra arkla 5 sudraba mārkas liela kontribūcija, tā tad 30 reiz vairāk nekā kuršiem.[153] Lai spriestu par kuršu arkla tiesas smagumu, jāzina, ka zemnieku zemes arkla sējas platību Kurzemē 1431.g. pirmo reizi apliecina divi liecinieki, pie kam viens no tiem saka, ka arklā varot izsēt 30 pūrus labības;[154] tā tad arklis 15.g.s. bij vienzirga zeme.

Kā kuršu 1267.g., tā zemgaļu 1272.g. līgumi ir ļoti svarīgi tai ziņā, ka dod mums pirmās noteiktās liecības par abu sakauto, bet ne uzvarēto tautu kļaušām zemes kunga labā. Abi līgumi nosaka, ka iedzīvotājiem jādod kļaušas pie pils būvēm, t.s. pils gaitas, un bez tam vēl jābūta darbinieki 4 dienas gadā - 2 vasarā un 2 ziemā. Ari Saksijā un Vestfālē t.s. tiesas kļaušas bij noteikta uz 2-4 dienām gadā, un tai bij publiski tiesisks raksturs: tiesas sesijās piegādāt sienu un salmus soģa un viņa pavadoņu guļas vietām un zirgu uzturam. Tāpēc šo 2 dienu tiesas dienestu, ko vēlāk palielināja līdz 4 dienām gadā, izteica ar formulu "pie siena un salmiem". Turpretim senprūšiem bij jākalpo savam kungam divreiz ilgāk, proti 8 dienas gadā.[155]

Kādi darbi bij kuršiem jādara šais 4 kļaušu dienās, nav skaidri zināms. Jādama, tie paši, par kuršiem runā zemgaļu līgums: vienu dienu jābūta vezumnieks no katra arkla, bet pārējās 3 dienās jādod muižai kājnieks, lai tas pļautu sienu, kā arī cirstu un sanestu malku. No šī darba uzskaitījuma redzam, ka minētās kļaušas nebija domātas valsts muižām (kādu vēl nemaz nebija, vai arī tās apstrādāja kara gūstekņi), bet tika prasītas soģa apgādāšanai un aizvešanai no viena pagasta uz otru. Toties kuršu līgums precīzē pils būvju gaitas, nosakot, ka ordenim ceļot pils pret pagāniem, visiem (atkritējiem?) savā maizē jākalpo 1 mēnesis gadā (§ 6). Turpretim no pārējām pils kļaušām kurši tiek atsvabināti uz visiem laikiem (§ 7); tāpat kuršiem atļauts agrāk uzlikto kara nodokli (teenden des reise gudes), kara vietā viņiem jau 1253.g. bij jādod sardzes nauda (wartgut). Zemgaļu līgumā pils būvkļaušu ilgums nav noteikts, bet tās vēl papildinātas ar ceļa kļaušām.

Kuršu līguma 8. un 9.pants ir pāreja no viņu publiski tiesiskiem pienākumiem uz civiltiesisko stāvokli. "Katra vieta, kur kāds kuršis apmetas uz dzīvi, paliek viņa mūžīgs īpašums (ewich erve), ja šai sētai jau nav cita īpašnieka" (§ 9). Ar to tiek atkārtots jau 1230.g. līgumā un vairākos vēlākos aktos atzītais princips, ka pāriedami kristietībā kurši patur savu lauku un citu lietu īpašuma tiesības (proprietatis) bez jebkādas varas ierunām. Bet pāri

šīm vispār atzītām jaun kristīto tiesībām (ius neophitorum) zemes kungi nodibina savas kungu tiesības (ius dominorum), ko literatūrā sauc par grunskundzību, bet 13.g.s. avotos arī vienkārši par dominium[156] vai herscap (kundzību).

Grunskungam bij tiesība prasīt no saviem ļaudīm visus šai un citos līgumos minētos pienākumus: kunga tiesu, gaitas u.t.t. Kā jauninājums, kam mūsu zemnieku vēsturē bij svarīgas sekas, jāmin 8.panta noteikums: “katru nekustamo mantu viņi mantos līdz 4.celim, bet ar nosacījumu, ka ar to netiek kaitēts viņu kungu tiesībām.” Ar šo no sakšu tiesībām pārņemto Vācu ordeņa noteikumu tika nospraustas dzimtas tiesiskās robežas: tā beidzās “ceturtā celī” (in dem vijrden knie), skaitot radniecību uz vienu pusi, vai 7.celī, skaitot uz abām pusēm. Tas nozīmēja, ka turpmāk nozariešus vairs neuzskatīja par dzimtas mantiniekiem: izmirstot īsteniekiern, beidzās arī dzimtas locekļu bāliņu mantojuma tiesības, bet vakanto bezmantinieku mantu mantoja zemes kungs.[157]

Šāds iekārtojums uzspiests kuršu mantojuma tiesību ierobežojums bij ļoti izdevīgs jaunai valsts varai kara un sērgu gadījumos, kad izmirstot daudzām dzimtām, viņu kustamā manta nonāca zemes kungu rokās, ar ko viņi varēja brīvi rīkoties: izlēnot postā pamestās sētas saviem novadniekiem, pārdot citiem saimniekiem “more curonico”, nometināt tur bezzemniekus un kara gūstekņus, ierīkot valsts muižas vai arī nodibināt kolonizācijas fondu vācu zemniekiem.[158]

Ar 9.pantu 1267.g. līgums beidz kārtot kuršu laucinieku tiesības un piegriežas kuršu jūrniekiem, ar ko tas pilnīgi atšķiras no visiem pārējiem līgumiem, kuršus vācu zemes kungi 13.g.s. slēdza ar latvju ciltīm un novadiem. 10.pants nosaka, ka no Kurzemes jūrmalā atrastām lietām atradējs patur šo lietu trešdaļu, bet divas daļas jānodod soģim,[159] kas tās glabā gadu un dienu, kamēr atrasa īpašnieks; ja tas neierodas, lietas piekrīt zemes kungam. Tāda pat kārtība paredzēta kuģu enkuriem, kam nav īpašuma zīmes. Šī kopsakarība rāda, ka pants runā par krastmalā izmesta, bojā gājuša kuršu kuģa krāvu.

Nākošais (11.) pants nosaka atradēja daļu precēm, kas kuģim bojā ejot vēl peld jūrā un nav piestājušas pie krasta; tā kā šādu lietu glābšana ir grūtāka, tad arī atradējs saņem vairāk (pusi), bet zemes kungs mazāk (arī pusi). Tāpat vienīgi jūrnieku dzīves apstākļos ir saprotams 12.pants, kas atļauj dzīvības briesmās pamestam slīcējam solīt savam glābējam zināmu atlīdzību, ne vairāk par savas mantas trešdaļu. Beidzot 13.pants nosaka preklūzīvos termiņus, kādos kuršu jūrnieki var stādīt tiesai priekšā lieciniekus, lai pierādītu savas īpašuma tiesības kuģa avarijas gadījumā: ja

liecinieki dzīvo aiz Daugavas, tā tad Rīgā, Vidzemē vai Krievijā, tiem jāierodas 3 mēnešu laikā; ja viņi dzīvo aiz Baltijas jūras, tā tad Igaunijā, Zviedrijā, Dānijā, tiem jāierodas gada un dienas laikā.

Šādi noteikumi par kuģa avariju, krasta tiesībām, jūrā vai jūrmalā atrasto mantu un ārzemju lieciniekiem ir nepārprotams pierādījums, cik ļoti svarīgu lomu Kursas tautsaimniecībā spēlēja jūras kuģniecība un tirdzniecība. Te juridiski precīzās un stingrās formās lasām kuršu jūrnieku seno varenību, par ko jau vikingu laikos zina stāstīt ziemeļnieku sāgas. Lai gan Vācu ordenim bij izdevies salauzt Kursas politisko patstāvību, tomēr kuršu saimnieciskā vara bij tikai iedragāta par spīti visām tām brutālām cīņās un iznīcināšanas metodēm, ar kuģām ienaidnieks viņus vajāja un vārdzināja, sākot ar 1242.g.

Ar maziem starplaikiem cīņa ilga 25 gadus. Vācu kara mašīnām par upuri viena pēc otras krita kādas 67 Kursas pilis, kuģu vietā nu uzvarētie bij spiesti celt ordeņa cietokšņus, kam gadu simteņiem ilgi bij jāsargā nevis vairs kuršu brīvība, bet kalpība. Simtiem un tūkstošiem kaņavīru dabūja galu, pilīm degot un sabrūkot virs cīnītāju galvām, vai arī tie krita tuvcīņā kara lielceļu malā un meža biezokņu aizcirtņos. Tukšās, cīnītāju pamestās sētās tika nometināti vai brīvprātīgi spiedās iekšā zemgaļi un pat Vidzemes lībieši, kam mestrs Mandernas Konrads (1263.-66.g.) atlaida lopu desmito, lai iekārdinātu viņus kara gājienam pāri Daugavai. Ne velti 1267.g. līguma pēdējais (14.) pants uzliek kuršiem par pienākumu recipēt lībju zemes tiesības,[160] kas šo līgumu papildina galvenokārt ar krimināltiesiskām normām.

Tiesa, ar šo pēdējo mums zināmo līgumu tiek uzvelts pirmais akmens uz Kursas brīvības kapa. Bet lasot šo pergamentu, kas gadu simteņiem ilgi glabājās ordeņa pilī Kuldīgā, mēs vēl dzirdam, kā kuršu brašo kara kumeļu pakavi dimd pār nodedzināto pilskalnu vaļņiem; jūtam, kā bagātīgi piekļautiem kuršu vikingu kuģiem ejot bojā Kurzemes krastā, sājš jūras ūdens iešļāc mums sejā; redzam, kā svītrotā vadmalas buķa noplok, lai hercoga Jēkaba laikos celtos no jauna un nestu Kurzemes slavu uz vēl tālākām zemēm viņpus okeanam.

[1] A.Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, II 694.-707.lp. Leipzig 1912.

[2] C.Hallendorff and A.Schück, History of Sweden, 27. London 1929.

[3] Hauck, 701-702.

[4] Izdevis G. Vaics (Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum) 1864.g.

[5] 30. nodaļā. Latīņu oriģināls iespiests LVI. Žurnāla, n.1, 1937.g., 57.-60.lp. un Senās Latvijas vēstures avotos, I. n.5. Teksta latv. tulkojumu devis A.Spekke, Brēmenes Ādamu lasot ar latv. tautas vēsturnieka acīm, LVI. Žurnāls, n.1, 49.-51.lp.

[6] Sal. krievu akadēmiķa Kunika domas: A. Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes, 482.lp. Petersburg 1892.

- [7] B.Nerman, Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit, 51. Stockholm 1929.
- [8] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.6; Heimskringla, II. Cap.80.
- [9] Cl.v. Schwerin, Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte, 19.-21.lp. München 1934.
- [10] Jau 1894.g. A.Bīlenšteins izteica domas, ka "Seeburg" jāmeklē pie Liepājas ezera vai Grobiņā. Turpretim citi vēsturnieki to meklēja citur; piem., K.Frišs 1860.g. to identificēja ar Sēlpili, K.Millers 1914.g. un R.Nordenstrengs vēl 1924.g. ar Rīgu.
- [11] B.Nerman, Funde und Ausgrabungen in Grobiņa 1929, 196.-99.lp. (Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae 1930.)
- [12] A.Bielenstein, Rimberts Apulia, 16.lp. (Magazin, hrsg. von der Lettisch-Litterarischen Gesellschaft, Bd.19, St.3. Mitau 1894).
- [13] J.Plāķis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I 68., 76., 85.lp. Rīgā 1936.g.
- [14] Turpat, 79.
- [15] Sal.: A.Švābe, Pagasta vēsture, I 22.lp. Rīgā 1926.g.
- [16] Senās Latvijas vēstures avoti, I n.2.
- [17] Nerman, Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum, 10.lp.
- [18] Turpat, 14.
- [19] "Gens enim guaedam longe ab eis posita, vocata Chori, Sveonum principatui olim subiecta fuerat; sed iam tunc diu erat, quod rebellando eis subijci dedignabantur."
- [20] Latv. Indriķa chronika, I. 11.
- [21] The Cambridge Medieval History, III 318, 323-26. Cambridge 1930.
- [22] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.10. Latv. Tulkojumi: R.Klaustiņš, Kā Egils Skalagrimesons braucis vikingos uz Kurzemi (Druva, 1914.g., 51.-56.lp.) un M.Ūdre, Egila vikinga brauciens uz Kurzemi (L.Ū. Filol. un filosofijas fakultāte, studiju darbs n.245, rokraksts).
- [23] Latvijas archaioloģija prof. Fr.Baloža redakcijā, 150.lp. Rīgā 1926.g.
- [24] C.Müller, Altgermanische Meeresherrschaft, 289.-290.lp. Gotha 1914.
- [25] Šo sāgu izdevis F.Jońssons 1893.-1900.g. Kopenhagenā.
- [26] Indriķa chronika, VII.1.
- [27] A.Švābe, Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā, 18.lp. Rīgā 1930.g.
- [28] Pirmizdevums 1514.g. Parīzē, pēdējais labākais izdevums iznāca Dānijā 1931.g.: Saxonis Gesta Danorum, recogn. et edid. J.Olrik et H.Raeder. Pirmo 9 grāmatu vācu tulkojumu un komentāru izdevis P.Hermans, Erläuterungen zu den ersten 9 Büchern der Dänischen Geschichte des Saxo Grammatkus, I-II. Leipzig 1901-22.
- [29] P.Herrmann, Erläuterungen, II. 35.-38.lp.
- [30] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.7.
- [31] Herrmann, II. 90.-91.lp.
- [32] Turpat, 93.lp.
- [33] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.8-9.
- [34] A.Olrik, Danmarks Heltedigtning. En Oltidsstudie, II. 314. Kjöbenhavn 1910. Citēju pēc P.Hermana Erläuterungen, II. 130.lp.
- [35] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.20.
- [36] Herrmann, II. 420.-21.lp.
- [37] Gesta Danorum, VI. 187: "una cum Wino, Sclavorum principe."
- [38] Turpat, VIII. 272: "... obtrivi Kyrios, vel quas alit Estia gentes, et populos, Semgala, tuos."
- [39] Sal: T.D.Kendrick, A History of the Vikings, 179-185. London 1930.
- [40] Sal.: J.Langebek, Scriptorum Rerum Danicarum, II. p.157, un F.Dahlmann, Geschichte von Dänemark, I. 76.lp. Hamburg 1840.
- [41] Saxonis Gesta Danorum, lib. XI, p.574: "... quam Curorum, Sembonumque ac Estorum funditus regna delessent."
- [42] Dahlmann, Geschichte, I. 199.-203.lp.

- [43] P.Johansen, Die Estlandliste des Liber Census Daniae, II Pielikums pie 1012.lp., 40.v. Reval 1933.
- [44] A.Bauer, Die Wartgutsteuerliste der Komturei Goldingen. (Mitteilungen. Bd.25, 1. Riga 1933.)
- [45] Latīņu teksts iespiests Latvijas Vēstures Institūta izdotos Senās Latvijas vēstures avotos, 1.burtn., n.162, Rīgā 1937.g.
- [46] A.Švābe, Latvju kultūras vēsture, II. 95.lp., Rīgā 1922.g.; Lamekins (Latviešu Konversācijas Vārdnīca, X. 1925.-28.lp., Rīgā 1934.g.).
- [47] B.Ābers, Kuršu brīvības grāmata, 25.-35. lp. (Senatne un Māksla, IV. Rīgā 1937.g.).
- [48] Sal.: E.W.Meyer, Staatstheorien Papst Innocenz III, S. 50. Bonn 1920.
- [49] Senās Latvijas vēstures avoti, I, n.204, § 35.
- [50] Turpat, n.164.
- [51] Turpat, n.177.
- [52] Turpat, n.172 un 204, § 10, 35.
- [53] Turpat, n.195.
- [54] J.Plāķis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi, I. 294.lp. Rīgā 1936.g.
- [55] J.Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II. 154.lp. Rīgā 1925.g.
- [56] A.Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes, 194.lp. Petersburg 1892.
- [57] LUB., I n.236 un 231.
- [58] E.Blese, Seno kuršu etniskā piederība, 75.lp. (Senatne un Māksla, II. Rīgā 1937.g.).
- [59] Ari A.Bīlenšteins (248.-49.lp.) iztīrā Lamatas vārdu, bet nesaista to ar Lamekinu.
- [60] Über die Nationalität und Sprache der Kuren (Finnisch-Ugrische Forschungen, XII, 59.-72.lp.); sal. arī viņa rakstu Druvā, 1912.g., 623.-33.lp.
- [61] E.Blesse, Die Kuren und ihre sprachliche Stellung im Kreise der baltischen Volksstämme, 311.lp. (Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae 1930.)
- [62] Fr.Balodis, 9.-12.g.s. Latvija, 6.lp. (Senatne un Māksla, II. 1936.g.)
- [63] Pēc Fr.Baloža domām starp 840.-855.g. (Die baltische - finnisch-ugrische Grenze in Lettland in vorgeschichtlicher Zeit, 32.lp. Novilkums no Mémoires de la Société Finno-ougrienne, LXVII), pēc Ed.Šturma hipotezes galvenokārt ap 1000.g. (Kursas aizvēstures problēmas, 12.lp. Novilkums no IMM. 1934.g n.7-9., un Zur Vorgeschichte der Liven 42.lp. Novilkums no Eurasia Septentrionalis Antiqua X 1935.g.)
- [64] Pēc Ed.Šturma domām; pēc Fr.Baloža - nevis pa sauszemi, bet pāri Rīgas jūras līcim.
- [65] Ed.Šturms, Kursas aizvēstures problēmas, 13.lp. Rīgā 1934.g.
- [66] Ed.Šturms, Zur Vorgeschichte der Liven, 51.lp.
- [67] Kursas aizvēstures problēmas, 8.lp.
- [68] Latv. Indriķa chronikā XIX. 9 (Sāmsalā), XX. 2 (Harijā), XXIII. 7 (Virijā). LUB., I n.250 (1253.g. Kursā) un n.603 (1300.g. Kursā).
- [69] Sal.: A.Westrén-Doll, Die nordestnische Siedelung, 25-26 (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1921. Dorpat 1922).
- [70] LUB., I n.139, 490.
- [71] LUB., III 891-a, 1349.g., Ķimalē: "ascendendo de distinctione agrorum, vulgariter pirde dicta". LUB., IX. 535 Peniķa 1439.g. lēņa grāmatā: "von der eyken eyne pyrde entlanges".
- [72] LUB., I n.248, 603; III. 1248, p.515.
- [73] LUB., II. 983, 1360.g.
- [74] LUB., I n.490, III. 1248.
- [75] Die nordestnische Siedelung, 27.-28.lp.
- [76] Latv. Indriķa chronika, VII. 1, XIV. 1, XXX. 1.
- [77] J.Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II. 152; 154, 155.lp. Sal. arī Kuldīgas apr. Turlavas pag. "Sāmeiši", Snēpeles pag. "Sāmveši", Sātiņu pag. "Sāmeļi"; Talsu apr. Nurmuižas pag. "Sāmeiši".
- [78] Die nordestnische Siedelung, 33.

- [79] Kursas aizvēstures problēmas, 16.-17.lp.
- [80] LUB., II. 806: "in proxima pagasta, que proprie vacke dicitur".
- [81] Kursas aizvēstures problēmas, 8.lp.
- [82] 9.-12. gadsimteņu Latvija, 6.lp. (Senatne un Māksla, II. 1936.g.)
- [83] A.Bielenstein, Die Grenzen, 178.-179.lp.
- [84] Pēc autora manuskriptiem un vēstulēm, ko izmantojis A.Bīlenšteins.
- [85] Sal.: H.Dopkewitsch, Die Burgsuchungen in Kurland und Livland, 12.lp. (Mitteilungen a.d. livl. Geschichte, Bd.25. Riga 1933.)
- [86] Leišu valodas vārdnīcas ievads, XCIII lp.
- [87] E.Blese, Seno kuršu etniskā piederība, 70.lp.
- [88] Senās Latvijas vēstures avoti, I n.163: "Walegalle" vietā "Wasa Galle".
- [89] A.Bielenstein, Die Grenzen, 194.-195.lp.
- [90] Sal.: A.Westrén-Doll, Urkundliche livische und kurische Ortsnamen, 19.lp. (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1924. Dorpat 1926.)
- [91] A.Bielenstein, 209.lp.
- [92] E.Brastiņš, Latvijas pilskalni, I. 122.lp. Rīgā 1923.g.
- [93] Die Burgsuchungen, 12.lp. Piez. 2.
- [94] Sal.: A.Bielenstein, Die Grenzen, 326.lp.
- [95] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.161.
- [96] Turpat, n.163.
- [97] Turpat, n.164.
- [98] Sal.: B.Abers, Kuršu brīvības grāmata. 33.lp.
- [99] J.Krodznieks, Līgumi ar kuršiem, 15.-16.lp. (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, n.1, 1921.g.)
- [100] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.164.
- [101] LUB., I n.240.
- [102] LUB., I n.246.
- [103] LUB., I n.322.
- [104] LUB., I. n.344: "in predictis locis seu villis."
- [105] Sk. attēlu ar Kursas pilskalnu karti. Pēc E. Brastiņa; Latvijas pilskalni, 415.lp. (Aizsargs, 1937.g. n.6.)
- [106] Die Grenzen des lettischen Volksstammes, 187.lp.
- [107] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.201: "dotamus ecclesiam beati Petri in Riga ... in viginti quinque uncis in Curonia, in castellatura Lodgie, in provincia Ugesse."
- [108] A.Bielenstein, Die Grenzen, 182.lp.
- [109] E.Brastiņš, Latvijas pilskalni, I. 43.lp.
- [110] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.183, 200.
- [111] A.Westrén-Doll, Urkundliche livische und kurische Ortsnamen, 12.lp.
- [112] Die Grenzen, 185.-186.lp.
- [113] Turpat, 179.lp.
- [114] A.Bauer, Die Wartgutsteuerliste der Komturei Goldingen, 146.lp. (Mitteilungen, Bd. 25.)
- [115] Senās Latvijas vēstures avoti, I. n.201
- [116] Turpat, n.167.
- [117] Turpat, n.168.
- [118] Turpat, n.183.
- [119] Turpat, n.177.
- [120] Turpat, n.189.
- [121] Turpat, n.200.
- [122] H.Łowmiański, Studja nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego, t. I, str. 81-82. Wilno 1931.
- [123] LUB., I. n.240.

- [124] Atskaņu chron., 2402.
- [125] LGU., I. 19, p. 23.
- [126] LUB., I. 237.
- [127] LUB., I. 181.
- [128] LUB., I. 240.
- [129] Ph. Schwartz, Kurland im 13. Jahrhundert, 76-78. Leipzig 1875.
- [130] LUB., I. 248: "Universi et Curones a sua hereditate tam in agris, quam in predictis piscariis, et in silvis non sanctis et in arboribus melligeris nullatenus excludantur, salvo iure dominorum, sub quorum dominio predicta bona continentur." Kamēr nav vēl izdots 1253.g. dalāmo grāmatu normālizēts teksts, ar nolūku tuvāk neiztīrājū šos ārkārtīgi svarīgos dokumentus.
- [131] LUB., I. 250.
- [132] LUB., I. 236.
- [133] Atskaņu chr., 5865-5976.
- [134] E. Chudzinski, Die Eroberung Kurlands durch den Deutschen Orden im 13. Jahrhundert, 71. Leipzig 1917.
- [135] Turpat, 90.
- [136] LUB., I. 155.
- [137] LUB., I. 430: "Geeischet hebben die eldesten des landes to unser gegenwordicheit, unde vil handelunge gehat hebben her und dar."
- [138] LUB., I. 425.
- [139] LUB., I. 383, 466, 453: "und wi meister von dem rade und vulbort unser broder und unses capiteles."
- [140] LUB., I. 430: "den Cristen geloven ... den si vormales untphangen hadden und besiden geworpen."
- [141] Atskaņu chron., 2672-75. - Sal.: K.Zalts, Kumeliņš latv. tautas dziesmās, 466-470. (Endzelīna-Klaustiņa, Latvju tautas daiņas, II. Rīgā 1928.g.).
- [142] Curlandiae quaedam notabilia, 1692.g. No jauna izdevis latv. tulkojumā A.Tentelis, L.U. rakstos, XI, 1924.g. 58.lp.
- [143] K. Zalts, Jāšana un jājamie piederumi, 322. (Latvju tautas daiņas, V. Rīgā 1930.g.).
- [144] Sal.: R. His, Das Strafrecht des deutschen Mittelalters, I. 265. Leipzig 1920.
- [145] Indriķa chr., XXI 6, 1217.g: "censum ... vel annonae mensuram pro decima institutam."
- [146] LUB., I. 105: "si vero aliquis uno equo laborat in unco et erpica ..."
- [147] Vēl G.Stenders atšķir vārdus (Lexikon, II. 303 un 457) "arklis" (Haaken Landes) un "arkls" (Pflug).
- [148] LGU., I. 23: "in contrata, quae Semigallia nominatur, quinquaginta uncas terrarum."
- [149] H. Bosse, Der livländische Bauer am Ausgang der Ordenszeit, 458. Riga 1933. Turpretim P.Johansen, Die Estlandliste des Liber Censu Daniae, I. 212: "Wir müssen den Haken mithin als altestnische Einrichtung der vordeutschen Zeit werten, einerlei von wo er ursprünglich entlehnt sein mag, sei es von germanischen oder baltischen Völkern." Reval 1933.
- [150] LUB., I. 135: "infeodavimus ... in viginti quinque uncis in tertia parte Curlandiae citra Winda et in sexta parte ultra Winda, secundum estimationem uncorum qui fuerunt infra viginti annos..."
- [151] LUB., I. 240, § 8.
- [152] M. G. Paucker, Practisches Rechenbuch für inländische Verhältnisse, II. 286, Mitau 1836.
- [153] H. Hildebrand; Livonica, vornämlich aus dem 13. Jh. im Vatikanischen Archiv, Nr.21, § 13 un 18 (1887).
- [154] LUB., VII. 440. S. 257.
- [155] A. Švābe, Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā, 50-51. Rīgā 1930.g.

[156] LUB., I. 248, S. 325, 326.

[157] A. Švābe; Dzimts, 6392.lp. (Latviešu konversācijas vārdnīca, IV. Rīgā 1929.g.).

[158] A. Schwabe, Grundriß der Agrargeschichte Lettlands, 36 un 47. Rīga 1928.

[159] Nīcā un Bārtā šādu Jūrmalas fogtu sauca par lejsogi, bet jūrmalas zemnieku par lejnieku: E. Bleses izdotā J. Langija Latviski-vāciskā vārdnīca, 139.lp. Rīgā 1936.g.

[160] A. Švābe, Vecākās zemnieku tiesības, 7.-9.lp. Rīgā 1927.g.

A. Švābe Kas bija Latviešu Indriķis

Švābe A. Kas bija Latviešu Indriķis //
Senatne un Māksla. – 1938. – No 4. – lpp. 11. – 38.

Sākot ar Latviešu Indriķa *chronikas* pirmizdevumu 1740.g., viss, kas samērā plašā krievu un vācu literatūrā teikts par šīs *chronikas* varbūtējo autoru, ir tikai vairāk vai mazāk atzītas hipotezes: ne autors pats sevi ir nosaucis vārdā, ne arī kāda viduslaiku literāra tradīcija ir to mums uzglabājusi. Nav pat dokumentu liecību, ka *chronikas* autors tiešām bij baznīckungs Indriķis. Varam droši teikt vienīgi to, ka autors un Imeras Indriķis bij garīdznieki. Tiesa, sekodami J. D. Grūberam, vācu pētnieki joprojām aizstāv hipotēzi, ka par autoru uzskatams Indriķis, turpretim divi krievu vēsturnieki arī to apstrīd, pie kam viens no tiem, Iv.Jurjenss[1], vienīgi noliedz Indriķa autorību, bet otrs, J. Truusmans[2], cenšas pierādīt, ka *chronikas* patiesais autors varējis būt bīskapa Alberta brālis Rotmārs. Laikam gan sekodams Iv.Jurjensam, arī J.Krodznieks sava mūža beigās izteica līdzīgas domas: “Nevar arī ar pārliecību apgalvot, ka *kronikā* daudzinātais Indriķis, bīskapa Alberta skolēns un Rubenes mācītājs, patiesi *kronikas* autors un ne kāds cits nezināms bezvārda priesteris[3].”

Vēl strīdīgāks ir jautājums par Indriķa tautību. Šai ziņā nu jau 80 gadus pastāv nesamierināmas pretešķības starp t.s. latviešu un vācu teoriju, pie kam pirmās skolas piekritēji līdz ar tās nodibinātāju Grūberu (1740.g.) aizstāv Indriķa latvietību, bet otrā virziena piekritēji līdz ar tā nodibinātāju P.Jordānu (1858.g.) cenšas pierādīt Indriķa vācietību. Daži vēsturnieki pat vairākkārt mainīja savus uzskatus šai jautājumā. Arī mūsu J.Krodznieks 1886.g. vēl konsekventi runā par „Indriķi Latvieti”, 1910.g. sāk jau šaubīties[4], bet 1920.g. paziņo, ka “tagad gan jāatsakas no viņa latvietības[5]” Tā kā L.Arbusovs jun. uzskata Indriķa vācietību par pilnīgi neapšaubamu (vollkommen zweifellos[6]), tad protams arī viņa latviešu skolnieki V.Bilķins un J.Kripēns steidzās atņemt līdz šim ārzemju literatūrā parasto, sen nodibināto nosaukumu “Indriķis Latvietis” vai “Latvijas Indriķis[7]” un tai vietā runā vienīgi par Indriķi un Indriķa Livonijas *chroniku*. Diemžēl, vēl no pašu latviešu vēsturnieku spalvas nav nācis nevi-

ens specials pētījums, kas uzsvērtu mūsu historiografijas viedokli šai ilgā zinātniskā diskusijā. Tāpēc šai rakstā gribu izteikt arī savas domas par Latviešu Indriķi vispār un jo sevišķi par viņa varbūtējo tautību.

Par spīti šejienes nelatviešu vēsturnieku kategoriskiem apgalvojumiem, ka jautājums par Indriķa vācu tautību nav vairs diskutējams, jo "tā ir pilnīgi neapšaubama" un "sen izšķirta[8]", mēģināsim vēl reiz kritiski pārbaudīt visus svarīgākos vācu skolas pierādījumus, pie kam par izejas punktu ņemsim pēdējo plašāko darbu, kas veltīts šīs problēmas šķietami galīgai atrisināšanai - R.Holcmana Studien zu Heinrich von Lettland (1920.g.[9]). Šie pierādījumi tiek iedalīti pozitīvos un negatīvos. Sāksim ar pirmiem, jo to argumentācijas spēks loģikā ir lielāks.

1. R.Holcmans saka, ka chronista vārds Heinricus, Henricus esot vācisks, kas ir pareizi (no senaugšvācu heim, nams; gotu haims, ciems un rik, kungs, tā tad nama jeb ciema kungs), kamēr tai pašā laikā chronikā esot uzskaitīta vesela rinda latviešu vārdu, kuru vidū Indriķis nemaz neiederoties[10]. Pēdējam argumentam nav nekādas nozīmes, jo chronikā minētie latvieši bij laicīgi valdnieki, kamēr Indriķis jau kristoties un pārejot garīgā kārtā varēja pieņemt vai nu sava krusttēva, vai kādu citu nozīmīgu vācu vārdu. Tad jau arī Turaidas libju kungu Kaupu (lat. Caupo) vajadzētu atzīt par vācieti tikai tāpēc vien, ka viņam pašam kristībā bij dots [Jē]kaupa un viņa dēlam Bērtuļa (jādomā, Cēsu zobenbrāļu mestra Bertolda kā krusttēva) vārds. Bez tam arī citu tautu misionari bieži mainīja savus agrākos "barbariskos" vārdus pret katoļu kalendarā sastopamiem[11].

2. Konstatējis, ka chronikā vācu īpašvārdi rakstīti lejasvācu izrunā, R.Holcmans secina[12]: "tā tad mēs drīkstam droši apgalvot, ka Latviešu Indriķis bij lejasvācis." Šo argumentu kā nederīgu ir jau noraidījis S. Anninskis, pareizi uzsvērdams, ka katrs "ārzemju bērns, kas tiktu uzaudzināts kādā Lejasvācijas klosterī, protams, runātu tikai lejasvācu, bet ne citā izloksnē[13]" Bez tam pašam Holcmanam jāatzīst, ka visu toreizējo Livonijas kolonizāciju vadīja Brēmene kā katoļu misijas centrs, un ka 13.g.s. sākumā Livonijas garīgie un laicīgie kungi līdz ar krustnešu vairumu bij lejasvāci, no kuriem it dabiski katrs chronists dzirdētu Ziemeļvācijas vietu nosaukumus tikai lejasvācu formā.

3. Starp citiem neveiksmīgiem mēģinājumiem tuvāk noteikt Indriķa dzimteni Vācijā (Raceburgā, arī Magdeburgā), sevišķi jāpiemin N.Buša 1912.g. ierosinātā un Fr. fon Keislera vēlāk plašāk izstrādātā hipotēze[14], ka chronistu Indriķi ir iespējams identificēt ar dažos dokumentos minēto svētnieku "Heinricus, sacerdos de Lon". Šo hipotēzi jau 1920.g. noraidīja R.Holcmans kā "mazāk ticamu", bet 1928.g. to pilnīgi apgāza A. fon Tranzē-

Rozeneks, kam izdevās pierādīt, ka Vestfāles Izerlonā tiešām 1214.-33.g. bij kāds dekans Indriķis, bet šo Lonas svētnieku nevar identificēt ar chronistu Indriķi, jo dokumentariski ir apliecināts, ka pirmais 1214. un 1220.g. atradās Vācijā, kamēr mūsu Indriķis šai pašā laikā darbojās Tālavā (1214.g.) un Mežotnē (1220.g.). Pēc tam 1931.g. arī L.Arbusovs atteicās no Fr.Keislera hipotezes[15].

4. Jau P.Jordāns uzsvēra, ka Indriķis visos notikumos ieņem vācu viedokli, slavē vācu uzticību un varonību, bet tai pašā laikā “nirgends findet sich auch die leiseste Andeutung, als stelle er sich auf den Standpunkt eines Letten[16].” Bez jau Jordāna citētiem chronikas vārdiem “Lyvones et Letti, qui sunt crudeliores aliis gentibus” (XVIII. 5.: Lībji un latgaļi, kas bij ciet-sirdīgāki par citām tautām), R.Holcmans vēl ar jauniem citātiem mēģina pasvītrot, ka chronikas tēlojumā - pretstatā varonīgiem vāciešiem - lībji un latvieši izskatoties drīzāk pēc dirātājiem (Schinder) un laupītājiem. No tā viņš secina, ka vairāk nekā pādroša esot doma piedēvēt šādu tēlojumu nevis kādam vācietim, bet latvietim[17]. Šai argumentācijā ir pareiza tikai tā daļa, ka Indriķis, būdams bīskapa Alberta oficiālais historiografs un rakstītājs vācu krusta karu apoloģiju, bij partējisks savās jūtās un spriedumos: kur sadūrās tikai vācu un nevācu (krievu, dāņu, lībju, latvju) intereses, tur viņš vienmēr nostājās vācu pusē; kur naidā bij pašu vācu kungi, tur viņš vairāk vai mazāk atklāti uzstājās pret zobenbrāļiem un idealizēja savu bīskapu; turpretim visur tur, kur bij ķilda starp lībjiem un latvjiem, chronikas autors nepārprotami aizstāv pēdējos. Šo Indriķa latvisko viedokli jau 1865.g. pārliecinoši noskaidroja H.Hildebrands[18], un to līdz šim vēl neviens nav varējis atspēkot. H.Hildebrands arī pamatoti aizrādīja, ka chronista viedokli un krusta karu ideoloģiju nevar izlietot par pierādījumu viņa tautībai. “Ein ganz entschiedener deutscher Standpunkt könnte durchaus nicht Wunder nehmen, niemals als Beweis gegen die fremde Abstammung gelten[19]; noch weniger der des Priesters, da die Macht bekannt ist, mit der die Kirche ihre Mitglieder sich assimilierte[20].” Šo ideoloģisko argumentu nevērtība ģenealoģisku jautājumu izspriešanā vislabāk redzama tagad, kad tik daudz pārvācotu un pārkrievotu latviešu nopenļ Latviju savas politiskās ticības vārdā.

5. Kā svarīgāko un daži pat kā vienīgo Indriķa vācietības pozitīvo pierādījumu uzskata tās chronikas vietas, kur autors pats sevi pieskaita vāciešiem. Šais nolūkos kā filoloģisku argumentu izlieto pronomu “mēs” (nos). Bet jau H.Hildebrands brīdināja pētniekus, lai šo paņēmienu tekstoloģiskā kritikā piemēro ļoti uzmanīgi, jo Indriķis lieto vārdu “nos” gan ļoti plašā, gan ļoti šaurā nozīmē. Parasti chronists par sevi kā autoru runā daudzskaitlī

(XXIX.9), bet no otras puses sastopam vietas, kur vārdiņš “mēs” aptver visus Livonijas vāciešus, viņu pavalstniekus un sabiedrotos, nostatot tiem pretim krievus (XIV.10), kuršus (XIV.5), vai zemgaļus (XXIII.8). Tā tad Indriķis par “mūsējiem” sauc arī visus kristiešus, neatkarīgi no tautības, un arī visus tos ļaudis, kuru vidū viņš pats atradies.

Ievērojot teikto, tagad vācu skolas piekritēji savas teorijas pierādīšanai atzīst par noderīgām vairs tikai divas chronikas vietas ar vārdu “mēs” - XXV.2 un XXIII.9. Pirmo vietu atklāja jau H.Hildebrands[21], bet arī pats tūlin norādīja, ka šē Indriķis, pieskaitīdams sevi “mūsējiem”, t.i. vāciešiem, darījis to nevis, lai nostatītu sevi pretim lībjiem un latgaļiem kā tautām, bet tikai kā jaunkristītiem. “Als christlicher Priester konnte Heinrich sich jenen unmöglich beizählen, auch wenn er der Geburt nach ihnen angehört hatte”. Ņemot vērā šādu chronikas XXV.2 teksta pielaižamo un ticamo iztulkojumu, atliek vairs tikai iztīrīt nodaļu XXIII.9, par kuru R.Holcmans apgalvo: “Völlig schlagend erscheint aber eine andere Stelle, die der bisherigen Forschung entgangen ist[22].” Šis apgalvojums ir nepareizs tai ziņā, ka minēto chronikas vietu jau 1898.g. bij atradis un iztīrījis Fr. fon Keislers[23]. Bet neatkarīgi no tā, nodaļa XXIII.9 prasa sīkāku analīzi. Tur chronists apraksta rīdzinieku kara gājienu 1220.g. aprīlī uz Hariju un kauju ar sāmiem pie igauņu Karradas ciema, Jervā. Apvienotais karaspēks Sakalā tika sadalīts 3 trupās (turmas): lībji kreisā spārnā, igauņi - labā, bet latgaļi kopā ar vāciem ieņēma centru. Vācu spēki savukārt sastāvēja no trim patstāvīgām vienībām: sakšu hercoga Alberta vadītiem krustnešiem, mestra Folkvīna komandētiem zobenbrāļiem un bīskapa Alberta pusbrāļa Dīriķa vadītiem Rīgas bīskapijas vasaļiem; pēdējo pulkā atradās arī chronists, bet visu apvienoto vācu un latgaļu spēku virspavēlnieks (senior) bij hercogs Alberts. Spriežot pēc 2 mēnešus iepriekš notikušā rīdzinieku gājiena uz Mežotni, arī šoreiz vācu spēki jāvērtē uz 4000 un tikpat arī latgaļu vīru. Pēdējie, protams, bij iesaukti kā no bīskapa, tā no zobenbrāļu novadiem, pie kam pirmos starp citiem veda kaujā viens no Tālivalža dēliem, bet otros Rūsiņa brālis. Tā tad tai centra trupai, kas uzbruka sāmiem pie Karradas, bij vismaz 5 patstāvīgas karaspēka vienības ap 8000 vīru stiprumā. Tā kā kaujas schemas nav, bet Indriķis centies sīki aprakstīt visas cīņas epizodes, apzīmējot ar “mūsējie” gan visus rīdziniekus pretstatā sāmiem, gan tikai tos apvienotās latgaļu-vācu kolonas priekšpulkus[24], kuros atradās pats chronists, tad arī atsevišķo pulku dislokācija nav sevišķi skaidra un vārda “mēs” īsto nozīmi katrā rindkopā var saprast, tikai cieši turoties pie visa konteksta, nevis izraujot atsevišķu teikumu no 1220.g. kaujas apraksta.

No tā nepārprotami izriet, ka kaujas lauka priekšplānā, kā pirmie, ar saviem ātriem zirgiem bij nonākuši latgaļi kopā ar nelieliem vācu spēkiem. Tikai pēc tam zosu gājienā pa sasalušā sniegā iemīto ceļu pamazām ieradās zobenbrāļi ar savu smago kavaleriju un pēc tiem pašā arjergardā tuvojās krustnešu pulki zem sakšu hercoga lielā karoga. Lai gan šai kara gājienā piedalījās arī Rīgas bīskapa vasaļi Dīriķa vadībā, tomēr chronists tos nepiemin vēlāk pienākušo pulkā, no kā jāsecina, ka “bīskapijas vīri” jau atradās avangardā kopā ar latgaļiem. Tāpēc teikumā: “Paļaudamies uz Kungu, mēs sakārtojam latgaļus pa kreisi” vārds “mēs” var attiekties vienīgi uz bīskapijas pulka vadību, ja negrib pieņemt, ka latgaļu kārtošanu ierindā būtu izdarījis pats baznīckungs Indriķis. Tāpēc jau 1903.g. N.Kiprianiovičs pareizi aizrādīja, ka šai Karradas kaujas apraksta daļā ar vārdiem “mēs” un “mūsu” Indriķis apzīmē nevis tautību un izcelšanos, bet piederību pie bīskapa pavālniekiem, lai atšķirtu tos no zobenbrāļiem[25]. Tā ir vienīgā iespēja izskaidrot, kāpēc bīskapa Alberta historiografs visā kaujas laikā nepiemin bīskapijas vasaļu cīņas. Diemžēl, N.Kiprianiovičs nebija pietiekoši skaidri iztīrījis šo kaujas aprakstu un pielaidis dažas kļūdas, kāpēc Fr. fon Keislers, atrunādāmie ar niekiem[26], noraidīja viņa domas. Parasti Indriķa vācietības aizstāvji citē tikai Karradas kaujas apraksta beigu vārdus, kas V.Arnta izdevumā skan šādi[27]:

“Reversique sunt ad locum certaminis, et acceperunt equos et vestes et predam multam, captivos autem cum mulieribus et parvulis Gerwanensibus restituerunt. Sed equos et aliam rapinam cunctam Theuthonici cum Letthis equaliter inter se diviserunt, benedicentes Dominum, qui tam gloriosam victoriam de paganis 'm manu paucorum operatus est. Erant autem interfectorum in loco certaminis circiter guingentos', et alii plures per campos et per vias et alibi ceciderunt. Ex nostris vero ceciderunt duo, et ex Letthis duo, frater Russini et frater Drivalde de Astigerwe, comes iuvenis de familia episcopi milesque ducis unus.”

Bet J.D.Grūbera-A.Hanzena izdevumā citādi[28]:

“Ex nostris vero ceciderunt duo Teutonici, et ex Letthis duo: frater Russini, et frater Drivaldi de Astigerwe. Ex Teutonicis erat unus Comes de familia Episcopi, et unus miles Ducis.”

No tā Fr.Keislers 1898.g. un R.Holcmans 1920.g. secināja, ka “Heinrich selbst also zählt sich, wie es sich hier unwiderleglich (!) zeigt, im Gegensatz zu den Letten - zu den Deutschen!” Patiesībā šī vieta var tikt iztulkota arī citādi, kā to dibināti aizrāda S. Anninskis: “Tomēr šo Keislera-Holcmans ultima ratio nevar atzīt par neievairiojamu. Citēto chronikas frazi abi autori sniedz ārpus konteksta... Turpretim vispārīgā kontekstā fraze skan drusku

citādi un it nebūt ne neapstrīdami. Pretstatījums “no mūsējiem”, kā liekas, attiecas (vai pirmā redakcijā attiecās) nevis uz latgaļiem, bet gan uz igauņiem: “ienaidnieki zaudēja līdz 500 un vairāk, bet mūsējie - divus vāciešus un divus latgaļus.” Burtiski šādu tekstu sastopam pirmā Grūbera izdevumā... Tiesa, šis izdevums nav pilnīgs un vārdu Theutonici neatrodam labākos rokrakstos, tomēr jāatzīst ka konstruktīvi un loģiski minētā fraze liekas pareizāka un saprātīgāka Gpūbera izdevumā[29].”

Nemaz nerunājot par to, ka Indriķa uzdotie skaitļi par Kaujā kritušiem nevar būt pareizi[30], katram jāatzīst, ka vārdi “ex nostris” (no mūsējiem) vispirms ir saistāmi ar iepriekšējā teikumā minētiem rīdzinieku ienaidnieku - sāmu - lieliem zaudējumiem, jo ar to chronists grib pasvītrot Dieva sodu pagāniem un Kunga žēlastību ticīgiem. Otrkārt, pat pieņemot Arnta recenziju par chronikas oriģināla tekstu (ko protams nevar pierādīt), ir skaidrs, ka chronists - noklusēdams zobenbrāļu zaudējumus - ar “mūsējiem”, tāpat kā kaujas apraksta vidū, galvenokārt saprot bīskapa Alberta kara pulkus, kāpēc arī starp vācu kritušiem pirmā vietā nosauc “jauno grāfu no bīskapa ministeriaļiem”. Turpretim no Grūbera teksta izriet, ka chronists pie “mūsējiem” varēja pieskaitīt kā vācu, tā latgaļu kritušos kara vadoņus[31]. Treškārt, Indriķa piederība pie vācu karaspēka - un tikai par to šai sakarībā ir runa - ir tik neapšaubams fakts, ka šiem nolūkiem nekādi pierādījumi nav vajadzīgi. Tāpēc arī tik labi chronikas pazinēji kā H.Hildebrands un V.Arnts pilnīgi klusēdami pagāja garām Karradas kaujas aprakstam. Bet ir ļoti zīmīgi, ka šīs chronikas vietas (XXIII.9) pirmais atklājējs Fr. fon Keislers bij arī tas, kas 1914.g. pats atzinās, ka to nevar izlietot par pierādījumu pret Indriķa latvietību[32], un tāpēc nesekmīgi uzstādīja jaunu hipotezi par viņa šķietamo identitāti ar Lonas dekanu Indriķi.

Tā sabrūk cits pēc cita pozitīvie argumenti par labu chronista Indriķa vācietībai.

6. Negatīvo pierādījumu virknē jāmin diskusijas par chronista vājam nevācu valodu zināšanām, no kā tad secina, ka Indriķis bijis vācietis. Jau 1878.g. grāfs K.G. fon Zīverss izteica aizdomas, ka Indriķis vāji pratis latviski un aizrādīja, ka vienīgo chronikas latviešu vārdu “draugs” (XVI.4: Bertoldum... draugum suum, id est consocium, alloguitur) viņš esot nepareizi tulkojis un deklinējis[33]. Kas attiecas uz locījumu, tad forma “draugum” drīzāk pierāda, ka chronists zināja šī vārda pareizo akuzatīvu “draugu”. Vēl mazāk pamata ir grāfa Zīversa prātojumam, ka draugu vajadzējis tulkot par “amicus”, bet ne “socius”. Par labu senlatvju iekārtas pazišanu liecina tas, ka Indriķis par “amici” sauc tikai Livonijas nevācu kungu kara draugus (XV.7: amici Russini, XIV.8: Caupo et amici sui), kāds protams nebija mestrs Bērtu-

lis, jo viņš nekalpoja Rūsīņa kara draudzē[34]. Turpretim teikdams par Bērtuli, ka viņš ir “consocius” (Bundesgenosse; consociare, politisch vereiningen), Indriķis uzsver, ka starp tālaviešiem un zobenbrāļiem (jau no 1208.g.) pastāv starptautisks draudzības līgums (foedus, Bund). Neko nepierāda arī tas, ka chronists ir latinizējis vārdu draugs, jo latīņu ietēru viņš ir devis arī vācu vārdiem (piem., coggo, kuģis, Kogge). Ka Indriķis ir labi pratis latviski, to tagad tikai rets kāds vairs apšaubā, bet daži domā, ka viņš nepratis lībiski[35]. Ja tas būtu tā, kā gan chronists varētu būt par lībju misionaru un bīskapa Vīlīpa tulku miera sarunās ar lībjiem un latvijiem 1212.g. dumpja laikā (XVI.3). Tā kā vēl nav neviena speciala pētījuma šai jautājumā, tad pagaidām par argumentu nevar izlietot arī Iv.Jurjensa tēzi: “Ir kāds ievērojams fakts, kas runā par labu chronikas autora nelatvietībai - pilnīgs latviešu ietekmes trūkums chronikas izteiksmē un valodā[36].”

7. Par pierādījumu, ka Indriķis nav bijis latvietis, izlieto vēl Livonijas vietu vārdu rakstību Indriķa chronikā. Kā zināms, tie rakstīti vai nu latinizētā vai lībju-igauņu valodiskā ietērpā, no kā nepareizi secina, ka latvietis to nebūtu darijis. Sevišķi šo apstākli uzsvēra jau minētais grāfs Zīverss un vēlāk arī citi pētnieki[37]. K.G. fon Zīverss starp citu pārmet chronistam, ka viņš nav lietojis formas: Daugava, Gauja, Burtnieku ezers, Straupe, bet tai vietā rakstījis: Duna, Coiwe, Astigerwe, Raupa. “Duras acīs, ka chronists lieto lībju vai igauņu vārdus, kur viņam, ja viņš ir latvietis, katrā ziņā būtu jālieto latviskie mātes valodas nosaukumi... Atskaitot vārdu Duna, viņš nebija savu vārdu izvēlē ierobežots, ne arī saistīts ar sen nodibinātām tradīcijām[38].” Tas ir pilnīgi nevēsturisks uzskats[39], jo - nemaz nerunājot par Lībekas vācu tirgotāju agrākiem sakariem (XI.7) - katoļu misijas vadītāji pazina Livoniju vismaz 50 gadus pirms Indriķa chronikas sacerēšanas, un tas bij pietiekoši ilgs laiks, lai iepazītos ar visām Vidzemes un Igaunijas kuģojamām upēm un galveniem tirdzniecības centriem to tuvumā. Bet tā kā viņi Livonijas “atslēgšanu” iesāka no lībju zemēm, tad it dabiski arī tālākos vietu nosaukumus, sevišķi jauktos un robežu novados, dzirdēja vispirms no lībju mutes, kādā formā tie arī sen pirms Indriķa bij ieviesušies vācu tirgotāju rakstu valodā. Ja Indriķis bij spiests sekot šīm svešām tradīcijām[40], tad tautības pierādīšanā tam ir tikpat maza nozīme, kā tai Latvijas vietu vārdu oficiālai rakstībai, kas kanceleju valodā pastāvēja līdz pat mūsu valsts dibināšanai.

8. Lai pierādītu Indriķa vācietību, parasti mums atgādina, ka latviešu kulturas līmenis 12.g.s. beigās bijis pārāk zems un no tādu barbaru vidus nevarējis celties tik ievērojams rakstnieks, kāds bijis chronists. Tā piem., Fr. fon Keislers saka[41]: “Būtu grūti iedomāties, ka vīrs ar Indriķa izglītību varētu būt bijis latvietis 13.g.s. pirmā pusē. Tad būtu jāpieņem, ka viņš jau ar

savu piedzimšanu ir piederējis kulturas tautai, kāda minētā laikā bij vācieši.” Vēl asāk šo jautājumu par Indriķa tautību nostāda R.Holcmans. “Jautajumam ir vairāk nekā personiska vai antikvara interese. Tas skar uzskatus, kādi mums jāpieņem par latviešu izglītības spējām vispār. Ja tiešām Grüberam, Hanzenam un Arntam [aizstāvot Indriķa latvietību] ir taisnība, tad ātrums, ar kādu latvieši ir piesavinājušies kulturu, sacelzī zinamu izbrīnu[42]”. Tā kā pirmais šo argumentu diskusijas ugunīs svieda P.Jordāns 1858.g., tad nav lieki uzsvērt, ka minētais raksts un līdz ar to Indriķa latvietības apkarošanas ideja radās taisni tai laikā, kad Baltijas vācieši savās Latviešu un Igaunu “draugu biedrībās” un inteliģences apspriedēs karsti iestājās par nevācu steidzamu pārvācosanu[43], lai viņiem laupītu nevien mātes valodu, bet arī sentēvu vēsturi. Tāpēc ne bez sarkasma V.Arnts uzsauca šiem Baltijas vāciešiem: “Par viņa [Indriķa] izcelšanos ir daudz debatēts. Ja agrāk visi ticēja, ka viņš cēlies no latviešiem, tad tagad mūsdienu livoņi piesavinās viņu kā vācieti. Aplam[44]!” Atzīstot šo kulturvēsturisko iebildumu atspēkošanu par nevajadzīgu to doktrīnārā rakstura dēļ, jāsaka gala slēdzienā, ka arī šodien ir spēkā H.Hildebranda vārdi, kas teikti 70 gadus atpakaļ: “Skaidrs, pozitīvs pierādījums, kas viņu [Indriķi] droši noteiktu par vācieti, tāpēc ka viņš nekāds latvietis nevarētu būt, ir gan mēģināts, taču, kā to pati lieta rāda, nav izdevies[45].” Bet sava daļa taisnības ir arī S.Anninskim, ka vācu teorijas priekšrocības strīdū par Indriķa tautību nav meklējamas vis tās piekritēju argumentācijas uzbrukuma spēkā, bet gan vienīgi latviešu hipotezes vājās pretošanās spējās[46]. Tāpēc tagad apskatīsim pēc kārtas visus Indriķa latvietības pierādījumus.

9. Kā vācu teorija par savu galveno pierādījumu izlietoja paša Indriķa apliecināto nostāšanos “mūsejo” t.i. vāciešu pusē, tā latviešu teorija savukārt meklēja tās chronikas vietas, kur autors liecina par sevi, ka viņš ir cēlies no latviešiem. Šiem nolūkiem pirmām kārtām visi atsaucas uz 1212.g. lībju un latgaļu sacelšanos Turaidā pret zobenbrāļiem (XVI.3), kur kā šķīrējtiesneša, Raceburgas bīskapa Vīlīpa tulks bij aicināts arī chronikas autors. Šai vietā Indriķis raksta par sevi šādi: “Un viņi [lībji] gribēja sagrābt arī bīskapu, bet viņus aizkavēja un tiem draudēja viņa[47] svētnieks un tulks, Latviešu Indriķis” - sacerdos ipsius et interpres, Henricus de Lettis. Jau V.Arnts aizrādīja, ka nav ne mazākā tekstoloģiska pamata šo vietu brīvi iztulkot ar parafrazi “Heinricus, sacerdos Lettorum”, jo turaidiešu svētnieks bij Alobrands, nevis Indriķis, un Indriķa draudze savukārt nebij Turaida, bet Imera. Indriķis te nebij sūtīts kā svētnieks pie latgaļiem, bet gan kā bīskapa Vīlīpa pavadonis “viņa pagaidu dienestā[48]”, lai kā tulks palīdzētu vest miera sarunas ar lībiešiem[49]. Tāpēc minētā kontekstā piebūdots “de Let-

tis” acīm redzot norāda uz viņa tautību, bet ne pastāvīgo dzīves vietu un darba lauku - Imeru, jo tādā gadījumā Indriķis saka par sevi “Letthorum de Ymera sacerdos” (XXIV.5) vai “Henricus, Letthorum minister de Ymera” (XXIV.1). Ja tas ir tā, tad Henricus de Lettis jātulko “Latviešu Indriķis”, Heinrich der Lette, Henri le Letton.

Tomēr jau 1772.g. viens no J.D.Grūbera nodibinātās latv. teorijas piekritējiem, Fr.K.Gadebušs bez kādas motivācijas sāka tai vietā lietot nosaukumu “Latvijas Indriķis” (Heinrich von Lettland[50]), ko 1858.g. pieņēma arī šīs teorijas pretinieki, lai taisni ar to pasvītrotu, ka Indriķis nav bijis latvietis. Zīmīgi, ka arī Indriķa latvietības noliedzēji bij tie, kas mēģināja dot šim nosaukumam filoloģisku pamatojumu, pie kam P.Jordāna argumentācija politiskā ziņā ir ļoti laikmetīga. “Kāpēc gan Indriķim vajadzēja apzīmēt sava paša izcelšanos taisni ar tik nenoteiktiem, divdomīgiem vārdiem? Ja viņš no tās būtu k a u n ē j i e s[51], tad “hätte er gewiß gar nichts angedeutet”. Tālāk P.Jordāns un citi viņa sekotāji pamāca, kā chronistam vajadzējis apzīmēt savu tautību (natus ex, de gente, Lettus), lai viņš 19.g.s. nevarētu tikt pārprasts. Noslēdzot savu argumentāciju, minētais autors secina, ka tāpat kā izteicienā “Theodoricus de Thoreida” (I.12) Turaida nenozīmējot vis vietu, no kurienes cēlies svētnieks Dīriķis, bet tikai viņa darbības lauku, tā arī “Henricus de Lettis” jāsaprotot vienīgi: “der bekannte Heinrich von den Letten, von Lettland[52].”

Šais 80 gados pēc P.Jordāna raksta nekas būtībā nav grozījies vācu teorijas argumentācijas paņēmienos, bet vienīgi ir pieaudzis no Indriķa chronikas ņemto analogiju skaits. Jāsaka atklāti, ka nevienā citā mūsu senvēstures jautājumā analogijas metode nav lietota tik nezinātniski, kā neatlaidīgos mēģinājumos padarīt Indriķi par vācieti. Pirmkārt, nav nekāda filoloģiska pamata pārvērst Latviešu Indriķi par Latvijas Indriķi, ja chronists pats sevi sauc “de Lettis”, bet ne “de Lettia” (Latva) un pēdējo formu vairākkārt lieto. Otrkārt, termins “sacerdos” vai “minister de Lettia” ir juridiski pilnīgi nepareizs un runā pretim kanoniskām tiesībām, kas nosaka, ka baznīcas amatam jeb beneficijam jābūt saistītam ar noteiktiem ienākumiem no zinamiem baznīcas īpašumiem vai arī no valsts kases[53]. Kā to liecina pati Indriķa chronika, arī Livonijā šie noteikumi bij spēkā. Aprakstīdams (XXIII.7) rīdzinieku uzvaru pār Viriju 1219.g., chronists beigās sīki notēlo, kāds bij vācu miera diktats igauņiem. “Saņēmuši ķīlniekus no 5 Virijas provincēm, mēs atgriezāmies Livonijā ar gūstekņiem un visu laupījumu, slavēdami Dievu par šo cilšu atgriešanu. Un uz Rīgu mums sekoja ar savām dāvanām pieci vecajie no piecām Virijas provincēm, un pieņēmusi svētās kristības sakramentu, nodeva sevi (tradiderunt se) un visu Vironiju svētai Mārai un Livonijas

baznīcai, bet pēc miera [līguma] apstiprināšanas priecīgi atgriezās Virijā.” Tais pašas lēņtiesiskās oblacijas formās pēc zaudētām kaujām vai politiskos aprēķinos atdevās katoļu baznīcas varā visas pārējās Livonijas valstis un provinces - Jersika 1209.g., Tālava 1214.g., Kursa 1230.g.[54]. Tikai pēc tam Māras zeme juridiski pārgāja Livonijas baznīcas īpašumā un tās bīskapi kļuva par zemes kungiem, pie kam katrā provincē (t.i., kiligundā jeb draudzē) cēla vienu katoļu baznīcu un draudzes locekļus uzdeva garīgi apkopt vienam baznīckungam[55], kam jaunkristītie bij spiesti dot sieciņus un visu citu, svētnieka uzturam un dzīvei nepieciešamo. Šī Livonijas katoļu draudžu izcelšanā no pirmsvācu laicīgām draudzēm arī izskaidro, kāpēc igauņiem priekš abiem institūtiem ir viens vārds “kihelkond”. Vēl vairāk, tā arī ļauj saprast, kāpēc neviens no chronikā minētiem 25 katoļu svētniekiem netiek saukts par igauņu, sāmu vai lībju svētnieku, bet gan tās draudzes vai novada vārdā, kur atradās viņa baznīca: Theodoricus de Thoreyda (I.12), Henricus de Ymera (XXIV.I). Sevišķi to ievēroja dokumentu valodā: Henricus de Papendorpe (Rubene), Salomo de Lotohea (Lēdurga), Engelbertus de Adempe (Otepää, Igaunijā) un tml.[56] Arī Latviešu Indriķis pats apliecina (XI.7), ka 1208.g. viņš uzcēlis Imerā baznīcu un, saņēmis to no bīskapa par beneficiju, palicis tur uz dzīvi. Tāpēc tiem, kas Imeras baznīckungu Indriķi sauc par “Heinrich von Lettland”, jāpierāda, ka viņa darba lauks un misijas novads bij visa latgaļu zeme kā bīskapa, tā ordeņa novados, jo chronikas un dokumentu valodā “Lettia” nozīmē to pašu, ko senā Latva jeb Latgale. To vēl neviens nav pierādījis, un pats chronists stāsta vienīgi par saviem misijas ceļojumiem un kara gājieniem uz Igauniju un Mežotni. Bez tam, kā jau to V.Arnts ir uzsvēris, tai kontekstā, kurā Indriķis sevi sauc “de Lettis”, šie vārdi var attiekties vienīgi uz viņa, kā bīskapa Vīlipa tulka, dzimteni, nevis uz viņa, kā svētnieka, darbības lauku. Ja līdz ar vācu teoriju pēdējo uzskatam par visu latgaļu zemi, tad Indriķa draudze būtu vesela diēceze un viņam pašam bīskapa stāvoklis, jo Livonijā vienīgi bīskapi apzīmēja savu darbības lauku ar veselas cilts teritoriju: Meinhardus - episcopus Livonie gentis, Dīriķis - ep. Estiensis, Bernards - ep. Seloniensis, Balduīns - ep. Semigalliensis, Arnolds - ep. Semigallie, H. - ep. Curonie.

Ieņemdams stāvokli pret ilgo strīdu, kā Indriķa chronikā jāsaprot prepozīcija “de”, R.Holcmans saka šādi: “Strīds jāizšķir tādējādi, ka abām pusēm ir taisnība un netaisnība. Taisnība tad, kad viņi apgalvo, ka vārdu “de” var būt viņu prasītā nozīme [t.i. Latv. Indriķis]; netaisnība, kad viņi domā, ka jābūt tikai šai nozīmei. Patiesībā ar “de Lettis” var tikpat labi tikt apzīmēts kāds no latviešu vidus, kā arī tāds, kas starp latviešiem darbojas[57].” Demonstrēdams, ka pētniekiem nav saistošas V.Arnta domas “de Lettis”

nozīmes iztulkošanā, R.Holcmans sastādīja plašu Indriķa chronikas īpašvārdu katalogu ar prepozīciju “de”, kam bij sniegt “neapgāžamu pierādījumu, dass eine Bezeichnung wie “de Lettis” zwar die Heimat betreffen kann, aber keineswegs betreffen muss.”

Diemžēl, ar šo tīri mechaniski sastādīto prepozīcijas “de” lietošanas sarakstu Indriķa tautības problema netika ne drusku pavirzīta uz priekšu. Autoram nemaz nebij vajadzības pierādīt visiem zināmo fakti, ka ar piederuma ģenētīvu var izteikt ļoti dažādus personu piederības veidus. Svarīgi bij vienīgi noskaidrot: 1. kāda nozīmē chronists lieto prepozīciju “de” kopā ar tautu nosaukumiem un 2. ar kādām latīņu valodas formām viņš izsaka vārdā nosauktas personas neapšaubamo piederību pie latviešu tautas. - Jau N.Kiprianičs[58] aizrādīja uz vācu vēsturnieku neievēroto fakti, ka Indriķa chronikā prepozīcija “de” kopā ar tautas nosaukumu nepārprotami apzīmē tautību un izcelšanos; piem., I.11: “aliquis de Theuthonicis et quidam de Danis et de Normannis et de singulis populis”, ko acīm redzot atzīst arī vācu teorijas aizstāvis E.Pābsts, tulkodams šo vietu: “einige von den Deutschen und etliche von den Dänen und von den Normannen und von den einzelnen Völkern[59].” Bez tam salīdzinot dažādos chronikas tekstus, redzam, ka apzīmējums “seniores de Letthis” (XII.6[60]) nozīmē to pašu, ko “seniores Leththorum”, t.i. latviešu kungi. Šīs formas ir pilnīgi līdzīgas tām, kuras Indriķis lieto, runājot par sevi: “sacerdos Henricus de Letthis” un “Henricus, Leththorum sacerdos”. Tiem, kas pēdējā gadījumā patvaļīgi pieņem, ka “de Letthis” jāsaprot vienīgi kā darbības lauks, bet ne kā tautība, nāktos apgalvot, ka iepriekšējā piemērā, kur bij runa par latviešu kungiem Rūsiņu, Varidotu un Tālivaldi, arī “de Letthis” nozīmē tikai darbības lauku - citiem vārdiem, ka minētie 3 latgaļu politiskie vadoņi bij vācieši[61], tāpat kā Indriķis. Tā kā šai chronikas vietai (XII.6) es piešķīru noteicošu lomu Indriķa tautības pierādīšanā, tad sniedzu to pēc abiem tekstiem.

Grūbera-Hanzena izdevumā: “Postquam iam tota Livonia baptizata est et Leththigallia, miserunt seniores de etthis, Ruscinus de castro Sotecele, Waridote de Autine, Talialdus de Beverin... nuncios suos ad Estonas in Unganniam.”

V.Arnta-S. Anninska izdevumā: “Postquam iam tota Lyvonia baptizata est et Leththigallia, miserunt seniores Leththorum, Russinus de castro Sotecele, Waridote de Autine, Talibaldus de Beverin... nuncios suos ad Estonas in Unganniam.”

Lasot šos tekstus bez kādiem aizspriedumiem, katram kļūst skaidrs, ka pirmais piederuma ģenētīvs ar “de” izsaka minēto trīs valdnieku piederību pie latviešu tautas, bet turpmākie “de” nosaka viņu dzīves un darba vietu,

kas Rūsiņam bij Sotekla, Varidotam Autīna un Tālivaldim Beverīna. Pilnīgi tas pats sakāms par Indriķa pašraksturojumu: “Henricus, Letthorum minister, de Ymera” (XXIV.1), kur pirmais ģenetivs apliecina viņa latviešu tautību, bet otrs - pastāvīgo dzīves vietu un darba lauku. Turpretim 1212.g. Turaidā, atrazdamies bīskapa Vīlpa pagaidu dienestā kā tulks, Indriķis nemaz nemin parasto darba vietu, bet vienīgi uzsver savu tautību, kas šai gadījumā arī bij svarīgi, jo miera sarunas bij jāved kā ar lībjiem, tā latgaļiem. Ar to es uzskatu filoloģiski par pierādītu, ka chronists Indriķis bij latvietis.

10. Noslēdzot savu pētījumu par chronikas autoru, H.Hildebrands jau 1865.g. uzsvēra, ka, līdz ko pavārds “de Lettis” būs pārlicenoši pierādīts par chronista latvietības pašapliecību, nekādi citi apstākļi vairs nestāv ceļā šī fakta nodibināšanai, bet gan taisni otrādi: daži momenti no pašas chronikas var tikt izmantoti tam par labu[62]. Starp tiem es pirmā vietā gribu apskatīt jautājumu, vai var pierādīt, ka starp Livonijas misijas darbiniekiem bij arī citi nevācu misionari. Pamatojoties uz pašu chroniku, tas sen jau ir izšķirts pozitīvi: bīskapa Alberta laikā Livonijā darbojās somis Pēteris Kakuvalde un igauņis Jānis Virzemnieks (Johannes de Wironia) kā svētnieki (XIX.4 un X.7), bez tam leitis[63] Vīlps kā svētnieka Salomona tulks (XV.9). Ievērojot to, ka katoļu misija starp Daugavas lībjiem sākās jau 12.g.s. vidū, nešaubīsimies, ka arī pirmais bīskaps Meinards būs izaudzinājis kādus lībju tautības svētniekus. Ja Indriķis par to neko nesaka, tad jāpatur vērā, ka viņš vispār izvairas teikt par lībjiem ko labu, un ka katoļu baznīcā bij parasts sniegt biografiskas ziņas tikai darbinieka nāves, sevišķi mocekļa nāves gadījumā. Zinot pēdējo, kļūst saprotams, kāpēc chronists tikai divos gadījumos stāsta par zemāko misijas darbinieku izcelšanos un izglītību[64]. Tāpēc jādomā, ka starp bīskapa Alberta svētniekiem bij daudz vairāk nevācu misionaru, nekā to var pierādīt ar Indriķa chroniku. Citādi jāpieļauj maz ticamā hipoteze, ka jau toreiz Ziemeļvācijas klosteru skolās nākamiem vācu misionariem mācīja lībju, igauņu un latviešu valodas, vai arī jāpieņem, ka spriežot pēc minētā Salomona gadījuma katram vācu svētniekam Livonijā tika doti līdz viens vai divi tulki. Ja nu Livonija katoļu baznīcas dienestā atradās somi, igauņi un leiši, tad pavisam savādi būtu apgalvot, ka vienīgi latvieši, kuri jau toreiz senā Latgalē bij lielāko tiesu pareizticīgi un vāciem draudzīgi, būtu izslēgti no katoļu misijas darba. Annales Lubicensis s.a. 1292. stāsta, ka šai gadā nomiris Lībekas dekans, vārdā Johannes Livo, kas spiež domāt, ka lībju tautības svētnieki ieņēma augstus baznīcas amatus pat Vācijā. Tas ir viens no netiešiem Indriķa latvietības pierādījumiem.

11. Svarīgi arī noskaidrot, no kādām aprindām tika ņemti nevācu audzēkņi misijas skolām. Tā par 9.g.s. ziemeļu apustuli Rimburtu ir zinams,

ka savai Hamburgas skolai viņam nācās audzēkņus pirkt no dāņu drelliem[65]. To pašu dzirdam vēl 12.g.s. par zviedru misionariem: ap 1120.gadu sv.Botvidu Sedermanlandē nogalināja kāds Baltijas slavu vergs, ko viņš bij izpircis brīvībā, izskolojis par misionaru un gribēja nosūtīt par svētnieku atpakaļ uz viņa dzimteni[66]. Līdzīgu faktu no Livonijas misijas vēstures apraksta Latv. Indriķis: svētnieks Jānis Virzemnieks, ko 1206.g. nogalināja Salaspils lībji, bērnībā kritis pagānu [lībju] gūstā, bet bīskaps Meinards izpircis viņu un nosūtījis uz Zēgebergas konventu Holšteinā, kur savā laikā par svētnieku bij bijis pats Meinards, un kur atradās arī viens no Baltijas slavu misijas centriem. Te Virzemnieks tika izskolots un, uzrādījis labas sekmes, sūtīts kopā ar bīskapu Albertu atpakaļ pie lībiešiem, lai tiktu ordinēts par svētnieku (X.7). No šī apraksta nepārprotami izriet, ka Jānis Virzemnieks bij cēlies no vergiem, jo kara gūsts toreiz neizbēgami beidzas ar drellību. Laikam gan Virzemnieka nomocīšana 1206.g. būs izskaidrojama ar lībiešu nicināšanu un naidu pret savu bijušo vergu; viņa sodīšanas veids[67] liecina par valsts nodevību pēc lībju tiesībām.

A.Ammans domā, ka pēc Turaidas svētnieka Dīriķa diplomatiskā ceļojuma uz Romu pāvests būs 1201.g. sākumā devis atļauju iesvētīt par svētniekiem Baltijas tautu jaunkristītos jaunekļus[68]. No Indriķa chronikas dabūjam zināt, ka jau 1200.g. bīskaps Alberts ar viltu piespieda Daugavas un Turaidas lībju novadu zemes vecajos dot viņam 30 labiešu dēlus (pueros suos, qui de Duna et in Thoreyda fuerunt meliores), kas tika aizvesti uz Vāciju par ķīlniekiem[69]. 1206.g. atkal tika ņemti labiešu dēli par ķīlniekiem, šoreiz no visas Lībijas (X.14), kā arī apcietināti Salaspils zemes vecajie, kurus pēc tam nosūtīja uz Vāciju, lai tur "iepazīnušies ar kristiešu parašām, iemācītos palikt [vāciešiem] uzticīgi" (X.9). Kas notika ar šiem lībju ķīlniekiem un gūstekņiem Vācijā, varam pēc analogijas spriest pēc kāda 1246.g. dokumenta, kas ziņo par Livonijas ordeņa sagūstīto sembju labiešu likteni: tie ar lielām svinībām tika kristīti Lībekā, pie kam viņiem tika garantētas brīva īpašuma tiesības savā dzimtenē[70], bet viņu dēli kā ķīlnieki palika Vācijā, kur ordenis lika tos uzaudzināt vācu garā, pie kam daži domā, ka prūšu labiešu izglītošana notikusi Magdeburgas bīskapijas skolās[71]. Nevar būt nekādu šaubu, ka daļa no šiem Vācijā izskolotiem Baltijas tautu labiešu dēliem vēlāk ieņēma baznīckungu amatus jaunkristīto baltu un somūgru zemēs. Arī Rīgas bīskapa Alberta pēcnācējs Nikolajs (1231.-53.) bij Magdeburgas domkungs.

Kā zinams, 1249.g. 7.februara Kristpils līgums skaidriem vārdiem nosaka, ka senprūši un viņu dēli var iestāties katoļu garīdznieku un vācu bruņnieku kārtā[72]. Tomēr bij parocīgāk un lētāk dibināt katoļu garīgos

seminarus tepat Baltijas tuvumā. Bīskaps Alberts to arī panāca: paklausīdams viņa lūgumam, pāvesta legats, itālietis Modenas Viļums atceļā no Rīgas uz Romu, 1226.gada 6.julijā atļāva (varbūt uzdeva?) Albertam viņam piederošās Jēkaba baznīcas skolās Visbijā, Gotlandē, izglītēt par mācītājiem visu tautību bērnus[73]. Lai gan dokumentā nav teikts, ka šīs Visbijas skolas bij domātas galvenokārt Livonijas jaunkristīto bērniem, tomēr ievērojot bīskapa Alberta misijas apgabala daudzās nevācu tautības un viņu senos ciešos sakarus ar Gotlandi, par to nevar šaubīties[74]. Bez tam Albertam bij jāpilda IV Laterana koncila 1215.g. lēmumi, ka draudzēs ar dažādām valodām bīskapam jāgādā baznīckungi, kas visās šais valodās var sludināt dievvārdus[75]. Pēc visa aprādītā man jāpievienojas mūsu katoļu viedoklim, ka Livonijā viss vairums garīdznieku uz laukiem katoļu laikos bij pašu pirmiedzīvotāju dēli[76]. Sevišķi tas sakams par šī laikmeta pirmiem gadu simteņiem, kad latvieši vēl nebij zaudējuši savu brīvību un mantu. Protams, ka savām amata vajadzībām viņiem nācās tulkot garīgos rakstus arī latviski un līdz ar to nodibināt latviešu literatūras valodu[77].

Šis ekskurss bij nepieciešams tāpēc, ka šejienes vācu historiogrāfija vēl arvien nevar atbrīvoties no saviem dzimtbūšanas laiku nacionāliem un sociāliem aizspriedumiem par latviešu kultūras zemo stāvokli 12. un 13.g.s. Iziedami no pilnīgi patvaļīgiem pieņēmumiem, ka Indriķa latvietības gadījumā viņa izglītība varējusi ilgt augstākais 2 gadus (no 1206.g. līdz 1207.g. beigām!), šie vēsturnieki vai nu klusējot, vai atklāti vēl šodien spriež līdz ar P.Jordānu[78]: "In dieser kurzen Zeit sollte er aus einem rohen heidnischen Lettenknaben zu einem gebildeten christlichen Priester und zu einem lateinischen Schriftsteller sich entwickelt haben!" Bez tam viņi iebilst, ka pretēji lībjiem un igauņiem latvieši 13.g.s. sākumā neesot atradušies kara attiecībās ar vāciešiem un tāpēc arī neesot devuši savu kungu dēlus par ķīlniekiem, kurus tad bīskaps Alberts būtu varējis likt izskolot par svētniekiem. Uz to jāaizrāda, ka: 1. Livonijas katoļu misionāru izglītošana Vācijā sakās jau bīskapa Meinarda laikā, un ka toreizējos vaidu karos šejienes tautas arī ņēma gūstekņus un ķīlniekus, lībieši no latviešiem, latvieši no lībiešiem, no kuriem Meinards varēja iegūt latviešu labiešu dēlus, tāpat kā viņš Jāni Virzemnieku bij izpircis no lībju gūsta; 2. būtu ļoti nevēsturiski domāt, ka savos brīvības laikos latviešu valdnieki nebūtu, pēc citu tautu valdošo namu parauga, sūtījuši savus dēlus uz ārzemēm, lai tur mācītos dzīves un grāmatu gudrības. Ja līdz 1208.g. draudzības līgumam ar zobenbrāļiem Tālavas kungi neko nezinātu par Vāciju un tās iekārtu, bet tikai 1206.g. būtu pirmo reizi savā mūžā satikusies ar vāciešiem, kā to domā P.Jordāns, tad tikai politiski naivi ļaudis var ticēt, ka šīs pirmās satikšanās rezultāts būtu bijis ilgstoša

politiska un militara kopdarbība starp tālaviešiem un svešiniekiem. Tad patiesi Tālavas un Vācijas savienība būtu unikums starptautisko līgumu vēsturē.

12. Ja uz šī vēsturiskā fona mēģinām tuvāk risināt noslēpumainos pavedienus, kas tinas ap Latviešu Indriķa personu, tad vispirms dažos vārdos jāatgādina literatūrā jau pietiekoši noskaidrotas chronikas autora antipatijas pret lībiešiem. “Nekur [chronikā] neatrodam par viņiem kādu slavējošu vai pat drusku labvēlīgāku vārdu; visur tiek runāts par viņu stūrgalvību, ļaunprātību, viltību, blēdību un neuzticību; katrs viņu solis, lūgums vai priekšlikums vāciešiem tiek pavadīts ar piezīmi, ka lībieši dara to ļaunos nolūkos[79].” Turpretim visai chronikai velkas cauri kā sarkans pavediens autora nenoslēpjamas simpatijas pret latviešiem. Šī nevienādā izturēšanās pret abām kaimiņu tautām sevišķi duras acīs 1212.g. nemieru aprakstā. Vairāki pētnieki pamatoti aizrāda, ka Indriķis ar nolūku centies noretušēt latviešu līdzdalību šai bīstamā dumpī, lai gan slavenā Soteklas kunga Rūsiņa cīņšanās un nāve Dabreļa Sateseles pilī neapšaubami pierāda, ka viņš bij viens no nemiernieku vadoņiem un ka kopā ar lībiešiem pret vāciem bij sacēlušās arī veselas latgaļu kunga valstis, kāpēc sodīto starpā redzam kā lībjus, tā latvjus[80]. Tomēr tēlojuma ticamībai un skaidrībai par ļaunu Indriķis bij tik veikli nosedzis latviešu līdzdalību šais nemieros, ka 1225.g. viņš bez bailēm varēja pāvesta legatam Viļumam Cēsu svētrunā likt mutē latviešu slavinājumu, ka pretēji lībiešiem un igauņiem tie nevien no brīva prāta pašā sākumā pieņēmuši kristietību, bet arī vēlāk nekad (!) neesot aptraipījuši kristības sakramentus (XXIX.3). Tā kā Indriķim jau sava amata pēc bij kristietība jāidentificē ar vācietību (X.3), tad pavisam dīvaini skan šie chronista vārdi legata mutē apgabalā, kur 13 gadus atpakaļ bij cīņā pret vāciem kritis Rūsiņš, vēl jo vairāk tāpēc, ka dažas nodaļas iepriekš, uzskaitīdams Māras zemes bīstamākos ienaidniekus, Indriķis viņu vidū piemin arī Rūsiņu[81] (XXV.2). Ievērojot šo chronista partejisko pretlībisko viedokli, nevar piešķirt lielu ticamību daudz citētai chronikas vietai, ka “lībji vienmēr apspieduši latgaļus” (a Livonibus semper oppressi, XI.7), jo mēs nezīnam nevienu gadījumu, kur lībji būtu valdījuši par latviešiem[82], bet gan otrādi: Siguldas lībju gala kungs Sateselē bij latvietis Dabrelis[83] un pēc viņa nāves 1211.g. šai pilī kā nemiernieku vadoni 1212.g. atkal sastopam latvieti Rūsiņu. (X.10).

13. Man šķiet, ka šo chronista viedokli nevar izskaidrot vienīgi ar pierību pie latviešiem; citiem vārdiem, es nedomāju, ka Indriķa dziļās antipatijas pret lībiešiem var piedēvēt visiem latgaļiem kā tautai. Laikam gan chronists būs savā dzimtenē jaunībā personīgi piedzīvojis kādu smagu, lī-

biešu nodarītu pārestību, ko viņš nespēja vairs aizmirst visu mūžu, Tāpēc šai sakarā ir svarīgi apskatīt jautājumu par Latviešu Indriķa varbūtējo dzimteni. Tā kā vācu teorijas mēģinājumi atrast to Vācijā ir bijuši nesekmīgi, tad atliek meklēt pašā Livonijā. Bez šaubām, Indriķis ir pratis šejienes valodas. Ja arī viņš ir pārpratis igauņu elka kalna Ebavere sakralās tradīcijas un no viņu lūgšanas formulas "Taara abita" (Dievs, palīdzi!) izdomājis stāstu par sāmu dievu "Tharapita" (XXIV.5), tad no tā vēl nevar līdz ar J.Truusmanu[84] un R.Holcmanu secināt, ka chronists vai nu nav pratis nevienu šejienes valodu, vai vismaz nav sapratis lībiski[85]. Chronikā ir vairāki pareizi uzrakstīti un tulkoti lībju barbarismi. Acīm redzot šo divu valodu prašanu, pieņemot Indriķa latvietību, vislabāk var izskaidrot ar hipotezi, ka viņš būs dzimis vai audzis kādā pierobežā, kur ļaudis runāja kā latviski, tā lībiski. Tā kā robežnieki nekad nav labās domās viens par otru, tad ar to pa daļai būtu saprotama Indriķa negatīvā izturēšanās pret lībiešiem.

Diemžēl chronista dzimtenes tuvākai noteikšanai nav nekādu tiešu norādījumu, vēl jo vairāk, ka pat viņa vairākkārt apliecinātā pastāvīgā dzīves vieta Imera tiek meklēta kā igauņu pierobežā Sedā, tā lībju pierobežā Rubenē. Ievērojot to, ka ne Seda, ne Jumera vēsturiskos laikos nav mainījušas savus nosaukumus, jāpieslienas V.D.Baloža jau 1895.g. izteiktām domām, kurām tagad pievienojies arī H.Lākmans[86], ka chronikas Ymera ir Gaujas pieteka Jumera, pie kuras ietekas Koku pagastā atrodas Jumaras mājas. Lai gan Jumera ir tikai kādu 21 km gara, tomēr tā tek caur Rubenes draudzi, ar ko arī izskaidrojams, ka tā tiek biežāk (20 reizes) pieminēta chronikā nekā dažas citas Vidzemes upes. Arī Rubenes lejasvācu nosaukums Papendorp (dokumentos no 1234.g.) ar nozīmi "Mācītāja ciems" liecina, ka šai latviešu ciemā kādreiz celta baznīca un mācītāja māja. Tā kā Rubene vispār bij pirmā latviešu katoļu draudze, tad vairāk nekā ticami, ka bīskaps Alberts taisni to piešķīra latviešu baznīckungam, lai pamudinātu pārējos vēl nekatoliskos latgaļu novadus drīzāk pāriet katoļos, jo viņiem bij pamats cerēt, ka arī citās latviešu draudzēs būs par mācītājiem viņu pašu tautas dēli.

Kā zinams, Alobrands gan kristīja imeriešus, bet 1208.g. viņiem par baznīckungu Alberts iecēla Indriķi, kas šai pašā gadā tika ordinēts par svētnieku. Attiecīgā chronikas vieta (XI.7) dod vielu dažām pārdomām. "... Henricum, scolarem suum... cum eodem Alebrando ibidem remisit, et consummato baptismo in finibus illis reversus est Alebrandus. Alter vero, constructa ecclesia et in beneficio recepta, ibidem cum eis habitare et... future eis beatitudinem vite non desiit demonstrare." Vārdiski tulkojot pasvītrotu vietu, iznāk, ka "[Indriķis] uzcēlis [Imerā] baznīcu un saņēmis to [no bīskapa] kā beneficiju". Pēc kanoniskām tiesībām baznīcas dibināšana sastāv no

trim aktiem: gruntsgabala (fundus) iegūšanas (fundatio), ēku celšanas (aedificatio) un baznīckungu, kā arī pašas baznīcas uzturēšanas (dotatio), piešķirot tai kādu devu (dos ecclesiae) pastāvīgu ienākumu veidā, parasti nodalot zinamus zemes gabalus līdz ar viņu zemniekiem, t.s. mācītāja ciemu jeb pagastu[87]. To izsaka ar pazīstamo glosu: “Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.” Spriežot pēc uzglabātiem 13.g.s. kuršu līgumiem[88], latviešu draudzes locekļiem baznīcu nodibināšanā bij jāpiedalās tikai ar daļu no “dos”, t.i. jāuztur baznīckungi. Tā tad baznīcas gruntsgabals un līdzekļi tās uzcelšanai bij jāsadala attiecīgās diēcezes bīskapam, kam arī piederēja garīgās patronata tiesības uz šo baznīcu; ja chronikas vārdi būtu tā jāsaprot, ka Indriķis pats no saviem līdzekļiem cēla Imeras baznīcu, tad tas būtu viņa privats Dieva nams (ecclesia propria), uz ko viņam piederētu patronata tiesības, kas nesaskan ar šī instituta vēsturi Latvijā katoļu laikos: te laikam gan visas lauku baznīcas cēla valsts, resp. zemes kungs, kam vienīgam līdz 1524.g. bīskapu valstīs piederēja patronata tiesības, bet ordeņa valstī līdz pat 1561.g.

Svarīgi zināt, kur bīskapi ņēma zemi baznīcu un mācītāja māju (domus sacerdotis) celšanai, jo draudzēm tā nebij jādod. Par Meinardu chronika stāsta, ka viņš zemi[89] Ikšķiles baznīcai bij ieguvis pērkot (comparato). Tālavas dalamā grāmatā 1224.g. arī teikts, ka zobenbrāļi tur ieguvuši zemes “pirkuma vai dāvinājumu ceļā” (emptio vel donatio). Bīskapa Alberta laikā pēdējais veids, bez šaubām, tika lietots visbiežāk, un tas notika lēnīesiskās oblacijas formā, kā jau agrāk minētā gadījumā ar 5 Virijas provincēm 1219.g. Tai pašā ceļā Alberts ieguva Kaupa valsti ar divām pilīm, bet daži vēsturnieki[90] šo lībju kunga dāvinājumu nepareizi saista ar viņa nāves laiku 1217.g. un izskaidro ar mantinieku trūkumu. Oblaciju jeb tradīciju bij spiesti izdarīt arī tie kungi, kam bij mantinieki. Patiesībā Kaupa valsts tradīcijai vajadzēja notikt pirms 1207.g., kad, Gaujas lībju zemes sadalot, bīskaps Alberts ieguva šo valsti kā visas sadalītās lībju teritorijas trešdaļu. Acīm redzot Kaups šo dāvinājumu nodeva jau 1203.g., būdams Romā, tieši pāvesta rokās. Diemžēl, šī ārkārtīgi svarīgā līguma teksts nav zinams. Indriķis tikai referē (XXI.4), ka Kaups pirms nāves esot savus īpašumus sadalījis starp visām (?) lībju zemē celtām baznīcām[91].

Šī parastā kārtība, kādā Rīgas bīskaps ieguva “fundus” un “dos” jauncelāmām baznīcām, padara Imeras draudzes dibināšanas lietu par grūtu miklu. Spriežot pēc pāvesta Inocentija III 1208.g. 31.janvāra apkārtraksta[92], ar ko viņš uzdeva Vācijā vākt līdzekļus baznīcu celšanai (ad edificandum ecclesias) Livonijā, Imeras latvieši bij kristīti jau 1207.g.[93] Diemžēl, Indriķa apraksts par imeriešu kristīšanu ir tik frivols, ka nevar būt patiess: atgriezies

no nesekmīga veikala ceļojuma pa Igauniju, Turaidas svētnieks un soģis Alobrands gadījuma pēc (in via) iegriežas pie imeriešiem, lai tur uz savu roku, bīskapa nesūtīts, ar ātru un veiklu darijumu iegūtu dažus ciemus Rīgas baznīcai (XI.7). Kā redzējām, Alberta laikā kristīšana, kas taču nozīmēja pāriešanu arī vācu pavalstniecībā, vienmēr bij saistīta ar agrāko valdnieku atteikšanos (tradīciju) no pavalstniekiem un citām kunga tiesībām, pie kam par katolisko novadu zemes kungu kļuva bīskaps, bet līdzšinējie “zemes vecājie” par viņa vasaļiem (viri episcopi, viri ecclesie, XXVI.13) ar ierobežotām tiesībām un parasti arī mazāku lēņa novadu. Šo atdošanos “bīskapa varā” varēja pieņemt tikai pats bīskaps, bet ne svētnieks Alobrands viņa vietā. Diemžēl par šo imeriešu tradīciju neko nedzirdam ne Alobranda pirmā (1207.g.), ne otrā (1208.g.) misijas ceļojumā.

Vēl vairāk duras acīs, ka Indriķis nekur nepiemin Imeras novada kungus, lai gan viņš samērā daudz runā par citiem latgaļu kungiem - Tālivaldi, Varidotu un Rūsiņu[94]. Tā kā tikai 1 km dienvidos no Rubenes baznīcas Vaidavas ezera krastā atradās [Mitenīnas?[95]] pilskalns (XVII. 6: Metimne), tad nav šaubu, ka imeriešiem bij sava valsts un savs kungs. Neko šai lietā nenoskaidro arī H.Lākmaņa hipoteze, ka Imeras kungi nav tāpēc minēti, ka imerieši jau ilgāku laiku bijuši Iduma lībju pavalstnieki un tā tad no viņiem atkarīgi[96]. Pirmkārt, ja Soteklas pilskalnu negrib identificēt ar Raiskuma pag. Kvēpēņa pilskalnu, tad chronikā nav minēti arī idumiešu kungi; ja šo identitāti pieņem, tad savukārt imeriešu kungs bij Rūsiņš, bet ne kāds lībju vecākais. Otrkārt, ja imerieši būtu idumiešu pavalstnieki, tad viņi ipso iure būtu pārgājuši vācu varā jau 1206.g., kad svētnieks Dāniels kristīja Iduma latgaļus un lībjus (X.15) un cēla Straupē baznīcu. Vai tad nav vienkāršāk pieņemt hipotezi, ka pašam Indriķim būs bijušas kunga tiesības uz Imeru, ko viņš bij mantojis no sava mirušā (varbūt, lībju nogalinātā) tēva un 1208.g., sasniedzis pilngadību, nodeva tās tālāk bīskapam Albertam, lai saņemtu atpakaļ kā lēni (in beneficio receptit) daļu no tēva kunga valsts, proti Rubenes ciemu, ko tāpēc sāka turpmāk saukt par Mācītāja ciemu. Kā Rubene uzskatama par priestera (“pāpiņa”) lēni, šādas domas bez kādas motivācijas jau agrāk izteica P.Abuls[97]. Tāpat šo chronikas XI.7. tekstu, ko citējām iepriekš, saprot arī krievu pētnieks Iv.Jurjenss, kas tāpēc Indriķi sauc par bīskapijas “lennyj svjačennik[98]” (lēņa svētnieku).

Es atzīstu, ka tā ir pilnīgi jauna pieeja svētnieka amatam un stāvoklim Livonijā bīskapa Alberta laikā un ka šai ziņā nav vēl izdarīti nekādi pētījumi. Neizšķirot te šo jautājumu galīgi, gribu tikai uzsvērt, ka a priori šādu viedokli nevar noraidīt. Bez šaubām, šie katoļu misionāri nebija tikai svētnieki vien: ar muti tie sludināja dievvārdu, bet rokā vicināja zobenu. To ļoti

gleznaini aprakstījis Indriķis, tēlojot sāmu iebrukumu Lēdurgā 1218.g. pavasarī: turienes svētnieks Gotfrīds nevien iesauc karā bīskapa kalpus un visus apkārtnes nevācu zemes sargus, bet arī pats sēžas zirgam mugurā, uzliek bruņas un apjož kara ieročus (armis bellicis), lai dotos cīņā ar ienaidnieku (XXI.7). No rīdzinieku kara gājiena uz Viriju 1219.g., kurā ņēma dalību pats chronists, var saprast, ka arī Latv. Indriķis būs briesmu brīdī ķēries pie zobena. (XXIII.7). Tāpat chronists piedalās 1220.g. kara gājienā pret Mežotnes zemgaļiem, laikam gan, kā bīskapa vasalis, jo šie zemgaļi bij jau kristīti un tāpēc svētnieks viņiem nebij vajadzīgs. Arī Vecākā Livonijas atskaņu chronika (4235.-39. p.) nekautrējoties stāsta, ar kādām metodēm vācu karaspēkam piekomandētie baskāju-franciskaņu un sprediķotāju-dominikaņu mūki ieveda kristīgo ticību Baltijā, 1255.g. iebrūkot Žemaitijā:

Barvûsen und predigêre

wâren in deme selben here.

Dâ sach man den êrsten brant,

den brante eines predigêres hant

und eines barvûsen dar nâch.

Sādu svētnieku-bruņnieku dzīvei nepietika ar mācītāju siecīņiem vien, bet viņiem bij vajadzīgi lielāki ienākumi, lai varētu iegādāties kara zirgu, bruņas un ieročus. Tāpat kā citiem „bīskapijas vīriem” bruņniekiem, arī svētniekiem to varēja dot vienīgi plašāks lēņa novads.

Šai ziņā ir ļoti svarīga kāda vieta Latv. Indriķa chronikā, kur tiek aprakstīti Alberta brāļa, Igaunijas bīskapa Ērmaņa pirmie soļi viņa diēcezē 1224.g. (XXVIII.8). Vispirms viņš izlēņo vairākiem vācu bruņniekiem igauņu kilgundas, katram pa vienai. Tāpat viņš aicina uz savu diēcezi svētniekus un dod viņiem lēņos (in beneficio) baznīcas, piešķirdams tām bagātīgi “labības [desmito tiesu] un laukus” (et eos annona et agri dotavit), reizē pamācīdams igauņus, ka desmito tiesu nodibinājis pats Dievs. Bez tam bīskaps iecēla savu otro brāli Rotmāru par Tērbatas prāvestu un norakstīja viņam 24 igauņu ciemus līdz ar viņu ienākumiem un laukiem. Turpretim aprakstā par Igaunijas ordeņa brāļu novadiem vienīgi teikts, ka zobenbrāļi nevis izlēņoja savas baznīcas svētniekiem, bet tos ielika baznīcās (in ecclesiis locantes) un piešķīra viņiem pietiekošus ienākumus no labības un laukiem. (XXVIII.9). - Tā tad ordenis savā teritorijā neizlēņoja zemniekus ne bruņniekiem, ne svētniekiem; turpretim Livonijas bīskapi deva lēņus kā pirmiem, tā otriem. Protams, baznīckungu lēņi bij mazāki par bruņnieku un ministeriaļu lēņiem, jo pēdējiem piešķīra veselas kilgundas jeb provinces, bet svētniekiem vienu vai vairākus ciemus, atkarībā no to lieluma. Kāda bij draudzes zemes parastā norma Vidzemē, to nedabūjam zināt arī no Modenas Viļuma 1226.g.

11.aprīļa rīkojuma, kur par lauku draudžu dotāciju vēl neiekarotās zemēs vienīgi teikts: “Tām jāpiešķir lauki un labība (tam in agris, quam in annona), tāpat kā tās ir apgādātas Livonijas (t. i. Rīgas) baznīcā[99].” Tā kā toreiz pie neiekarotām zemēm piederēja arī Kurša, kur ar 1252.g. līgumu katrai no 11 jauncelāmām lauku baznīcām piešķīra 4 arkļus iekoptus laukus un pļavas ar 30 vezumiem siena[100], tad jādomā, ka arī Rīgas bīskapijā šī dotācija nebija mazāka, bet varbūt pat lielāka. Visos šajos dokumentos vārds “annona” (labība, gada raža) jāsaprot kā “annona decimalis[101]” (t.i. ikgadējā labības ražas desmitā), jo, kā redzam no Alberta dāvinājuma grāmatas Rīgas domkapitulam, garīdznieki saņēma dotētos ciemus kopā ar desmito tiesu[102], bet bez laicīgās tiesas varas par izlēnotiem ļaudīm, ja tā nebija piešķirta arī pašu imunitātes privilēģiju[103].

Zinot šos faktus, mums būs saprotama kāda cita vieta Indriķa chronikā (XVII.6), kas parasti tiek nepareizi iztulkota: “Hyeme sequenti Woldemarus... reversus est in Lyvoniam, et receperunt eum Letti curn Vdumeis... et miserunt ei sacerdotes Alabrandus et Henricus annonam et munera[104], et sedit Metimne, iudicans et colligans de provincia, que sibi fuerunt necessaria.” Minētais Valdemārs Mstislavičs bija Pleskavas kungs, kura meitu bija apprecējis bīskapa Alberta pusbrālis Straupes Dīriķis, lai ar šīm diplomātiskām precībām nodrošinātu sev tiesības uz krievu meslu kundzību Tālavā. 1212.g. pleskavieši padzina Valdemāru, un viņš ar ģimeni ieradās Rīgā (XV.13), kur bīskaps Alberts iecēla viņu par soģi Autīnā. Bet jau 1213.g. sākumā bīskaps atdeva to zobenbrāļiem[105], kāpēc Valdemāru pārcēla tai pašā amatā uz viņa znota Dīriķa fogtiju Idumā (XVI.7) un apkaimes latgaļu novados (XVIII.2), jādomā arī Imerā, no kurienes viņš drīz vien tika padzīts savu nelikumību dēļ un atgriezās Krievijā. Bet jau 1213./14.g. ziemā Valdemārs atkal ierodas savā agrākā fogtijā - Idumā un Imerā, apmezdamies uz dzīvi Mitenīnas pilī Rubenē. Sakarā ar šo notikumu Straupes (XXII.4) svētnieks Alobrands no savām idumiešu un Rubenes svētnieks Indriķis no savām imeriešu zemēm nosūtīja kopējam soģim Valdemāram “annona et munera”, ko līdz šim vienīgi N.Kiprianovičs[106] ir tulkojis pareizi ar vārdiem “podarki i daņ hļebom”: [kunga tiesas] labību un dāvanas. Pēc tam Valdemārs sāka spriest tiesu un, noturēdams pagastus, padzina (colligans) kunga tiesu[107] no pagasta ļaudīm.

Kā Alobranda un Indriķa “annona” soģim bija tiesas labība (census), par to nevar šaubīties, jo zinām, ka pēc 1207.g. līguma starp zobenbrāļiem un Rīgas bīskapu, ko 1210.g. apstiprināja pāvests[108], Alberts varēja prasīt ceturto daļu no zemnieku maksātās desmitās tiesas pat ordeņa novados kā viņa kundzības pierādījumu (ad obedientie recognitionem, XI.3). Tā kā Val-

demārs bij bīskapa soģis un darbojās viņa vietā, tad šo “paklausības tiesu” (Anerkennungszins) 13.g.s. vajadzēja bīskapa vasaļiem kā bruņniekiem, tā baznīckungiem dot viņam. Bet no otras puses tas pierāda, ka Imeras svētņiekam Indriķim pašam nebij tiesas varas ne savā draudzē, ne lēņa novadā - Rubenes ciemā. Turpretim par vienu Citu svētņieku, proti imeriešu kristītāju Alobrandu, zinām, ka 1206.g. viņš izpildīja savā draudzē Turaidā nevien baznīckunga, bet arī laicīga soģa amatu (X.15), ko pāvests Innocentijs III bij atļāvis Livonijas svētņiekiem ar savu 1201.g. bullu[109]. Tikai 1215.g. Laterana koncils to noliedza[110]. Tomēr jau 1207.g. bīskaps Alberts par soģi Turaidā Alobranda vietā iecēla bruņnieku Gotfrīdu (XI.4). Arī citā ziņā, acīm redzot, bij starpība starp Indriķa un Alobranda stāvokli. Kamēr pēdējā vārdu sastopam dokumentos (1211.g.) kā liecinieku, un arī citus svētņiekus (Dānielu 1211.g., Burkardu 1225.g.) tai pašā uzdevumā, tikmēr Indriķi neredzam viņu vidū pat tad ne, kad viņam vajadzēja būt[111]. Kā bijis soģis, Alobrands 1214.g. pārmeta Valdemāram netaisnas tiesas spriešanu Idumā, uz ko pēdējais viņam atbildēja ar draudiem: “Man nāksies, Alobrand, samazināt tava nama (domus tue) bagātību un pārpilnību” (XVIII.2). Tiešām četrus gadus vēlāk Valdemārs izpildīja šos draudus, jo viņa dēls Jaroslavs, tēva aicināts, ielauzās ar krievu pulkiem Idumā un nopostīja kā idumiešu ciemus, tā svētņieka Alobranda muižu (curia) Straupē (XXII.4). No šī gadījuma dabūjam zināt, ka Alobrandam bij nevien mācītāja māja, bet arī muiža. Turpretim no igauņu iebrukuma Imeras baznīcā 1223.g., kā to apraksta chronists (XXVII.1), nevar redzēt, ka Indriķim būtu bijusi sava muiža, jo pieminētas vienīgi mājas (domos). Tāpat nav nekādu liecību, ka Indriķim - līdzīgi Lēdurgas Gotfrīdam - būtu bijusi tiesība iesaukt karā sava novada ļaudis. No tā es secinu, ka bīskapa Alberta laikā Rīgas bīskapijas svētņiekiem bij dažāds sociāls un materiāls stāvoklis, kas savukārt bij saistīts ar viņu lēņa novada lielumu un tipu. Ja tas ir tā, tad ar diezgan lielu ticamību var pieņemt, ka Indriķim nebij ne tik daudz mantas, ne tiesību, kā dažiem citiem vācu baznīckungiem. Tas būtu netiešs pierādījums, ka viņš nebij vācietis.

14. Kad 1214.g. Tāļivalža dēli ieradās Turaidā pie bīskapa Vīlpa un viņa pilī izdarīja savas valsts un pavalstnieku tradīciju, apņēmdamies pareizticību mainīt pret katoļticību, tad pie šī svarīgā latgaļu valdnieku akta bij klāt arī Imeras Indriķis. Lai gan tas nenotika viņa draudzē un lai gan šai laikā, bez šaubām, latgaļu valstīs darbojās vesela rinda citu svētņieku, kas jau 1208.-1209.g. bij kristījuši Autīnas un Cēsaines kungus un ļaudis, tomēr Vīlps uzdeva Tāļavas katoļizēšanu Latviešu Indriķim, kas līdz ar to tika iecelts it kā par Tāļivalža dēlu garīgo padomnieku (XVIII.3). Bet no kāda vēlāka 1259.g. dokumenta[112] dabūjam zināt, ka viņš 1224.g. Tāļavas dalīšanas

laika bijis arī bīskapa Alberta robežu komisars, kopā ar Alberta pusbrāli Straupes Dīriķi, kas viņa vārdā noteicis zobenbrāļu daļu un novilcis robežas. Bet mēs zinām no daudziem dokumentiem, ka robežu lietās vienmēr par lietpratējiem uzaicināja vai nu “zemes vecajos” vai citus nevācu tautības vecus ļaudis.

15. Pret Indriķa vācietību runā arī tas, ka šis vīrs, kas katoļu baznīcai izdarīja neatsveramus pakalpojumus kara un miera laikos, kas palīdzēja likvidēt bīstamo lībju un latgaļu sacelšanos 1212.g., kas noteica Rīgas bīskapijas un ordeņa robežas Tālavā 1224.g., kas piedalījās Raceburgas Vīlpa ceļojumā uz Romu un ņēma dalību Lateranas koncilā 1215.g.; kas pavadīja pāvesta legatu Modenas Viļumu viņa vizitācijas braucienos pa Latviju un Igauniju 1225. un 1226.g., kas beidzot sarakstīja Livonijas misijas vēsturi - ka šis vīrs līdz mūža beigām bij spiests palikt par vienkāršu lauku mācītāju Rubenē un pēc paša liecības ķert nēģus, nesusniedzot nekādus augstākus baznīcas amatus[113]. Ja pat viņš būtu bijis zemas kārtas vācietis, tad šē Livonijā nebij nekādu šķēršļu viņa ievēlēšanai par domkapitula locekli, jo par tādiem mēs samērā lielā skaitā redzam arī namnieku dēlus.

16. Beidzot, vācu teorija neko nav atbildējusi uz J.Krodznieka jautājumu, kā izskaidrot Indriķa klusu ciešanu par senlatviešiem. “Īsti jābrīnas, ka viņš neko nav mācējis teikt par latviešiem, lai gan gadus piecdesmit dzīvojis viņu vidū... Teiksim Indriķis bij latvietis; kā tādām, viņam arī nekas nebij svešāds, nebij ko stāstīt par savu līdztautiešu dzīvi; viss viņam bij parasts un vienkāršs, nekas nevarēja modināt viņa ziņkārību, nedz ievēribu, un tādēļ viņš arī nevarēja just vajadzību par to rakstīt. Parasti tik to mēdz ievērot, kas jauns, svešāds, dīvains[114].” Šis mūsu vēstures vecmeistara smalkais novērojums jāatzīst par ļoti pareizu. Pietiek salīdzināt kaut vai t.s. Nestora krievu chroniku vai Vecāko Livonijas atskaņu chroniku, vai kuru katru svešinieku aprakstu par Livoniju, lai redzētu, ka tā neviens ārzemnieks nevar iesākt svešas zemes tēlojumu bez jebkāda ģeografiska vai etnografiska ievada. Kas tā par Livoniju, kur tā atrodas, kas tur dzīvo - par visu to Indriķa chronikā ne vārda, lai gan pāvesta legatam, kam šis darbs acīm redzot bij domāts, un Romas kurijai, kur tas tika aizvests, šādas tīri faktiskas zināšanas būtu ļoti noderejušas. Bet arī tālākā tēlojumā mēs neko nedabūjam zināt par latgaļu iekārtu, parašām, ticējumiem, apģērbu, ieročiem, ēkām, ciemiem un tml. Pat tās drusciņas, ko mēs zinām par saviem senčiem - par latviešu parašu dzīvot viensētās, sieviešu jāšanu uz zirga, Cēsu zemes sargu karogu, mēs esam dabūjuši zināt tikai pateicoties ārzemniekam, atskaņu chronikas autoram.

Indriķa chronikā, atskaitot vārdu “draugs”, nav pat latviešu barbarismu, lai gan autors samērā daudz šādu vārdu sniedz no lībju un igauņu valodām. Tāpat chronists daudz vairāk prot stāstīt par šo tautu parašām nekā par latviešu: mēs zinām, kā lībieši noturēja Dieva tiesu (I.10), kā viņi sodīja savus valsts nodevējus (X.5.7); zinām, ka igauņiem visi ciemi ir lieli un skaisti (XV.7), viņi ziedo dieviem vēršus un citus lopus (XV.3), zīlē pēc gaļas gabalu kritiena; sāmu kuģiem ir 30 kuģa laužu (XII.2), viņi pārdod zviedru gūsteknes kuršiem (XXX.1) un paši dzīvo daudzsievībā. Pat par citām latviešu ciltīm Indriķis stāsta vairāk etnografiski vērtīgāka nekā par latgaļiem; piem., viņš apraksta kuršu vairogu, zīlēšanu pirms kaujas, kritušo karavīru sadedzināšanu (XIV.5), galvas nociršanu ievainotiem un t.t. Tāpat chronists ir devis ļoti sīku Mežotnes pils aprakstu, kamēr no daudzajām latgaļu pilīm tuvāk notēlota vienīgi Beverīna (XII.6).

Šo tiešām dīvaino Indriķa klusēšanu par latgaļu nacionalām īpatnībām var vienīgi izskaidrot ar to, ka viņš pats bij šīs tautas loceklis, un viņam viss savu tautiešu dzīvē likās tik pazīstams un parasts, ka neatrada par vajadzīgu to uzrakstīt un līdz ar to atstāt pēcniekiem. Taisni tāpēc, ka chronikas autors bij latvietis, mēs tik maz zinām par seno Latviju.

In dem vorangehenden Aufsätze wird zu einer vielumstrittenen Frage Stellung genommen, nämlich, welcher Nationalität der Verfasser einerals “Chronicon Livoniae“ bekannten Geschichtsquelle Lettlands war, die aus der ersten Hälfte des 13.Jahrhunderts stammt (beendet 1225-27). Die Mehrzahl der bisherigen Forscher identifiziert den Verfasser dieser lateinisch geschriebenen Annalen mit dem in der Chronik selbst mehrmals genannten Priester Henricus de Lettis, einem Schüler des rigaschen Bischofs Albert und Pleban zu Papendorf (Rubene) im lettischen Gebiete Ymera. In der Beantwortung der Frage von der Volksangehörigkeit dieses katholischen Geistlichen als dem Autor der Annalen bestehen zwei verschiedene Schulen: die eine, von dem ersten Herausgeber der Chronik J.D.Gruber begründete (1740), ist der Meinung, daß der Verfasser Heinrich ein Lette gewesen sei; dagegen bemüht sich die andere, zuerst von P.Jordan (1858) eingeschlagene Richtung, seine angebliche deutsche Nationalität zu beweisen. Der Verfasser dieses Aufsatzes prüft zuerst alle positiven und negativen Beweisgründe der zweiten, sogenannten deutschen Schule und befindet sie für unhaltbar. Der Name Heinrich ist zwar deutsch, aber besitzt keine Beweiskraft gegen die lettische Abstammung seines Trägers, weil dieser bei der Taufe oder Ordination einen christlichen Namen annehmen konnte. Unbrauchbar ist auch der Hinweis, daß die deutschen Eigennamen in der Chronik in mittelniederdeutscher Form geschrieben sind und folglich der Verfasser ein Niederdeutscher sein müsse, da dieser Umstand sich leicht durch die niederdeutsche Bildung Heinrichs erklären läßt. Ebenso unzutreffend sind die Versuche, die angebliche deutsche Abstammung Heinrichs aus seinem deutschfreundlichen und christlichen Standpunkt zu erschließen. Das vom Chronisten mancherorts gebrauchte lateinische Fürwort “nos“ (wir) zur Bezeichnung der Deutschen, selbst wenn es im Gegensatze zu den Eingeborenen Lettlands und Estlands vorkommt, ist nur so zu verstehen, daß der Verfasser sich zu den Christen und Leuten des rigaschen Bischofs zählt, keineswegs aber damit seine eigene völkische Abstammung kennzeichnet. Man hat beim Chronisten schwache Kenntnis der lettischen Sprache angenommen, aber ohne Grund, da er als Dolmetscher zwischen Deutschen, Liven und Letten tätig gewesen ist. Weiter wird her-

vorgehoben, daß der Chronist die Ortsnamen Lettlands öfters in latinisierter oder livisch-estnischer Form wiedergibt, was ein geborener Lette nie getan hätte; dabei vergißt man den damals schon lange bestehenden Handelsverkehr zwischen Lübeck und Altlivland und die Rolle der dadurch begründeten Tradition in Ortsnamenbezeichnung, der ein Annalenverfasser doch folgen mußte. Als philologischen Hauptbeweis, daß Heinrich von Geburt ein Lette war, muß man die Stelle in der Chronik ansehen, wo er als "Henricus de Lettis" bezeichnet wird, was nur als "Heinrich der Lette" richtig übersetzt und verstanden werden kann. Offenbar ist das hinzugefügte "de Lettis" ein Hinweis auf die Volksangehörigkeit des Priesters und nicht auf den Wohn- und Wirkungsort Ymera, da in solchem Falle Heinrich als "Letthorum de Imera sacerdos" oder "Henricus, Letthorum minister de Ymera" genannt wird. Im allgemeinen bezeichnet in der Chronik das Verhältniswort "de" mit einem Volksnamen die Nationalität der bezüglichen Personen. Bemerkenswert ist die Tatsache, daß unter livländischen Missionären damals auch manche andere undeutsche (z.B. Esten, Finnen, Litauer) wirksam gewesen sind. Sie sind von der Kirche als Sklaven gekauft oder als Geiseln genommen worden und wurden darnach in den Klosterschulen erzogen. Es ist auch möglich, daß einige lettische Herrscher selbst ihre Söhne im Auslande erziehen ließen. In der Chronik Heinrichs des Letten beobachtet man eine unverkennbare Sympathie des Verfassers gegen die Letten und Abneigung gegen die Liven. Das ist nicht nur darauf zurückzuführen, daß der Chronist Lette war, sondern man kann hier ein von den Liven persönlich erlittenes Unrecht in der Jugend des Verfassers voraussetzen. Leider haben wir keine festen Anhaltspunkte, um die Heimat Heinrichs näher zu bestimmen. Vielleicht war sie Ymera. Sehr bezeichnend ist doch die Tatsache, daß Heinrich nirgends die nationalen Eigentümlichkeiten und Lebensverhältnisse des lettischen Stammes Lettgallen (Letti vel Lettigalli) beschreibt, obgleich er sein Leben unter ihnen verbrachte, - offenbar nur darum, weil das alles ihm genügend bekannt war und kein besonderes Interesse erregte; dagegen widmet er mehr Aufmerksamkeit den Kulturerscheinungen der Esten, Liven, wie auch der anderen lettischen Stämme - Kuren und Semgallen. Gerade deshalb, weil der Verfasser der Chronik Lette war, wissen wir so wenig von Altlettland.

[1] Ив.Юрьенсъ, Древнейшая Ливонская хроника, 28.-41.лрр. (Записки отделения русской и славянской археологии Имп. Русскаго Археологическаго Об-ва, т.V., вып.2. СПб. 1904).

[2] Г.Трусманъ, Древнейшая Ливонская хроника и ея авторъ, 213.-225.лрр. (турпат, т.VII, вып.2. СПб. 1907).

[3] J.Krodznieks, Latvijas vēsture, II, 24.lp., Rīgā [1920.].

[4] J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, I, 19., 44.-45.lp., Rīgā, 1912.

[5] Tā paša Latvijas vēsture, II, 24.lp., Rīgā [1920.].

[6] L. Arbusow, Die Forschungen über das Chronicon Livoniae, 375.lp. (L.U. Raksti, Filol. un Filos. fakult. serija I.6, 1931.).

[7] Minēšu tikai dažus autorus: А. Сапуновъ, Река Западная Двина, 467: Хроника Генриха Латыша (1893); Н.Я. Киприановичъ, Ливонская хроника Генриха Латыша (1903); J.Meuvret Histoire des Pays Baltiques, p.49: Henri le Letton (1934); H.Lowmianski, Studja nad początkami, I, XII lp.: Henryk Lotewski (1931.); A.M.Ammann, Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum, 101.lp. t.: Heinrich von Lettland (1936.); N. de Baumgarten, Polotzk et la Lithuanie, 227.lp.: Henri le Letton (1936.).

[8] A.v.Transehe-Roseneck, War der Verfasser des Chronicon Livoniae Heinrich von Lon?, 291.lp. (Mitteilungen, Bd.21. Riga 1928.)

[9] Laikrakstā Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, Bd.43, H.I.

[10] Holtzmann, Studien, 170.lp. Arī šis apgalvojums neatbilst patiesībai, jo Tālavas stipriniekam Roboamam bij jūdu ķēniņa Rekabeama vārds, ko viņš bij pieņēmis kristībā. (Alv.Augstkalns, Seno latviešu vēsturiskie personu vārdi, 842.lp., Burtnieks, 1935.g. n.11.).

- [11] Sal.: G. Schnürer, Kirche und Kultur im Mittelalter, I, 292. un 348.lp. Paderborn, 1927.
- [12] Holtzmann, Studien, 179.lp.
- [13] С.А.Аннинский, Хроника Ливонии, 38.lpp. Piez.1. Москва-Ленинград 1938 г.
- [14] Fr. v. Keussler, Die Nationalität des Chronisten Heinrich von Lettland und sein Lebensgang, 152.-167.lp. (Sitzungsberichte der Gesellschaft ... zu Riga a. d. J. 1914. Riga, 1914.-1921.).
- [15] L.Arbusow, Die Forschungen, 374.lp.
- [16] P.Jordan, Ueber den sogenannten Heinrich den Letten, 222.lp. (Das Inland, No 14 1858).
- [17] Holtzmann, Studien, 175.lp.
- [18] H.Hildebrand, Die Chronik Heinrichs von Lettland, 167.-169.lp. Berlin, 1865.
- [19] Retinājums mans. A.Šv.
- [20] Turpat, 166.lp.
- [21] Die Chronik Heinrichs von Lettland, 166.
- [22] Holtzmann, Studien, 178.lp.
- [23] Fr. von Keussler, Der Ausgang der ersten russischen Herrschaft in den gegenwärtigen Ostseeprovinzen im 13.Jh. in der Beleuchtung des Herrn A.Sapunow, 38.lp., piez.1. St.Petersburg 1898.
- [24] XXIII.9: "Exclamaverunt eciam et Letthi et hi, qui nobiscum erant, qui primo venerant et adhuc erant paucissimi... Erat autem arta via nostra pre congelatione nivis, et unusquisque post alium sequebatur. Et ideo Theuthonica, de longe post tergum sequentes, adhuc nondum venerant, et erat nobis primis eorum mora gravis. Confidentes itaque in Domino, Letthos ad sinistram ordinaoimus. Theuthonici vero singuli per .viam venientes, ad dextram se statu-enmt. Et ut vidimus fratrum militie vexillum appropinquare simul et ducem cum magno suo subsequi vexillo, quam plurimum letificati sumus. Et videns dux nostrorum paucitatem eorumque multitudinem, ait..."
- [25] Н.Я. Киприановичъ, Ливонская хроника Генриха Латыша, 199 (Сборникъ Учено-Литературнаго Об-ва при Имп. Юрьевскомъ Университете. Юрьевъ 1903.)
- [26] Fr. von Keussler, Zur Frage der Nationalität des Chronisten H. von Lettland, 56: "Diese Darstellung ist doch merkwürdig überraschend und so - "unklar", dass man ihr unmöglich zu folgen vermag." (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1905.)
- [27] Henrici Chronicon Lyvoniae ex recensione W.Arndt in usum scholarum, 161. (MGH SS, Hannoverae 1874).
- [28] Scriptorum BL, I. 242. Riga, 1853.
- [29] S.A. Anninskij, Chronika Livonii, 20.lp., 5.piez.
- [30] Nemaz nav minēti zobenbrāļu zaudējumi, bet no vāciešu un latgaļu kritušiem acīm red-zot izcelti tikai nonāvētie pulku komandieri, jo citādi būtu jāpieņem, ka 4 "mūsējie" nogali-nājuši vairāk nekā 500 ienaidniekus.
- [31] J.Kripēns savā Indriķa Livonijas chronikas tulkojumā 1936.g., pārak pieķerdamies vācu teorijai, šai vietā bez vajadzības dod savu kategorisko paskaidrojumu: "Šeit chronists In-driķis neuzskata (!) sevi par latvieti." (167.lp., 26.piez.).
- [32] Fr. von Keussler, Die Nationalität des Chronisten H. von Lettland, 152: "Und wenn Heinrich sich selbst zu den Deutschen rechnet, so muss das in diesem Zusammenhang ge-wiss von Bedeutung sein, obwohl es ebensowenig, wie sein bekannter ganz entschiedener deutscher Standpunkt als Beweis gegen die fremde Abstammung gelten darf." (Retinājums mans. Sitzungsberichte a. d. J. 1914. Riga 1914.-1921.).
- [33] C.G.v.Sievers, Die Lettenburg Autine und die Nationalität des Chronisten Henricus de Lettis, 26.-27.lp. Riga, 1878.
- [34] Iv.Jurjenss (Zapiski, t.V, 37) pareizi tulko vardu draugs ar "družinnik".
- [35] Kā viens no pēdējiem jāmin R.Holcmans (Studien, 176), bet viņa ignorance šejienes valodās ir tik liela (malewa esot latv. vārds, izauciens Ba! leišu, Meluke un Warigrimme - vietu vārdi), ka šiem spriedumiem nav nekādas vērtības.

- [36] Iv.Jurjens, Drevneišaja Livonskaja chronika, 37 (Zapiski, t.V).
- [37] Iv.Jurjens, 36.-37. (Zapiski, t.V, 1904.g.), A.Korhonen, Henrik, 132.lp. (Eesti biograafiline leksikon. Tartu, 1926.-29.).
- [38] C.G.v. Sievers, Die Lettenburg Autine, 37.lp.
- [39] P.Jordans (Das Inland, 1858, 225.lp.) pat apgalvoja, ka vācieši tikai 1206.g. pirmoreiz stājušies sakaros ar latviešiem.
- [40] Kiprianovičs (Sbornik, t.VI, 207.lp.) un Jurjenss (Zapiski, t.V, 34.lp.) pareizi aizrāda, ka chronists vajadzīgās ziņas smēlis arī no Rīgas bīskapa archiva, kur glabājās baznīckungu ziņojumi un misionaru saraksti (Liber Census!) par kristītiem apgabaliem, pagastiem un ciemiem līdz ar kunga un desmitās tiesas maksātāju skaitu.
- [41] Sitzungsberichte der Gesellschaft... zu Riga a.d. J.1914, 151.-152.lp.
- [42] B.Holtzmann, Studien, 164.lp.
- [43] Sal.: Aronu Matīss, Latviešu Literariskā Biedrība savā simts gadu darbā, 74.-81.lp. Rīgā, 1929.g.
- [44] Heinrici Chronicon Lyvoniae ex recensione W.Arndt, p.XVI: “De origine eius multum disputatum est. Cum prius omnes crederent, eum Lettum origine fuisse, nunc eum Germanum sibi vindicant Lyvones hodierni. Falso!”
- [45] H.Hildebrand, Die Chronik Hrinrichs von Lettland, 7.lp.
- [46] S.A. Anninskij, Chronika Livonii, 21.lp. Moskva-Leningrad, 1938.
- [47] Šo vietu pilnīgi pārprot J.Krīpēns kā savā nepareizā tulkojumā (“un draudēja viņiem viņu (!) priesteris un tulks, Indriķis no letgaļiem”), tā arī paskaidrojumā: “Viņš ir bijis priesteris pie letgaļiem un droši vien vācietis pēc tautības” (108.lp.), lai gan no teksta redzams, ka šai vietā Indriķis sauc sevi nevis par latgaļu, bet bīskapa tulku un svētnieku.
- [48] N.Kiprianovič, 197 (Sbornik VI).
- [49] W.Arndt, XVI: “Sed primo aiomadvertendum, Heinricum hoc loco non ut sacerdotem ad Lettos missum, immo vero ut socium Philippi episcopi, qui se ad Lyvones contulerat, apparere.”
- [50] Fr.K.Gadebusch, Abhandlung von livländischen Geschichtsschreibern, 8.lp. Riga, 1772.
- [51] Retinājums mans.
- [52] Das Inland, 1858, 224.lp.
- [53] Sal.: J.B.Sāgmüller, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts, I, 276.-278.lp. Freiburg, 1914.
- [54] Sal.: A.Švābe, Latvju kulturas vēsture, II 71.-77.lp. un tā paša Straumes un avoti, I 68.lp.
- [55] LUB., I n.173. un 490.
- [56] Senās Latvijas Vēstures Avoti, I 141.lp. Rīgā 1937; sal.: N.Kiprianovič, 200.lp.
- [57] R.Holtzmann, Studien, 166.lp.
- [58] N.Kiprianovifi, Livonskaja chronika Genricha Latyša, 197.-198.lp.
- [59] H-s von Lettland Livländische Chronik, übersetzt von Ed.Pabst, IX un 9.lp. Reval, 1867.
- [60] Scriptores, I, 126.lp. un MGH Heinrici Chron. Lyvoniae, XII. 6.
- [61] Man literatūrā ir zināms tikai viens šāds smieklīgs apgalvojums, proti, K.Glogera darbā Balticum, 29.lp. (Ed.Runge Verlag, 1938).
- [62] H.Hildebrand, 169.-170.lp.
- [63] Philippus de gente Lettonum, ja chronikas norakstos nav ieviesusies kļūda “Lettorum” vietā.
- [64] Sal.: Hildebrand, 166.lp.
- [65] Sal.: A.Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, II 695. un 701.lp. Leipzig, 1912 un A.Švābe, Straumes un avoti, I 45.lp.
- [66] A.M.Ammann, Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum, 101.lp. Roma, 1936.
- [67] Galvas nociršana un miesas sakapāšana gabalos; sal. divu lībju spiegu sodīšanu tai pašā 1206.g. (X.5.).

- [68] A.M.Ammann, Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum, 111-112.lp. Roma, 1936. Tais pašos uzskatos ir Fr.Blanke: "Wir haben hier Zeugnisse dafür, daß man in der baltischen Mission einen Eingeborenenklerus zu schaffen suchte." (Entscheidungsjahre der Preußenmission, S.22., Anm.3., Zeitschrift für Kirchengeschichte, Bd.47, 1928.).
- [69] Latv. Indriķa chronika, IV.4 un V. I.
- [70] Philippi, Preussisches Urkundenbuch, I. 1 n.189. Königsberg, 1882.
- [71] E.Maschke, Der deutsche Orden und die Preussen, 52.lp. Berlin, 1928.
- [72] Philippi, Preussisches Urkundenbuch, I.I, n.218., 160.lp.: "ut ipsi et filii eorum legitimi possint esse clerici et religionem intrare."
- [73] Senās Latvijas Vēstures Avoti, I n.138: "... ecclesia libertatem habeat, in scholis suis erudiendi cuiuscunque nationis scolares."
- [74] Sal.: G.A.Donner, Kardinal Wilhelm von Sabina, 136.lp. Helsingfors, 1929.
- [75] Senās Latvijas Vēstures Avoti, I n.82.
- [76] Svētīgais Alberts, Rīgas bīskaps, 18.lp. Rīgā, 1929.
- [77] Turpat, 30.lp.
- [78] Das Inland, 1858, 224.lp.
- [79] H.Hildebrand, Die Chronik H. von Lettland, 167.lp.
- [80] H.Hildebrand, 168.-169.lp. un H.Laakmann, Zur Geschichte H. von Lettland und seiner Zeit, 79.-81.lp. (Beiträge zur Kunde Estlands XVIII.2 Reval, 1933).
- [81] Sal.: N.Kiprianovič, 202.lp., 5.piez.
- [82] H.Lākmāna hipotezei, ka Imeras latvieši bijuši idumiešu pavalstnieki, nav nekāda pamatojuma Indriķa chronikā (Sitzungsberichte 1930, 145.lp. Tartu, 1932.).
- [83] Sal.: J.Endzelīns, Filologu b-bas raksti, III. 5.lp. Rīgā, 1927.
- [84] G.Trusman, Drevneišaja Livonskaja chronika, 213. un 217.lp. (Zapiski, t.VII, v.2, 1907).
- [85] B.Holtzmann, Studien, 176.lp., piez.3.
- [86] H.Laakmann, Die Ymera, 146.lp. (Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft 1930. Tartu, 1932) un V.D.Balodis, Jumeras leja un viņas ievērojamās vietas (1909.).
- [87] J.Sāgmüller, Lehrbuch, I 362.lp.
- [88] A.Švābe, Straumes un avoti, I 68. un 105.-114.lp.
- [89] I.6: fundus ecclesie, ko J. Krīpēns nepareizi tulko kā "baznīcas pamatu"
- [90] L.Arbuzovs, Kaupo, LKV., VIII sēj., 16337.lp.
- [91] Vai starp tām bij domāta arī Jēkaba baznīca Rīgā, ko katoļu tradīcija uzskata par paša Kaupa celtu (Svētīgais Alberts, Rīgas bīskaps, 34.lp.) vai, varbūt, viņš bij dāvinājis Rīgā tikai to lībju ciemu, ko 1211.g. Jēkaba dienā bīskaps piešķīra klostera un vēlākās dombaznīcas celšanai, neņemot spriest.
- [92] Senās Latvijas Vēstures Avoti, I n.46.
- [93] Turpat: "tolam omnino Livoniam, Idumeos et Vendos cum media pene parte Lettorum ... converterunt." Chronika un literatura šo notikumu saista ar 1208.g. sākumu.
- [94] Šādu jautājumu jau 1814.g. uzstādīja T.Dēbners, Die Lage der Ymera, 190.lp. (Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. Berlin, 1914.).
- [95] E.Brastiņš, Latvijas pilskalni, Vidzeme, 191.lp. Rīgā, 1930.
- [96] H.Laakmann, Die Ymera, 145.lp.
- [97] Kur atradās Beverīna, 7.lp. Rīgā, 1924.
- [98] Zapiski Imp. Russkago Archeolog. Obščestva, t.V, v.2, 30.lp. (1904). Līdzīgi šo vietu iztulko arī Fr.Keislers: "Отсюда понятно, почему латышскій священникъ Генрихъ могъ получить свой приходъ въ лень и на томъ же основаніи еще зимою 1213-1214 г. Посылать епископскому фогту Владиміру хлебъ и подарки изъ своего прихода." (Окончаніе первоначальнаго русскаго владычества въ Прибалтійскомъ крае, стр. 41-42. СПб. 1900.)
- [99] Senās Latvijas Vēstures Avoti, I n.127.
- [100] LUB., I n.240.

[101] LGU., I n.4 un SLVA., I n.107.

[102] LGU., I n.19: “ecclesiam in Ykesculle cum decimis suis.”

[103] LGU., I n.21.

[104] J Krīpēna tulkojumā: “Nākošā ziemā Voldemārs... atgriezās Livonijā, un letgaļi ar idumiešiem viņu atkal pieņēma.. un priesteri Alobrands un Indriķis sūtīja viņam maizi (!) un dāvanas; un viņš noietās Metimnē, sprieda tiesu un savāca no novada, kas viņam bij nepieciešams.” (Indriķa Livonijas chronika, 116.lp.). Turpretim Ed.Pābsts (185.lp.) tulko šo vārdu jau pareizāk - ar “Korn”.

[105] LSVA., I n.71.

[106] N.Kiprianovič, Ļivonskaja chronika, 204.lp. (Sborņik, t.VI, 1903). Sal.: chronikas XXVIII.7: “tributum et munera”.

[107] Sal.: chronikas XX.5: “Venerunt eciam Rutheni solito more in terram Lettorum de Tholowa pro censu suo colligendo”.

[108] LSVA., I n.54.

[109] LSVA., I n.33.

[110] Turpat, I n.82.

[111] Piem., 1224.g. Tālavas dalīšanas aktā. Tā paša gada D.Igaunijas dalamā grāmatā (LUB., I n.62, 63) minētais liecinieks “Henricus de Lit” nebija Latviešu Indriķis, bet vācu krustnesis bruņnieks. Sal.: Ив.Юрьенсь, Древнейшая Ливонская хроника, стр.30 (Записки, томъ V, СПб. 1904).

[112] Mittheilungen, XIII. 20.-23.lp. un P.Abuls, Kur atradās Beverīna, 44.-45. lp.

[113] Sal.: Fr.v.Keussler, Die Nationalität des Chronisten, 165.lp.

[114] J.Krodznieks, Latvijas vēsture, I 25.lp. Rīgā, 1920.

A. Švābe Jersikas karaļvalsts

*Švābe A. Jersikas karaļvalsts //
Senatne un Māksla. - 1936. - No 1. - lpp. 5. - 31.*

Uz Rīgas-Daugavpils dzelzceļa, 169 km no Rīgas, pie 2 km gar Jersikas ezera, atrodas Jersikas stacija, ko krievu laikos sauca par Cargradu (Царьградъ). Šāds nosaukums varēja izcelties jau Livonijas kara laikā, Jānim Briesmīgam 1547.g. pieņemot cara titulu. No tā savukārt poļu laikos radās poļu forma Carograd. Tā kā humānisma historiografijas ietekmē poļi 16.gs. cenšas nacionālos nosaukumus tulkot latīniski, tad šai laikā Cargradu rakstos dēvē arī par Arx Regia, t.i. Karaļpili. Ap 1929.g. Jersikas vārds Gerceke Livonijas tekstos apliecināts arī Krievijā, Novgorodas tuvumā, kam krievu avotos atbilst Gorodišče (Pilskalns). Novgorodas Gerceke atradās uz Volchovas upes labā krasta; domā, ka šai vietā bijusi vikingu kņaza Ķurika pils[1]. Jersika ir vikingu vārds: dažās ziemeļnieku valodās gerz-kr, gers-kr nozīmēja “vikings, kas bijis Krievijā”, “krievisks”; Oli Gerzkr, Olavs Krievis[2]. Ar to saskan citas liecības. Tā Bernas karaļa Didriķa saga, kuŗas kodols ir izcēlies no leģendām par ostgotu valdnieku Teodorichu, bet kas vēlāk uzņēmusi ļoti dažādu vēsturiski-ģeografisku vielu no 9.-13. gs.,[3] piemin arī Jersiku šādiem vārdiem: “...at moti peim kemr iarl einn af Greka Valldemars konungs (Gerseka borg fraendi”)[4], kas latviski skanētu: “...tad notika, ka viņiem nāca pretim kāds

Grekas karaļa Valdemāra jarls no Jersikas, viņa asinsradnieks". Chronikās Jersika pirmo reizi pieminēta 1203.g. (Indriķa chr., VII.8), pēdējo reizi 1375.g. (Vartberges Hermaņa Livonijas chr., 108)[5].

Protams, vēstures avotos Jersikas vārds nesaistās ar staciju, bet ar Jersikas pili (castrum) un pilsētu (urbs, civitas). Tai vietā tagad, kādus 2,5 km no Jersikas dzelzceļa stacijas uz Rīgas pusi, atrodas Jersikas pilskalns Līvānu pagasta Pilskalnu māju zemē, Daugavas labā krastā starp divām nelielām upītēm ar dziļām gravām. Tam pretim kreisā krastā redzams Dignājas pilskalns. Jersikas pilskalns Daugavas krasta pusē ir 18 m augsts, bet ziemeļu pusē mākslīgi nocietināts ar 2 m augstu uzbedumu, skaitot no 100 m garā un 75 m platā plakuma[6]. Laikam ziemeļu pusē bij arī pilsētas vārti (porta civitatis), par kuriem stāsta Indriķa chronika (XIII.4).

Pretēji daudziem citiem mūsu senču pilskalniem, par Jersiku uzglabājušās samērā plašas ziņas nevien chronikās, bet arī oficiālos dokumentos. Zinām pat, kas bij Jersikas valdnieks. Indriķa chronika sauc viņu par Visvaldi (Vissewalde), bet Rīgas bīskapa kanceleja 1209.g. lieto rusificēto formu Wiscewolodus. Līdzīgu valdnieka vārdu Wysewalde 1388.g. sastopam Marburgas Vīganda ordeņa chronikā kādā Lietavas pils nosaukumā (castrum Wysewalde), kas atradies Vilijas tuvumā augšpus Kauņai[7]. Lai gan tas vēsturiski ir pilnīgi iespējams, tomēr nav nekādu tiešu liecību, ka pēc Jersikas valsts bojā ejas dokumentos apliecinātie Visvalža likumīgie mantinieki būtu izceļojuši uz Lietuvu pie savas mātes radiem. - Vienīgi 1209.g. Rīgas bīskapa lēņa grāmatas 16.gs. dorsuālijas lieto Visvalža vietā krievu nosaukumu Vsevolod[8], ko vēlāk pastāvīgi sastopam krievu un poļu vēstures literātūrā, kas dibinās uz pieņēmuma, ka Jersikas Visvaldis bijis krievu kņazs.

Visvaldis ir vienīgais Livonijas valdnieks, ko Latviešu Indriķis titulē par karali (rex), kamēr pat zemgaļu lielkungu Viestartu viņš sauc tikai par maior natu de Semigallia (IX.2), princeps (X.10) vai dux Semigallorum (IX.3, XII.2), bet lībju kungu Kaupu, ko pat varenais pāvests Innocents III. bij žēlīgi pieņēmis un apdāvinājis Romā, titulē vai nu par zemes vecāko (senior terrae, IV.4) vai it kā karali - quasi rex et senior Livonum (VII.5). Pretstatā Visvaldim Latviešu Indriķis Kokneses kundziņu Vesceku apzīmē par regulus (XI.9), kādā vārdā viņš nosauca arī Visvaldi, kad tas, Rīgas bīskapa sakauts, bēga pāri Daugavai, laikam uz Dignājas pili. Arī Polockas un Pliskavas kņazus Indriķa chronika parasti sauc tikai par rex (X.1, XIV.2), bet dažreiz Polockas kņazs titulēts par lielkņazu (rex magnus XI.9, XXII.3, XXV.2). Lai gan chronikas autors bij vienkāršs lauku mācītājs un viņa saprašana valsts un politikas lietās ļoti maza, tomēr droši vien ne bez pamata viņš jau titulētūrā

izceļ Jersikas Visvalža valststiesisko stāvokli, godinādams viņu, tāpat kā Polockas Valdemāru, par karali.

12.gs. beigās letgaļu un lībju apgabali uz austrumiem no Daugavas atradās tribūtārā atkarībā no Polockas (Daugavas baseins) un Pliskavas (Gaujas baseins) kņaziem. Indriķa chronika vairākkārt apliecina, ka Piedaugavas lībji, letgaļi un sēļi vēl 13.gs. sākumā deva meslus (tributum) krievu karalim Polockā (I.3, XII.1). Arī pāvesta kanceleja 1188.g. oficiālā dokumentā raksta, ka Iksšķiles baznīca atrodas Krievijā (in Ruthenia). Bīskapa Alberta politika bij pēc iespējas ātrāk tikt vaļā no Polockas meslu kundzības un atvērt Rīgas tirgotājiem ceļu uz Krieviju [XIV.9: et mercatoribus Rigensibus viam suam in terram (in Russiam) aperiat]. Lai to panāktu, bij jāpakļauj vācu varai Kokneses un Jersikas karaļvalstis. Tas nozīmēja, ka Rīgas bīskapam agri vai vēlū būs jāsadurās ar Polockas karali.

Pēc Rīgas bīskapa galma vēsturnieka Indriķa vēstījuma, tai pašā 1203.g. vasarā, kad lībju kungs Kaups bij Romā un ziņoja pāvestam par Livonijas politiskiem apstākļiem, Polockas karalis negaidot iebruka lībju zemē un apsēda Iksšķiles pili. Saņēmis no lībjiem solīto naudas pagastu, karalis atstāja viņus mierā un devās uz Salaspili, bet nespēja to ieņemt. Polockas valdnieku pavadīja Jersikas karalis, kuŗa vārdu chronists nemin, bet kas varēja būt vienīgi Visvaldis. Kopā ar leišiem Jersikas karalis devās uz Rīgu, nolaupīja namnieku lopus, sagūstīja divus svētniekus un, nogalinājis dažus vāciešus, devās atpakaļ. Tāds ir chronista īsais ziņojums (VII.7, 8).

Kādu iemeslu dēļ Polockas karalis Valdemārs uzsāka šo ekspedīciju, nav zināms. Visticamāks ir Solovjova un citu krievu vēsturnieku izskaidrojums, ka krievu kņazi parasti paši ieradās pēc pagasta un mesliem un viņus pavadīja kuŗa draudze, kas pretošanās gadījumā piedzina meslus ar varu. Lībekas Arnolda slavu chronikā šis gadījums iztulkots tai nozīmē, ka bīskaps Alberts esot aizturējis lībjiem uzliktos krievu meslus, kāpēc Polockas Valdemārs patiesībā ieradies tikai pēc saviem nodokļu parādiem[9]. Daži citi Polockas valdnieka kuŗagājienu uzskata par soda ekspedīciju pret rīdziniekiem, kas bij nogalinājuši kādu (krievu?) stūrmani un kapteini, jo tie pretēji pāvesta aizliegumam devušies pa Daugavu uz leju, lai apmeklētu zemgaļu ostu (IV. 6,7).

1206.g. pavasarī bīskaps Alberts mēģina noslēgt draudzības līgumu ar Polockas Valdemāru, kādos nolūkos nosūta veselu sūtniecību Daugavgrīvas klostera abata Teodoricha vadībā, kas vāciem par lielu pārsteigumu atrod Polockā priekšā lībju kungu sūtītus delegātus, kuŗu uzdevums bijis pārliecināt savu meslu kungu kopīgi padzīt vāciešus no Livonijas (X.1). Uzpērkot kādu krievu augstāku ierēdni, abatam izdevās iegūt ziņas par Polockas vald-

nieka īstiem nodomiem un nosūtīt slepenu ziņojumu bīskapam Albertam uz Rīgu, kas pēc tam atlika savu paredzēto braucienu uz Vāciju.

Tikai 1206.g. rudenī, kad bīskaps Alberts bij apspiedis lībju nemierus un ar daļu no krustnešiem aizceļojis uz Vāciju, Polockas Valdemārs kopā ar citiem karaļiem, saviem kaimiņiem un draugiem (et aliorum regum vicinorum et amicorum suorum, X.12), starp kuŗiem bij arī Jersikas un Kokneses karaļi, devās ar lielu karaŗspēku pa Daugavu uz leju, bet velti mēģināja ieņemt Ikšķili un Salaspili. Karalis Valdemārs gan esot pavēlējis arī Turaidas lībjiem un latvjiem ierasties viņam palīgā, bet šai pavēlei paklausījuši tikai lībji. Kad daži lībji palaida baumas, it kā jūrā esot redzama liela karaŗ flote, karalis Valdemārs, domādams bīskapu Albertu atgrieŗamies ar jauniem spēkiem, piepeŗi pēc 11 dienām pārtrauca Salaspils apsēŗanu un nekā nepanācis devās uz Krieviju.

Pēc otrās Valdemāra neveiksmes vāci no atgaiņāŗanās pārgāja uzbrukumā. 1207.g. Lieldienās bīskaps ieradās Rīgā ar lielu krustneŗu pulku (XI.1), un jau tai pašā gadā Kokneses Vesceka ir spiests nodot savu valsti Albertam. Vēl pēc 2 gadiem (1209.g.) bīskaps Alberts pārved no Vācijas jaunus krustneŗus un tā pašā gada rudenī, apspriedies ar saviem padomniekiem, uzsāk karaŗagāŗienu pret Jersiku, ko Latvieŗu Indriķis aprakŗta šādiem vārdiem (XIII.4):

<p><i>“Et cum iam dies autumpnales appropinquarent, episcopus, semper ecclesiam Lyvonensem promovere ac defendere sollicitus, habito consilio cum discretioribus suis, qualiter ecclesiam novellam a Lethonum et Ruthenorum insidiis liberaret diligenter pertractavit. Et recordatus omnium malorum, que rex de Gercike cum Letonibus, Rigensi civitati et Lyvonibus et Leththis intulerat, contra inimicos christiani nominis ire ad bellum deliberant. Erat namque rex Vissewalde de Gercike christiani nominis et maxime Latinorum</i></p>	<p>Un kad jau tuvojās rudens dienas, bīskaps, vienmēr rūpēdamies par Livonijas baznīcas paplaŗināŗanu un aizsardzību, noturējis apspriedi ar saviem padomniekiem, uzmanīgi apsvēra, kā atsvabināt jauno baznīcu no leiŗu un krievu slazdiem. Un atcerēdamies visus ļaunumus, ko Jersikas karalis ar leiŗiem bij nodarījis Rīgas pilsētai un lībjiem un latvjiem, viņi nolēma iet karaŗ pret Kristus vārda ienaidniekiem. Proti, Jersikas karalis Visvaldis bij Kristus vārda un visvairāk latīņu pastāvīgs ienaidnieks. Viņŗ bij apprecējis kāda Lietavas kunga</p>
--	---

semper inimicus. Qui filiam potentioris de Lethonia duxerat uxorem, et quasi unus ex eis, utpote gener ipsorum, et eis omni familiaritate coniunctus, dux exercitus eorum frequenter existebat, et transitum Dune eis et victualia ministrabat, tam euntibus in Ruciam quam Lyvoniam et Estoniam. Erant etiam tunc Lethones in tantum omnibus gentibus in terris istis existentibus dominantes, tam christianis quam paganis, ut vix aliqui in villulis habitare auderent, et maxime Lethi... episcopo videlicet Alberto, qui convocatu exercitu de omnibus finibus Lyvoniae et Leththie et cum Rigensibus et peregrinis et omni populo suo ascendit Dunam versus Kukennoys. Et cum esset Gercike semper in laqueum et quasi in dyabolum magnum omnibus in ipsa parte Dune habitantibus, baptizatis et non baptizatis, et esset rex de Gercike semper inimicicias et bella contra Rigenses exercens, et pacis federa cum eis inire contempnens, episcopus exercitum suum convertit ad civitatem. Rutheni vero videntes exercitum a longe venientem, ad portam civitatis occurrunt, et cum Theuthonici eos armatis manibus impeterent et quosdam ex eis occiderent, ipsi se defendere non valentes, fugierunt. Et Theuthonici eos insequentes

meitu un it kā viens no viņiem, kā jau viņu svainis un ar viņiem saistīts pilnīgā draudzībā, bieži bij viņu kaŗaspēka vadonis un sagādāja viņiem pāreju pār Daugavu un pārtiku, kad viņi gāja uz Krieviju vai arī uz Livoniju un Igauniju. Tolaik leiši tik ļoti valdīja pār visām šais zemēs dzīvojošām ciltīm, tā kristīgām, kā pagāniskām, ka tikai nedaudzi iedrošinājās dzīvot ciematos, un visvairāk latvji. ... bīskaps Alberts sasauca kaŗaspēku no visiem Lībijas un Latvijas novadiem un ar rīdziniekiem un krustnešiem un visiem saviem ļaudīm devās pa Daugavu uz Koknesi. Un tā kā Jersika vienmēr bij slazdi un it kā liels ļaunais gars visiem šī Daugavas apgabala iedzīvotājiem, kristītiem un nekristītiem, un Jersikas karalis vienmēr bij darījis naidīgus darbus un kaŗojis pret rīdziniekiem un nebij gribējis līgt ar viņiem mieru, bīskaps pagrieza savu kaŗaspēku uz pilsētu. Bet krievi, no tāienes redzēdami kaŗaspēku nākam, saskrēja pie pilsētas vārtiem, un kad vāci uzbruka viņiem bruņotām rokām un dažus no viņiem nogalināja, viņi, nespēdami aizstāvēties, bēga. Un vāci, viņiem sekodami, iegāja līdz ar viņiem pa vārtiem un, aiz cieņas pret Kristus vārdu dažus nogalinādami, citus gūstīdami un vairāk atļaudami aizbēgt, sievas un bērņus, pēc tam, kad bij

portam cum ipsis intraverunt, et pre reverencia christiani nominis paucos occidentes, plures captivantes et per fugam evadere magis eos permittentes, mulieribus et parvulis postquam civitatem ceperunt parcentes, multos ex eis captivaverunt, et rege trans Dunam navigio fugiente cum pluribus aliis, regina capta est et episcopo presentata cum puellis et mulieribus et omni substantia sua. Sedit itaque die illo omnis exercitus in civitate, et collectis spoliis multis de omnibus angulis civitatis tulerunt vestes et argentum et purpura et pecora multa, et de ecclesiis campanas et yconias et cetera ornamenta et pecuniam et bona multa tollentes, secum asportave runt, Deum benedicentes eo, quod tam repente eis contulit victoriam de inimicis et aperuit civitatem absque lesione suorum. Sequenti die, distractis omnibus, ad reditum se preparaverunt et civitatem incenderunt, et viso incendio rex ex altera parte Dune, suspiria magna trahendo et gemitibus magnis ululando exclamavit dicens: O Gercike civitas dilecta! o hereditas patrum meorum! o inopinatum excidium gentis mee! ve michi! ut quid natus sum videre incendium civitatis mee, videre contritionem populi mei!

Post hec episcopus et omnis exercitus, divisus inter se spoliis

ieņēmuši pilsētu, saudzēdami, daudzus no viņiem sagūstīja, un, karalim pār Daugavu ar laivu bēgot līdz ar daudziem citiem, karaliene tika sagūstīta un nodota bīskapam ar jaunavām un sievām un visu savu pavadonību. Tā šai dienā viss kaŗaspēks apmetās pilsētā, un, savākuši daudz laupījuma no visiem pilsētas kaktiem, viņi ieguva gan tērpus, gan sidrabu, gan purpuru, gan daudz lopu, gan baznīcu zvanus, gan svētbildes, gan citas rotas, un naudu, un daudz mantu paņēmuši aizveda sev līdzī, pateikdamies Dievam, ka viņš tik pēkšņi piešķīris viņiem uzvaru pār ienaidniekiem un atvēris pilsētu bez zaudējumiem pašu pusē. Nākošā dienā, kad viss bij izvests, viņi gatavojās atgriezties un aizdedzināja pilsētu, un, redzēdams ugunsgrēku, karalis Daugavas otrā krastā, izdvesdams smagas nopūtas un grūti vaimanādams skaļi izsaucās: “Ai, Jersika, mīļā pilsēta! ai, manu tēvu mantojums! ai, nenojaustais gals manai ciltij! vai man! jo esmu dzimis, lai redzētu savu pilsētu liesmās, lai redzētu savas tautas iznīcināšanu!”

Pēc tam bīskaps un viss kaŗaspēks, kad viss laupījums bij

universis, cum regina et captivis omnibus reversi sunt in terram suam, et remandatum est regi, ut Rigam veniat si saltem adhuc pacem habere et captivos recipere cupiat. At ille veniam veniens pro excessibus postulat, episcopum patrem appellat, omnes Latinos, quasi fratres conchristianos, suppliciter exorat, ut preteritorum malorum obliviscantur, ut pacem sibi tribuant et uxorem et captivos restituant, virgas acutissimas allegans ignem et gladium, quibus a Latinis castigatus fuerat. Tunc episcopus cum omnibus suis regis supplicantis misertus pacis formam ei proposuit dicens: Si paganorum consorcia deinceps vitare volueris, ita ut per eos ecclesiam nostram non destruas, simul et terram Ruthenorum tuortim christianorum per Letones non vastaveris, si regnum tuum ecclesie beate Marie per petua donatione conferre volueris, ut a nostra tamen manu iterum recipias, et nobiscum iugi pacis conformitate congaudeas; tunc tandem tibi reginam cum omnibus captivis restituemus et fidele auxilium tibi semper prestabimus. Hanc formam pacis rex accipiens promittit se deinceps ecclesie beate Marie semper esse fidelem, et paganorum consilia vitare et christianis adherere confirmat, et regnum suum eidem ecclesie conferens, a manu episcopi trium

savā starpā sadalīts, ar karalieni un visiem gūstekņiem atgriezās savā zemē un paziņoja karalim, lai nāk uz Rīgu, ja viņš grib vēl vismaz mieru un atdabūt gūstekņus. Bet viņš atnācis, lūdza piedot pārkāpumus, sauca bīskapu par tēvu, pazemīgi lūdza visus latīņus un kristīgos brāļus, lai aizmirstot līdzšinējos ļaunumus, lai piešķirot viņam mieru un atdodot sievu un gūstekņus, pieminēdams kā asas rīkstes uguni un zobenu, ar ko latīņi bij viņu pārmācījuši. Tad bīskaps ar visiem savējiem, iežēlodamies par lūdzēju karali, lika viņam priekšā miera norunu, sacīdams: “Ja tu turpmāk gribi izvairīties no savienības ar pagāniem, tā lai ar tiem negrāutu mūsu baznīcu, un arī nepostīsi ar leišiem savu kristīgo krievu zemi; ja tu gribi ar mūžīgu dāvinājumu nodot savu karaļvalsti Sv. Māras baznīcai, lai tomēr saņemtu to atkal no mūsu rokas un līdz ar mums baudītu saskaņā pastāvīgu mieru, - tad beidzot mēs atdosim tev karalieni ar visiem gūstekņiem un vienmēr sniegsim tev uzticīgu palīdzību.” Pieņemdams šo miera norunu, karalis apsolījās turpmāk vienmēr būt uzticīgs Sv. Māras baznīcai un apstiprināja, ka viņš nepiedalīsoties pagānu kara plānos un turēsoties pie kristīgiem, un, nododams savu valsti minētai baznīcai, saņēma to no bīskapa rokas, kas svinīgi pasniedza trīs

vexillorum sollempni porrectione recipit, et eum in patrem eligens omnia Ruthenorum ac Lethonum consilia mala ei deinceps revelare se velle affirmat. Redditaque est ei regina cum captivis aliis, et reversus est letus in terram suam, et convocatis hominibus suis qui evaserant, castrum suum reedificare cepit, et non minus postmodum Lethonum se consiliis intermiscens, promisse fidelitatis oblitus, paganos adversus Theuthonicos, qui erant in Kukenoys, sepius concitavit.”

Salīdzinot šo tēlojumu ar citiem kauju aprakstiem (piem., Beverīnas apsēšanu 1208.g., XII.6), par kuriem skaidri zināms, ka Indriķis pats tur bijis klāt, var droši apgalvot, ka šo nodaļu par Jersikas ieņemšanu chronists uzrakstījis pēc ziņām, ko viņam devuši citi. Ar to izskaidrojams, kāpēc šai aprakstā nav nekādu topografisku un militāru sīkumu, bet vācu un krievu cīņas pie Jersikas attēlotas tik pliekani, it kā kara darbība būtu notikusi uz provinces teātra skatuves, dažās minūtēs ieņemot butaforisku pili. Nebūdams acu liecinieks, chronists nekā nezina stāstīt arī par šī kara gājiena blakus personām un sauc vārdā vienīgi bīskapu Albertu un karali Visvaldi. Pat pieminēdams Visvalža sievas tēvu, Indriķis nevar pateikt, kā viņu sauc. Tikai 4 gadus vēlāk (1213.g.), kad ordeņa brāļi to sagūsta un iesloga Cēsu pilī, kas atradās tuvāk pie chronista dzīves vietas, viņš pastāsta, ka Visvalža sievas tēvs ir Daugerute (XVII.3). Šāds Jersikas kaujas apraksta vispārīgs raksturojums ir pastāvīgi jāpatur vērā, lai Indriķa tēlojumam nepiešķirtu acu liecinieku izteikuma vai oficiāla dokumenta ticamību. Tāpat nav jāaizmirst, ka par šiem Jersikas notikumiem chronists rakstīja tikai pēc 15 gadiem (1225./26.g.), kad daudz kas bija zudis no laužu atmiņas.

Bet sen jau ir pierādīts, ka Latviešu Indriķis neteica visu patiesību pat tad, kad viņš to zināja. Nevien tāpēc, ka viņš visos jautājumos nostājās vācu iekārtojumu pusē (XVIII.5, XXIII.9, XXX.4 u.c.), bet arī tāpēc, ka viņš rakstīja bīskapa Alberta uzdevumā, kas noteica viņa viedokli bīskapa un ordeņa interešu pretešķībās. “Kur vien mēs varam Indriķa trūcīgo vēstījumu papildināt ar mūsu dokumentu zināšanām, tur pastāvīgi novērojam faktu, ka In-

driķis retušē bīskapa partijai nelabvēlīgus apstākļus”[10]. Salīdzinot Latv. Indriķa chronikas XIII.4 nodaļu ar Alberta 1209.g. lēņa grāmatu Visvaldim, redzam, ka arī šai gadījumā chronists noklusējis ļoti svarīgu faktu, proti to, ka Jersikas karalis saņēma atpakaļ no Rīgas bīskapa lēņos nevis visu savu valsti, bet tikai tās daļu.

Aiz vairāk iemesliem sevišķi grūts bij chronista stāvoklis, cenšoties attaisnot bīskapa Alberta 1209.g. kara gājienu pret Jersiku. Pirmkārt, Visvaldis bij kristīts valdnieks, lai gan pareizticīgs, tāpat kā Tālavas kungs Tālivaldis. Bet tai pašā laikā (1208.-12.g.), kad Cēsu zobenbrāļi bij nodibinājuši ar Tālivaldi, Rūsiņu un Varidotu militāru savienību pret igauņiem, bīskaps Alberts uzbruka pareizticīgajam Visvaldim. To vairs nevarēja iztēlot kā ciņu pret pagāniem.

Otrkārt, Indriķis savu chroniku sarakstīja 1225./26.g. ziemā, kad Livonijā atradās pāvesta legāts Modenas Vilhelms, kam varbūt arī šī chronika īsteni bij domāta, lai attēlojot bīskapa Alberta lielos nopelnus, iespaidotu legātu par labu Rīgas bīskapa tālākiem hierarchiskiem nodomiem. Bet taisni šai jautājumā pāvestam bij pavisam citi nolūki nekā Albertam. Tā kā legātu Vilhelmu Rīgā apmeklēja Novgorodas un citu Krievijas valstu sūtņi, tad no tā, kā arī no Honōrija III 1227.g. bullas[11] jāsecina, ka pāvests jau toreiz sapņoja par Z.Krievijas pakļaušanu katoļu baznīcai, pie kam Livonija bij izraudzīta par šīs misijas bazi[12]. Nav zināms, kādi krievu firsti bez Novgorodas 1225.g. lūdza Modenas Vilhelmu sūtīt viņiem pāvesta legātu. Ir taisnība, ka pie Modenas Vilhelma ieradās arī zemgaļu firsts Viestardus (Viesthardus, Semigallorum princeps) un Jersikas karalis Visvaldis (Wissewaldus, rex de Gerceke, XXIX.4), lai gan nav nekāda pamata G.A.Donnera hipotezei, it kā pēdējā apmeklējums būtu saistāms ar jau minēto krievu firstu delegāciju[13]. Kā arī būtu, karalis Visvaldis vēl bij dzīvs un tikko pieņemts audiencē pie pāvesta legāta, kuŗš zināmā mērā bij manifestējis kūrijas draudzību pret Krieviju, kad Latviešu Indriķis tikko bij dabūjis uzdevumu sarakstīt Livonijas chroniku un līdz ar to ieņemt stāvokli bīskapa Alberta un karaļa Visvalža konfliktā. Tikai izejot no šīm premisām, man ir saprotams, kāpēc Jersikas kaujas aprakstu Indriķis ir pārvērtis par bīskapa Alberta politikas raksturojumu un tajā iepinis tik daudz apoloģētikas, kas ir sveša krusta kara ideoloģijai.

Protams, par īsto kara vaininieku ir padarīts Visvaldis. Galvenā vaina ir tā, ka viņš ir sabiedrojis ar leišiem, kas saskaņā ar Alberta pretleišu politiku iztēloti par visas Austrumeiropas lielāko biedēkli: “Un krievi bēga no leišiem, pat no nedaudziem, cauri mežiem un ciemiem kā zaķi no mednieka; un lībji un latvji bij leišu ēsma un it kā avis vilku rīklē, kam nav gana”

(XIII.4). Par otru kara cēloni chronists uzdod Visvalža atteikšanos slēgt līgumus ar rīdziniekiem. Spriežot pēc tā, kādas sarunas 1210. un 1212.gadā bīskaps Alberts veda ar Polockas karali Valdemāru[14], nav šaubu, ka rīdzinieki gribēja, lai Visvaldis noslēdz ar viņiem militāru konvenciju pret leišiem un nodrošina Daugavas ceļu vācu-krievu tirdzniecībai. Tā kā ar Jersikas un Dignājas pilīm Visvaldis varēja pilnīgi noslēgt Daugavas ceļu un uzlikt muitu visām precēm, tad laikam gan uz to attiecināmi chronikas vārdi, ka “Jersika vienmēr bij īsts slazds visiem, kristītiem un nekristītiem, kas dzīvoja pie Daugavas”. Vai rīdzinieki tiešām bij Visvaldim piedāvājuši kādu līgumu, kā to daži domā[15], jau esot ceļā uz Jersiku, vai vienkārši piedēvēja viņam par vainu to, ka viņš pēc Kokneses kunga Vescekas parauga nebija pats tādu lūdzis, nav zināms.

Treškārt, pavisam neparasti skan chronista pārmetums Visvaldim, ko viņš izsaka ar bīskapa Alberta muti: “Ja tu turpmāk... savu krievu kristiešu zemi (terram Ruthenorum tuorum, Christianorum) nepostīsi ar leišiem... tad mēs tev atdosim karalieni ar visiem gūstekņiem.” Citiem vārdiem, Rīgas bīskaps tiek nostādīts Krievijas pareizticīgās baznīcas sarga lomā pretstatā tās postītājam Visvaldim, lai gan tas pats chronists dažas rindas agrāk vēsti, ka rīdzinieki, izlaupt Jersikas pilsētu, nav taupījuši arī pareizticīgās baznīcas, aizvedot līdz zvanus un svētbildes (ikonas). Šī pretruna kļūst vēl lielāka, ievērojot, ka nodaļas sākumā Indriķis bīskapa kara gājienu motīvēja ar nepieciešamību aizsargāt jauno Livonijas baznīcu no leišu un krievu slepeniem uzbrukumiem. Bez tam beigās no paša Visvalža līdz ar vasaļa uzticību tiek prasīts solījums, lai viņš turpmāk vienmēr atklāj vāciem krievu un leišu slepenos nolūkus. Tas pierāda, ka Latv. Indriķis nav pratis tikt galā ar savu grūto diplomātisko uzdevumu - attēlot vācu kara gājienu pret Jersiku tā, lai lasītājam paliktu iespaids, ka “labais un uzticīgais lībju un latvju gans”, bīskaps Alberts, pārmācīja karali Visvaldi “ar uguni un zobenu” nevien Rīgas katoļu, bet arī Krievijas pareizticīgās baznīcas labā.

Pretrunīgs ir pārrunājams teksts jautājumā, kādas tautības bij Visvaldis. Jāatgādina, ka Indriķa chronika par krievu pili sauc nevien Jersiku, bet arī Koknesi (X.3), lai gan tur dzīvoja letgaļi, sēļi, krievi un vāci (XXIX.5). Jādomā, ka - līdzīgi Koknesei - Jersiku apdzīvoja četras minētās tautības vienīgi ar to izņēmumu, ka vācu vietā tur bij leišu kolonija, uz ko norāda chronikas vārdi: “Un viņš (Visvaldis) gādāja par viņu (leišu) pārceļšanos pāri Daugavai un pārtikas līdzekļiem, kad tie devās uz Krieviju vai arī uz Lībiju un Igauniju.” Tāpēc Indriķa vēstījums, ka Jersikas krievi (rutheni) bēguši no vācu karaspēka, nav jāsaprot tā, it kā pret bīskapa Alberta pulkiem cīnītos vienīgi krievu tautības karavīri. Ka vēl šodien Latgalē bieži vien ticība

aizsedz tautību, pie kam visu tautību pareizticīgos dēvē par krieviem jeb krievniekiem un visus katoļus par poļiem, tā arī 13.gs., sevišķi misijas apgabālā, bij ļoti parasts dalījums: pagāni - latīņi (katoļi) - krievi (pareizticīgie). Arī chronists Indriķis vairākkārt vācu krustnešus sauc par latīņu peregrīniem (IX.10, XIII.4). Ja nu tā, tad var dažādi iztulkot chronikas vārdus, lai Visvaldis turpmāk vairs neposta savu krievu zemi. - Vai ar to bij domāti leišu izsirotie Tālavas letgaļu novadi, kas bij Pliskavas krievu meslinieki, vai karaļa Valdemāra pavalstnieki Polockas valstī? Turpretim pašam Visvaldim piedēvētais monologs, redzot savu galvas pilsētu liesmās, satur izteicienus (“ak manas tautas negaidītā bojā eja!”), kas norāda, ka karalis šai grūtā pārbaudījuma brīdī par savu tautu sauc nevis krievus, bet gan Jersikas karaļvalsts (regnum) iedzīvotājus, kas taču bij letgaļi.

Kā nav nekāda pamata Kokneses karali Vesceku resp. Veceki (rex Vetseke pēc Zamoiska kōdeka) pēc krievu un vācu vēsturnieku parauga pārķievot par kņazu Wiatschko, kad tai pašā laikā darbojās lībju kungs Veseke (XVI.4), tā nav iemesla sekot Solovjovam, kas Visvaldi pārvērs par krievu kņazu Vsevolodu. Ja Pliskava savā pavalstī Tālavā atstāja par valdniekiem latviešu kungus Tālivaldi, Rameķi un Drivivaldi, tad nav nekāda pretķierādījuma, ka līdzīga pārvaldes ķārtība nebūtu arī krieviem pakļautā Daugavas baseinā, t.i. meslu kungs Valdemārs valdīja ar pašu nacionālo valdnieku rokām. Citiem vārdiem, letgaļu valstī Jersikā karalis bij latvietis Visvaldis, bet latvju robeķvalstī Koknesē par kungu bij Lībietis Vetseke, kas latviešu mutē varēja skanēt an ķā Vecākais. Pat tad, ja Visvalķi būtu ķēlusies no krieviem, resp. vikingiem, vismaz trešā paaudzē (“o, hereditas patrum meorum!” XIII.4), dzīvodami Letgalē un saradodamies ar leišiem, viņi bij tiktāl pārļatviskoķusies, ka jāuzskata par latviešu karaļiem un viņu valsts par latviešu karaļvalsti. Sķiet, līdzīgos uzskatos ir arī prof. A.Tentelis[16].

Atmetot Indriķa vēstījumā visu nedrošo, tendenciōzo un neprecīzo, dabūjam zināt, ka vācu krustneši, lībju un latvju ķaraspēķa pavadīti, ierodas Jersikā, sakauj Visvalķa pulkus, izļauķa un nodedzina viņa galvas pilsētu un pili, sagūsta ķaralieni un ar pārējiem gūstekņiem aizved uz Rīķu, ķamēr pats ķaralis glābķas ķuķī uz otru Daugavas ķrastu - jādomā, Dignāķas pili. Pēc tam Alberts aicina Visvalķi uz Rīķu un diktē viņam savus miera noteikumus. Šis bīskapa Alberta miera diktāts ķaralim Visvalķim ietērpts lēķa grāķamas veidā, kas ir uzglabāķusies un skan šādi:

In nomine sancte et individue Svētās un nedalāmās
trinitatis, amen. A[lbertus] Dei trīsvienības vārdā, amen.
gratia Rigensis episcopus humilis A[lberts], no Dieva ķēļastības

gentium in fide minister. Ut eorum, que necesse est memoriam habere perhennem, nulla cum tempore succedat oblivio, provida modernorum discretio cum litterarum testimonio salubriter novit procurare. Itaque, que nostris gesta sunt temporibus, ad posterorum transmittentes noticiam, significamus universis tam futuris quam presentibus in Christo fidelibus, qualiter larga Dei misericordia, novellam adhuc Livonensis ecclesie plantationem erigens et erigendo promovens, Wiscewolodo regem de Berzika[17] nobis fecit subjugari. Quippe Rigam veniens, presentibus quam pluribus, nobiles, clericis, militibus, mercatoribus, Teutonicis, Ruthenis et Livonibus, urbem Berzika, hereditario jure sibi pertinentem, cum terra et universis bonis eidem urbi attinentibus, ecclesie beate Dei genetricis et virginis Marie legitima donatione contradidit, eos vero, qui sibi tributarii, fidem a nobis susceperant, liberos cum tributo et terra ipsorum nobis resignavit, scilicet urbem Autinam, Zcessowe, et alias ad fidem conversas. Deinde prestito nobis hominio et fidei sacramento, predictam urbem B[erzika] cum terra et bonis attinentibus a manu nostra sollempniter cum tribus vexillis in

Rīgas bīskaps, pazemīgs cilvēku kalps ticībā. Lai to, kas mūžam jāpatur atmiņā, ar laiku neaizmirstu, uzmanīgā mūslaiku rīcība prot to nodrošināt ar rakstu liecību. Tāpēc nododami pēcnieku zināšanai to, kas noticis mūsu laikos, darām zināmu visiem nākamiem un tagadējiem Kristus ticīgiem, ka Dieva lielā žēlastība, joprojām jauno Livonijas baznīcas dēstījumu atbalstīdama un atbalstot uz priekšu virzīdama, pakļāva mums Visvaldi, Jersikas karali. Proti, ieradies Rīgā, klāt esot jo daudziem dižciltīgiem, garīdzniekiem, bruņniekiem, tirgotājiem, vāciem, krieviem un lībjiem, Jersikas pilsētu, kas viņam pieder par dzimtu, līdz ar novadu un visiem pie šīs pilsētas piederīgiem labumiem viņš nodeva kā likumīgu dāvinājumu svētās Dievmātes un jaunavas Māras baznīcai, bet tos savus meslu devējus, kas saņēmuši ticību no mums, viņš atbrīvoja un nodeva mums līdz ar viņu mesliem un novadu, proti Autīnas pilsētu, Cēsvaini un citas ticībai piegrieztās. Pēc tam zvērējis mums vasaļa uzticību, viņš svinīgi saņēma no mūsu rokas minēto Jersikas pilsētu ar piederīgo novadu un labumiem kā lēni ar trim karogiem. Šī akta liecinieki ir Jānis, Rīgas baznīcas prāvests, ar saviem domkungiem, grāfs Lūdolfs no Halremuntas, grāfs

beneficio recepit. Testes hujus rei sunt Johannes prepositus Rigensis ecclesie cum suis canonicis, comes Lwdolphus de Halremunt, comes Theodericus de Werthere, comes Henricus de Sladen, Waltherus de Amerslewe, Theodericus de Adenoys, milites Christi Volquinus cum suis fratribus, Rodolphus de Jericho, Albertus de Aldenvlet, Henricus de Glindenberch, Hildebertus de Gemunde, Lambertus de Lunenburch, Theodericus de Wlphem, Gerlacus de Doln, Conradus de Ykescole, Phylippus advocatus de Riga cum suis civibus, et alii quam plures. Acta sunt hec anno Dominice incarnationis m'cc' ix' in cimiterio beati Petri in Riga, presidente apostolice sedi papa Innocentio iij', regnante gloriosissimo Romanis imperante Ottone, pontificatus nostri anno undecimo. (LGU., I. n.2).

Teodoriks no Verteres, grāfs Indriķis no Šlādenes, Valters no Amersleves, Teodoriks no Adenojas, Kristus bruņnieki Folkvīns ar saviem ordeņa brāļiem, Rūdolfs no Jērichovas, Alberts no Aldenflētas, Indriķis no Glindenbergas, Hildeberts no Gemundes, Lamberts no Lūnenburgas, Teodoriks no Ulfemas, Gerlaks no Doles, Konrāds no Ikšķiles, Filips, Rīgas soģis ar saviem namniekiem un jo daudzi citi. Tas notika 1209.gadā pēc Kristus piedzimšanas, sv. Pēterā baznīcas laukumā Rīgā, pāvesta Innocenta III laikā, kad valdīja slavenais Romas ķeizars Otons, mūsu pontifikāta vienpadsmitā gadā.

Ja politiski tas bij bīskapa Alberta miera diktāts militāri sakautam karalim Visvaldim, tad juridiski tas ir viens no vissvarīgākiem latviešu senvēstures aktiem, kas rāda, kādās legālās formās vācu zemes kungi ieguva un latvju novadu kungi zaudēja savu valsti un pavalstniekus. Uz šī dokumenta lielo nozīmi es aizrādīju jau 1922.g.[18], uzsvērdams, ka juridiski tas ir rediģēts nevainojami: “Visvaldis nodeva mums Jersiku kā likumīgu dāvinājumu un saņēma to no mūsu rokām kā labdarījumu” (in beneficio).

1209.g. miera diktātā nekas nav teikts par tiem faktiskiem apstākļiem, kas spieda Visvaldi slēgt mieru. Ja nebūtu Indriķa chronikas, nemaz nezinātu, ka starp abām augstām līguma slēdzēju pusēm ir bijis karš, ka Visvaldis ticis sakauts, un ka šis izlīgums ir tā politiskā cena, ko uzvarētājs prasa par gūstā saņemtās karalienes izpirkšanu. Citiem vārdiem, no do-

kumenta nemaz nav redzams, ka tas ir miera līgums. Bīskapa kanceleja gan piemin, ka karalis Visvaldis ticis pakļauts vācu jūgam, bet tas noticis Dieva žēlastības dēļ.

Ievadam seko oblācijas apraksts un apliecinājums. Par oblāciju (no lat. oblatum, piedāvāts, piesolīts) sauc viduslaikiem raksturīgu tiesisku darījumu, ar ko īpašnieks dāvina savu īpašumu kādam garīgam vai laicīgam kungam ar nosacījumu, ka saņems to pašu objektu vai tā daļu atpakaļ lietošanā kā prekāriju vai lēni (t.s. feudum oblatum). Tas bij parastais juridiskais ceļš, kādā katoļu baznīca jau franku laikos kļuva par lielāko zemes īpašnieci: nodokļu, klaušu un dažādu citu dzīves likstu spiesti mazie zemturī viens pēc otra novēlēja savus īpašumus (allōdus) baznīcām vai klosteriem, lai bīskapa vai abata aizsardzībā varētu bez rūpēm pavadīt sava mūža beigas uz zemes, kas viņiem vairs nepiederēja[19].

Bet oblācijas saistībās nokļuva nevien sīkie un mazie ļaudis. Dažādos politiskos sarežģījumos arī pasaules lielie un varenie bieži vien bij spiesti pilnīgi vai pa daļai atteikties no savas varas ar oblācijas aktu. "Oblācija bij iemīļots paņēmiens, ar ko teritoriālie firsti centās paplašināt sava politiskā iespaida sfēru. Bieži aiz šī darījuma slēpās kāds veikals (aizdevuma nodrošinājums) vai arī uzticības ķīla: kas gribēja palikt neitrāls, piedāvāja savus allōdus abām karotāju pusēm kā feuda oblata... Ar militāro atbalsta punktu oblāciju varēja sagatavot kāda novada kontroli un beidzot inkorporāciju. Tā, piem., 1203.-4.g. Normandijā rīkojās Filips Augusts"[20]. Lai gan no bīskapa Alberta laikiem uzglabājies tikai viens oblācijas līgums, proti karaļa Visvalža, tomēr no Indriķa chronikas zinām, ka arī Kaupa, Vetsekas un Tālivalža valstis Rīgas bīskaps ieguva galvenokārt "dāvinājuma" ceļā, t.i. ar oblāciju. Ja avoti piemin arī pirkumu[21], tad nevar būt nekādu šaubu, ka vāci atpirka no latvjiem un lībjiem tikai nelielus objektus - atsevišķus tīruma vai pļavas gabalus un biškokus.

Lai dāvinājumam būtu tiesiskas sekas, dāvinātājam jābūt lietas īpašniekam. Ka tiešām Jersika piederēja Visvaldim par dzimtu, tas Indriķa chronikā izteikts vārdiem "manu tēvu mantojums" (hereditas patrum meorum), bet oblācijas dokumentā apliecināts ar juridisko formulu "hereditario iure sibi pertinentem" (kas viņam pieder ar mantojuma tiesībām). Vārds mantojums (hereditas, erbe) 13.gs. avotos bij parasts civiltiesiska īpašuma jeb allōda apzīmējums. Nodibinot feudum oblatum, pirmo aktu - oblāciju jeb atteikšanos no īpašuma tiesībām - izteica ar darbības vārdu resignare vai conferre, bet otro aktu - investitūru jeb dāvinātā īpašuma izlēņošanu - apzīmēja ar vārdiem: in feudum recipere[22].

Lai gan 13.gs. sākumā vārds feodum bija jau izspiedis vecāko lēņa nosaukumu beneficium ("labdarījums"), tomēr Indriķa chronika (IX.11, X.13, XI.3) un bīskapa kanceleja vēl joprojām lēni sauc par beneficiju. Laikam gan to darīja ar nolūku, lai uzsvērtu, ka garīgais tēvs Alberts, par kādu Rīgas bīskapu atzina arī Visvaldis (XIII.4), piešķir baznīcas lēņus nevis spiests, bet no žēlastības. Saskaņā ar vācu tiesu iekārtu pirmam aktam (oblācijai) bij jānotiek zemes tiesā, bet otram (investitūrai) - lēņa tiesā. Bez tam Sakšu spogulis un citas vācu tiesību grāmatas prasa, lai starp abiem aktiem būtu 1 gadu un 1 dienu ilgs starplaiks. Tā kā šai starplaikā vasalim bij tikai personiskas tiesības uz lēni (ius ad rem), kāpēc viņš bij vāji aizsargāts, tad viņa interesēs bij pēc iespējas ātrāk iegūt lietiskās tiesības (ius in re) ar investitūras aktu, kāpēc centās samazināt šo starplaiku vai pat nemaz to neieturēt, izpildot abus aktus vienu pēc otra ar mazu pārtraukumu. Šāds starplaiks praksē nebij iespējams tādās zemēs (piem., Francijā, Anglijā), kur bij citāda tiesu iekārta nekā Vācijā. Tur abus aktus varēja pierādīt ar vienas un tās pašas vasaļu tiesas liecībām[23].

Ievērojot teikto, jājautā, kad, kur un kā notika Jersikas karaļvalsts oblācija. 1209.g. lēņa grāmatas datējums nav pilnīgs, jo trūkst mēneša un dienas. Bet tā kā dokumentā apliecinātās oblācijas laikā jau valdīja Romas ķeizars Otons IV, kuŗa kronēšana notika Romā 1209.g. 4.oktobrī, tad jāpieslienas H.Bruiningam, ka Visvalža atteikšanos varētu datēt ar laiku pēc 4.oktobra[24]. Protams, par Otona kronēšanu rīdzinieki lielā attāluma dēļ dabūja zināt ne agrāk par 2 mēnešiem, tā tad tikai decembrī. Ievērojot to, ka lēņa grāmatas 13.gs. nebij obligātoriskas un ka bīskapa Alberta 1209.g. lēņa grāmata nebij domāta un izsniegta Visvaldim, bet gan sastādīta pašas Rīgas baznīcas vajadzībām, jāpieņem, ka tā varēja būt izrakstīta ne agrāk par decembra vidu, bet varbūt pat vēl vēlāk.

Svinīgais oblācijas akts notika Rīgā, sv.Pēterā baznīcas laukumā (burtiski: kapsētā), klātesot "dižciltīgiem, garīdzniekiem, bruņniekiem, tirgotājiem, vāciem, krieviem un livoniem" resp. lībjiem. Šādā sastāvā to nekādā ziņā nevar uzskatīt par lēņa tiesu, bet gan drīzāk var pielīdzināt ārkārtējai zemes tiesai. Zīmīgi, ka starp akta dalībniekiem nav minēti latvieši - vai tikai tāpēc, ka viņu toreiz Rīgā vēl nebij daudz? Turpretim par investitūras lieciniekiem nav uzdoti ne krievi, ne lībji, ne tirgotāji, bet gan vienīgi domkapitula locekļi, vestfāļu un ostfāļu grāfu un kungu kārtas pārstāvji, zobenbrāļi un bīskapa Alberta vasaļi, arī no Daugmales pīlim: Konrāds Meiendorfs no Ikšķiles, Rūdolfs Jērichovs no Kokneses. Tā tad par lieciniekiem bij tikai tādas personas, kas varēja ierasties lēņa tiesā un tur apliecināt ar savu zvērstu bīskapa izdarīto investitūru. Citiem vārdiem, tā sapulce, kuŗā notika

1209.g. lēņa grāmatas otrā daļā aprakstītās svinīgās ceremonijas, ja ne faktiski, tad vismaz tiesiski bij pārvērtusies no zemes tiesas par lēņa tiesu jeb mantāgu. Vai likuma prasīto pārtraukumu starp pirmo un otro aktu panāca ar to, ka oblāciju izdarīja Pēterā baznīcā, bet investitūru ārpus tās uz Pēterā laukuma? - Tie ir minējumi, uz kuriem nekad nedabūsim skaidru atbildi.

Lai gan lēņa grāmatā karalis Visvaldis nav skaidriem vārdiem nosaukts par bīskapa Alberta vasali, tomēr izteiciens “praestito nobis hominio et fidei sacramento” neapšaubāmi pierāda, ka starp abiem valdniekiem bij vasalitātes attiecības. Parasti šo tīri personisko vasaļa jeb vīra atkarību no seniora jeb kunga nodibina ar 2 aktiem: hominium praestare un fidem (fidelitatem) facere. Izdarot pirmo aktu, vīrs krīt ceļos sava lēņa kunga priekšā un ar lūdzēja žestu sniedz viņam pretim savas saliktās rokas, kuŗas kungs saņem savējās; tas ir formāls pazemošanās akts, no kuŗa izriet vasaļa neierobežotās lēņa gaitas. Bet Vācijā jau 12.gs. beigās bij ieradumu ceļā izveidojies stingrs uzskats, ka karalim, saņemot baznīcas lēni no bīskapa, nekādā ziņā nav jāizpilda minētā pazeminošā formālitate[25]. Tā tad, prasīdams no karaļa Visvalža hominium, bīskaps Alberts bij rīkojies pret savas zemes likumiem.

Ar otru formālo aktu - zvērastu - tika nodibināta lēņa kunga un vīra savstarpīgā uzticība, kuŗai bij lietisks raksturs: vīram bij jābūt uzticīgam kungam tikai tik ilgi, kamēr viņš valdīja viņa lēni. Vasaļa uzticība sākumā nozīmēja tikai atturēšanos no katras darbības, kas varētu būt kaitīga kungam. Spriežot pēc Indriķa chronikas arī karaļa Visvalža uzticības saturs bij tīri negatīvs: viņam bij jāsolās vairs nebiedroties ar pagāniem un nepostīt ne Rīgas baznīcu, ne savu krievu zemi. Zvērastu deva vienīgi vasalis, kamēr kungs savu uzticību apliecināja ar skūpstu: sniegdams roku, piecēla ceļos nometušos vīru, lai viņu skūpstītu. Tāpēc šādus apzvērētus lēņus sauca arī par skūpstītiem. 1209.g. lēņa grāmatā un Indriķa chronikā ir pieminēta tikai lēņa kunga roka, bet ne skūpsts. Protams, tas vēl nenozīmē, ka bīskaps Alberts šai gadījumā būtu atkāpies no tradicionālā lēņa skūpsta. Ievērojot to, ka arī pareizticīgie valdnieki bij paraduši miera līgumus apliecināt ar skūpstu un ka 1209.g. akts pirmām kārtām bij miera līgums, šis pieņēmums kļūst jo ticamāks.

Beidzot, lēņa grāmatā lasām, ka Visvaldis saņēmis savu lēni no bīskapa rokām ar trim karogiem; tā tad tas bij tā sauktais karogu lēnis. Karogu kā investitūras simbolu sastopam jau 10. un 11.gs. avotos. Tagad domā, ka karogs bijis karaļa varas un karalisko tiesību (“regāliju”) ārējā zīme. Ar šo simbolu Vācijas ķēniņš izlēņoja laicīgiem valsts firstiem augstāko tiesas kunga un kaŗaspēka pavēlnieka varu kādā terriŗorijā[26]. Sākumā Vācijas valsts karogs bijis sarkans, bet 12.gs. krusta kaŗu ietekmē tam pievienojuši baltu krustu,

kāpēc turpmāk vācu ķēniņu karogs bijis balts krusts sarkanā laukā, kādu karogu 13. gs. lietojušas arī Hanzas pilsētas[27]. Tāpat sākot ar 12.gs. vidū ieviesās paraša piešķirt lēņus karaļiem un laicīgiem firstiem ar vairākiem sarkaniem karogiem, pie kam šādus karogu lēņus tagad iztulko kā saliktus lēņus, no kuriem savukārt bij atkarīgi vairāk apakšlēņi[28]. Viens no vairākiem karogiem simbolizēja firsta varu, citi - tiesības izlēņot tālāk atsevišķās zemes grāfiem kā apakšvasāļiem, kāpēc karogu skaitu noteica firsta teritoriju (valsts novadu) skaits. Tā Bavārijas hercogus ievēlēja ar 7, Lotaringas un Bohēmijas ar 5, karali Otokaru ar 2 un tml.[29] Līdzīgi Visvaldim ar 3 karogiem jau 1139.g. Sicīlijas karalis Rožērs II saņēma savu lēni no pāvesta Innocenta II, pie kam viens karogs simbolizēja karaļvalsti Sicīliju, otrs - liercogvalsti Apūliju, trešais - firsta valsti Kapuju[30].

Zinot karogu lēņa nozīmi R. Eiropā, varēsīm labāk saprast, kāpēc Rīgas bīskaps 1209.g. karalim Visvaldim deva lēni taisni ar 3 karogiem. Bīskaps Alberts pats 2 gadus agrāk (1207.g. pirmā ceturksnī) bij no Vācijas ķēniņa Filipa Švābieša saņēmis lēņos Livoniju un līdz ar to kļuvis par ķeizarvalsts garīgo firstu[31]. Ar to viņš varēja imperijas vārdā nevien lēņus iegūt, bet arī dot. Piedāvātu lēņu gadījumos (feuda oblata) Livonijas bīskapi parasti pusi no dāvinātā objekta paturēja savā rīcībā, otru pusi izlēņojot bijušam īpašniekam dāvinātājam. Tā 1207.g. Kokneses karalis Vetseke dabūja atpakaļ tikai pusi no savas pils un novada (XI.2). 1253.g. tai pašā ceļā kuršiem gāja zudumā Kretinas kunga novada puse[32]. Cik daļas no Jersikas valsts 1209.g. paturēja bīskaps un cik izlēņoja Visvaldim, par to varam spriest tikai netieši no lēņa tipa un lēņa objekta apraksta.

Indriķa chronikā lēņa objekts vienreiz nosaukts par karaļvalsti (regnum), bet otrreiz par “karaļvalsti jeb kundzību” (regnum seu dicio). Turpretim lēņa grāmata atšķir dāvinājuma priekšmetu no lēņa objekta; pirmais ir lielāks, otrais mazāks. Dāvinājums aprakstīts šādi: “...urbem Berzika ... cum terra et universis bonis eidem urbi attinentibus ...” (Jersikas pilsētu ar novadu un visiem pie šīs pilsētas piederīgiem labumiem). Nevar būt šaubu, ka šī dāvinājuma priekšmets bij Visvalža karaļvalsts, lai gan dokumentā teikts, ka tiek dāvināta vienīgi Jersikas pilsēta un tās novads (terra). Nedrīkst aizmirst, ka krievi karaļvalstis sauca galvas pilsētas vārdā (piem., vēl 16.gs. runāja par Maskaviju), kāpēc arī no krieviem atkarīgā Daugavas baseinā runāja par Kokneses un Jersikas valstīm; citiem vārdiem, 1209.g. lēņa grāmatā ar pilsētu jāsaprot nevien galvas pilsēta, bet arī valsts un tās teritorija (terra). Turpretim vārds labumi (bona) apzīmē visus tos civīlos augļus (kungu tiesu, meslus), ko zemes kungs varēja prasīt no pavalstniekiem savas kundzības vārdā.

Lēņa priekšmets aprakstīts tiem pašiem vārdiem kā dāvinājums, bet ar ļoti svarīgo piebildumu: “...eos vero, qui sibi tributarii fidem a nobis susceperant, liberos cum tributo et terra ipsorum nobis resignavit, scilicet urbem Autinam, Zcessowe, et alias ad fidem conversas”. No šīs konversijas klauzulas dabūjam zināt, ka 1209.g. Jersikas karaļvalsts sastāvēja no divām baznīcietiskām provincēm: no katoļu ticībai piegrieztiem un nepiegrieztiem, pareizticīgiem apgabaliem; pirmos bīskaps paturēja sev, otros atdeva lēņos pareizticīgajam Visvaldim. Tā tad pretēji Tāļivalža dēlu 1214.g. un Kursas karaļa Lameķa 1230.g. konversijas līgumiem, Visvalža atdošanās Rīgas bīskapa varā nebija saistīta ar pāriešanu katoļu ticībā. Ievērojot to, ka katrs karogs nozīmēja atsevišķu teritoriju, jādomā, ka pēc 1209.g. Jersikas karaļvalstī daļa pareizticīgo aptvēra trīs vairāk vai mazāk neatkarīgas teritorijas, kuŗu nosaukumi, diemžēl, nav zināmi. Laikam gan tās atradās tagadējā Latgalē, jo jāpieņem, ka Jersikas valsts austrumu robeža bija arī letgaļu un krievu etnografiskā robeža.

Turpretim katoliskā Jersikas valsts daļa ir minēta. Tā aptvēra “Autīnas, Cescvaines un citas” pilsētas (urbs). Tā kā šai lēņa grāmatā pilsēta nozīmē valsti, tad varam teikt, ka no karaļa Visvalža bija atkritušas vismaz divas latviešu pavalstis, kas līdz 1209.g. viņam maksāja meslus. No tā izriet, ka pēc toreizējās R.Eiropas uzskatiem Jersikas karaļvalsts sastāvēja no kādām 5 teritorijām (“kunga novadiem”), pie kam 1209.g. Visvaldis zaudēja 2 karogus un paturēja 3. Neielaižoties topografiskās studijās, var apgalvot, ka Autīnas un Cescvaines pavalstīm robežas sagāja kopā ar Tālavu[33]. Ja Autīnu meklē pie Cēsīm bija. Avotiņu, tagadējā Priekuļu pagasta apvidū ar Vaives upes Sāruma pilskalnu kā valsts centru, tad dabūjam, ka Jersikas karaļvalsts sniedzās līdz pat Gaujas vidus daļai. Autīnas valsts vecāko sauca par Varidotu (XII.6), un jau 1208.g. viņš bija atkritis no Visvalža un kopā ar Beverīnas Tāļivaldi un Sateklas Rūsiņu noslēdzis draudzības līgumu ar Cēsu zobenbrāļiem, tad pat arī pāriedams katoļu ticībā. Varidota politiska atkarība no Visvalža izteicās meslu (tributum) jeb pagasta došanās[34]. Cescvaines valsts vecākā vārds nav uzglabājies. Bet avotos minētās Cescvaines pilsētas un pils vieta ir konstatētas un atrodas bij. Cescvaines muižas parkā Sūlas (Seses?) upītes kreisajā krastā[35].

Tā tad 1209.g. lēņa grāmatā nekas nav teikts par Visvalža kā Rīgas bīskapa vasaļa pienākumiem pret savu lēņa kungu. Laikam gan Visvaldim nebija jāpilda nekādas lēņa gaitas, bet no viņa prasīja vienīgi uzticību. Indriķa chronika piebilst, ka izdarījis oblāciju, Visvaldis devās atpakaļ uz Jersiku un sāka celt no jauna savu pili, “kas pieslējās pilsētai”.

1211.g. pēc ilgākām sarunām, bīskaps Alberts un mestrs Folkvīns ar pāvesta starpniecību Romā vienojās par pirmo Latvijas sadalīšanu. Tā notika 1211.g. rudenī, un to apliecina 3 Lejassaksijas bīskapi, kā arī Tērbatas (Leāles) bīskaps Jānis, Rīgas prāvests un Daugavgrīvas abats. Dalīšanas akts ir uzglabājies un skan šādi:

B. Palburnensis, I. Verdensis, Ph. Raceburgensis, Th. Lealensis episcopi, I. praepositus maioris ecclesiae in Riga, B. abbas in Dunamunde cunctis fidelibus in perpetuum. Cum in eo convenissent milites Christi et reverendi domini fratres ac procuratores venerabilis fratris nostri A. Rigensis episcopi, ut terra, quae Lettia dicitur, tripartita sorte dividerent, placuit scripto trium cartarum tres terrae partes aequales distingui, et datis hinc inde cartulis per manum cuiusdam illiterati, quicquid uni vel alteri parti per sortem accideret, ratum haberi. Duae itaque cartulae parti domini episcopi assignatae fuerunt, in quarum una continebitur Aszute, castrum Lepene et villae in confinio Bebernine quondam pertinentes regi in Gerzeke cum omnibus singulorum pertinentiis; in altera continebantur castra Autenine, Alene cum suis attinentiis. Militibus Christi pro tertia parte ipsos contingente una cartula assignata est, in qua continebantur castra Zerdene, Negeste, Sessowe cum suis attinentiis. De sorte vero episcopi castrum Alene sorti

B[ernhards], Paderbornas, I[zo], Verdenas, F[ilips], Raceburgas, T[eoderichs], Leāles bīskapi, J[ānis], Rīgas lielākās baznīcas prāvests, B[ernhards], Daugavgrīvas abats, visiem ticīgiem mūžīgi. Kad Kristus bruņnieki un godājamie kungi, mūsu cienījamā brāļa Rīgas bīskapa A[lberta] brāļi un prokurātori bij vienojušies par to, lai zemi, ko sauc par Latviju, sadalītu trīs daļās ar lozi, nolēma, uzrakstot attiecīgas trīs kartes, nošķirt trīs vienādas daļas, un pēc tam, kad šīs kartes sagatavotas, noteikt caur kāda negrāmatnieka roku ar lozi, kas vienai vai otrai pusei piekrīt. Tādā kārtā divas kartes tika piešķirtas kunga bīskapa daļai, no kurām viena aptvēra Aszuti, pili Lepeni, un Bebernines robežās esošos ciemus, kas kādreiz piederēja Jersikas karalim, ar visiem atsevišķiem piederumiem; otrā aptvēra pils Autenini, Aleni ar viņu piederumiem. Kristus bruņniekiem kā trešā viņiem piederīgā daļa tika piešķirta viena karte, kas aptvēra pils: Zerdeni, Negesti, Cesvaini ar viņu piederumiem. Bet no bīskapa daļas

militum Christi ascriptum est, in recompensationem duarum villarum, quas eis debbat episcopus. Nos ergo quod coram nobis (est) gestum, litteris mandari fecimus et sigillis nostris communiri. Praesentes fuerunt, cum haec fierent, Alobrandus sacerdos, Radolfus canonicus in Sosat, Heinricus sacerdos de Lon, Helmoldus de Plesse, Conradus de Wardenberge, Nicolaus de Brema, Eggehardus Schakke, Segebandus de Luneba, Vridolfus miles, Frithericus de Bodendike et alii quam plures. (UB. I.23.)

Alenes pils tika pievienota Kristus bruņnieku daļai kā atlīdzība par diviem ciemiem, ko bīskaps bij viņiem parādā. Mēs tā tad to, kas noticis mūsu priekšā, likām ierakstīt šai grāmatā un apstiprināt ar mūsu zīmogiem. Kad tas notika bij klāt: svētnieks Alobrands, Sosatas domkungs Radolfs, svētnieks Lonas Indriķis, Helmolds no Pleses, Konrāds no Vardenbergas, Nikolajs no Brēmas, Egehards Skake, Segebands no Lunebas, bruņnieks Fridolfs, Friteriks no Bodendikas.

Dalīšana notika pēc tiem pašiem principiem kā 1207.g., sadalot lībju zemes: divas teritoriālās kvotes dabūja Rīgas bīskaps, vienu - Zobenbrāļu ordenis. Dalīšanas objekts nosaukts par Latviju (Lettia); patiesībā sadalīja tikai tos Jersikas valsts latviešu apgabalus, kas bij pieņēmuši katoļu ticību un no kuriem karalis Visvaldis 1209.g. bij atteicies Rīgas baznīcai par labu. Praktiski dalīšanu izdarīja laimējot, pie kam dalāmos novadus atzīmēja uz 3 atsevišķām kartēm 3 vienādās daļās un laimestus lika vilkt kādam lasītnepratejam. Dalot, Zobenbrāļu ordenis ieguva Cesvaini, Negesti, Zerdeni un Aleni. Bet jau 1213.g. sākumā abas puses apmainīja dažus 1211.g. iegūtos novadus, pie kam galīgā veidā no Jersikas karaļvalsts zemēm ordenis ieguva tikai 2 teritorijas: Aleni un Autīnu[36].

Jersikas vārdu Indriķa chronika no jauna piemin tikai 1212.g. pavasarī (XVI.2), kad te notika ļoti svarīga krievu-vācu konference, kurā piedalījās abi valsts galvas: no vācu puses Rīgas bīskaps Alberts, no krievu puses - Polockas karalis Valdemārs. Tā kā uz šo apspriedi ieradās arī letgaļu zemes vecajie, tad jādomā, ka šai konferencē tika pārrunāts un varbūt arī apstiprināts 1209.g. Jersikas oblācijas līgums. Diemžēl, pati chronika šai ziņā nedod nekādus norādījumus un runā vairāk par lībjiem nekā par latviešiem. Polockas karaļa kaŗaspēks atradās Jersikas pilī, tā tad šai laika pils bij jau restaurēta. Pilsētas bijumu chronika vairs nepiemin.

Bet vācieši neticēja Visvalža lojalitātei. Laikam gan arī Jersikas karalim nebij nekādas simpatijas pret jauno politisko varu Baltijas austrumu krastos. 1213.gadā chronists Indriķis ziņo, ka Cēsu ordeņa brāļi sagūsta Visvalža sievas tēvu, leišu labieti Daugeruti, kas bij devies uz Novgorodu slēgt ar krieviem savienību pret vāciem. 1214.g. pavasarī Kokneses vācu vasaļi, ar sava lēņa kunga bīskapa Alberta atļauju, bez kara pieteikuma iebrūk Jersikas pilī nakts laikā un “nolaupa visu, kas tur bij”. Jādomā, ka paša karaļa šai laikā nebij pilī, ko arī vācieši zināja. Par iebrukuma iemeslu chronika uzdod karaļa Visvalža atteikšanos ierasties Rīgas bīskapa lēņa tiesā, jo minētie Kokneses vasaļi apvainoja viņu neuzticībā pret savu lēņa kungu (XVIII.4). Pēdējo reiz Indriķa chronika piemin Jersikas Visvaldi 1225.g., kad viņš ieradās Rīgā, lai apsveiktu pāvesta legātu Modenas Vilhelmu, bet par šo svarīgo audienci chronists nekā nezina stāstīt.

Tomēr dokumentos tik drīz vēl neizgaist Jersikas karaļvalsts vārds. 1224.g. Rīgas bīskapa kanceleja izdod otru oblācijas aktu, kas daudzējādā ziņā paliek neskaidrs un prasa tālākus pētījumus. Akts skan šādi:

Albertus Dei gracia Rigensis episcopus omnibus hoc presens scriptum accipientibus salutem in Domino. Notum facimus universitati vestre, quod ad petitionem regis de Gerzeke medietatem castri Gerzeke et omnium bonorum eidem castro pertinencium excepto Autene concessimus Conrado militi de Ykesculle in beneficio feudali, eo videlicet pacto, ut quandocumque eorum absque herede prior discesserit, in alterum ipsum beneficium ex integro transferatur. Si qua autem de predictis bonis ad presens a quolibet fuerint occupata, ea usque in Pascha proximo futurum expediemus vel in amicia cum predicto rege et Conrado milite componemus. Ceterum in castro Cessoe annona decimalis secun-

Alberts, no Dieva žēlastības Rīgas bīskaps, visus šī raksta saņēmējus sveicina ar Dievu. Darām zināmu jums visiņiem, ka uz Jersikas karaļa līgumu pusi no Jersikas pils un visiņiem pie šīs pils piederīgiem labumiem, izņemot Autīnu, mēs piešķīrām Konrādam, Ikšķiles bruņniekam, kā feodālu beneficiju, bet ar tādu norunu: ja viens no viņiem nomirst agrāk, neatstādams mantinieku, tad viss šis benefīcijs piekrīt otram. Bet ja kāds no minētiem labumiem pašreiz atrastos kāda cita valdījumā, to mēs atbrīvosim līdz nākamām Liendienām vai labprātīgi vienosimies ar minēto karali un bruņnieku Konrādu. Bez tam Cessvaines pils novads dos mums joprojām desmitās tiesas labību pēcmēra, ko dod Ikšķilē. Paši viņi pi-

dum mensuram, que Ykesculle datur, nobis salve[bi]tur. Ipsi autem ad dotandum competenter ecclesiam procurabunt. Testes autem hujus facti sunt Hermannus episcopus Estoniensis, Johannes prepositus Rigensis, Volquinus magister militum Christi, comes Burgardus, Fredehelmus de Poyg, Teodericus de Heswer, Bodo de Zalderen, Daniel de Leneworden, Ludgerus miles et alii quam plures. Acta sunt hec in Riga [anno] Domini m'cc'[x] x [i] iij'.

enācīgi rūpēsies par baznīcas devām. Šī akta liecinieki ir Hermanis, Igaunijas bīskaps, Jānis, Rīgas prāvests, Folkvīns, Kristus bruņnieku mestrs, grāfs Burghards, Fredehelms no Pojgas, Teodoriks no Hesveres, Bodo no Zalderenes, Dāniēls no Lielvārdes bruņinieks Ludgers un jo daudzi citi. Tas notika Rīgā tā Kunga 1224.gadā. (LGU., I.4.)

Arī šis akts juridiskā ziņā sastādīts nevainojami: bīskaps Alberts tikai izpilda Jersikas karaļa lūgumu. Kādas politiskas vai militāras neveiksmes slēpjas aiz šī darījuma, par to Indriķa chronika klusē. Ir skaidrs tikai tas, ka arī šoreiz Jersikas karalis bij spiests, tāpat kā 1207.g. Kokneses karalis Vesceka, atdot Rīgas baznīcai savas atlikušās karaļvalsts pusi, ko bīskaps Alberts izlēņoja tālāk Ikšķiles bruņniekam Konrādam, kuŗu sastopam starp 1209.g. investitūras lieciniekiem. Tā kā Konrāda lēnī neietilpa ne Autīna, ne Cesvaine, tad var būt runa vienīgi par tām 3 pareizticīgajām teritorijām, kuŗas karalis Visvaldis pēc 1209.g. paturēja savā varā. Darījums saistīts ar ļoti bīstamu mantojuma nosacījumu: ja kāds no abiem minētiem Jersikas karaļvalsts pusiniekiem mirtu bez mantiniekiem, tad arī otra karaļvalsts puse piekrīt otram vasalim. Laikam gan, ievietodams šādu klauzulu, bīskaps Alberts zināja, ko viņš dara: atduŗoties pret šo juridisko mīnu, agri vai vēlū bij pilnīgi jāiet bojā Jersikas karaļvalstij.

1230.g. atkal dokumentos sastopam karaļa Visvalža vārdu. Tas, diemžēl, ir tikai regests, kas tomēr liecina, ka šai gadā Visvaldis vēl bij dzīvs. Regests skan šādi:

Attestatum Nicolai episcopi Rigensis, quod Wissewalde rex de Gerzike insulam Wolfholm et terram citra Dunam, quae est inter duos rivos Lixnam scilicet et Recizam (et) stagnum Caffer dederit

Rīgas bīskapa Nikolaja liecība, ka Jersikas karalis Visvaldis nodevis Daugavgrīvas klostera abatam un kapitulam Wolfeholm'a salu un zemi šaipus Daugavai, kas atrodas starp divām

abbati et capitulo de Dunemunde. upītēm, proti Līksnu un Riešu, un
Datum Rigae 1230. Caffer'a ezeru. Dots Rīgā 1230.g.
(LGU., I.13.)

Lai gan nav iespējams pilnīgi precīzēt, kur atradās karaļa Visvalža dāvinājums Daugavgrīvas klosterim, tomēr nav šaubu, ka runa var būt vienīgi par kādu Latgales novadu. Tā kā šī karaļvalsts daļa joprojām bij pareizticīga, tad ar minēto 1230.g. zemes piešķirumu, karalis deva iespēju Daugavgrīvas cisterciešu mūkiem uzsākt katoļu misiju pareizticīgo iedzīvotāju vidū. Šī Latgales katolizācija laikam gan nenotika tik strauji kā Vidzemes pāriešana no grieķu ticības latīņu ticībā. Par to liecina 1270.gadā rakstītais slavu evaņģēlijs, kas glabājas Maskavā Rumjanceva mūzejā. Šī evaņģēlija 165.lpp. lasām: “Šīs grāmatas pabeigtas 6778.g. 23.martā sv. mocekļa Nīkona piemiņas dienā. Tai pašā dienā bij zīmes pie saules. Rakstīja šīs grāmatas es, Jurgis, mācītāja, sauktā Latvieša dēls, no Gorodišces ar mūka Sīmaņa līdzekļiem no Sv.Georgija sev par pestīšanu un visiem kristītiem par prieku.”

Ja 1922.g. savā Latvijas vēsturē (II.18, 140), pirmo reiz publicējot latviski šo tekstu, es minēto pareizticīgo latviešu mācītāju uzskatīju par Novgorodas eparchijas kalpotāju, tad tagad pieslienos J.Kreica domām, ka minētais evaņģēlijs sarakstīts Polockas eparchijā bīskapa Sīmaņa Novgorodieša (1260.-74.) laikā[37]. Tā tad šai tekstā vārds Gorodišče nozīmē nevis kuŗu katru pilskalnu, bet Jersiku: jau 1239.g. no Jersikas bija vairs tikai pilsdrupas resp. pilskalns.

Tā ir lieka liecība, ka Jersika bij nevien liels politisks un militārs centrs, bet arī garīgās kultūras avots Latgales latviešiem, kas bij cieši saistīts ar savu baznīctiesisko mētropoli Polocku. Tāpat kā Jersikas karaļvalstī Polocka atstāja par valdniekiem pašus latviešus (Visvaldi, Varidotu), tā arī par misionāriem un mācītājiem Polockas mētropole izraudzīja latviešu svētniekus. Ar to krievu misija principā atšķīrās no vācu misijas.

Beidzot, kādā 1239.g. 19.aprīļa dokumentā, ko izdevis Rīgas bīskaps Nikolajs (UB. I.163), ir runa vairs tikai par Jersikas pils vietu (locum castrī) un tās likumīgiem mantiniekiem. Tas ir pēdējais akts, kas dokumentē Jersikas karaļvalsts galu. Arī paša karaļa Visvalža vairs nav starp dzīvajiem.

Der Name Jersika (Gerseka, Gercike, Berzika) wird in den Geschichtsquellen (1203-1375) an eine Burg (castrum) und eine Stadt (urbs, civitas) gebunden, an deren Stelle - gerade auf dem rechten Ufer der Düna, ungefähr 165 km von Riga - wir jetzt den Burgberg von Jersika finden. Einst war dieser Ort das politische, militäre und kulturelle Zentrum eines lettischen Staates. Am Anfang des 13. ahrhunderts war Visvaldis (Vissewalde), ein Lette oder ein lettisierter Wikinger, der Herrscher von Jersika, und er ist der einzige livländische Fürst, den

die Chronik Heinrichs von Lettland als König (rex) titulierte und damit auf seine hohe staatsrechtliche Stellung hinweist. Dennoch war sein Königreich in tributärer Abhängigkeit von dem Großfürsten in Polozk, ebenso wie auch die anderen lettischen und livischen Gebiete östlich von der Düna von russischen Herrschern in Polozk und Pleskau abhängig waren. Die Politik des rigaschen Bischofs Albert (1199-1229) war darauf gerichtet, den deutschen Handelsleuten den freien Weg nach Rußland zu sichern und die russische Tributherrschaft zu beseitigen. Um dieses zu erreichen, mußte er seine politische Macht unbedingt auch über das Königreich von Jersika erweitern. Im Herbst 1209 fand ein Kriegszug gegen Jersika statt, bei dem das Heer des Bischofs die Festung einnahm und die Stadt und Burg ausplünderte und niederbrannte. Die Königin wurde in Gefangenschaft genommen. Nach dieser Niederlage war Visvaldis gezwungen, das Friedensdiktat des Bischofs anzunehmen. Er mußte sein erbliches Königreich (hereditario iure sibi pertinentem) dem Bischof schenken (s.g. Auflassung) und bekam nur einen Teil desselben (welcher noch beim griechisch-orthodoxen Glauben geblieben war) als Lehn zurück (in beneficio). Es war ein feudum oblatum. Als Investitursymbole wurden in diesem Falle drei Fahnen benutzt (Fahnlehn). Die persönliche Unterwerfung des Königs geschah in der Form von Kommendation. Durch die Schenkungsurkunden v. J. 1224 und 1230 verlor der lettische König weitere Territorien zugunsten der deutschen Ritter und der katholischen Kirche. Ein Dokument v. J. 1239 bezeugt das Ende des Königreichs von Jersika.

- [1] A. Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes, 99-100, 472. St. Petersburg 1892.
- [2] Sal.: A. Švābe, Latvju tiesību vēsture, 22183 (Latv. Konvers. Vārdnīca, XI. Rīgā, 1935).
- [3] A. Heusler, Dietrich von Bern, 464 ff. (Hoops Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, I. Straßburg 1913).
- [4] Fr. von Keussler, Zur Geschichte Bischof Meinhards und des Fürstentums Gericke, 107 (Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde a. d. Jahre 1896. Riga 1897).
- [5] Scriptorum Rerum Prussicarum, II. 108. Leipzig 1863.
- [6] E. Brastiņš, Latvijas pilskalni, Latgale, 23. Rīgā 1928. Pieminekļu valdes materiālu krājumi prof. A. Tentelja redakcijā.
- [7] Scriptorum Rerum Prussicarum, II. 633. Ziemeļnieku Olava Svētā saga 10.-11. gs. vēstī, ka no Ķijevas Jaroslava laulības ar zviedru karaļmeitu Ingihertu piedzimis dēls Vissivaldr. Tas liecina, ka valdnieku vārds forma Visvaldis bij sastopama jau vīkingu laikos.
- [8] Subjectio regis Wsewolodo et donatio urbium Berzilia, Autorp, Zcessowe etc. ecclesiae S. Mariae Rigensis et investitura harum urbium data eidem ab episcopo post fidelitatem factam. Anno 1209. LGU., I.2.
- [9] Fr. von Keussler, Das livische und lettische Dünagebiet und die Fürsten von Polozk, Gericke und Kokenhusen am Ausgang des XII. und zu Beginn des XIII. Jahrhunderts, 11-12 (Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, XV.).
- [10] H. Laakmann, Zur Geschichte Heinrichs von Lettland und seiner Zeit, 77 (Beiträge zur Kunde Estlands, XVIII.2. Reval 1933).
- [11] UB., I. n.95.
- [12] G. A. Donner, Kardinal Wilhelm von Sabina, 80, 217. Helsingfors 1929.
- [13] Donner, 103. Piez.
- [14] A. Švābe Latvju kultūras vēsture, II. 73.-74. lpp. Rīgā, 1922.
- [15] Fr. von Keussler, Das livische und lettische Dünagebiet, 27.
- [16] A. Tentelis, Latvju vēsture, 22274 (Latv. Konversācijas Vārdnīca, XI. Rīgā 1935).
- [17] Blakus formām Gerzika, Gerceke, Gericke sastopam arī Berzika, ko 18.-19. gs. sevišķi lietoja poļu vēsturnieki. Pēc A. Sapunskas domām, tam atbilst senākās krievu formas Герзакъ un Бирзакъ.
- [18] A. Švābe, Latvju kultūras vēsture, II. 72.

- [19] A.Švābe, turpat, II. 17-28.
 [20] H.Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt, 505. Weimar 1933.
 [21] UB., I.70: "...Si quas etiam piscationes, arbores, prata aut agros infra praedictos terminos hactenus dicti fratres (militiae Christi) emptione vel donatione habuerunt, deinceps nostra erunt."
 [22] C.G.Homeyer, Des Sachsenspiegels zweiter Theil, 2.B., 315 ff. Berlin 1844.
 [23] H.Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt, 507.
 [24] LGU., I.2.
 [25] Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt, 491.
 [26] H.Meyer, Die rote Fahne, 317-26 (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt., 50.Bd. Weimar, 1930).
 [27] Turpat, 331-33.
 [28] Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt, 436, 512 ff.
 [29] Rudolfus vero... Otakaro vexilla duo restituit cumi terris Bohemiae et Moraviae.
 [30] "...vexilla tria tradidit, unum regni Sicilie, aliud ducatus Apulie, tertium principatus Capuae."
 [31] R.Holtzmann, Studien zu Heinrich von Lettland, 205 ff. (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, 43 B. I. H. Hannover 1920).
 [32] UB., I.246.
 [33] A.Švābe, Tālava (Sējējs, 1936.g. Nr.2).
 [34] A.Švābe, Pagasta vēsture, I.23. Rīgā 1926.
 [35] E.Brastiņš, Latvijas pilskalni, Vidzeme, 155. Rīgā 1930. (Pieminekļu valdes materiālu krājumi prof. A.Tenteļa redakcijā).
 [36] H.Laakmann. Zur Geschichte Heinrichs von Lettland und seiner Zeit, 92-3.
 [37] J.Kreics, Ģersikas evaņģēlijs, 558 (IMM., 1931 Nr. 5-6).

A. Švābe Tālava

*Švābe A. Tālava // Sējējs. - 1936. - No 2. -
lpp. 135. - 141.lpp.; No 4. - lpp. 363. - 374.*

Tālavas vārdu piemin jau pirms vācu laikiem arābu ceļotājs Ibn el Fardi. Ka tā bija pazīstama arī ārpus Baltijas, laikam gan, izskaidrojams ar to, ka vecs krievu vīkingu tirdzniecības ceļš jau sen pirms Rīgas dibināšanas gāja no Pliskavas uz Daugavgrīvu cauri Tālavai.

Tomēr tuvākas ziņas par Tālavas vēsturi iegūstam tikai 13.g.s. sākumā no Latviešu Indriķa chronikas. Bet arī šīs ziņas ir trūcīgas un vēstures rekonstrukcijai izlietojamas ar apdomu.

Pats Indriķis 1208.g. sauc sevi par latvju svētnieku (Letthorum sacerdos). Tomēr būtu nepareizi no tā secināt, ka tas, ko viņš stāsta, par latviešiem, attiecinams uz visiem latviešiem. Nemaz nerunājot par kuršiem, zemgaļiem un sēļiem, chronista zināšanas par latgaļiem jeb latvjiem, kas 13.g.s. apdzīvoja visu tagadējo Latgali un Vidzemes lielāko daļu, ir ierobežotas ar diezgan šauru novadu - ar pašā Indriķa dzīves un darba vietu. Tagad vairs nav šaubu, ka chronikas autors ir avotos 1234. un 1259.g. minētais

Rubenes baznīckungs Indriķis (plebanus Hemricus de Papendorpe). Šī draudze bija arī pirmā latviešu katoļu draudze, un tās vācu nosaukums "Mācītāja ciems" (Papendorf) ir liecība par pirmo Livonijas vēsturnieku un pirmo Latvijas katoļu mācītāju. (H. Laakmann, Zur Geschichte Hemrichs von Lettland und seiner Zeit, 71. Beitrage zur Kunde Estlands, XVIII, 2. Reval, 1933). Ja atskaita. Lībju zemē Sontaganā pavadīto amata laiku (starp 1227. un 1234.g.), Indriķis mūža lielāko daļu nodzīvoja Imerā, kāpēc arī viņa spriedumi par latviešiem vienmēr iztulkojami sašaurinātā nozīmē: tie teikti nevis par latviešiem vispār, bet tikai par Imeras un Tālavas latviešiem.

Tas sakāms arī par vairākkārt pārrunāto chronikas vietu: "Jo pirms (katoļu) ticības latvji bija pazemīgi (humiles) un nicināti (despectes), un viņiem daudz darīja pāri lībji un igauņi. Tāpēc viņi bija ļoti priecīgi par svētnieku ierašanos, jo pēc kristības viņi ieguva tās pašas tiesības un to pašu mieru, ko visi citi." (XII, 6). Tā kā latviešu lielākai karaļvalstij Jersikai nebija robežu ar igauņiem, tad jau no teksta kopsakarības vien izriet, ka Indriķis nesaka to par Jersikas latviešiem. Bez tam šai laikā (1208.g.) viņš vēl nemaz nepazīna Dienvidvidzemes un Latgales apstākļus. Atzīmējot uz Latvijas kartes Indriķa chronikā minētos vietu vārdus, redzam, ka arī vēlāk chronista ģeografijas zināšanas ir visdrošākas un lielākas tai Ziemeļvidzemes stūri, ko ieslēdz līnija: Aģes grīva - Igate - Burtnieku ezers, - Trikāta - Cēsis - Sigulda - Ropaži. Bet uz dienvidiem no šīs līnijas trijstūri, ko rada Daugava - Ropaži - Trikāta - Krievija, chronika apliecina ļoti maz vietas vārdu. No tā A.Bīlenšteins nepareizi secināja, ka novadi jau ap Juglu un Ogrī un viss Tālavas austrumu gals Indriķa laikos vāciem bijusi nezināma zeme (Die Grenzen des lett. Volksstammes, 35 un 83. Petersburg 1892). Patiesībā, šos novadus nepazīna vienīgi pats chronikas autors. Tas savukārt pierāda, ka Indriķa chronika ir nepietiekošs avots Tālavas robežu, un līdz ar to valst teritorijas platības noteikšanai. Tāpat chronists nezina vai noklusē daudzus lībju un latvju novadu un pils kungus.

Otrkārt, būdams vienkāršs lauku mācītājs, Indriķis uz daudziem 13.g.s. notikumiem skatās ar savas draudzes locekļu latviešu acīm. Šis lokālpatriotisms pa daļai izskaidro chronista naidu pret lībjiem (Laakmann).

75). Bet neatkarīgi no tā pētniekiem dužas acīs, ka Indriķim trūkst intereses un saprašanas valsts un politikas lietās - "viņam nebija politiskas galvas" (H.Hildebrand, Die Chronik Heinrichs von Lettland, 51-53. Berlin, 1865). Ja nu tā, tad ar lielu kritiku, jāuzņem chronista tēlojums, kā un kāpēc tālavieši tika pakļauti vācu varai un līdz ar to gāja bojā Tālavas valsts.

Treškārt, vienmēr jāpatur vērā, ka Indriķa chronika nav juridisks dokuments, bet 1225./26.g. pēc atmiņām uzrakstīta laika grāmata, kuŗas uzde-

vums tēlot Livonijas katoļu misijas kara vēsturi. Šī viduslaiku teoloģiskā historiografija vērtē cilvēkus pēc viņu ticības spēka un pakalpojumiem katoļu baznīcai. Tāpēc Indriķis slavē latviešus, bet nopaļā lībjus un igauņus. Visa pārējā nereliģiskā darbība vēsturniekam šķiet tik nesvarīga, ka viņš to uzskata par uzrakstīšanas necienīgu. Nodzīvodams 50 gadus Vidzemē, Indriķis, protams, labi pazina latviešu dzīvi. Bet tā kā tā savā dziļākā būtībā bija akatoliska, tad viņš neatzina to par katoļu baznīcas vēsturei noderīgu vielu un deva tikai gadījuma faktus par latvju cilts ticējumiem, valsts iekārtu, sociālām un agrārām attiecībām. Cik liela bija Indriķa vēsturiskā neredzēšana, var spriest no tā, ka viņš savā kara vēsturē neaprunā ne latviešu karogu un karaspēka iedalījumu, ne karavīru apbruņojumu un piļu iekārtu.

Krusta kara ideoloģija ar viņu iedvesmotāja pāvesta Urbāna II devīzi:

“Dievs to grib”, ko tas pasludināja 1095.g. Klermonas koncilā, ir tas tendenciozais viedoklis, no kura chronikas autors vērtē vācu iebrukumu Latvijā un Igaunijā. Viņa acīs tas ir Dievam patīkams darbs. Dievišķīgā Providence vada bīskapu Albertu, izraudzīdama viņu par savu ieroci vācu kolonijas dibināšanai Baltijas jūras austrumu piekrastē. Tēlodams leišu briesmas Austrumeiropā, chronists raksta: “Un krievi bēga pat no

nedaudz leišiem. cauri mežiem un ciemiem kā zaķi no mednieka; lībji un latvji bija leišu ēsma un it kā aitas vilku rīklē, kam nav gana. Tad Dievs sūtīja labu un uzticīgu ganu un izglāba savas avis, jau kristītos lībjus un latvjus, no vilku rīkles, proti, bīskapu Albertu” (XIII, 4.).

Šais pārspīlētos, patētiskos vārdos Latv. Indriķis, varbūt neapzinīgi, izsaka sava garīgā priekšnieka Rīgas bīskapa politisko ticības apliecību:

sagrābt un paturēt savā varā veco Daugavas tirdzniecības ceļu no grieķiem uz varaģiem, ko pastāvīgi apdraudēja leišu sirotāji. Laikam gan šī ceļa iekarošanu pirmām kārtām prasīja bīskapa Alberta kara operāciju finansētāji - Gotlandes un Vācijas tirgotāji. Tāpēc bīskapa kara spēki - krustneši - tiek virzīti pa Daugavu uz augšu ar tuvāko gala mērķi Polocku, kuras lielkungs Valdemārs 1212.g. noslēdza ar bīskapu Albertu militārkonvenciju pret Lietuvu, lai vācu-krievu tirdzniecībai nodrošinātu Daugavas ceļu. Tā kā bīskaps sākumā negribēja dalīties ar zobenbrāļiem Daugavas ceļa labumos, tad ordenis šai laikā cenšas iegūt sev otro veco tirdzniecības ceļu - gar Gauju līdz Cēsīm un tad cauri Tālavai uz Pliskavu, vai nu pa dienvidu nozarojumu: no Cēsīm pāri Smiltenei un Gaujienei uz Alūksni, vai pa ziemeļu nozarojumu: no Cēsīm pāri Valmierai, Ērgemei un Rūjienai uz Tērbatu. (P.Abuls, Kur atradās Beverīna? Rīgā, 1924.)

Ja bīskaps veda pretleišu politiku, tad turpretim ordenis izšķīrās par pretigaunu kampaņu. Šai cīņā viņš bij pratis atrast sev uzticīgus sabiedrotos - latvju valdniekus. Vēlākais 1208.g. rudenī latvju kungi (seniores de Letthis): Soteklas Rūsiņš, Autīnas Varidots un Beverīnas Tālivaldis (Thalibaldus, XII. 6.) bija jau noslēguši draudzības līgumu ar Zobenbrāļu ordeņa mestra vietnieku Cēsīs, brāli Bertoldu. Ne velti 4 gadus vēlāk (1212.g.) Rūsiņš, apsēsts Dabreļa pilī, atgādināja Cēsu Bertoldam, ka viņi ir “draugi”, t.i. “sabiedrotie” (draugum suum, id est consocium, XVI. 4.). Un 1214.g., kad Tālava atdevās pilnīgi bīskapa varā, chronists varēja teikt, ka nu latvieši un vācieši būs “viena miesa un dvēsele” (XVIII. 3). Šī vācu-latviešu draudzība bij vērsta pret igauņiem.

Tā kā Latv. Indriķis ir noklusējis vai tikai gaŗām ejot pieminējis dažu labu svarīgu faktu. zobenbrāļu vēsturē, tad nav pārsteigums, ka viņš neko nestāsta, kad un kādos apstākļos tika sperts šis Latvijas vēsturei tik liktenīgais solis - Tālavas latviešu labprātīgā pāriešana vācu iekārotāju pusē. Šo izcilo politisko notikumu somu un igauņu vēsturnieki novērtē ļoti negatīvi, bet nepamatoti galveno vainu uzveļ latviešu tautas raksturam. Atbilde meklējama un atrodama Tālavas toreizējā starptautiskā stāvoklī.

Pie Tālavas nepiederēja ne lībju, ne igauņu novadi; citādi būtu nesaprotami Indriķa vardi, ka “(Tālavas) latvjiem bij jācieš liela pārestība no lībjiem un igauņiem” (XII. 6.). Tā tad pie Tālavas rietumu, ziemeļu un ziemeļaustrumu robežām dzīvoja svešās somu-ugru ciltis - Turaidas un Metsepoles lībji, Sakalas un Ugaunijas igauņi. Citiem vārdiem, tālavieši bija latgaļu “tālais gals”. Bet kamēr uz ziemeļiem izvirzītos zemgaļus sargāja dabiskas robežas (Daugava, Rīgas līcis, mežu josla starp Zemgali un Kursu), tikmēr pārāk eksponētais Tālavas ziemeļu stūris viņpus Gaujai atradās igauņu un lībju uzbrukumu krustugunīs. Šāds neizdevīgs Tālavas ģeografiskais stāvoklis liecina, ka latvju kolonistu priekšpulki bij pārak dziļi iespiedušies svešā teritorijā un padzinuši somu-ugrus no viņu agrākām mītnēm. Tas pierāda, ka latviešu kolonizācijas vēsture ir pavisam citāda, nekā to iedomājās soms J.Koskinens, apgalvodams (1866.g.), it kā 13.g.s. sākumā latvieši bijuši “zemāka un padzīta tauta”.

Parasti visi tie, kas aizstāv teoriju par lībju kultūras pārākumu, skaidriem vārdiem vai klusējot savā izejas punktā atbalstās uz pazīstamo Indriķa chronikas vietu (1208.g.): “Imeras latgaļi priecājās par svētnieka Alabranda ierašanos, jo leiši bij bieži viņus izpostījuši un lībji pastāvīgi apspieduši (et a Livonibus semper oppressi), kāpēc cerēdami, ka vāci atvieglos viņu postu un tos aizsargās, ar prieku pieņēma Dieva vārdu” (XI. 7.). Šai imeriešu sūdzībā Alabrandam vārds “pastāvīgi” nav iztulkojams kāda ilga

vēstures perioda nozīmē, bet šķiet, ka tas lietots kā tīri retorisks pretstatījums vārdam "bieži": leiši bij nevēlami, bet tāli viesi, lībji - imeriešu kaimiņi. Jauktajos robežu novados, kur Alabrands bij par svētnieku un soģi (Turaidā, Idumā), latgaļi varēja būt minoritāte un līdz ar to tiesā un pārvaldē ciest no lībju majoritātes.

Neviens nezina, kur īsti atradās Imeras upe un novads, ko Indriķa chronika piemin kādas 20 reizes. Vairākums, sākot ar mācītāju J.Bergeru (1778.g.) un beidzot ar skolotāju P.Abulu (1921.g.), pieņem, ka Imera ir Seda, kas ietek Burtnieku ezerā. Turpretim mazākums (V.D.Balodis 1895.g., prof. Fr.Balodis 1911.g., H. Lākmanis 1930.g.) Imeru pielīdzina Jumaras upei, kas Kokmuižas pagastā ietek Gaujā no labās puses. Man liekas, pēdējā hipoteze var izskaidrot vairāk vēstures faktu nekā pirmā. Tā, piem., meklējot Imeru pie Igaunijas robežām, paliek nesaprotams, kāpēc Imeras latvji Albrandam, kas pie viņiem tikko bij ieradies no Igaunijas, sašutis uz igauņiem par savu neveiksmīgo misiju, sūdzas vienīgi par lībjiem, kamēr Tālavas latvji šai pašā gadā apsūdz kā lībjus, tā igauņus.

Sedas vārds dokumentos sastopams jau 1472.g.; tāpēc nav domājams, ka 13.g.s. šī upe būtu saukta citādi. Bez tam kādā 1509.g. robežu grāmatā teikts, ka Seda esot Tērbatas bīskapijas robežupe (LGU II, 84). Ievērojot to, ka katoļu draudzes Latvijā parasti dibināja agrākos pils novados, jāpieņem, ka Tērbatas bīskapijas robeža pa Sedas upi bija jau chronista Indriķa laikā nevien draudžu, bet arī igauņu un latviešu nacionālā un valsts robeža. Citiem vārdiem, Tālavas valsts Trikātas gals sniedzās līdz pat Sedai. (H.Laakmann, Ymera, 148, Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, 1930. Tartu, 1932.). Tā kā imerieši kādu laiku bija apvienoti ar idumiešiem vienā tiesas apgabālā (fōgtijā), tad jādomā, ka Imera atradās blakus Idumam. Šo un vēl citu iemeslu dēļ H.Lākmanis pielīdzina Imeras novadu tagadējai Rubenes draudzei, kuŗai cauri tek šīs draudzes pirmam mācītajam, chronistam Indriķim tik labi pazīstamā Jumaras upe.

Lai gan Imeru apdzīvoja latgaļi, tomēr - pretstatā krievu kristītiem Tālavas latvjiem - viņi, šķiet, bija pagāni, tāpat kā lībji un idumieši. Tā kā toreiz kristīšanās nozīmēja arī pāriešanu misijas valsts tiešā vai netiešā pavaldniecībā, tad var apgalvot, ka Imera nebija Tālavas pavalsts. 1208.g. imeriešus kristīja Alabrands un Indriķis, ar ko šis nelielais Lības robežu apgabals nonāca Rīgas bīskapa varā. (XI, 7.).

Bet kam gan piederēja jauktie lībju-latvju novadi Tālavas pierobežā? - Jau 1207 gada rudenī lībju zeme tiek sadalīta starp Rīgas bīskapu un zobenbrāļiem, pie kam pirmais paturēja sev 2/3, bet ordenim nodeva - 1/3. Jauktais Iduma apgabals, vēlākā Straupes draudze, bija kristīta gadu iepriekš

(1206.g.), un bīskaps tai pašā gadā to izlēņoja kādam bruņniekam - varbūt Rozenam (LGU I, 73, 211). Lai gan 1207.g. dalīšanas akts nav uzglabājies, tomēr Indriķis savā atstāstījumā dalīto novadu starpā nemin Idumu: acīmredzot, Idums bija viena no tām "provincēm", uz kurām chronists attiecina savu piebildumu: "bija jau nodota lēņos".

Iduma politiskie un tiesiskie likteņi bija tie paši, kas 1207.g. sadalītām lībju provincēm - Turaidai un Metsepolei, kopā ar kurām Straupes novads krita bīskapa tiesā un izveidoja tā saukto Rīgas bīskapijas "lībju galu", ko no vienas puses ieslēdza Gaujas labais krasts, no otras - Rīgas jūras līcis. Drīzāk Idumu var uzskatīt par Lības un Tālavas buferu valsti nekā par Tālavas pavastu. Bet varbūt Idums bija Rūsīņa valsts?

Savai trešdaļai zobenbrāļi izraudzīja šauru koridoru gar Gaujas kreiso krastu līdz Cēsīm. Tas aptvēra plašo un mežaino Juglas, Ropažu un Inčukalna apgabalu, kā arī Siguldu un Mālpili. Pēdējā bija lībju zemes austrumu pierobežas novads, kur vēl 1690.gadā sastopam lībisko nosaukumu Idus ciems, bet 13.g.s. sākumā atradās neapcietinātā Idavas pilene - patiesībā, veca pamesta pils (antiquum castrum Ydove). Jau ap 1207.g. šīs pils kungu Maneģintu zobenbrāļu ordenis bija pakļāvis vācu varai kā savu vasali, laikam gan tais pašās tiesiskās formās, kādās vēlāk Rīgas bīskapa varā atdevās Jersikas karalis Visvaldis (1209.g.) un Tālavas kunga Tālivalža dēli (1214.g.).

Arī Cēsis nebija tīri latvisks novads. Jau 17.g.s. Cēsu pilsētā ir Līvu iela un Līvu zvans, bet uz laukiem - Līvu pagasts. Tāpat kā Straupei (Raupa), Cēsīm bija savs latviešu un savs somu-ugru vārds (Wenden). Iespējams, ka Cēsu līvi nemaz nebija lībji, bet votī, kurus lībji sauca par venediem (LGU I.122). Votu kara gūstekņu vai kolonistu ciemu avoti jau 1388.g. piemin Sigundas pagastā, un 15.g.s. mestrs nometina tos arī Bauskas apkārtnē, kur latvieši viņus dēvēja par krieviņiem. Varbūt, Cēsu līvi bija kāda Novgorodas votu kara gūstekņu noņemne jau no 12.g. simteņa, kurus vēlāk latgaļi neatšķīra no viņiem valodā līdzīgiem lībjiem. Indriķa stāsts (X. 14), ka Cēsu vendi savā laikā padzīti no Ventas, ir tikai leģenda, kas varēja izcelties no šī vārda tautas etimoloģijas: Wendi - Wynda. Kā arī būtu, jāpieņem, ka Cēsis neatradās vis Tālavā, bet pie pašām Tālavas robežām.

Raugoties atpakaļ no 700 gadu perspektīvas, jāsaka, ka 1207.g. zobenbrāļu ordenis izrādīja lielu politisku gudrību, paturēdams sev Gaujas koridoru, ar atbalsta punktu Rīgā un operāciju bāzi Cēsīs. Kā redzējām, te saplūda kopā krievu vācu tirdzniecības ceļa ziemeļu (cauri Igaunijai) un dienvidu (cauri Tālavai) nozarojumi. Jau tas vien, ka krievu valodā ir veci nosaukumi Alūksnei (Alyst) un Cēsīm (Kesj), liecina, ka krievi šie tirdzniecības punkti bija pazīstami jau pirms vācu laikiem. No Cēsīm or-

denis arī iesāka latviešu politisko un igauņu militāro ielenkšanu. Tas, laikam, ir viens no nedaudziem piemēriem vēsturē, ka šaurā koridorā starp otras valsts diviem spārniem (Rīgas bīskapijas lībju un latvju galu) cita valsts dibina kara ministra (Sigulda) un valsts galvas sēdekli (Cēsis no 1297-1330., 1429- 1434., 1481-1561.g.). Bet tas pierāda, cik svarīgu lomu ordenis piešķīra Gaujas koridoram un Cēsīm kā ceļu mezglam.

Cēsu vendi ("līvi") tiek kristīti 1206.g. un. līdz ar to kļūst par Rīgas bīskapa pavalstniekiem (X. 14). Par viņiem chronists saka to pašu, ko vēlāk par latgaļiem: "viņi bija pazemīgi un nabagi". Tā tad vācu politikas paņēmieni bija - iegūt sev piekritējus starp "pazemīgiem, apspiestiem, nabagiem, nicinātiem". Kad bīskaps nodeva Cēsis ordenim, nav zināms. Tāpat avoti noklusē, no kā zobenbrāļi ieguva zemi varenās Cēsu, pils celšanai (1208.-10.g.). Jādomā gan, ka no vendiem, jo Indriķis zina stāstīt, ka 1210.g. zobenbrāļi kopā ar vendiem vēl apdzīvo "vecu pili". (XIV. 8).

Bet ordeņa lielai politikai, protams, nepietika ar skaitliski maziem, materiāli nabagiem un politiski nesvarīgiem vendiem. Vai nu ar diplomātisku viltību, solot no krieviem atkarīgiem latviešiem "Dieva bērnu" brīvību, vai veikli izmantojot tālaviešu sacensību ar igauņiem krievu tranzīta jautājumā, vai vienkārši uzpērkot neapzinīgākos - lai nu kā, 1208.g. pavasarī jau pastāv vācu zobenbrāļu un latvju kungu Rūsiņa, Varidota un Tālivalža draudzības līgums, kuŗa saturs, diemžēl, nav zināms.

No vācu puses šī līguma dvēsele bija zobenbrālis Bertolds, kas, laikam, saprata latviski, un ko chronists vēlāk (1212.g.) godā par Cēsu mestru; no latviešu puses līgumā piedalījās 3 pareizticīgi valdnieki, no kuriem chronika slavē Soteklas Rūsiņu kā drošsirdīgāko latvieti (Letthorum fortissimus). Savu jauno sabiedroto atbalstīti, latvji 1208.g. uzaicina igauņus uz apspriedi (placitum), kur prasa gandarījumu par daudziem nodarījumiem, kā arī par nolaupītām vācu tirgotāju precēm. Apspriede beidzās nesekmīgi, un apvienotais vācu-lībju-latvju karaspēks iebrūk Igaunijā, "lai ar zobenu un uguni atriebtu nodarīto pārestību". Sākas nepārtraukti asinsatriebības kari, kuŗos igauņi meklē palīgu Pliskavā, līdz beidzot, cīņās noasiņojuši, mēŗa un bada spiesti, lībji, latvji un vāci 1212.gada pavasarī noslēdza Turaidā mieru ar igauņiem uz 3 gadiem. (XVI. 1).

Ko deva latviešiem vācu draudzības pirmie 4 gadi? - Ļoti nežēlīgā asinsatriebības karā lībji, latvji un igauņi iznīcināja cits citu, laupīdami, dedzinādami un postīdami savu kaimiņu sētas, ciemus un pilis, lai pēc tam pār novājinātiem un saskaldītiem nevāciem jo vieglāk varētu valdīt vācbrāļi, iejūdzot tos "kristietības jūgā" (XII.6). Jau 1211.g. rudenī Lībā, Idumā, Tālavā un Cēsu novadā sākās mēŗis, kam 1212.g. pavasarī pievienojās bads un liela

tautas mirstība (XV.7.11). Ko nu līdzēja brāļu karā kaimiņiem atņemtais laupījums un igauņu verdzenēm pārpildītā zeme, ja šī netaisnā manta atnesa svētību vienīgi tiem, kas savas politiskās mākslas pārākumā “svešām rokām rausa kastaņus no oglēm”.

Kamēr zobenbrāļi bij iemanevrējuši Tālavas bruņotos spēkus cīņās pret igauņiem, tikmēr Rīgas bīskaps Alberts kopā ar krustnešiem 1209.g. rudenī iekaroja lielāko latgaļu karaļvalsti - Jersiku, piespiežot tās valdnieku Visvaldi palikt par savu vasāli (XIII.4). Šai lietā ir diezgan neskaidra Autinas kunga Varidota loma, ko Indriķa chronika piemin tikai 1208.g. vienā nodaļā (XII.6).

Tur lasām, ka latvju un igauņu konferencei izjūkot, Varidots ar citiem latvju vecajiem (Letthorum senioribus) devās uz Rīgu un lūdza palīdzību pret igauņu pārestībām. Rīdzinieki paklausīja viņu lūgumam un, sapulcinājuši Turaidā lielu karaspēku, no visas Libas un Latgales, siroja uz Igauniju. Kas bij šie citi chronikā minētie latvju vecaji, nezinām. Bet no Visvalda padošanās līguma 1209.g. (LGU, I.2) ir pilnīgi skaidrs, ka 1208.g. Autinas pilsēta (urbs) vēl piederēja pie Jersikas karaļvalsts un maksāja Visvaldim meslus. Citiem vārdiem, Autinas valsts bij Jersikas pavalsts, un latgaļu vecākais Varidots politiski atkarīgs no otra latgaļu valdnieka-karaļa Visvalda. (Sal. Fr.v.Keussler, Die Tributpflichtigkeit der Landschaft Tolowa an die Pleskauer, 88. Mitteilungen a.d. Geschichte, XIV Riga, 1890). Jādomā, ka Vairidots, tāpat kā visi Jersikas pavalstnieki bij pareizticīgs. Bet jau 1209.g. Autinas valsts bij katoliska. Tā kā militāro palīdzību nedod par velti, tad laikam gan Rīgā vāci prasīja no Varidota savas valsts nodošanu bīskapam un latīņu ticības pieņemšanu. Kāpēc Varidots atkrita no Visvalda un kļuva par vācu sabiedroto, par to chronika nemin ne vārda.

Nevar būt šaubu, ka pie Autinas atradās Tālavas un Jersikas valsts robeža. Tāpēc vien jau Autinas vietas pareizai noteikšanai ir ļoti liela nozīme latviešu politiskās vēstures izpratnē. Autinu meklējuši daudzi vēsturnieki: V.D.Balodis un A.Bīlenšteins Valmierā, grāfs K.Sīverss un P.Abuls Cēsu pilsdārza Riekstu kalnā. Vēlāk P.Abuls manīja savus uzskatus un 1906.g. (R.L.B. Konversācijas vārdnīca, I, 256) aizstāvēja domas, ka Autinas pilsēta atradusies Priekuļu pagasta Sārumu pilskalnā uz Vaives upītes labā krasta, 8 km no Cēsīm. 1933.g. šīm domām, ar zināmiem iebildumiem, pievienojās H.Lākmanis (Zur Geschichte Heinrichs von Lettland, 98-99). Šāds Autinas novietojums labi saskan ar Indriķa chronikas (XVI,3, XIX,3) tēlojumu un to atbalsta arī citi vēstures fakti 13.g.s. Autinas vārds sastopams 1601.g. un 1638.g. zemes revīzijās kā Cēsu pils novada Avotiņu pagasts (Auwotnen Wacke), pie kam pirmā revīzija vēl paskaidro, ka “Awetanssz

Wacke” bijusi jau ordeņa laikā. (A.Švābe, Die älteste schwedische Landrevision Livlands, 489. Rīga. 1933). Avotiņu pagaista mājas vēlāk sastopam Priekuļu pagastā un Veismaņu muižas novadā, tā tad turpat, kur Sārumu pilskalnu. Šāds pilskalns tuvu Cēsīm (8 km) izskaidrotu arī Autinas kunga Varidota ciešo sadarbību ar zobenbrāļu ordeni 1208.g.

Šī paša iemesla dēļ Cēsu vācbrāļa Bertolda “drauga” Rūsiņa pils Satekla ar lielu ticamību meklējama Raiskuma pagasta Kvēpeņa mājas zemē. Šis pilskalns atrodas Gaujas labajā krastā, 6 km lejpus Cēsīm, un ir vienīgais latvju pilskalns, kur četrstūrainā akmeņu būve saistīta ar kaļķu javu. (E.Brastiņš, Latvijas pilskalni, Vidzeme, 78. l.p., Rīgā, 1930. g.). Tas, bez šaubām, noticis noskatoties vācu, resp. gotlandiešu mūrnieku darbā. Tā kā Cēsu ordeņa pili sāka celt 1208.g. un šai laikā Rūsiņam bija labas attiecības ar Cēsu vācbrāli Bertoldu, tad iespējams, ka Sateklas pils nocietināšana ar vieglu mūri notika ar ordeņa mūrnieku palīdzību, lai jaunajiem sabiedrotiem latviešiem rastos uzticība vācu politikai. Un ja, beidzot, pieņemam, ka uz Cēsu pilsdārza Riekstu kalna atradās Indriķa chronikā minētā vendu (“līvu”) pils (Wendorum castrum, XXII.5), kur kādu laiku kopā ar vendiem dzīvoja arī zobenbrāļi, tad dabūjam topografisku trijstūri: Wenden (Cēsis) - Autina (Priekuļi) - Satekla (Raiskums), pie kam abas katetes (6 km līdz Sateklai, 8 km līdz Autinai) saiet kopā Cēsīs, kur atradās vācu zobenbrāļu politisko un militāro operāciju baze.

Lai gan Autinas valsts politiski piederēja pie Jersikas, tomēr ģeografiski tā iekļāvās Gaujas baseinā un līdz ar to tiecās uz Tālavu. Diemžēl, nav nekādu drošu pieturas punktu mēģinājumiem noteikt Autinas valsts robežas. Jādoma, ka Autinas teritorija aptvēra vēlākās ordeņa valsts latviešu draudzes Gaujas koridora kreisā pusē starp Siguldu un Cēsīm: vendu neapdzīvotās Cēsu un Āraišu draudžu daļas, kā arī Skujenes, Nītaures un Jaunpils draudzes. Protams, šādai Autinas valsts lokalizēšanai nav nekādu tiešu, liecību, bet gan tikai retrospektīvais secinājums: , šie pils novadi vēlāk piederēja ordenim un nav zināms, kad zobenbrāļi varēja tos iegūt, ja nepielaižam vienīgo iespējamību, ka tas noticis 1213.gadā, noapaļojot un apmaiņot pirmās (1211) Latgales dališanas radītos starpgabalus. Abos dokumentos pieminēta Autina, resp. Autenine, kas 1211.g. piekrita Rīgas bīskapam, bet 1213.g. tika galīgi, - kā pils (castrum), tā novads, - atdota ordenim (UB,I,38).

Par Rūsiņa valsti trūkst pat šādu norādījumu. Satekla pieminēta Indriķa chronikā tikai 1 reizi (XII.6). Ja tā tiešām atradās Raiskuma pagastā, tad vismaz ģeografiski šī pils piederēja pie Iduma, kas aptvēra plašo novadu starp Gauju un Braslu. Tā kā jau 1212.g. Rūsiņš bija no vācu piekritēja kļuvis par ļoti bīstamu neatkarības partijas vadoni (XXV.2), kas krita cīņā pret vāciem

lībju kunga Dabreļa pili Sateselē, tad jāsecina, ka Rūsīņa valstī dzīvoja arī lībji, kuŗu brīvības cīņas viņš apliecināja ar savu nāvi. Citādi, vispār, jautājums par Rūsīņa nostāšanos lībju priekšgalā paliek par neatrisināmu mīklu (sal. H.Laakmann, 81).

Līdz ko Tālavas un Autinas latvji kopā ar vāciem 1212.g. pavasarī bij noslēguši mieru ar igauņiem, sākās ķildas pašu sabiedroto starpā. Autinas latvji iesniedza sūdzību savam zemes kungam bīskapam Albertam pret Cēsu zobenbrāļiem, kas esot viņiem nolaupījuši biškokus un nodarījuši zaudējumus viņu tīrumiem. Šo lietu izsprieda miera ceļā ar šķīrējtiesu (XVI.3. un 6.), bet gala iznākumā ordenis 1213.g. ieguva visu Autinas valsti, iemainot to no bīskapa pret Kokneses un Jersikas trešdaļu (XVI.7). Turpretim Turaidas lībju sūdzība pret ordeni par nolaupītiem tīrumiem, pļavām un naudu beidzās ar turaidiešu un idumiešu sacelšanos, pie kam viens no nemiernieku vadoņiem bija Sateklas kungs Rūsīņš, kas arī dabūja galu Dabreļa pilī Sateselē. Kad nemieri bija apspiesti, ordenis kontribūcijas vietā - tā bij domāta 100 ozeringu jeb 50 sudraba māрку no katras provinces - saviem lībjiem par sodu paaugstināja nodokļus, ievēdot līdzšinējās kunga tiesas (census) vietā desmito tiesu (XVI.5). Bez tam atsevišķus idumiešus un latviešus, kas aktīvi nemieros gan nepiedalījās, bet tomēr tos pabalstīja, soģis sodīja ar naudas sodu.

1213.g. pavasarī leiši iebruka Latvijā (terra Letthorum) un postīdami nonāca līdz Trikātai, kur saņēma gūstā šīs provinces vecāko (seniorem illius provinciae) Tālivaldi un viņa dēlu Varibulu. Pēc tam leiši cēlās pāri Gaujai un postīja Jumaras ciemus. Dabūjis to zināt, Tālivalža otrs dēls Rameka sapulcināja latviešus un kopā ar Cēsu zobenbrāļiem dzinās leišiem pakaļ, pie kam Tālivaldim laimējās izbēgt no gūsta (XVII.2). Tā kā Indriķa chronika vēlāk vairs nekad nepiemin Varibulu, tad ir iespējams, ka leiši viņu nogalināja, lai atriebtos par Tālivalža bēgšanu.

Latviešu Indriķis vēstī, ka 1214.g. vasarā pie bīskapa Alberta vietnieka, Raceburgas bīskapa Fīlipa, Turaidā ieradās Tālivalža dēli ar Rameku priekšgalā un "atdevās bīskapa varā", solīdamies pārmainīt pareizticību pret katoļticību. Savukārt viņi prasa no bīskapa, lai tas miera un kara laikā aizsargātu viņus no igauņu un leišu uzbrukumiem, kā arī uzliktu tālaviešiem mazākus nodokļus nekā maksāja lībieši un citi latgaļi, proti, tikai vienu pūru labības no divzīrgu zemes (XVIII.3). Bīskaps pieņēma šo priekšlikumu un deva viņiem līdz Jumaras svētnieku, chronistu Indriķi, lai tas ivestu Tālavas latgaļus jaunā ticībā.

Lai gan Tālavas padošanās līgums nav uzglabājies, tomēr no Latviešu Indriķa atstāstījuma var spriest, ka tas būs bijis tāds pats lēņtiesisks darījums,

kādu jau 1209.g. bij noslēdzis Jersikas karalis Visvaldis. (A.Švābe, Jersikas karaļvalsts, 17.lp. Senatne un Māksla, I. Rīga, 1936. g.). Tikai jādomā, ka trūka visu to Svinīgo ceremoniju un simbolu (karogu), kas Visvalža aktā, jo Tāļivalža dēli nebija karaļi, bet tikai novada kungi. No baznīcas tiesību viedokļa tas bija konversijas līgums, kurā saturs bija pāriešana citā ticībā. No valsts tiesību viedokļa tā bija lēņtiesiska obligācija, ar ko Tāļavas valdnieki dāvinājuma veidā atteicās Rīgas katoļu baznīcai par labu no savām īpašuma tiesībām ar nosacījumu, ka saņems atpakaļ lēņos savu valsti un zemi vai tās daļu, līdz ar to kļūstot par bīskapa Alberta vasaļiem. Pašā chronikā ir tikai viens juridisks termins (tradentes se), kas norāda, ka 1214.g. tiešām notikusi komendācija un obligācija. (A.Švābe, Latvju kultūras vesture, II. 75-78., Rīgā, 1922.g.). Bez tam 1224.g. Tāļavas dalīšanas aktā Rameka nosaukts par bīskapa "vīru" (vir), kas nozīmēja vasaļi.

Tā kā chronists stāsta vienīgi par Tāļivalža dēlu, bet ne par paša Tāļivalža atdošanos bīskapa varā, tad jāpieņem, ka: 1) Tāļivaldis palika joprojām pareizticīgs un tāds arī 1215.gadā nomira (XIX.3.); 2) ka 1214.g. Rīgas bīskaps ieguva ne visu Tāļavu, bet tikai tās daļu, kamēr pārējie tāļavieši joprojām palika pareizticīgi un zobenbrāļu ordeņa sabiedrotie (Letti fratrum milicie, XXIII.5), kuriem bija savi kungi un vecākie - piem., 1219.g. Meluke un Varigrībe, kas 1223.g., neatkarīgi no Ramekas karaspēka, iebruka Igaunijā (XXVI.12), lai apspiestu igauņu dumpi pret ordeni. (H.Laakmann, Zur Geschichte Heinrichs von Lettland und seiner Zeit, 84., 89. lp., Reval, 1933.) Tāļavas pakļaušanā Rīgas bīskapijai aktīvu lomu spēlēja Rameka. Vienīgi viņu piemin 1224.g. dalīšanas akts, vienīgi viņu sauc vārdā Latviešu Indriķis, aprakstot 1214.g. obligāciju. Cik pavisam Ramekam bija brāļu, tas skaidri nav zināms. Bez viņa paša Indriķa chronika dažādās vietās vēl runā par Varibulu un Drivivaldi kā par Tāļivalža dēliem un vienreiz par kādu, vārdā nenosauktu Drivivalža brāli (XXIII.9).

Nav skaidrs, kāpēc taisni 1214.g. vasarā Rameka ar saviem brāļiem uzteica 1208.g. draudzības līgumu ar zobenbrāļiem; līdz ar to daļa tāļaviešu no ordeņa sabiedrotiem ("kaŗa draugiem") kļuva par Rīgas bīskapa pavalstniekiem ("ļaudīm"). Vai Ramekam bija radušās nesaskaņas ar ordeņa Cēsu pavēlnieku, sakarā ar leišu 1213.g. siŗojumu, kas pierādīja, ka zobenbrāļi nespēj vai negrib aizsargāt Tāļavu pret šo stipro ārējo ienaidnieku? Laikam gan krita svarā arī tas, ka 1215.g. sākumā izbeidzās igauņu-latviešu-vācu miera līgums, un ka tāpēc Tāļavai bija gaidāms igauņu uzbrukums. Ar šādu iztulkojumu labi saskan Ramekas padošanās līguma nosacījums, ka Rīgas bīskaps aizsargās Tāļavu pret igauņiem un leišiem kā kara, tā miera laikā.

Kā arī būtu, jaunais 1214.g. līgums nozīmēja lielu politisku neveiksmi zobenbrāļu ordenim, kas zaudēja sabiedrotās Tālavas valdniekus un viņu kunga novadus. Tiešām, kad 1215.g. sākumā vāci nolemj atjaunot kara darbību pret igauņiem, kurā piedalās arī Tālivalža dēli, tad nevis mestrs, bet Rīgas bīskaps iesauc karaspēku “no visām Daugavas un Gaujas latvju un lībju pilīm” (XVIII.5).

Šai karā igauņiem atņemtos 3 podus sudraba Tālivalža dēli aizveda uz sava tēva pili Beverīnu. Šis sudrabs kļuva liktenīgs Tālivaldim. Pēc kādiem 2 mēnešiem, 1215.g. aprīlī, Sakalas un Ugaunijas igauņi iebruka agrākās Jersikas karaļvalsts Autinas pavalstī, kas tagad piederēja ordenim. Zobenbrāļu padzīti, igauņi devās uz Trikātu, kur sagūstīja Tālivaldi un dzīvu cepināja uz uguns, prasīdami, lai viņš tiem atdod visu savu sudrabu (XIX.3).

Tālivalža mocekļa nāve savīļņoja visus Tālavas latviešus un ļauj mums secināt, ka viņa autoritāte sniedzās tālu pāri Trikātas robežām. Ramekas un Drivalža vadībā 9 latviešu karaspēki cits pēc cita iebrūk igauņos, briesmīgi atriebdami sava valdnieka nāvi. Šai asinsatriebības karā, kas ieilga līdz pat 1215.g. vasarai, latviešu pusē piedalījās arī zobenbrāļi, Cēsu mestra Bertolda vadībā, un Rīgas bīskapa vasalji, viņa brāļa Dīriķa vadībā. Arī šoreiz asiņainās latviešu un igauņu cīņas prata izmantot vācieši, lai galīgi nostiprinātos D.Igaunijā - Sakalā im Ugaunijā. (XX.4). Šos novadus līdz pat 1224.g. paturēja ordenis.

Šai laikā Tālavas latvjiem radās jauns ienaidnieks - krievi. Bij pagājuši divi gadi, kamēr daļa tālaviešu iestājās vācu pavalstniekos, bet Pliskava izlikās it kā nekā nezinātu. Tikai 1216.g. rudenī, kad arī Ugaunijas igauņi bij pārgājuši katoļu ticībā, Pliskavas karalis Valdemārs, kas 1212.-1214.g. bij soģis Idumā un Talavā, piepēši iebruka Igaunijā, pieprasīdams kunga tiesu un vaku (censum ac tributum, XX.3). Tā paša gada ziemā Pliskavas meslotāji ieradās Tālavas latviešu zemē (in terram Letthorum de Tholowa), lai “parastā kārtā ievāktu savu pagastu” (XX.5), ko saņēmuši, aizdedzināja Beverīnas pili un pielaida uguni arī citām latvju pilīm par zīmi, ka viņi taisās karot.

Pēc tam Tālavas vārds izzūd no avotiem līdz pat 1224.g. Protams arī šais 8 gadus turpinās latvju cīņas ar igauņiem un krieviem. Tā 1218.g. rudenī Naugardas karalis un Pliskavas Valdemārs ar savu karaspēku izsiro Jumaru, Idumu ar Unguriem un Straupi, kā arī nesekmīgi apsēž Cēsu pili, atgriezdami Krievijā caur Trikātu. Latvieši savukārt dzenas pakaļ un izsiro Krieviju (XXII.4-7). Šis karš tiek atjaunots 1219.g. rudenī, kad bīskapa ļaudis no Kokneses un ordeņa latvieši no Melukes un Varigrībes kunga novadiem iebrūk Pliskavas valstī un to izlaupa, kam savukārt seko krievu siroģums uz

Latviju (XXIII.5). Kur atradās abas minētās latvju kunga valstis, nav zināms. Spriežot pēc kara darbības rajona, tās jāmeklē toreizējos Tālavas ordeņa novados vai arī Gaujienā un Alūksnē.

Indriķa chronika piemin Varigribi (Warigerbe?) vēl otrreiz 1223.g. sākumā kopā ar Rameku, kad viņi abi, katrs ar savu karaspēku, iebrūk Ugaunijā (XXVI.12). No tā jāsecina, ka Varigribes valsts tiešām jāmeklē Tālavas ordeņa daļā. Tālaviešu iebrukumam, kā parasti, pēc dažiem mēnešiem sekoja Sakalas un Ugaunijas igauņu sirojums uz Jumaru, Trikātu, Turaidu un Rozulu, pie kam Lēdurgā (Letthegore) bij nolikta sirotāju koppelce. Šai karaģājienu chronika pēdējo reizi piemin Ramekas vārdu, stāstot, ka viņš pie Ungurmuizās (Urele) uzbrucis igauņu un krievu arjergardam (XXVII.1).

Beidzot, 1224.g. septembrā sākumā apvienotais vācu-latvju-lībju kara spēks ieņēma igauņu un krievu aizstāvēto stipro Tērbatas pili (XXVIII.5-6), kas nozīmēja Ugaunijas patstāvības galu. No iekārotās Igaunijas radīja Lihulas (Leales), vēlāko Tērbatas bīskapiju, par kuŗas bīskapu bij Rīgas bīskapa Alberta brālis Hermanis. Līdz ar to (1224.g.) izbeidzās 1217.g. iesāktais Krievijas-Livonijas karš, lai gan attiecīgais miera līgums nav uzglabājies. Vienīgi Latviešu Indriķis ziņo par to šādiem vārdiem: "Arī Naugardas un Pliskavas krievi sūtīja vēstniekus uz Rīgu un lūdza mieru. Rīdzinieki uzņēma viņus, slēdza mieru un atjaunoja meslus (tributum), kas viņiem vienmēr pienācās Tālavā. Bet Rīgas bīskaps un viņa zobenbrāļi sadalīja Tālavas latvjus (Letthos de Tholowa), pie kam divas daļas paņēma bīskaps, bet trešo daļu atstāja zobenbrāļiem" (XXVIII.9).

Tā tad ar 1224.g. līgumu Rīgas bīskaps atzina, ka arī turpmāk Tālava paliek par Pliskavas pavalsti, jo politiskā atkarība 13.g.s. izteicās meslu jeb pagasta došanā. Šis pliskaviešu tiesības uz tālaviešu mesliem bīskaps Alberts apstiprināja no jauna 1228.g., kad Pliskava atteicās pabalstīt naugardiešu uzbrukumu Livonijai. Jādama, ka arī 1268.g. vācu-krievu līgums, kas saturēja bīskapa Alberta un mestra Folkvīna laikā pieņemtus miera principus, atzina arī pliskaviešu tiesības uz Tālavas mesliem. (Fr.von Keussler, Die Tributpflichtigkeit der Landschaft Tolowa an die Pleskauer. 104-05. Mitteilungen a.d. Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, XIV. Riga 1890.)

Nezinām, kā tehniski bij noorganizēta krievu meslu piedzišana vācu soģu pārvaldītā Tālavā. Laikam gan pagastu un ciemu vecākie ievāca metekli katrs no saviem ļaudīm atsevišķi un to nodeva vācu soģim (fogtam), kad tas 2-3 reiz gadā ieradās pagasta sapulcēs tiesāt un piedzīt nodokļus. Ne velti vēl poļu laikos 16.g.s. pagastus sauca par "soģu iecirkņiem" (advocatia). Soģi savukārt nodeva ievāktos meslus saviem zemes kungiem - bīskapam vai

mestram, kuŗu pienākums bij tos nosūtīt Pliskavai. Ja tas nenotika, tad pliskavieši paši ieradās pēc mesliem, kā piem., 1216.g. ziemā, bīskapam Albertam vēl dzīvam esot. Tas atkārtojās arī vēlāk. Tā Pliskavas annāles vēstī, ka 1285.g. 12.janvārī vāci nogalinājuši pie Alūksnes (Olysta) 40 Pliskavas meslotājus. Pēc vācu avotiem, vainīgi bijuši Rēzeknes ordeņa brāļi, kas nosituši pliskaviesus Gaujienas novadā (in terra Adzelle). Šīs liecības pierāda, ka vēl 13.g.s. beigās Pliskava nebij atteikusies no savas, jau pirms vācu laikiem nodibinātās, meslu kundzības uz Gaujas baseina latvju novadiem.

Uz šo 13.g.s. meslu kundzību atsaucās Jānis Briesmīgais 1557.gadā, prasīdams no Livonijas ordeņa, lai tas samaksā Krievijai 1 māрку no katra iedzīvotāja un bez tam vienreizēji 50.000 mārkas par agrāko gadu meslu nodokļa parādiem (G.Forsten, Baltysky vopros 1544-1648, I d. 86- 87 lp. Pēterb. 1893).

Kā redzējām, Latviešu Indriķis savas chronikas 28.nodaļā vienā teikumā piemin arī Tālavas sadalīšanu 1224.g. starp Rīgas bīskapu un zobenbrāļu ordeni. Paldies Dievam, attiecīgais pergamenta dokuments latīņu valodā uzglabājies divos oriģinālos - viens Krakovā firsta Čartoriska bibliotēkā, otrs Stokholmā Valsts archīvā. Tie satur 14 Tālavas vietu vārdus, pēc kuriem vienīgi var noteikt šīs latviešu zemes robežas 13.g.s. sākumā. Tāpēc dodam šī svarīgā Latvijas valsts akta Krakovas redakciju oriģinālā un latviešu tulkojuma.. (Sal. M.Perlbach, Urkunden des Rigaschen Capitel-Archives in der Fürstlich Czartoryskischen Bibliothek zu Krakau, 13 un 20-23. Mitteilungen, XIII. Riga, 1886):

In nomine sancte et individue trinitatis. Albertus, Dei gratia Rigensis episcopus, cunctis Christi fidelibus in perpetuum notum esse volumus praesentibus et futuris, quod terram, quae Tolowa dicitur, secundum ordinationem Domini papae, inter nos ac fratres militiae Christi super Livonia ac Letthia factam, cum eisdem fratribus de prudentium virorum consilio sic divisimus: villam apud Vivam fluvium sitam, terminos possessionum viri, qui Rameke

Svētās un nedalāmās Trīsvienības vārdā. Mēs, Alberts, no Dieva žēlastības Rīgas bīskaps, gribam, lai visiem tagadējiem un nākošiem Kristuticīgiem vienmēr būtu zināms, ka novadu, ko sauc par Tālavu, saskaņā ar pāvesta kunga rīkojumu, kas dots mums un Kristus bruņniekiem attiecībā uz Lībiju un Latviju, sekojot gudru vīru padomam, sadalām ar minētiem [zoben] brāļiem šādi: ciemu, kas atrodas pie Vijas upes, tā [bīskapa] vīra īpašumu robežās, kuru sauc

dicitur, et quicquid in possessione nostra ante hanc divisionem habuimus usque Astyerwe, cum ecclesiis, decimis et omni temporali proventu tenebuntur iurisdictione civili. Pro sorte vero duarum portionum cum omni iure haec nos contingent: Gibbe, Jovnate, Jeie, Ale, Zlavka, Saueke, Virevele, Zurvegale, Metsene, Gulbana, Jazoa, Prebalge. Si quas etiam piscationes, arbores, prata aut agros infra praedictos terminos hactenus dicti fratres emptione vel donatione habuerunt, deinceps nostra erunt. Similiter si quid habuimus in sorte eorum, ipsis libere pertinebit. Caeteram praeter haec terra, quae Agzele dicitur, praedicto modo ipsis pertinebit, remanentibus nobis respectu eiusdem terrae Berezne, Pornuwe, Abelen et Abrene. Ne quis autem in posterum huic nostrae divisioni ausu temerario contraire praesumat, factum nostrum litteris mandari fecimus, et sigillis communiri, subscriptis nominibus eorum, qui praesentes fuerunt, cum haec fierent: venerabilis frater noster Hermanus, Lealensis episcopus, Iohannes, praepositus maioris ecclesiae in Riga, milites Daniel de Linewarde, Conradus de Ykescole, Iohan-

par Rameku, un visu, kas pirms šīs dalīšanas bij mūsu valdījumā līdz pat Burtniekiem, ar baznīcām, desmito tiesu un visiem laicīgiem ienākumiem viņi valdīs līdz ar civilo tiesas varu. Bet laimējot [izrādījās, ka] mūsu divkāršā daļā ar visām tiesībām ietilpst: Gibbe, Jovnate, Jeie, Ale, Zlavka[1], Saueke, Virevele, Zurvegale, Metsene, Gulbana, Jazoa, Prebalge. Ko līdz šim minētie [zoben]brāļi bij pirkuma vai dāvinājuma ceļā ieguvuši aprakstītās robežās no zvejām, [biš]kokiem, pļavām vai tīrumiem, turpmāk būs mūsu. Tāpat viss tas, kas mums piederēja viņu tiesā, tagad brīvi piederēs viņiem. – Bez tam novads, ko sauc par Gaujienu, iepriekš teiktā kārtā piekrīt viņiem, kamēr mums pašiem no šī novada paliek Berezne, Pornuwe, Abelen un Abrene. Bet lai vēlāk kāds ar neapdomīgu rīcību nemēģinātu šo mūsu dalījumu apstrīdēt, esam likuši izgatavot šo mūsu grāmatu un apstiprināt ar to [vīru] zīmogiem un vārdiem, kas bij klāt, kad tas notika: mūsu cienījamais brālis Leales bīskaps Hermanis, Rīgas lielākas baznīcas prāvests Jānis, bruņnieki: Dāniels no Lielvārdes, Konrāds no Ikšķiles, Jānis no Doles, Jānis no Bikke-

nes de Dolen, Iohannes de shovedes, Engelberts no Tī-Bikkeshovede, Engelbertus de zenhūzes, mūsu gaitnieks Tisenhusen, famulus noster Engelberts un daudzi citi. Engelbertus et alii quam plures.

Tālavas dalāmā grāmata nav datēta, bet spriežot pēc vārdā minētiem lieciniekiem, nevar būt šaubu, ka dalīšana notikusi 1224.g. 21-24.jūlijā, kad starp Leales, vēlāko Tērbatas, bīskapu Hermani un ordeni sadalīja arī D.Igauniju, pie kam 7 Tālavas akta liecinieki bij klāt, sastādot Igaunijas dalāmo rakstu. Veseli juridiski izteicieni (formulas) vārdiski saskan abos dokumentos un iespējams, ka tos rediģējusi viena un tā pati persona.

Tālavas un Igaunijas sadalīšana patiesībā bij politisks izlīgums (compositio) starp abiem brāļiem bīskapiem, Albertu un Hermani, no vienas puses, un zobenbrāļiem no otras puses. Visu šo laiku starp abiem partiem bij notikusi nepārtraukta cīņa par varu un jauniem teritoriāliem ieguvumiem Latvijā un Igaunijā. Pēc 1223.gada lielā igauņu dumpja un Dānijas sabrukuma ordeņa stāvoklis bij kļuvis ļoti grūts, ko nekavējoties izmantoja Rīgas bīskaps, uzspiezdams zobenbrāļiem neizdevīgos 1224.g. līgumus (sal. H.Laakmann, 89). Ar to ordenis D.Igaunijā zaudēja par labu bīskapam Hermanim pusi no agrāk iekārotiem Sakalas im Ugaunijas novadiem, pie kam ordenis atdabūja tikai Sakalu, bet bīskaps Hermanis paturēja Ugauniju. Turpretim Tālavā zobenbrāļi bij spiesti atdot bīskapam Albertam pat divas trešdaļas no visas teritorijas.

Dalot Tālavu pēc samēra 1:2, Rīgas bīskaps atsaucās uz pāvesta rīkojumu. Tiešām, jau 1207.g. sadalot Lībiju un 1211.g. arī Jersikas karaļa zaudētos latviešu novadus (Letitia), turējās pie Romas kūrijas atzītā principa, ka bīskapam pienākas 2 kvotes, bet ordenim tikai viena. Turpretim ordeņa mērķis bij panākt savas teritoriālās kvotes (1/3) palielināšanu, kas viņam 1224.g. izdevās Igaunijā (1/2), bet 1254.g. arī Kurzemē (2/3), kur bīskapam - pēc Prūsijas parauga - atstāja tikai 1/3. Tā tad salīdzinot ar Kurzemi, ordeņa stāvoklis Vidzemē bij divreiz vājāks.

Dokumentā teikts, ka Tālava sadalīta laimējot (ar lozi jeb laimestu). Spriežot pēc agrākiem precedentiem, tas notika šādi: zemes vecaji (UB., I.18), resp. latvju zemes kungi, "saziņā ar citiem gudriem vīriem" - svētniekiem, soģiem un bruņniekiem, kas savos ceļojumos bij iepazinušies ar Tālavu - vienojās, kā vislabāk to iedalīt trīs līdzīgās daļās un kā noteikt šo daļu robežas. Pēc tam uz 3 lapām (cartulae, UB., I.23) uzrakstīja katras daļas galvenos laimestus - svarīgākos vietu vārdus - un deva lasītnepratējam vilkt vienu lozi priekš zobenbrāļiem, divas - priekš Rīgas bīskapa. Ja šādi laimējot

radās starpgabali, tad tos vēlāk apmainīja uz jauna līguma pamata, kā tas, piem., bij pēc pirmā Latvijas sadalījuma 1211.g., kam 1213.g. sekoja dažu bīskapa un ordeņa novadu apmaiņa (UB., I. 38).

Nezinām, pēc kādiem principiem un ar kādām metodēm noteica laimējamo daļu vienādību - pēc arāju sētu, ciemu vai piļu skaita. Laikam gan katoļu misionāri un baznīckungi Jau kristīšanas laikā sastādīja savas draudzes māju un ciemu sarakstu, lai zinātu, no kā prasīt desmito tiesu. No šādiem sarakstiem dāņi Z.Igaunijā izveidoja zemes kadastru (Liber Census Daniae) līdz ar arklu skaitu, kas galīgā redakcijā uzglabājies no 1241.g. Vai arī Rīgas bīskapam bij šādi baznīckungu sastādīti Vidzemes zemes arklu saraksti, par to nav nekādu ziņu. Bet nevar šaubīties, ka viņam bij vajadzīgi ciemu un ciematu rādītāji (reģistri). Turpretim paši latvieši gan būs turējušies pie savas zemes iedalījuma civīlos pagastos un militārās draudzēs. Vismaz vācieši savās 1211.-13.g. zemes dalāmās grāmatās iziet no latvju pilīm un pils novadiem ("draudzēm") kā no administratīvām vienībām. Protams, tas bij ļoti pavisam nolīdzinājuma paņēmieni, jo piļu biežums bij dažāds. Piem., Valkas apr. 1 pilsvieta atrodas caurmērā uz 531 kv. km., Valmieras apr. - 462, Rīgas apr. - 202, Madonas apr. - 165, Cēsu apr. - 154 kv. km.; tā tad Cēsu apr. Vidzemes augstienā, kas gandrīz pilnīgi ietilpa Tālavā, piļu biežums bij apm. trīsreiz lielāks nekā Z.Vidzemes Valmieras un Valkas apriņķos. No tā, starp citu, var secināt, ka divos pēdējos apriņķos latgaļi bij iecerējuši vēlāk un jaunajā koloniālā apgabalā nebij paspējuši vēl uzcelt daudz piļu.

Tālavas 1224.g. dalāmā grāmatā pilis nemaz nav minētas, ar ko tā ļoti zīmīgi atšķiras no Jersikas karaļvalsts dalīšanas akta. (A.Švābe, Jersikas karaļvalsts, 23-25. Senatne un Māksla, I). Ko īsti apzīmēja Tālavas grāmatā sastopamie 14 vietu vārdi, to dabūjam zināt no kāda vēlāka 1259.g. dokumenta, kuŗa latīņu oriģināls glabājas Čartoriska bibliotēkā Krakovā. Tā kā 1224.g. dokumenta nepilnīgās redakcijas dēļ vēlāk izcēlās ķildas Rīgas bīskapa un ordeņa starpā, tad 35 g. pēc Tālavas sadalīšanas Kurzemes bīskaps Indriķis noprotināja divus virsbīskapa Alberta uzdotus lieciniekus, starp kuŗiem bij arī pāri par 70 g. vecais Rubenes baznīckungs un chronists Indriķis, kas 1224.g. esot bīskapa Alberta uzdevumā ievēdis zobenbrāļus viņu trešdaļas valdījumā. Rubenes baznīckungs Indriķis savukārt 1259.g. apliecināja, ka viņš kopā ar Rīgas bīskapa vasali Straupes Dīriķi esot no ordeņa rokām saņēmuši un nodevuši bīskapam 12 ciemus: Gippe, Jovnathe, Jeie, Ale, Slauca, Saueke, Vireuele, Zirvegale, Metsene, Gulbana, Jazoa, Prebalge (sal. P.Abuls, Kur atradās Beverīna, 44-45; G.Berkholz, Vermischte Bemerkungen, 39-48. Mitteilungen, XIII). Šie nosaukumi un tai pašā kārtībā sastopami arī 1224.g. dokumentā. Tā tad aculiecinieks pēc 35 g. apgalvoja, ka 1224.g.

Tālavas dalāmā grāmatā minētie 12 vietu vārdi bij tikai ciemu nosaukumi (villae).

Mums nav iemesla neticēt šai liecībai. Šis svarīgais konstatējums, ka oficiāls Tālavas dokuments nerunā ne par vienu latviešu pili, rada daudz citu problēmu, ko pētnieki līdz šim nav pietiekoši ievērojuši. Bet tai pašā laikā šis fakts ļauj atbildēt uz kādu citu jautājumu, proti: kāpēc 1224.g. akts pilnīgi noklusē Tālavas politisko centru Beverīnu, ko chronists Indriķis sauc vārdā 15 reizes? Ja šis dokuments vispār noklusē pilis, tad nevar gaidīt, ka tas pieminēs Beverīnas pili.

Iedzīloties 1224.g. līgumā, redzam, ka lai gan Rīgas bīskaps runā par Tālavas dalīšanu (divisio), tomēr īstenībā notiek nevis dalīšana, bet robežu noapaļošana un starpgabalu apmaiņa. Tas ir tipisks maiņas līgums. Uz to nepārprotami norāda šī darījuma klauzulas (piebildumi), piem.: “Viss tas, kas mums (Rīgas bīskapam) piederēja viņu (zobenbrāļu) tiesā, tagad piederēs viņiem” un otrādi: “ko līdz šim zobenbrāļi minēto 12 ciemu robežās bij ieguvuši pirkuma vai dāvinājuma ceļā” tas turpmāk piederēs bīskapam”.

Tā kā citi vēlāki līgumi attiecībā uz Tālavu un Gaujienu nav uzglabājušies, tad jādomā, ka ar šo 1224.gada aktu tika galīgi noteiktas Rīgas bīskapijas un ordeņa valsts robežas - protams, atskaitot dažus sīkus pierobežas grozījumus. Bet spriežot pēc šai aktā deklarētā dalīšanas principa (1:2) un arī Livonijas viduslaiku kartes, nevar būt šaubu, ka ordenim pirms maiņas piederēja lielāka Tālavas un Gaujienas daļa nekā pēc tās. Citiem vārdiem, 1224.g. ordenis politisku iemeslu dēļ bij spiests nodot bīskapam plašāku teritoriju, nekā viņš mainot dabūja pretim.

No Rubenes Indriķa 1259.g. liecības kļūst skaidrs, ka vismaz 1224.g. dalāmā grāmatā minētie 12 Vidzemes vidienas ciemi pirms tam piederēja zobenbrāļiem (que ante fratrum militie fuerunt). Pareizāk, viņi šais latviešu ciemos bij ieguvuši tīrumus, pļavas, biškokus un zvejas tiesības, kuŗas tagad nācās cedēt bīskapam Albertam. Turpretim tie Tālavas ciemi un pagasti, kuŗos ordenim nebij nekādu īpašumu un tiesību, nemaz nav minēti. Ar to es gribu teikt, ka būtu ļoti nepareizi domāt, it kā tais Tālavas divās trešdaļās, kas saskaņā ar 1224.g. līgumu uz visiem laikiem piekrita bīskapam Albertam un ietilpa Rīgas bīskapijas “latvju galā”, pavisam bij tikai 12 ciemu. Tā kā uz pārējiem ordenim acīmredzot nebij nekādu civiltiesisku pretenziju, tad maiņas darījumā nebij nozīmes saukt tos vārdā.

Šī akta civiltiesiskais raksturs varēja būt par iemeslu, kāpēc dokuments neko nerunā par pilīm, kas taču lielāko tiesu bij pagasta vai visas valsts īpašums. Ka šo ciemu tuvumā ir bijušas pilis, to var droši pierādīt, piem., par Lizuma pag. Jaunatām (Jovnate). Jādomā, ka ordenis vispār toreiz nevarēja

rikoties ar Tālavas valsts mantu, tāpēc ka tālavieši vēl 1224.g. nebija ordeņa pavalstnieki, bet tikai viņa sabiedrotie. Pēc manām domām šim svarīgam secinājumam par labu runā juridisko formulu dažādība 1224.g. dokumenta pirmā un otrā daļā. Par trešdaļu, ko ordenis Z.Vidzemē iemainīja no bīskapa, teikts, ka zobenbrāļi to saņems "ar baznīcām, desmito tiesu, visiem laicīgiem ienākumiem un civilo tiesas varu". Turpretim par bīskapa iegūtām Tālavas divām trešdaļām minētās formulas vietā lasām: "ar visām tiesībām".

Man šķiet, ka abu šo formulu saturs nebija vienāds, un ka ordeņa iegūtā trešdaļa tiesiskā ziņā bija vērtīgāka par bīskapa 2/3. Zobenbrāļi ar 1224.g. maiņas darījumu saņēma to Tālavas galu, ko 1214.g. Tālivalža dēli bija pakļāvuši Rīgas bīskapa varai, līdz ar to paši kļūdami par bīskapa vasaļiem ("vīriem"), bet viņu ļaudis par bīskapijas pavalstniekiem, kam bija jānodrošina desmitā, resp. kunga tiesa jaunajam zemes kungam, bīskapam Albertam. Kā Drīvalža (XXIII.9), tā Ramekas īpašumi atradās Z.Vidzemē pie Burtnieku ezera un Vijas upes; tā tad bīskapijas tiesā.

Desmit gadu laikā (1214.-24.g.) bīskaps te bija nodibinājis dažas (Triekātas, Burtnieku) draudzes un uzcēlis pirmās katoļu baznīcas, kuŗas 1224.g. pārgāja ordeņa īpašumā. Turpretim 1224.g. dalāmā grāmata ne ar vārdu nepiemin, ka bīskaps līdz ar Tālavas 2/3 saņem arī no ordeņa kādas baznīcas. Tai vietā dokuments runā tikai par laicīgiem labumiem - zvejām, dravām un taml. Man šķiet, ka tai Tālavas galā, kas līdz 1224.g. bija sabiedrojies ar zobenbrāļiem, nekādu katoļu baznīcu nebija, un šie tālavieši joprojām bija paretzīti. To pašu es gribētu apgalvot par gaujieniešiem. Citiem vārdiem formulējot šīs domas, varētu teikt, ka līdz 1224.gadam bīskaps Tālavā bija jau ieguvis publiski tiesisko zemes kunga stāvokli, kamēr ordenis bija tikai tālaviešu "kaŗa draugs" un viņam Vidzemes vidienas ciemos bija vienīgi civiltiesiski īpašumi un ienākumi. Ja šo teoriju atmet, tad 1224.g. aktā daudz kas paliek nesaprotams.

Nav grūti atminēt, kāpēc tika apmainīti taisni tie un ne citi Tālavas ciemi un pagasti. Kā jau esmu citur plašāk aizrādījis, Jersikas karaļvalstij bija kopējas robežas ar Tālavu apm. virzienā no Sāruma pilsvietas (Priekuļu pag. pie Cēsīm) uz Cesvaini un tālāk uz Lubānu. Novadus uz rietumiem no šīs līnijas Jersikas karalis jau 1209.g. bija spiests "dāvināt" Rīgas bīskapam; turpretim novadus uz austrumiem bīskaps iemainīja no ordeņa tikai 1224.g., ar ko viņa valsts pieauga apmēram divkāŗši.

Ir ļoti svarīgi identificēt 1224.g. aktā minētos 12 "ciemus" ar tagadējiem vietu vārdiem. Bet ja tas nav iespējams, tad vismaz atrast apgabalu, kur tos meklēt. Šai ziņā vēsturnieki akli seko 50 g. atpakaļ (1886.g.) G. Berkholca izteiktām domām, it kā Tālavas 12 ciemi atraduŗies ne visai tālu no Burt-

nieku ezera (Mitteilungen a.d. Gebiete der Geschichte, XIII 46). Lai gan viņam neizdevās šai novadā identificēt nevienu vietu vārdu, tomēr šīm nepareizam domām pieslējās A.Bīlenšteins (Die Grenzen des lett. Volksstammes, 82, 92-93), kuŗa zīmētas 13.g.s. kartes ar dažiem grozījumiem vēl tagad tiek lietotas mūsu skolās. A.Bīlenšteina pamatklūda bij tā, ka viņš minētos 12 vietu vārdus meklēja uz ziemeļiem no Gaujas ordeņa daļā, lai gan no 1224.g. dalāmās grāmatas skaidri redzams, ka šie 12 ciemi atradās Rīgas bīskapijas "latvju galā" un reprezentē 2/3 Tālavas (sal. H.Laakmann, Zur Geschichte H.von Lettland, 85). Citiem vārdiem, A.Bīlenšteina zīmētā Tālava patiesībā jāpalielina kādas 3 reizes, lai dabūtu īsto Tālavu, kādu to tēlo 1224.g. dokuments.

Ja nu tā, tad pārrunātie Tālavas 12 vietu vārdi jāmeklē uz dienvidiem no Gaujas vidusdaļas, Rīgas bīskapa valstī, un uz austrumiem no līnijas Priekuli-Cesvaine-Lubāna. Bez tam jāpatur vērā, ka mūsu vēstures avotos vārdam "villa" ir ļoti dažāda nozīme, un ka 1259.g. liecības autori bij ilgi dzīvojuši Z.Vidzemes lībiskos vai jauktos novados (Straupē, Rubenē), kur par ciemu (wackendorp) vēl 16.g.s. sauca arī pagastu jeb vaku. Ne velti galvenā liecinieka chronista Indriķa darba vieta Rubene saucas vāciski par Mācītāja ciemu (Papendorp), lai gan patiesībā tā bij vesela draudze.

Tāpēc būs pareizāk, ja arī 1224.g. dalāmās grāmatas "ciemus" uzskatīsim par plašāku novadu nosaukumiem. Protams, ka "Gulbana" ir tagadējā Madonas apr. Jaun- un Vecgulbene, bet nevis A.Bīlenšteina - pasta stacija Gulbene Lugažu draudzē pie Sedas. Tāpat "Prebalge" var attiekties tikai uz Cēsu apr. Jaun- un Vecpiebalgas novadu. "Zirvegale", "Zurvegale" šķiet būt viduslaiku avotos minētais "Serbigal" - tagadējais Cirgaļu (agrākais Aumeistera) pag. starp Viju un Gauju. "Jovnate" ir uzglabājusies agrākā Rankas, tagadējā Lizuma pag. māju vārdā "Jaunatas", netālu no kurienes Urekstes labā krastā atrodas 13 m. augsts Pilskalns. Bez tam Rankas pagastā sastopam arī Kundziņu mājas, ko var saistīt ar Ramekas vai viņa pēcteču īpašumiem šai novadā. "Jazowas" vārdu ieraugām kādā 1431.g. lēņa

grāmatā (LGU., I 260), Piebalgas kastellātūrā (Yasouwe), un 16.g.s. tai vietā atrodas Jerslavas muiža (curia Gerslau) - starp Skujeni un Dzērbeni. Zināms, te vēl daudz jāpētī, pirms tiksīm pie lielākas drošības un skaidrības. Galvenās grūtības ir tās, ka šo 12 vietu vārdu kārtībā pagaidām vēl nevar saskatīt to maršrutu (ceļu), pa kuŗu 1224.g. devās bīskapa Alberta komisāri, lai pārņemtu no ordeņa minētos novadus.

Turpretim ordenim stratēģiskā ziņā bij nepieciešami dabūt savā varā Tālavas bīskapa daļu, lai vispirms varētu Gaujas koridoru pagarināt līdz igauņu Sakalai un varbūt vēlāk, atbalstoties uz Cēsu komturiju, paplašināt

savu militāro operāciju bazi ziemeļu virzienā. Šai ziņā ir ļoti raksturīgi, ka 1224.g. iemainītā teritorija - Valmiera, Lugaži, Trikāta, Burtnieki - tiek pievienota latviešu apdzīvotai Cēsu komturijai, kamēr ar 1207.g. dalījumu nodibinātās lībiskās un jauktās draudzes - Sigulda, Mālpils, Nītaure - paliek pie Siguldas komturijas.

Acīmredzot, ar nolūku un cerot uz sava politiskā stāvokļa uzlabošanos, ordenis nav centies precīzēt savas valsts robežas Tālavas bij. bīskapa tiesā. Atskaitot Vijciemu, tur nav minēti nekādi citi ģeografiski punkti, bet ordeņa robeža aprakstīta ar ļoti plaši iztulkojamo apzīmējumu: "līdz pat Burtniekiem". Šo nenoteiktību ordenis drīz vien izlietoja savā labā, kāpēc Rīgas virsbīskapam 1259.gadā bij jāgriežas pie Kurzemes bīskapa ar lūgumu nopratināt bīskapa Alberta komisārus attiecībā uz abu valstu robežām Burtnieku ezera un Salacas apvidū.

Savelkot kopā visu augšā teikto, Tālavas robežas varam iedomāties šādi. No Cēsīm pa Iduma un Jumaras (Straupes un Rubenes draudžu) novadu stīgām līdz Līdeces (Briedes) upei un tās ietekai Burtnieku ezerā. Tā bij tālaviešu robeža ar lībiešiem un jauktiem latvju-lībju novadiem. Robeža ar igauņiem sākās pie Burtnieku ezera un gāja pa Sedas upi līdz Ugaunijai, kur Cirgaļu, Zvārtavas un Gaujienas pagastu mežos un purvu salās, pa kreisi no Gaujas, palika Tālavas un pa labi sākās Gaujienas valsts robeža. Tālāk abām valstīm Gauja bij dabiska šķirtne līdz Lejasciemam, pie kam Gaujas ielokā pa kreisi palika viduslaiku dokumentos labi pazīstamais, plašais "Gaujas muižu" novads Sinoles pag., kuŗa robežas vēl 17.g.s. sagāja kopā ar Gulbeni. Jādomā, ka no Lejasciema pa Beļavas un Kalncempju pag. ezeriem un purviem Tālavas un Gaujienas, resp. Alūksnes valsts robežas stiepās līdz Aiviekstes baseinam, no kuŗas pa kreisi pie Lubānas ezera beidzās Gaujienas-Alūksnes valsts bīskapa daļa un līdz ar to Pliskavas meslu tiesa. Tā kā šai Latgales stūrī sadūrās Pliskavas, Polockas un Jersikas valsts robežas, tad te nevien 13.g.s., bet arī vēlāk notika asiņaini "zemes ķīviņi", un robeža vairākkārt tika pārcelta. Dienvidos un rietumos Tālavai bij kopēja robeža ar Jersikas valsti, bet te zinām tikai dažus noteiktus punktus, proti: Cesvaini, Piebalgu, Jazavu un Cēsis.

Ja šo tēlojumu salīdzinām ar parasto, A.Bīlenšteina nodibināto schēmu par latgaļu robežām ap 1224.g., tad dabūjam šādu starpību: A.Bīlenšteins nekā nezina un negrib zināt par 13.g.s. valstīm tag. Latgalē un Vidzemē. Tai vietā viņš pāri visai kartei raksta tīri etnisko cilts nosaukumu Lethigallia (Latgale), neievērodams, ka latgaļu cilts zeme bij politiski organizēta vairākās valstīs un pavalstīs. Vienīgi ar Tālavu viņš taisa izņēmumu. Bet A.Bīlenšteina Tālava patiesībā ir tikai tālaviešu valsts ziemeļu gals, ko labi

pazīna un sīki aprakstīja Rubenes baznīckungs Indriķis. Šī Mazā Tālava viņam bij mīļa, jo līdz 1224.g. tā bij bīskapa Alberta valsts, kuŗas likteņi viņam ļoti rūpēja. Turpretim ordeņa politiski ielenktā Lielā Tālava, kā vispār zobenbrāļu ieguvumi, chronistu neinteresēja. Bez tam, spriežot pēc Indriķa chronikā minētiem vietu vārdiem, arī viņa zināšanas par šo tālaviešu valsts galu bij ļoti mazas. Lielā Tālavā Indriķis ieradās tikai 1224.g. kā bīskapa sūtīts robežu komisārs.

Tālavas valsts centrs atradās Trikātā, kuŗā dzīvoja un nomira Tālivaldis. Chronists sauc viņu par Beverīnas pilskungu (XII.6), Trikātas provinces vecāko (XVII.2) un Tālavas Tālivaldi (XVIII.3). Šis valsts galvas pilsēta Beverīna atradās Trikātā (XII.6, XV.7), pie kuŗas toreiz piederēja nevien Burtnieki, bet arī Valmiera. Ja chronists Tālavu sauc par zemi (terra), tad Trikātu viņš dēvē tikai par provinci (XVII.2); kādas bij citas Tālavas provinces, chronists nesaka. Šīs pavalstis pētniekam jāuzmin no 1224.g. dalāmās grāmatas un citiem avotiem. Bez šaubām tāda Tālavas pavalsts bij Rauna, par ko liecina nevien dižais Tanīsa pilskalns, bet arī tas ļoti svarīgais politiskais fakts, ka Rīgas virsbīskaps netālu no šīs stiprās latvju pils 1262.g. cēla savu pili, kur parasti uzturējās 17 nedēļas gadā - no Miķeļiem līdz Sveču dienai. Raunā ierīkoja arī vienu no virsbīskapijas trim fogtijām. Ir taču pierādīts, ka vācieši Livonijā savus administratīvos un militāros centrus bieži vien dibināja blakus mūsu senču pilīm.

Bet vai Beverīna tiešām bij Raunas Tanīsa kalns, ko 1927.g. centās aizstāvēt E.Brastiņš (Beverīnas pilsvieta, Aizsargs, 1927.g., nr.1-3), par to var būt dažādās domās. Kamēr nav pierādīts, ka Vācu ordeņa chronikas piļu sarakstā minētā "Beuerinc" nav kāda kļūda (Scriptores Rerum Livonicarum, I 865, piez.4), katram vēsturniekam jāatzīst, ka Beverīna pēc 1224.g. atradās Mazā Tālavā, un zobenbrāļi vēl kādu laiku to lietoja kā savu ordeņa pili. Tā kā Rauna bij bīskapa daļā, tad tā nevarēja būt Beverīna. Bet spriežot pēc šīs chronikas, Beverīna nebij arī ne Valmiera, ne Trikāta, jo tās abas šai piļu sarakstā nosauktas blakus Beverīnai. Tomēr pats pēdējais, šim jautājumam veltītais darbs atkal atgriežas pie prof. Fr.Baloža jau 1911.g. izteiktiem uzskatiem, ka Beverīna meklējama Kauguru pag. Pekas kalnā (H.Laakmann, Die Ymera, 151. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, 1930. Tartu 1932). Diemžēl H.Lākmans nepazīst P.Abula darbu un viņa norādījumu uz ordeņa chronikas piļu sarakstu. Grūtības rada arī tas, ka pie Pekas kalna nav atrasti nekādi pierādījumi par pilsētas bijumu, lai gan tādas varētu gaidīt, ja apgalvojam, ka Beverīna bij Tālavas galvas pilsēta.

1224.g. dokuments savā trešā daļā nosaka teritoriālās kvotes "Gaujienas zeme". Šai daļā 1224.g. akts patiesi ir dalāmā grāmata, jo nekāda zemju ap-

maiņa te nenotiek. Dalīšanas princips izteikts vārdiem: “iepriekš teiktā kārtā” (praedicto modo); no tā jāsecina, ka līdzīgi Tālavai arī Gaujienā ordenis ieguva tikai vienu trešdaļu, bet bīskaps divas. Arī šē ordeņa daļā nav minēts neviens vietu vārds, bet tā ir Gaujas koridora turpinājums starp Rīgas un Tērbatas bīskapijām - nevis ziemeļu, bet austrumu virzienā. Ja pirmā virzienā ordenim vēlāk tiešām izdevās visā pilnībā realizēt savu politiku un iegūt Igaunijā nepārtrauktu teritoriju līdz pat Somu jūras līcim un Narvas upei, tad turpretim Gaujas koridora austrumu virziens nobeidzās kā maisā pie Pliskavas valsts krievu robežas un nepiepildījās ordeņa sapņi iekarojot te jaunas zemes. Tā kā savā daļā ordenis uzcēla divas komturijas - Gaujienu un Alūksni, tad ir zināms pamats pieņemt, ka tās atbilst divām latviešu valstīm pirmsvācu laikos.

Tāpat kā Tālavā, arī Gaujienā bīskapa daļa apzīmēta tuvāk ar vietu vārdiem; ja tur to bij 12, tad šē ir tikai 4. Jādomā, ka Gaujienas zemē bij pavisam 6 kunga valstis. Ja Gaujienas ordeņa daļa atradās Vidzemē, tad turpretim bīskapa tiesa iekrita Latgalē. Arī šai ziņā A.Bīlenšteins ļoti maldījās, meklēdams bīskapa Gaujienas un Alūksnes novadus Trikātes un Smiltenes draudzēs ap Abulu. Ar diezgan lielu ticamību ir iespējams identificēt šos 4 Gaujienas bīskapa valsts vietu vārdus. 1224.g. dokumentā minētā Berezne atbilst tagadējam Bērzpils pagastam Jaunlatgales apriņķī. Purnuwe laikam gan uzglabājusies tagadējā Purnavas ciema nosaukumā Liepnas pagastā (Jaunlatgales apriņķī), lai gan toreiz tā bij vesela valsts ap Viļaku kā savu centru. Turpretim divi pēdējie vārdi - Abelen un Abrene - varētu būt uzglabājusies Ludzas apriņķa Baltinavas pag. Ābeļavas un Abriņas ciemu nosaukumos, pie kam šē 13.g.s. minētie vietu vārdi attiecas uz plašāku novadu nekā tagad. Abrenes valsts centrs varētu būt bijis Augšpilī (krievu Višgorodā). Ka Purnava un Abelene (Ābeļava) jāmeklē Latgalē, tas izriet no Livonijas mestra 1416.g. 23.aug. ziņojuma virsmestram par ordeņa un virsbīskapa zemju apmaiņu, pie kam pirmais grib iegūt no otrā Swaneburg (Gulbeni), Abilen un Purnowe, kā arī Krustpils novadu līdz Daugavpils robežai.

Diemžēl, šos senās Gaujienas novadus Rīgas virsbīskaps nespēja nosargāt, un tie jau 14.-15.g.s. nonāca pa daļai krievu, pa daļai Vācu ordeņa rokās. Ar to sākās šīs senās latviešu zemes pārkrievošana (sal. Ziemeļlatgales atmoda, rakstu krājums V.Krasnā redakcijā, 27.-33.lp. Rīgā, 1935). Vispār, ordenim vēlāk Latgalē izdevās palielināt savu teritoriju uz bīskapa valsts rēķina. Bez tam viņš ap 1263.g. ieguva šē plašus novadus arī no bijušās Jersikas karaļvalsts virskunga, Polockas karaļa Konstantīna, proti: ap Lubānas ezeru un Rēzeknes komturiju. Diemžēl, līdzšinējais pētījumu stāvoklis vēl neatļauj

skaidri noteikt, kur Latgalē sagāja kopā Jersikas, Gaujienas un Polockas valstu robežas.

III

Приложение

Приложение

Работы по истории Латвии, вышедшие в Латвийской Республике с 1920 по 1940 год

Данное приложение является, своего рода, первым опытом составления библиографического указателя работ по истории Латвии, вышедших в Латвийской Республике с 1920 по 1940 год и содержит 236 названий работ по латвийской истории. Приложение включает работы, изданные как на латышском, так и на других языках, главным образом, немецком и русском. Приложение включает монографии и наиболее важные статьи по истории латышского народа и латвийской государственности. В Приложении представлены работы, отражающие и развитие исследований в области истории латышского языка, латышской культуры, литературы и Церкви.

*Периодические издания 1920 – 1940 годов,
содержавшие материалы по проблемам латышской истории.*

AR Archeologijas raksti	LTD Latvijas tautas daini
ESA Eurasia Septentrionalis Antiqua	LUR Latvijas Universiteta Raksti
FBR Filologu biedrības raksti	LV Latvijas Vēstnesis
IMM Izglītības Ministrijas Mēnešraksts	LVIŽ Latvijas vēstures institūta žurnāls
JZ Jaunākās ziņas	MadLG Mitteilungen aus der Livlandischen Geschichte
KG Kuģniecības gadagrāmata	PT Pagātne un tagadne
LA Latvijas arhαιoloģija	RFR Religiski-filozofiski raksti
LAM Latviešu aizvēsture materiāli	SM Senatne un Māksla (Rīga, 2936. – 1940.)
LG Latvju grāmata	TMV Tieslietu Ministrijas Vēstnesis
LKVAa Latvijas konversācijas vārdnīca	VA Valsts arhīvs
LKVAe Latviešu kultūras vēsture	VAR Valsts arhīva raksti
LS Latvijas Saule. Mākslas un senatnes mēnešraksts (Rīga, 1923. – 1931.)	VAT Vēstures atziņas tēlojumi

1920.
Klons A. Andrejs Spāģis // Jaunības Tekas. 1920. No 1.
Krodznieks J. Latvijas vēsture. R., 1920.
Prūsa-Grētiņa E. Lietuvju rakstniecība un māksla // LV. 1920. No 36.
Razdiņš P. Latvijas atbrīvošanas karš. R., 1920.
Švābe Ā. Ozols un liepa latviešu reliģija // IMM. 1920. No 5.

1921.
Krodznieks J. Līgumi ar kuršiem 1230.gadā // IMM. 1921. No 1. lpp.12. – 16.
Blanks E. Krišjanis Valdemars // Latviešu tautiskā kustība. R. 1921. lpp. 81. – 110.
Švābe A. Latvju kultūras vēsture. R., 1921.

1922.
Bērzkalne A. Apsīšu Jēkaba "Andra tēvs" un radniecīgie Poruka tipi // LV. 1922. 25.febr., 11.mart.
Rancāns J. Andriņa Jurdža piņņai // Zīdūnis. 1922. No 5/6. lpp. 97. – 102.

1923.
Brastiņš E. Latvijas pilskalni. Kuršu zeme. R., 1923.

Lapiņš J. Kr. Barons // Latvju grāmata. 1923. No 3. lpp. 1. – 12.
Lapiņš J. Krišjāņa Barona jaunības gadi // Ritums. 1923. No 3. lpp. 195. – 200.
Paegle S. Kā Latvijas valsts tapa. R., 1923.
Rancāns J. Pīters Migliniķis // Zīdūnis. 1923. No 1. lpp. 6. – 12.
Svenne O. Vecā un jaunā Latgale agrāk un tagad. R., 1923.
Tupiņš A. Nāves sala. R., 1923.
Tupiņš A. Tīreļa purvos. R., 1924.
Upīts K. Pulkvedis Fr. Briedis Golgātas gaitā. R., 1925.
Walter M. Lettland. Seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen. Rom, 1923.

1924.
Abuls P. Kur atradās Beverīna? R., 1924.
Blese E. Mūsu uzvārdu petīšanas uzdevumi // IMM. 1924. No 8.
Kapostiņš A. Vidzemes zemnieku nemieri Kaugurmuiža 1802. gada // VA. 1924. No 150.

1925.
Balodis Fr. Latviešu kultūras ziedu laiks Latgalē // LS. 1925. No 34. lpp.355. – 364.
Balodis Fr. Ludzas-Rāznes apvidus senvietas // IMM. 1925. No 11. lpp. 479. – 487.

- Bandrevičs A. Notikumi Latviešu atmošanās laikmetā. K. Valdemārs, Kr. Barons, Kasp. Biezbārdis, Jānis Krauklis, Juris Alunāns. R., 1925.
- Birkerts A. Krišjanis Valdemārs un viņa centieni. R., 1925.
- Bērziņš J. Dažas etnografiskas ziņas no Indriķa Straumītes (Jāņa Līča) neizdotiem rakstiem // IMM. 1925. No 12. lpp. 587. – 591.
- Blanks E. Krišjānis Valdemārs // Nedēļa. 1925. No 47. – 48.
- Kreicbergs J. Atmiņas par Krišjāni Valdemāru. R., 1925.
- Līgotnis J. Latvijas valsts dibināšana. R., 1925.
- Misiņš J. Brīvēznieka piemiņai // Vičs A. Fricis Brīvēznieks. R. 1925.
- Primanis J. Pāles galvas kausi // LUR. sej. 12. lpp. 429. – 480.
- Rieksiņš H. Vēsturiskas vietas Vecgulbenes apkārtnē // LS. 1925. No 28.
- Sloka L. Vidzemes draudžu chronika. R., 1925.
- Vipers R. Nākošās zemnieku valsts politika un filozofija. R., 1925.
- Vičs A. Fricis Brīvēznieks. R., 1925.
- Zālīte P. Vācu varas pastari Latvijā. R., 1925.
- 1926.
- Arbusow L. Die handschriftliche Überlieferung des "Chronicon Livinae" Heinrichs von Lettland // LUR. 1926. sej. 15.; 1927. sej. 16.
- Balodis Fr. Vēlais dzelzs laikmets // Latvijas archailogija. R. 1926.
- Balodis Fr. Salenieku senkapi // LS. 1926. No 45. lpp. 487. – 493
- Birkerts A. Rūdolfs Blaumanis un Viktora fon Andrejanova ģimene // IMM. 1926. No 8. – 9.
- Birkerts A. Andreja Spāģa vēstules Kurzemes skolu tēvam J. K. Volteram // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. 1926. lpp. 6-24, 119-136.
- Blese E. Kārlis Milenbahs. 10. gadu nāves dienas piemiņai // LG. 1926. burtnīca 3. lpp. 161. – 166.; burtnīca 4. lpp. 252. – 258.
- Brastiņš E. Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme. R., 1926.
- Gobas A. Juris Neikens. Dzīve un darbs. R., 1926.
- Freināts A. Tukums 1905. g. R., 1926.
- Juškevičs J. Kauja pie Saules 22. sept. 1236. gadā // Aizsargs. 1926. No 5. lpp. 140. – 143.
- Klaustiņš R. "Mērnieki laiki" kā sadzīves romāns. R., 1926.
- Salts A. Die politischen Parteien Lettlands. R., 1926.
- Sarums G. Juris Neikens, savas tautas mācītājs. Umurgā, 1926.
- Svētīgais Meinards, latviešu apustulis. R., 1926.
- Štāls A. Senejā reliģiskā kulta pieminekļi // LS. 1926. No 37.
- Švābe Ā. Pagasta vēsrure. R., 1926.
- Šulcs L. Atskats uz Latvijas valstiskās idejas izveidošanos // TMV. 1926. No 5/6.; 7/8.; 9.
- Zalīffis Fr. Religija un kultura // Ausma. 1926. No 1.
- Walters M. Baltengedanken und Baltenpolitik. Paris, 1926.
- Бильман А. Новая Латвия. Рига, 1926.
- 1927.
- Adamovičs L. Dzimtenes Baznīcas Vēsture. R., 1927.
- Adamovičs L. Kārlis Mīlenbahs. Latviešu zinātnieka izglītības gaita, dzīve un mūža darbs. R., 1927.
- Arbuzovs L. Vidzemes zemnieku tiesības jautājums zviedru laikos un XVIII gs. pirmā pusē // IMM. 1927. No 2. lpp. 510. – 514.
- Balodis Fr. Die Archäologischen Forschungsarbeiten in Lettland 1920 – 1926 // ESA. 1927. No 1.
- Birkerts A. Latviešu intelligence savās ciņās un gaitas. R., 1927.
- Blanks E. Latvju tautiskā kustība. R., 1927.
- Brastiņš E. Beverīnas pilsvieta. R., 1927.
- Lietgaliēti Latvju senas zemes Agzele un Latgale // LS. 1927. No 53. – 54. lpp. 585. – 588.
- Malvess A. Latviešu tirdzniecības sakaru un kuģniecības attīstība // Kuģniecības gadagrāmata. 2. gads. R. 1927. lpp. 12. – 49.
- Maldonis V., Ozoliņš J. Religijas vēsture. R., 1927.
- Šturms E. Akmenslaikmets Latvijā. R., 1927.
- Švābe Ā. Vecpiebalgas zemnieku sūdzība Zviedrijas karalim Kārlim XI 1695. g. R., 1927.
- Vipers R. Dzimtības laimības dokumenti Vidzeme. R., 1927.
- Vipers R. Dzimtības tiesību kodifikatori Vidzemē // IMM. 1928. No 1.
- Zandbergs A. Atmiņas par Krišjāni Valdemāru. Viņa īsa biogrāfija, idejas, cīņa pret Baltijas muižniecību un darbu saraksts. R., 1927.
- 1928.
- Anšs L. Lerhis-Puškaitis dzīve un darba līdž ar viņa rakstu izlasi. R., 1928.
- Balodis Fr. Tanīsa kalnā izdarītie izrakumi un konstatēto mītnes slāņa kārtu datējums // Archeologijas raksti. sej. 4. R. 1928. lpp. 19. – 83.
- Bilkins V. Die Spuren von Vulgata, Brevier und Missale in der Sprache von Heinrichs Chronicon Livonae. Riga, 1928.
- Šmits P. Kristības // LTD. sej. 1. R. 1928.
- Zeiferts T. Levs Tolstojs // IMM. 1928. No 9.
- Schwabe A. Grundriss der Agrargeschichte Lettlands. Riga, 1928.
- 1929.
- Ārons M. Latviešu Literariska (Latviešu Draugu) biedrība savā simts gadu darba.

- Ainas no vāciešu un latviešu attiecību vēstures. R., 1929.
- Bahmanis Kr. Andreja Spāģa laikmeta liecinieki // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1929. No 4.
- Blese E. Latviešu personu vārdu un uzvārdu stūdiņas. R., 1929.
- Jākobsons F. Senlatviešu ienākšana Latvijā // Senatne. 1929. No 1. lpp. 2. – 20.
- Stepermanis M. Rīgas skolas un skolu politika vācu okupācijas laikā 1917. – 1918. R., 1929.
- Schwabe A. Histoire agraire de la Lettonie. Riga, 1929.
- 1930.
- Blanks E. 1905.gada revolūcija. R., 1930.
- Brastiņš E. Latvijas pilskalni, Vidzeme. R., 1930.
- Jensch G. Der Handel Rigas im 17. Jahrhundert // *MadLG. Bd. 24. Heft 2.* Riga. 1930.
- Vīgrabs J. Vidzemes zemnieku tiesiskais stavoklis 18.gs. pirmajā pusē. R., 1930.
- Vipers R. Dzimtības tiesību kadifikatori Vidzeme. R., 1930.
- Vipers R. Romiešu tiesības zemnieku brīvības zaudēšanas vēsturē // FBR. 1930. No 10. lpp. 237. – 249.
- Vipers R. Dzimtības laikmeta dokumenti Vidzemē // IMM. 1930. No 9.
- Šmits P. Precības un derības // LTD. sej. 6. R. 1930.
- Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas // LAM. sej. 1. 1930.
- 1931.
- Arbuzovs L. Indriķa hronika // LKVa. 1931. sej. 7. sl. 12817. – 12821.
- Arbusow L. Die Forshungen über das "Chronicon Livonae" im letzten Jahrteht (1920. – 1930.) // LUR. Filoloģijas un filozofijas fakulteta sērija. sej.1. No. 6. 1931. lpp. 372. – 390.
- Bilķins V. Indriķa Livonijas hronika viduslaiku gara gaismā. R., 1931.
- Buševics A. Kā teorijā un praksē veidojās tautas pašvaldības ideja 1905.g. revolūcija // Domas. 1931. No 8.
- Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. R., 1931.
- Kreics J. Ģersikas evaņģēlijs // IMM. 1931. No 5. – 6.
- Šmits P. Seno latviešu vedības // LTD. sej.7. R. 1931.
- Šmits P. Seno latviešu kāzas // LTD. sej.8. R. 1931.
- Šturms E. 1931.g. ieguvumi arhailoģijā // IMM. 1932. No 1. lpp. 36. – 47.
- Švābe Ā. Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā. R., 1931.
- Поммер А. Православие в Латвии. Рига, 1931.
- 1932.
- Ārons M. Fridrihs Veinbergs savā mūža darbā un savās idejās. R., 1932.
- Bahmanis K. Andrejs Spāģis un viņa laikmets. R., 1932.
- Porietis J. Sāpju ceļš. Latviešu veco strēlnieku cīņu laikmeta vēsturiskie dokumenti un atmiņas. R., 1932.
- Rudzītis R. Domas par mākslu // Daugava. 1932. No 3. lpp. 306. – 314.; No 6. lpp. 535. – 540.
- Vičs A. Ne leģenda, bet patiesība par Valdemāru // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. 1932. No 11.
- 1933.
- Ceriks J. Barkavas pagasta izloksne // FBR. sej.13. R. 1933.
- Pipirs A. Marksisma macibas, viņu kritiska pārbaude un atspēkojums. R., 1933.
- 1934.
- Arbusow L. Vorläufige Übersicht die Kartographie Alt-Livlands bis 1595 // Sitzungsberichte der Gessellschaft fur Geschichte und Altertumskunde. Riga. 1934.
- Balodis Fr. Ein Denkmal der Wikingzeit aus Sengallen, Lettland // *Eurasia Septentrionalis Antiqua. Vol. IX.* Helsenki. 1934.
- Balodis Fr. Latviešu senās ciltis // Latviešu kultūras vēsture. 1934. No 1.
- Celms T. Tagadnes problēmas. R., 1934.
- Dreimanis P. Latvju tautiskā atmoda un valstiskā neatkarība. Jelgava, 1934.
- Tentelis A. Latvju vēsture. R., 1934.
- Švābe Ā. Kuršu ķoņinu un novadnieku tiesiskais stavoklis. R., 1934.
- 1935.
- Augstkalns A. Seno latviešu vēsturiskie personu vardi // *Burnnieks.* 1935. No 11.
- Balodis F. Ethnische Probleme und die archaologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland // LUR. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. 1935. sej. 3. No 2. lpp. 17. – 31.
- Baumanis A. Krišjānis Barons. R., 1935.
- Berziņš L. Latviešu literatūras vēsture. R., 1935.
- Grīns A. Latvijas vēsture. R., 1935.
- Eksnīte E. Jaunpiebalgas uzkalniņu kapi // FBR. 1935. 15.sej. lpp. 120. – 141.
- Endzelīns J. Krišjāņa Barona nozīme latviešu filoloģijā. // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. 1935. No 11.
- Jansons J.-A. Braļi Kaudzīši. R., 1935.
- Jenšs J. Vidzemes krogi XVII gadsimtenī // Valsts arhīva raksti. Sērija B. Pētījumi. 1935. sej.1.
- Riekstiņš H. Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas parašas dzelzs laikmetā. R., 1935.
- Spekke A. Latvieši un Livonija 16. gs. R., 1935.

- Tentelis A. Latvju vēsture // LKVa. sej.9. R. 1935.
- Vipers R. Jaunas problēmas vēstures filozofijā // Daugava. 1935. No 6. lpp. 519. – 526.
- Unāms Ž. 18. novembris 1918. un 15. maja 1934. gada. R., 1935.
- 1936.
- Altments A. Zemgales novadu sadalīšana 1254.gadā // SM. 1936. No 2. lpp. 165. – 168.
- Balodis Fr. Mākslas pieminekļi Latviešu 9. – 12. gs. apmētnes un kapos // SM. 1936. No 2.
- Biezais H. Nacionālās un universālās etikas problēmas // RFR. sej.5. 1936.
- Blese E. Jāņa Langija 1685.gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku. R., 1936.
- Ģinters V. Daugmales pilskalns 1935.g. izrakumi // SM. 1936. No 1.
- Ģinters V. Romas imports Latvijā // SM. 1936. No 2.
- Ģinters V. Daugmales pilskalns jātnieka figūra. R., 1936.
- Jurēvičs P. Nacionālās dzīves problēmas. R., 1936.
- Jurēvičs P. Pārskats par latviešu filozofisku domu. R., 1936.
- Karnups Ā. Izrakumi Talsu pilskalns 1936.g. // SM. 1936. No 4.
- Lapiņš K. Kultūras ceļi. R., 1936.
- Mauriņa Z. Fedors Dostoevskijs. R., 1936.
- Salnītis V. Ceturtā tautas skaitīšana Latvijā 1935.gadā. R., 1936.
- Straubergs J. Rīgas latviešu pirmās nacinālās cīņas 18.gs. R., 1936.
- Straubergs J. Rīgas vēsture. R., 1936.
- Šturms E. Pirmās bronzas laikmeta kapens Latvijā // SM. 1936. No 1. lpp. 70. – 84.
- Šturms E. Kuršu zobeni // SM. 1936. No 4.
- Šturms E. Elka kalni un pilskalni Kursā // PT. sej.1 R. 1936. lpp. 88. – 102.
- Šnore E. "Kara kapi" Mērdzenes pagasta Dzērvju ciemā // SM. 1936. No 2.
- Šnore E. Kuršu senlietu atradumi Rīgā // SM. 1936. No 3.
- Šnore R. XI gs. sudraba depozijs Salgales Rijniekos // SM. 1936. No 4.
- Šnore R. Izrakumi Doles pagasta Kļauņu pilskalnā // SM. 1936. No 1. lpp. 57. – 69.
- Švābe Ā. Latviešu zemnieks 16.gs. historiogrāfija. R., 1936.
- Švābe Ā. Jersikas karaļvalsts // SM. 1936. No 1. lpp. 5. – 31.
- Švābe Ā. Tālāva // Sējēs. 1936. No 4. lpp. 363. – 374.
- Švābe Ā. Kuršu līgumi. R., 1936.
- Švābe Ā. Rīgas senvēsture // SM. 1936. No 3. lpp. 5. – 24.
- Tentelis A. Rīga un latviešu 13.gadsimtā sākumā // SM. 1936. No3. lpp 37.– 43.
- Vipers R. Kad latviešu zemnieks vēl nebija dzimtcilvēks // Junākās Ziņas. 1936. No 117.
- Vipers R. No XV līdz XVIII gs. // Latvieši. sej. 1. R. 1936. lpp. 141. – 164.
- Unāms Ž. Krievu laiki Latvijā. R., 1936.
- Šturms E. Zur Vorgeschichte der Liven // ESA. 1936. X. S. 25 – 53.
- 1937.
- Ābers B. Kuršu brīvības grāmata // SM. 1937. No 4. lpp. 36. – 45.
- Berziņš P. Zemnieku nemieri Kauguros 1802.g. R., 1937.
- Bilķins V. Rūsiņš un viņa laikmeta ciņas // SM. 1937. No 4. lpp. 25. – 36.
- Brastiņš E. Latviskas Latvijas labad. R., 1937.
- Dunsdorfs E. Latvju zemnieku brīvības izredzes Kārļa XI laikā // LVIŽ. 1937. No 2. lpp.187. – 225.
- Gailīte A. Vecpiebalgas draudzes skola. R., 1937.
- Ģinters V. Siguldas kapukalna ķīniešu trauciņš // SM. 1937. No 1.
- Jenšs J. Rīgas pilsētas tirdzniecība ar Pleškavu XVI un XVII gadsimtenī // IMM. 1937. No 1. – 2.
- Kampe P. Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos piecdesmit gados. 1660. – 1710. // LUR Arhitektūras fakulteta serija. sej.2. No 2. lpp.17. – 238.
- Latviešu kultūra un senatnē / red. Fr. Balodis un R. Šnore. R., 1937.
- Lejnieks-Dziļleja K. Latviešu draugi pagātnē. R., 1937.
- Porietis J. Astoņas zvaigznes. R., 1937.
- Porietis J. Strēlnieki nāves salā. R., 1937
- Spekke A. Brēmenes Ādamu lasot ar latviešu tautas vēsturnieka acīm // LVIŽ.1937.No1.
- Stepermanis M. Dažas ziņas par Latviju franču senajā vēstures literatūrā un avotas // LVIŽ. 1937. No 2.
- Straubergs J. Pirmās latviešu brālības un amatnieku Rīga // SM. 1937. No 1 lpp. 5. – 12.
- Straubergs J. Rīgas vēsture. R., 1937.
- Šnore R. Seno monētu atradumi Latvijā // VAT. R. 1937.
- Šnore R. Izrakumi Sapīles "Krievu kapos" // Vēstures atziņas un tēlojumi. R. 1937.
- Šturms E. Izrakumi Valgāles Veģu ugunskaupos // VAT. R. 1937.
- Švābe Ā. Kuršu valstis // Sējēs. 1937. No 1.
- Vīgrabs J. Landrāta Rozena 1739.gadā deklarācija par Vidzemes dzimtkungu tiesībām uz zemnieku miesu un mantu. R., 1937.
- Vipers R. Kurzemes zemnieku tiesiskais stāvoklis pēc Statuta Curlandica 1617.gadā // SM. No 2. lpp. 32. – 38.
- Vipers R. Latviešu zemniecības tiesības un stāvoklis pirms dzimtbūšanas ieviešanas // VAT. R. 1937.
- Сахаров С. Рижские православные архипастыри за сто лет. Популярно-исторический очерк. Краслава, 1937.

- 1938.
- Altmants A. Zemgales sadalīšana 1254.g. // SM. 1938. No 2. lpp. 165. – 168.
- Balodis Fr. Latviešu vēsture. Senā Latvija. R., 1938.
- Dimiņš E. Kā sējama ticības sēkla, lai stiprinātu tautas vienību // Vairogs. 1938. No 2.
- Ģinters V. Daugmales pils un pilsētas kultūras sakari XI un XII gs // Tautas vēsturei. R. 1938.
- Endzelīns J. Latviešu valodas skaņas un formas. R., 1938.
- Ērglis R. Kur atradās senā Zemgales ostā? R., 1938.
- Jurēvičs P. Posms latviskās domas vēsture // Daugava. 1938. No 2.
- Plāķis J. Indoeuropiešu valodu salīdzināmā gramatika. R., 1938.
- Seiļ V. Grāmatas Latgales latviešiem. R., 1938.
- Seskis J. Latvijas valsts izceļšanās pasaules kara norisē. R., 1938.
- Šmits P. Miršana un bēres // LTD. sej. 10. R. 1938.
- Šnore E. 1937.g. izrakumi Valmierā // SM. 1938. No 3. lpp. 82. – 98.
- Šnore E. Par vēlā dzelzs laikmeta sudraba atradumiem Latvijā // SM. 1938. No 2. lpp. 94. – 110.
- Šnore R. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados. Īss pārskats ar norādījumiem uz svarīgāko arheoloģijas literatūru // SM. 1938. No 4. lpp. 39. – 96.
- Šturms Ed. Hroniku un senrakstu ziņas par baltu tautu bērnu paražām 13. un 14. gs // Tautas vēsturei. R. 1938. lpp. 84. – 110.
- Švābe Ā. Kas bija Latviešu indriķis // SM. 1938. No 4. lpp. 11. – 38.
- Švābe Ā. Senā Kursā // Švābe Ā. Straumes un avoti. R. 1938. sej. 1. lpp. 45. – 114.
- Švābe Ā. Kuršu ķoniņi un novadnieki // Švābe Ā. Straumes un avoti. sej. 1. R. 1938. lpp. 124. – 131.
- Švābe Ā. Rīgas historiografija // LKVa. R. 1938. sej. 18.
- Tentelis A. Kas darīts un nodomāts Latvijas vēstures pētīšanā // LVIŽ. 1938. No 4.
- Upelnieks K. Uzvārdu došana Vidzemes un Kurzemes zemniekiem. R., 1938.
- Wipper R. Der Sachsenspiegel und das livländische Ritterrecht // Pirmā Baltijas vēsturnieku konference Rīgā, 16. – 20. VIII. 1937. R. 1938. lpp. 206. – 214.
- 1939.
- Altmants A. Studijas nacionālās atmodas vēsture // LVIŽ. 1939. No. 1. – 3.
- Apkalns P. Dievam, tēvzemei un brīvībai. R., 1939.
- Balodis Fr. Latviešu starptautiskie sakari ar 1000.g. pēc Kristus // LVIŽ. 1939. No 1.
- Blese E. Par uzvārdu grozīšanu // Rīts. 1939. No 342.
- Dukurs R. Vai Daugmales pilskalns ir Indriķa Livonijas hronikas minētā zemgaļuosta? // SM. 1939. No 1. lpp. 12. – 30.
- Ģinters V. Senā Mežotne // SM. 1939. No. 1.; 4.
- Jansons J.A. Tautiskās atmodas laikmeta darbinieki. R., 1939.
- Karnups Ā. Seno Latvijas ceļu problemas // LVIŽ. 1939. No 2.
- Mauriņa Z. Fr. Bārdas pasaule un skats. R., 1939.
- Sams M. Latviešu senā kuģniecība. R., 1939.
- Senkeviča B. Godi vidus Kurša. R., 1939.
- Stepermanis M. Prof. Dr. hist. Roberts Vipers dzīvē un darbs // Latviešu vēsturnieku veltījums prof. Dr. hist. Robertam Viperam. R. 1939. lpp. 7. – 25
- Šnore E. Dignājas pilskalns. Īss pārskats par 1939.g. izrakumiem // SM. 1939. No 4.
- Šnore R. Rīgas arheoloģija // LKVa. sej. 18. R. 1939. lpp. 35812. – 35813.
- Tihovskis H. Kāzu paražas Latgalē. R., 1939.
- 1940.
- Balodis Fr. Jersika un tā 1939.g. izdarītie izrakumi. R., 1940.
- Biļķins V. Mūsu dīzciltīgie 13. gs. brīvības cīņu laikā // LVIŽ. 1940. No 2. lpp. 197. – 206.
- Bērziņš J. Jersikas ķēniņvalsts nosaukums // LVIŽ. 1940. No 1.
- Kalējs O. Jersikas senkapi // SM. 1940. No 2. Latvijas armija 20. gados. R., 1940.
- Švābe Ā. Mūsu senās naudas sistēmas // Švābe Ā. Straumes un avoti. sej. 2. 1940.
- Švābe Ā. Latviešu Indriķis un viņa chronika // Švābe Ā. Straumes un avoti. sej. 2. 1940. lpp. 121. – 220.
- Vipers R. Vēstures lielās problēmas. R., 1940.
- Zemzaris T. Ernesta Glūcka ziņojumi Vidzemes virskonsistorijai // LVIŽ. 1940. No 1.

Центр изучения Центральной и Восточной Европы

Латышская историческая наука периода Первой республики

Хрестоматия-ридер оригинальных
текстов на латышском языке

(для изучающих историю Латвии и латышский язык)

составление, вступительная статья
и приложение М.В. Кирчанова

Оригинал-макет:
М.В. Кирчанов

Воронежский государственный университет
Факультет международных отношений
Воронеж, Московский проспект, 88

Тираж: 100